ADAM OLEARIUS

Cesta do Moskvy
a popis Moskevska

Holštýnské poselstvo k carovi Michailu Fjodorovičovi

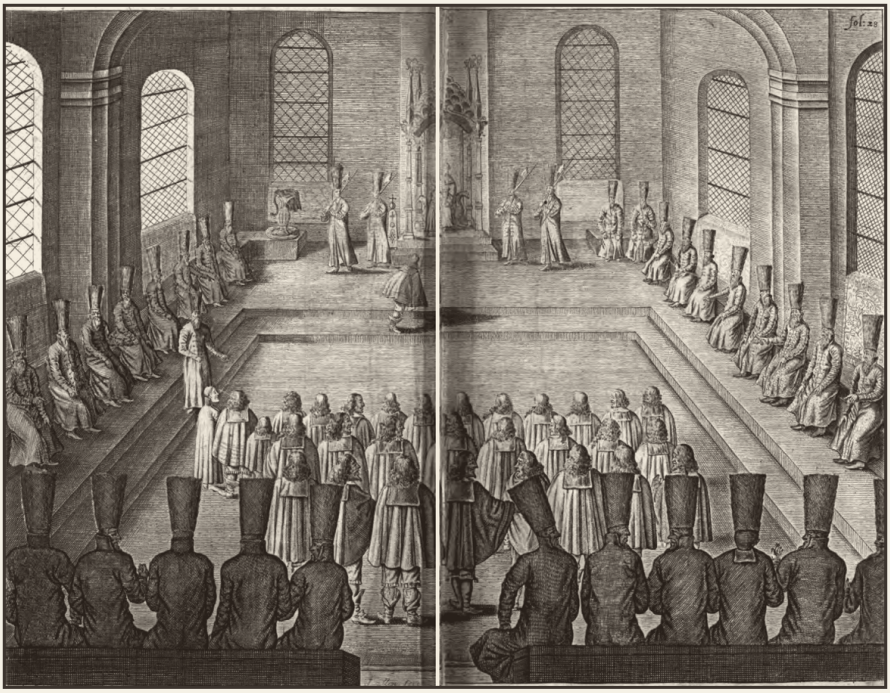

Veřejná audience holštýnských vyslanců u cara, Moskva 1634

Šlesvik 1656

Staré texty · www.stare-texty.cz

Adam Olearius

Cesta do Moskvy a popis Moskevska

Holštýnské poselstvo k carovi Michailu Fjodorovičovi

Šlesvik 1656 · první české vydání

OBSAH

Úvod **x**
Kdo byl Adam Olearius x
Poselstvo a kniha x
Proč jen moskevská část xi
Jak se kniha čte xi

Ediční poznámka **xiii**
Předloha xiii
Rozsah xiii
Text xiii
Jména a reálie xiv
Autorovy omyly xiv
Poznámky xiv
O překladu xiv

Předmluva laskavému čtenáři **1**

Kniha první **7**

Kapitola první. O užitečnosti cest do cizích zemí **8**

Kapitola druhá. O prvním odjezdu z Holštýnska, plavbě po Baltském moři a příjezdu do Livonska **13**

Kapitola třetí. Z Rigy přes Wolmar a Dorpat až do Narvy **17**

Kapitola čtvrtá. Jak jsme přijeli do Narvy a o cestě odtud přes pevnosti Jamgorod a Koporje až do Nöteburgu **20**

Kapitola šestá. Jak jsme byli před městem Moskvou přijati a uvedeni do něho **42**

Kapitola sedmá. Jak nás v Moskvě hostili; o první veřejné audienci a o Spiringově příjezdu do Moskvy **45**

Kapitola osmá. Jak Rusové slavili svůj Nový rok **55**

Kapitola devátá. O první tajné audienci; dále jak jeli tatarští vyslanci na audienci. Velkoknížeti se narodila dcera **57**

Kapitola desátá. O uvítání tureckého vyslance **61**

Kapitola jedenáctá. O průvodu Turků k první veřejné audienci; dále o průvodu Řeků k audienci a jak jsme odevzdali list Jeho kurfiřtské Jasnosti saské **63**

Kapitola dvanáctá. O velkém prazdniku Rusů; dále o naší třetí, čtvrté a páté, poslední tajné audienci a o odbavení švédských pánů vyslanců **65**

Kapitola třináctá. O ruském procesí do kostela; dále jak krymští Tataři jeli na audienci **68**

Kapitola čtrnáctá. O poslední veřejné audienci **71**

Kapitola patnáctá. O naší zpáteční cestě do Holštýnska, z Moskvy do Novgorodu **73**

Kapitola šestnáctá. Cesta přes Narvu, Reval a Pernau až do Rigy **75**

Kapitola sedmnáctá. O cestě přes Kuronsko **78**

Kniha druhá **83**

Kapitola první. Obsahuje jména osob, které byly při druhém poselstvu **84**

Kapitola druhá. Část velmi obtížné a nebezpečné plavby **88**

Kapitola třetí. O ostrově Gotlandu **95**

Kapitola čtvrtá. O dalším průběhu naší nebezpečné plavby 102

Kapitola pátá. O Hoglandu a jak jsme se konečně dostali do Livonska a vjeli do Revalu 109

Kapitola šestá. Báseň M. Paula Fleminga o našem ztroskotání 113
Na Oleariovu řeč o jejich ztroskotání u Hoglandu v listopadu roku 1635 113

Kapitola sedmá. O knížecím a vyslaneckém dvorním řádu, který jsme v poselstvu dodržovali 114
Řád knížecích holštýnských vyslanců vyhlášený v Revalu 8. prosince roku 1635 118

Kapitola osmá. O městě Revalu 125

Kapitola devátá. O Neněmcích čili starých obyvatelích Livonska 132
Znění lotyšské čili neněmecké přísahy 139

Kapitola desátá. Z Revalu do Narvy; dále o městě Narvě 142
Vracíme se nyní zase ke své cestě 142

Kapitola jedenáctá. Z Narvy do Novgorodu a o městě Novgorodu 147

Kapitola dvanáctá. Cesta z Velkého Novgorodu do Moskvy a o našem vjezdu tam 156

Kapitola třináctá. O našem každodenním milostivém pohoštění; dále o první veřejné a první i druhé tajné audienci 160

Kapitola čtrnáctá. Jak Rusové slavnostně slavili svátek vjezdu na Květnou neděli a Velikonoce 164

Kapitola patnáctá. O Brüggemannových zvláštních audiencích a o naší třetí, čtvrté, páté a poslední tajné audi-

enci a o audiencích jiných národů; a co se jinak mezitím přihodilo 168

Kapitola šestnáctá. Jak jsme se připravili na cestu do Persie a kolik osob jsme v Moskvě přijali 170

Kapitola sedmnáctá. O polských vyslancích; jak přijeli před Moskvu a jak se chovali k Rusům 172

Kapitola sedmnáctá (druhá). Obsahuje ruský průvodní list 174

Otevřený průvodní list Jeho carského Veličenstva, udělený knížecím holštýnským vyslancům 174

Kniha třetí 177

Kapitola první. O Ruské říši, jejích provinciích, řekách a městech 178

Kapitola druhá. O povaze vzduchu, povětří, půdy, o tom, co v zemi roste, a o zahradách 190

Kapitola třetí. O povaze severních zemí a o samojedských národech 198

Kapitola čtvrtá. O Gróncanech 204

Kapitola pátá. O Rusech samých, pokud jde o jejich vnější podobu a oděv 225

Kapitola šestá. O povaze Rusů, vlastnostech jejich mysli a jejich mravech 231

Kapitola sedmá. O domácnosti Rusů, jejich obecném životě, pokrmech a obživě 254

Kapitola osmá. O manželském stavu Rusů a o způsobu, jak slaví svatbu 263

Kapitola devátá. O postavení ruských žen 270

Kapitola desátá. O světském stavu a státní správě Rusů 275

Kapitola jedenáctá. O moskevských velkoknížatech, jak po sobě během sta let vládla, a co se přitom pamětihodného přihodilo 284

Fjodor Ivanovič 285
Boris Godunov 286
Fjodor Borisovič 288
Falešný Dimitrij 289
Kníže Vasilij Ivanovič Šujskij 291
Vladislav, syn Zikmunda, krále polského 292
Michail Fjodorovič 294

Kapitola dvanáctá. O falešném Šujském, jinak zvaném Timoška Ankudinov, o jeho původu, počátcích a konci 296

List Jeho carského Veličenstva v Moskvě Jeho knížecí Jasnosti šlesvicko-holštýnské 300

Kapitola třináctá. O korunovaci nynějšího velkoknížete Alexeje Michajloviče a o korunovaci vůbec 308

Kapitola čtrnáctá. O příjmech a vydáních velkoknížete; o tom, jak drží tabuli; o osobních lékařích a tlumočnících 312

Kapitola patnáctá. O sňatku a svatbě velkoknížete Alexeje Michajloviče 317

Kapitola šestnáctá. Jak se po carově sňatku chovali příbuzní velkokněžny; jak byla spravována obec; jak se vykonávala spravedlnost a soud; a co jiného pamětihodného se přitom přihodilo 319

Kapitola sedmnáctá. O bouři, která vznikla ve Pskově 329

Kapitola osmnáctá. O bojarech čili říšských radech, okolničích a jiných úřednících, kteří zasedají v soudech 332

Po nich následují okolničí, z nichž se volí bojaři 333

Po nich následuje 6 *dumných dvorjan*, kterým říkají synové bojarští, což je tolik co synové bojarů; jsou to dvorští šlechtici 333
Dumných ďjaků jsou tři 333

Kapitola devatenáctá. O různých kancelářích v Moskvě a o tom, co se v nich vyřizuje 336

Kapitola dvacátá. O soudech, právech a druzích trestů u Rusů 342

Kapitola jednadvacátá. O náboženství Rusů obecně a o jeho počátku 348

Kapitola dvaadvacátá. O písmu, jazyce a školách Rusů 354

Kapitola třiadvacátá. O provozování jejich křesťanství a nynější bohoslužbě, zvláště o jejich křtu 356

Kapitola čtyřiadvacátá. O křtu odpadlých křesťanů a jiných dospělých 361

Kapitola pětadvacátá. O svátcích a svátečních dnech Rusů a o tom, jak slyší slovo Boží; též o jejich kostelích 368

Kapitola šestadvacátá. O křižování a žehnání Rusů a o obrazech svatých, před nimiž se klanějí 373

Kapitola sedmadvacátá. O domnělých svatých Rusů, které mají v zemi a k nimž konají poutě 380

Kapitola osmadvacátá. O ruských kostelích 384

Kapitola osmadvacátá. O duchovní správě Rusů, duchovenstvu, kostelních služebnících a mniších 387

Kapitola devětadvacátá. O půstech Rusů 394

Kapitola třicátá. O zpovědi a večeři Páně 396

Kapitola jednatřicátá. O pohřbívání jejich mrtvých 401

Kapitola dvaatřicátá. O příslušnících jiných náboženství, které Moskvané dílem u sebe snášejí, dílem snášet nechtějí 406

Tiráž 426

ÚVOD

Kdo byl Adam Olearius

Adam Olearius se narodil v Aschersleben (dnes Sasko-Anhaltsko) jako syn krejčího Adama Oehlschlegela; pokřtěn byl 16. srpna 1603. Latinské jméno Olearius si učenec utvořil z rodového jména, jak bylo tehdy zvykem. Od roku 1620 studoval v Lipsku filozofii a matematiku, roku 1627 se stal magistrem a v letech 1630–1633 byl konrektorem lipské Mikulášské školy.

Roku 1633 vstoupil do služeb vévody Fridricha III. Šlesvicko-holštýnsko-gottorpského a jako sekretář provázel jeho poselstvo do Moskvy a do Persie. Po návratu zůstal na gottorpském dvoře až do smrti: byl dvorním matematikem, knihovníkem a správcem vévodovy kunstkomory. Podle jeho plánů vznikl slavný gottorpský glóbus, do jehož nitra se dalo vejít a v němž se na vnitřní straně otáčela hvězdná obloha. Přeložil Saadího *Gulistán* (*Persianischer Rosenthal*, 1654), sepsal popis gottorpské kunstkomory a holštýnskou kroniku a roku 1651 byl přijat do Plodonosné společnosti, nejvýznamnějšího německého jazykového spolku své doby. Roku 1643 byl v Moskvě znovu a car ho prý chtěl získat do svých služeb jako astronoma; odmítl. Zemřel na Gottorfu 22. února 1671.

Poselstvo a kniha

Vévoda Fridrich chtěl ze svého nově založeného Friedrichstadtu udělat překladiště perského hedvábí. To se do Evropy dosud vozilo přes osmanské území; holštýnský plán počítal s cestou po Volze a napříč Ruskem. K tomu bylo třeba carovo svolení. První poselstvo, vedené právníkem Philippem Crusiem a hamburským kupcem Ottou Brüggemannem, vyjelo z Gottorfu v říjnu 1633, v srpnu 1634 bylo přijato v Moskvě a s carovým souhlasem se roku 1635 vrátilo domů. Druhé, velké poselstvo s více než devadesáti lidmi vyplulo na podzim 1635, ztroskotalo v Baltském moři, na jaře 1636 dorazilo do Moskvy a odtud

se plavilo po Volze do Persie. Obchodně skončil celý podnik nezdarem a poselstvo se roku 1639 vrátilo do Gottorfu s prázdnou. Vévoda dal Brüggemanna zatknout a postavit před soud. Obžaloba ho vinila, že překročil plné moci, nepoctivě vedl účty a na cestě si počínal svévolně, především však z toho, že šáhovi na vlastní pěst nabídl vévodovo spojenectví proti Turkům. Byl odsouzen k smrti a 5. května 1640 ve Šlesviku sťat.

Olearius vydal popis cesty roku 1647 pod titulem *Offt begehrte Beschreibung der Newen Orientalischen Reise* (Často žádaný popis nové orientální cesty). Kniha měla úspěch a brzy vycházela i v jiných jazycích. Roku 1656 ji autor vydal podruhé, značně rozšířenou, jako *Vermehrte Newe Beschreibung der Muscowitischen und Persischen Reyse* (Rozmnožený nový popis moskevské a perské cesty). Z tohoto vydání překládáme. Rozšíření se týkají hlavně Ruska: Olearius do knihy vepsal, co se v Moskvě odehrálo po jeho cestách, až do roku 1655 — moskevské povstání roku 1648, příběh samozvance Timošky Ankudinova, nástup patriarchy Nikona.

Proč jen moskevská část

Dílo má šest knih. První dvě líčí cestu z Holštýnska přes Livonsko a Novgorod do Moskvy, třetí je soustavným popisem Ruska a jeho obyvatel, další tři vyprávějí o plavbě po Volze, o Persii a o návratu. Tato kniha přináší **předmluvu a první tři knihy**. Tvoří uzavřený celek: dva příjezdy do Moskvy očima cizince a vedle nich popis země — její polohy, měst, dvora, úřadů, soudů a trestů, víry, svátků a všedního života. Patří k nejvlivnějším zprávám o Rusku 17. století; Evropa z ní čerpala svou představu o Moskevsku po celé další století a historici ruské každodennosti z ní čerpají dodnes. Perská část je samostatnou knihou o jiné zemi.

Jak se kniha čte

Olearius byl luterský učenec a díval se na Rusko očima svého vzdělání a své víry. Je pozorný, zvídavý a pečlivý — měří zeměpisné šířky, opisuje carský titul, zaznamenává ceny, tresty i to, co se podává ke stolu —, zároveň však soudí: o ruské zbožnosti, o „otroctví“ poddaných, o opilství.

Ty soudy patří k prameni stejně jako jeho pozorování; v překladu jsme je nezmírňovali. Kde se mýlí ve faktech, říká to poznámka.

EDIČNÍ POZNÁMKA

Předloha

Překládali jsme z druhého, rozšířeného vydání: Adam Olearius, *Vermehrte Newe Beschreibung der Muscowitischen und Persischen Reyse*, Schleswig 1656, podle digitalizovaného exempláře (archive.org). Překládalo se z obrazu tiskových stran; strojově čtený text, který digitalizace nabízí, posloužil jen jako pomůcka. Exemplář chybějí strany 116 a 117 (popis Narvy a Ivangorodu v kapitole II/10); místo je v textu vyznačeno.

Rozsah

Vydání obsahuje autorovu předmluvu „Laskavému čtenáři“ a knihy I–III (s. 1–332 předlohy). Vynechali jsme věnování, seznam citovaných autorů, latinské listy a oslavné básně přátel, které knize předcházejí. Báseň Paula Fleminga o ztroskotání (kapitola II/6) nepřekládáme; závěrečnou Flemingovu báseň, jíž autor uzavírá popis Ruska, jsme přeložili veršem.

Text

Na okraji předlohy stojí krátké autorovy nadpisy (marginálie). Sázíme je kurzivou jako mezititulky na nejbližším místě mezi větami. Marginální odkazy typu „S. 206“ odkazují na strany předlohy. Číslování kapitol jsme ponechali, jak je v předloze, i s jeho chybami: v knize I chybí kapitola pátá a v knize III jsou dvě kapitoly dvacátá osmá.

Verše překládáme veršem a rýmem. Latinské citáty ponecháváme v latině kurzivou a jejich překlad připojujeme v hranatých závorkách; kde autor latinu sám převádí do němčiny, překládáme jeho převod. Latinou autor zastírá i některá intimní místa; překládáme je stejně věcně jako ostatní text.

Jména a reálie

Ruská jména neopisujeme z Oleariova německého přepisu, nýbrž je uvádíme v podobě, jakou mají v ruštině, v běžné české transkripci (*Wasilowitz* → Vasiljevič, *Collisiou* → Kolyčev). Ruské úřední a společenské termíny — bojar, okolničij, ďjak, prikaz, vojevoda — ponecháváme a při prvním výskytu vysvětlujeme, pokud je nevysvětluje autor sám. Místní jména, která autor zkomolil, zůstávají v jeho podobě; kde je jisté, o které místo jde, uvádí to poznámka.

Autorovy omyly

Olearius psal z vlastních záznamů, z doslechu a z knih svých předchůdců, hlavně Herbersteina, Possevina, Guagniniho a Petreia. Kde se mýlí v letopočtech, jménech či místopise, **ponechali jsme jeho znění a skutečnost uvádíme v poznámce**.

Poznámky

Poznámky provázejí **první výskyt** osoby, místa či reálie. **Vysvětlivky nepředbíhají událostem, které autor sám vypráví v dalších kapitolách.**

O překladu

Knihu přeložila umělá inteligence a text prošel kontrolním čtením vydavatele, porovnáním s předlohou a řadou strojových kontrol. Rozhodnutí o přepisu jmen, o tom, co se vysvětluje a co ne, a o podobě vydání učinil vydavatel.

PŘEDMLUVA LASKAVÉMU ČTENÁŘI

Laskavý, milý čtenáři, před deseti lety jsem dal veřejným tiskem na světlo popis cesty, kterou vykonali holštýnští vyslanci do Moskvy a do Persie, i toho, co se na ní přihodilo, a také co jsem jinak pamětihodného měl k vypravování o národech, k nimž jsme se dostali. Protože však byly všechny výtisky rozebrány a takový popis dál žádaly osoby vysokého i nízkého stavu a já jsem byl takřka nucen vydat jej znovu, pokládal jsem za svou povinnost vyhovět jim i jiným krajanům; zvláště proto, že jsem viděl, jak velkou váhu ta má nepatrná práce získala, takže mnozí z ní vzali podnět ptát se mě písemně i ústně na další zprávy o tom či onom, čeho jsem se buď jen krátce dotkl, anebo co jsem zkoumat docela opominul. Přiznávám, že jsem v prvním vydání mohl být mnohem obšírnější a podrobnější. Nechybělo mi látky, nýbrž jen času, který mi tehdy braly mé povinnosti a neštěstí, jež mě bohužel stihlo v domě. Protože jsem však nyní, chvála Bohu, od takových překážek poněkud osvobozen a příležitost k této práci už není sevřena v tak úzké meze, nejen jsem zopakoval, co bylo dříve, ale přidal jsem i to, co předtím zůstalo stranou a co jsem přece pokládal za nutné vypravovat. Kromě toho, co mají Peršané ve svých spisech dalšího z bájí, jak biblických, tak jiných, týkajících se jejich náboženství; to má s Boží pomocí brzy následovat spolu s jinými nikoli nepříjemnými perskými věcmi a mědirytinami ve zvláštním traktátu.

Do cestopisu ovšem obšírná zpráva o zemích, o životě a mravech národů, o jejich státním zřízení a náboženství vlastně nepatří. Protože však vidím, že ji do svých spisů vložili i jiní přede mnou, a protože jsem nepokládal za radno psát o tom zvláštní knihu, a tím učinit cestopis suchopárným a nepříjemným pro čtenáře, který chce vědět víc než to, jak jsme jeli od jedné vesnice a jednoho města k druhému, chtěl jsem to do něj také vmísit. V tomto vydání jsem však chtěl naznačit nejen nynější stav národů, ale i to, jaký byl v dřívějších a starých časech, aby bylo vidět, co z dávných dob zůstalo a v čem nastala změna; to podle mého soudu poslouží k tomu, aby člověk při čtení starých i nových dě-

jin věděl, nakolik je ještě může pokládat za platné a nakolik jim věřit. Rusové měli na počátku křesťanského náboženství svou církev se všemi okolnostmi stejnou jako Řekové; srovná-li však kdo, co vypravuji o nynějším stavu jejich církve, s *Rituale Graecorum* Jacoba Goara, uvidí, jak velice se to u Rusů změnilo. Rovněž mezi nynějšími a starými Peršany najde velký rozdíl, jak v obecném životě, tak v náboženství. Proto jsem se, jak jsem věci nalezl, musel často odchýlit od jiných novějších spisovatelů a zčásti je i vyvrátit, aby se milovníkům takových věd dostalo pravdy a skutečné podoby věci; neboť jsem po pravdě neuvedl nic, k čemu bych neměl dobrý důvod. Od dějepisce se také nežádá nic vyššího než pravda. Proto mě také nemohlo valně pohnout, když mi někteří dobří přátelé na univerzitách při vydání prvního tisku vytýkali, proč jsem se při kreslení perské mapy, a zvláště Kaspického moře, odchýlil od světoznámých starých zeměpisců Ptolemaia, Strabóna, Dionýsia Alexandrijského a jiných. Ti se přece v mnohém neshodují ani sami mezi sebou, jak poznamenali i jejich vykladači. Co se týče novějších spisovatelů, protože obvykle jeden opisuje od druhého, platí: *Errante uno, errant omnes* [Mýlí-li se jeden, mýlí se všichni]. Co jsem však sám prošel vlastníma nohama a viděl vlastníma očima (o čemž velmi pochybuji, zda se tak vždycky stalo i u jiných), a tedy zjistil jinak, to se neostýchám napsat, zvláště proto, že dosud žije mnoho svědků, kteří byli s námi a o mnoha věcech vědí.

Kraje, hory, řeky a města jsem umístil podle délky a šířky, počítané k rovníku, jak jsem je zčásti sám zaznamenal a zčásti dostal od Peršanů a Arabů. Kde jsem byl sám a mohl věnovat pozornost, nedopustil jsem se, doufám, žádné chyby; za jistotu ostatních míst sice ručit nemohu, protože jsem však shledal, že polohy, které mi Peršané sdělili na mapách i ve spisech, se v náležitých okolnostech shodovaly s místy, jež znám, chtěl jsem jim věřit i v ostatním. Byl bych sem zařadil také seznam měst a krajů celé Persie, jak jsem jej dostal od Peršanů, kdybych nebyl viděl, že Johannes Gravius už vydal seznam mému velmi podobný. Nikoho však nesmí mást, že se dnes jména měst, provincií a jejich rozsah velmi změnily. Některé kraje byly totiž spojeny v jeden, z jednoho naopak udělány jiné, ba někdy byl z jednoho kus vzat a přivtělen k druhému: tak pod Chorásán nyní spadá mnoho starých jednotlivých provincií, jako Baktrie, Margiana a část Asie a Parthie, naopak Irák, který

býval Parthií, si vzal část Médie, a tak dále, podle toho, jak to přinesly a odňaly často opakované těžké války Turků a Tatarů s Peršany.

Leckdo se divil, odkud jsem získal tolik zpráv o těchto zemích a národech, zvláště o Persii, když jsme přece v Persii byli sotva rok. Je však třeba vědět, že když jsem viděl, jaké docela cizí věci, o nichž dějepisci nikdy nepsali, se tam nacházejí, dostal jsem tím větší touhu získat o nich další vědomosti a dát je na známost Evropanům. Proto jsem nelitoval námahy obcházet a seznamovat se s lidmi, abych v tom dosáhl svého cíle. K tomu mi s velkým projevem přátelství dobře napomohli jednak evropští mniši bydlící v královském sídelním městě, totiž portugalští augustiniáni, italští karmelitáni a francouzští bosáci, z nichž někteří byli v zemi přes 32 let, jednak také Peršané, kteří u nás zůstali v Holštýnsku a stali se křesťany. Nemluvě o tom, co jsem se dozvěděl z jejich knih, které jsem si s sebou přivezl.

Ať laskavému čtenáři není proti mysli, že jsem občas zmínil i některé drobnosti, které by leckdo pokládal za nehodné pera; vždyť i z docela prostých věcí a okolností lze často poznat povahu lidí i věci. Přijde-li snad něco nepříjemného, nechť laskavý čtenář podle rady šajcha Saadího, kterou dává v předmluvě ke svému *Gulistánu* čili *Růžovému sadu*, rychle pospíchá dál a u toho, co se mu líbí víc, se tím déle pozdrží.

Leckdo mi také, neznaje můj záměr a cíl, bude mít za zlé, že jsem uvedl některé věci, které jsem mohl ze slušnosti zamlčet, a nevzal tak v úvahu, co klade Níkéforos Grégoras na začátek své první knihy: *Historicus est instar pictoris, qui non naturae naevos omnes pingit, sed transit* [Dějepisec je jako malíř, který nemaluje všechny vady přírody, nýbrž je přechází]. Kdo by o tom chtěli psát, musí následovat zručné malíře, kteří nevykreslují všechny vady a nedostatky přírody, nýbrž přes ně jen zlehka přejedou štětcem. To by však přece znamenalo **šetřit pravdou**, po níž čtenář právem dychtí. Mnohem víc jsem toho ovšem zapsal ve svém deníku a právem vynechal, protože to k věci nic nepřidá.

Při čtení této knihy pokládám za nutné připomenout také to, že jsem při psaní cizích slov postupoval podle hornoněmecké řeči a výslovnosti, jak to dělávají i jiní krajané. Neboť chce-li člověk vědět, jak zní výslovnost v původním jazyce, musí dobře hledět na to, jakého národa je ten, kdo o tom psal. V tom vidím u latinských spisovatelů velkou nejednotnost, protože Španělé, Italové a Francouzi každý řídí písmena a slova

v latině podle své mateřštiny. Když se k tomu pak dostane Němec, nevšimne si toho a chce vše řídit podle své výslovnosti, a leckdo ještě nějaké písmeno změní, stává se často, že se správný zvuk pravých slov, ba pravá jména docela ztratí. Když jsem proto v Persii chtěl vyslovit nějaké slovo podle naší výslovnosti, jak jsem je našel u latinských autorů, a na něco se zeptat, žádný Peršan nevěděl, co chci. Španěl píše *China* a vyslovuje se u nich, stejně jako u Peršanů, *Tzina* čili *Tschina*; rovněž *Xa* pro *Scha*, *Xamachi* pro *Schamachi*, *Digel* pro *Ditzle* (to je Tigris), *Argis* pro *Artzis*, *Chiselbasch*, *Quezelbach* pro *Kisilbasch*. Taková rozdílná výslovnost dává často podnět k velkým omylům, i ve zprávách dějepisů. Učený jezuita Athanasius Kircher si na to také stěžuje ve svém *Prodromus Coptus* na s. 100, *quod errores crebri ex lingua non penitus intellecta aut pronuntiatione audita nascantur* [že časté omyly vznikají z jazyka ne zcela pochopeného nebo z výslovnosti zaslechnuté], a uvádí toho příklad ze Scaligera o knězi Janovi (Presbyter Johannes) a zemi kněze Jana. Scaliger totiž v 7. knize *De emendatione temporum* na s. 637, kde popisuje etiopský letopočet, praví, že omyl pochází z perského slova *frestahān*, čili, jak to někteří Peršané vyslovují, *prestahān* (jak bylo zmíněno u slova Isfahán), a znamená *apostolos vel legatos* [apoštoly neboli vyslance], od *fristāden*, *mittere* [poslat]. Proto takový titul přísluší spíše duchovním než světským vládcům, a tak byl také míněn. Protože však západní národy čili národy ležící k večeru to slovo dobře nerozuměly a neslyšely, udělaly z *Prestehan* „Presbyter Johan“, a Němci je v tom následují a nazývají ho Kněz Jan. Omylem také kladou jeho sídlo, které bylo několik set let v Asii, do Afriky, do Etiopie čili Habeše, a to proto (abych té historie ještě trochu připomenul): před příchodem Španělů do Afriky se nevědělo, zda tam vůbec jsou křesťané. Když však lodi, které vyslal portugalský král Jan II. hledat nové země, připluly do Etiopie, nalezly tam takového křesťanského panovníka, jakého popisovali jako *Prete Joan* a jehož jméno bylo v Evropě známé. Proto se domnívali, že to je kněz Jan. Odtud se to podle jejich zprávy dostalo mezi dějepisce, takže i onen král se dodnes, ač neprávem, nazývá *Prete Joan* a jeho země, Habeš, zemí kněze Jana, jak lze vidět z Franciska Álvarese *Aethiopia* a z Honoria. Tito Mouřenínové však, jak vysvítá z Eusebia (kniha 2, kapitola 1, s. 29), byli prý první z pohanů, kteří přijali křesťanskou víru, a to podnětem komorníka mouřenínské královny Kandaké, kterého pokřtil Filip. Dochází-li tedy kvůli

nesprávně pochopeným cizím slovům a výslovnosti k takovým chybám, vznikají tím v dějinách někdy ještě větší omyly.

V německé řeči jsem si také chtěl vzít tu svobodu, že vlastní jména používám někdy podle nového způsobu, někdy bez latinského skloňování, jak se mi to zdálo dobré, a některá latinská slova a termíny, které v němčině nezní zcela dobře, ponechávám podle starého zvyku. Pokládal jsem totiž za pohodlnější užívat známých termínů než novými, nezvyklými slovy (jak se bohužel děje u některých novoněmců, kteří tím, že chtějí řeč zdobit, ji spíše hyzdí) zatemňovat smysl, takže je to čtenáři obtížné a kniha je tím nepříjemnější, jak si mi na to sami stěžovali holandští knihkupci u Dögenova *Opevňování* přeloženého do němčiny. Na některých místech jsem to nechal jen latinsky bez poněmčení, totiž když se vyskytlo *aliquid obscaeni* [něco oplzlého], čím by se mohla pohoršit mládež a ženy, a přece to nešlo dobře pominout, chtěl-li jsem naznačit povahu národů.

Že jsem řecké autory nechtěl uvádět v jejich původních textech, nýbrž podle latinského překladu, udělal jsem proto, že mnohem více lidí rozumí latině než řečtině. Proto Brissonius ve své jinak krásné a pečlivé knize, kde uvádí jen samotné řecké texty, neprokázal velkou službu těm, kdo nejsou v řečtině zběhlí.

Zkrátka, při psaní této knihy jsem měl na zřeteli, abych jí posloužil učeným i neučeným. Přitom si přeji, aby se našli dobří lidé, kteří by tu knihu četli s takovou dychtivostí, jakou jsem měl já, když jsem si něco všímal, zapisoval a sděloval; pak, doufám, nebude tato má práce marná. Nezalíbím-li se všem, stačí zalíbit se jen několika rozumným lidem, a chci být v tom případě spokojen se štěstím Jupitera, *qui nec omnibus placet* [který se také nelíbí všem]. Měj se dobře, laskavý čtenáři.

Jedině Bohu čest!

Kniha první

Pojednává o cestě do Moskvy a o tom, co se na ní přihodilo

KAPITOLA PRVNÍ

O užitečnosti cest do cizích zemí

Mám za to, že je to jedno z největších štěstí, jaké může na tomto světě potkat člověka, který chce být podle Aristotelova výroku ζῷον πολιτικόν [tvorem společenským]: naskytne-li se mu dobrá příležitost konat daleké cesty, putovat světem, vidět cizí země a lidi a poznávat a pozorovat jejich povahu.

Je také jaksi proti přirozenosti statečné mysli, aby jako hlemýžď zůstávala ustavičně doma (což sluší ženskému pohlaví a hospodyním). Proto Lipsius na jednom místě správně a dobře praví: *Humiles istae et plebeiae animae domi resident et affixae sunt suae terrae. Illa divinior est, quae coelum imitatur et gaudet motu* [Ty nízké a sprosté duše sedí doma a jsou přikovány ke své zemi. Božštější je ta, která napodobuje nebe a těší se z pohybu] (*List Filipu Lanoyovi*). Jen lidé nízké a chatrné povahy a mysli rádi vysedávají za pecí a zůstávají ve své vlasti jako přivázaní; kdo jsou však ušlechtilejší a plní ducha, ti následují nebe a mají zálibu v pohybu. *Spernit natura sua includi coelestis ille ignis, aerem amat et campos* [Onen nebeský oheň svou povahou pohrdá tím, aby byl uzavřen, miluje vzduch a širé pláně], praví týž autor znovu (*List* 8, *centurie* 1).

Ani Bohu Pánu, který podle svědectví Písma svatého vždycky zvlášť bděl nad poutníky a cizinci, to nemůže být proti mysli, nýbrž spíš milé. Neboť on, veliký hospodář, zřídil stavbu světa člověku k užitku a dal mu zemi za časné obydlí a zahradu k potěše, a ta je na jednom místě ozdobena vždy jinými krásami a plody než na druhém. A protože to všechno, jak řečeno, stvořil kvůli člověku, chce dobrotivý Bůh také, aby se to stalo známým synům lidským a aby byl skrze to chválen.

Jak by také mohl ten, kdo vidí a uvažuje, jak Bůh ve své moudrosti skrze běh nebes, skrze přírodu a ze zvláštní milosti obdařil rozličná místa světa a jejich obyvatele rozmanitým štěstím a obšťastnil je zázraky a dobrodiními, nemít z toho potěšení a radost a neozvat se ke chvále velikého Boha s králem Davidem slovy 104. žalmu: **Jak mnohé**

jsou skutky tvé, Hospodine, kteréž jsi všecky moudře učinil; plná jest země bohatství tvého!

Kdo však zemi neprojíždí jen jako obyčejní poslové, kteří si všímají jen toho, kde jsou nejlepší krčmy a hospody, ani jako Archestratos, který procestoval svět jen proto, aby vyhledal a popsal dobré lahůdky k hodování (jak o tom vypráví Athénaios ve 3. knize), nýbrž kdo se na cesty vydává s dobrým rozumem a poctivým úmyslem, tomu jeho putování kromě toho, že ho těší a vede ke chvále Boží, přináší ještě mnoho jiného užitku, z něhož může těžit cestovatel i vlast. Od cizích národů se lze vždycky něčemu dobrému naučit, chce-li člověk: jsou-li jejich mravy a obyčeje ctnostné a chvályhodné, je správné je následovat; jsou-li neřestné nebo nevhodné, je třeba se jich štítit, dělat opak a pokládat sebe i svou vlast v tom za šťastnější než ony. Tak se lze něčemu dobrému naučit i od barbarských a zlých lidí. *Aliorum erratis ad rectam vitae institutionem pro exemplis uti, pulcrum est* [Je krásné užívat cizích pochybení jako příkladů k správnému uspořádání života], praví Diodóros Sicilský na začátku první knihy. Chyby a bludné cesty jiných lidí nám mají být napomenutím, abychom šli cestou pravou. Proto moudrý a u Peršanů vysoce proslulý Lokmán, když se ho ptali, odkud nabyl tak veliké moudrosti, odpověděl: Od nemoudrých a hrubých lidí jsem se jí naučil; čeho jsem si u nich v jejich jednání a počínání neoblíbil, tomu jsem se vyhýbal. Tak to stojí v *Perském růžovém sadu* (kn. 2, 16).

Mluvím, pravím, o těch, kdo cestují s dobrým rozumem a poctivým úmyslem, jako moudrý Odysseus. Nemluvím však o takové mládeži a o takových lidech, jako byli Odysseovi druhové, kteří se neumějí ovládat a krotit své chtíče nebo nedovedou nic víc než prohlížet si samu krajinu, a kteří by klidně mohli se Sókratem cestování zanechat a říci: Čemu mě mají naučit hory a údolí? Takovým a jim podobným cestování zakázal Lykúrgos, král jinak zcestovalý, a proto zkušený (jak lze vyrozumět z Plútarchova *Lykúrga* a ze Strabóna v 10. knize). Mimo to nejsme my Němci Sparťané, ani nejsme všichni vychováni ve spartánské kázni, abychom byli docela dokonalí a nemohli se od jiných národů ničemu naučit. Jsme spíš mnozí jako Argejští, a vytýkali-li by nám Lykúrgův zákaz cestování, musí se odpovědět jako Eudamidas. Když totiž jeden Argejský tvrdil, že Sparťané neudělali nespravedlivě, když cestování zakázali, protože se jím člověk obvykle odchyluje od zákonů a mravů

své vlasti, řekl Eudamidas: Ale vy, Argejští, když cestujete a přijdete do Sparty, nestáváte se horšími, nýbrž lepšími (Plútarchos, *Lakónská apoftegmata*). Odstraňme zneužívání věci a nevylévejme s vaničkou i dítě; pak nemusíme odstraňovat víno, protože opíjí, ani statky, zlato a stříbro, protože činí pyšnými a leckomu překážejí v dosažení moudrosti, a házet je do moře, jak to bláznivě udělal jinak za moudrého pokládaný filozof Kratés.

Příkladů nám nechybí: *Sive prisco sive nostro aevo peregrinati fere sunt viri magni* [Ať v dávném, ať v našem věku, velicí mužové téměř všichni cestovali], praví Lipsius ve zmíněném 22. listu. Mnoho moudrých a znamenitých lidí konalo cesty cizími zeměmi, každý podle svého stavu, možností a příležitosti, s velkým užitkem a slávou. Filozof Pythágorás, který odmalička horoucně toužil vyniknout ve všelijakých vědách, se proto vydal na znamenité cesty, odešel do Egypta, potom do Indie a Persie k mudrcům, a v Řecku se tak proslavil, že byl pokládán za nejznamenitějšího *sofos* [mudrce], čili, jak se z pokory sám nazýval, filozofa, o čemž viz Valerius Maximus, kniha 8, kapitola 7. Platónovy cesty jsou také známy z právě zmíněného Valeria a z Cicerona (*O státě*).

Že nejpřednější lékaři, jako Hippokratés, Dioskúridés a zvláště Galénos, podnikali znamenité cesty, aby si v lékařském umění a zkušenosti byli jistější a dokonalejší, lze vyčíst z Plinia (kniha 29, kapitola 1), ze Sorana a z Fulgosa. Abych připomněl jen Galéna: navštívil Smyrnu, Korint a Alexandrii, vypravil se do Palestiny, Sýrie a Egypta a plavil se na ostrov Lémnos a na Kypr, aby zkoumal tajemství přírody a rozmanité nehody, jimž je lidské zdraví vystaveno. Z dějepisců se o to dobře pokusil Hérodotos, který procestoval Egypt a Persii, aby o nich mohl napsat něco jistého, jak lze číst v jeho spisech. Rovněž Diodóros Sicilský, když si předsevzal popsat okrsek země po jednotlivých krajích, putoval plných třicet let a prošel nejlepší části světa, Asii a Evropu, jak sám dosvědčuje v předmluvě ke své *Knihovně*.

S jak velkým užitkem mohou konat cesty politici, právníci a ti, kdo zastávají světské úřady nebo chtějí být ustanoveni k vládě nad národy, nebude nikdo pochybovat. Proto si také mnozí přední panovníci sami oblíbili daleké cesty, jak jich několik uvádí Johan a Chokier ve svém *Thesauru politicu*. Horatius proto chválí Odyssea, když praví v *Umění básnickém*:

Dic mihi Musa virum captae post tempora Trojae, / Qui mores hominum multorum vidit et urbes. [Pověz mi, Músó, o muži, jenž po pádu dobyté Tróje / mravy mnohých lidí i města spatřil.]

Znamenité cesty chvályhodného císaře Karla V. jsou z dějin dost známé. Císař Traianus, když ve válce proti Parthům podstoupil mnoho nebezpečí a vyplul prozkoumat povahu oceánu a viděl, jak několik lodí pluje do Indie, řekl: Ach, kdybych byl ještě mladší a dovolovaly to mé tělesné síly a stav, rád bych se vydal s nimi do Indie, abych poznal, jaká je. Znám jednoho předního, vysoce chvályhodného knížete, od něhož jsem slyšel téměř stejná slova. A vůle takových panovníků a vysokých hlav cestovat by byla často dobrá, kdyby to jejich stav a důležité úřední záležitosti chtěly dovolit. O nich platí právem, co praví Cicero (kniha 2, *Listy přátelům* 11): *Peregrinatio obscura et sordida est iis, quorum industria Romae potest illustris esse* [Pobyt v cizině je temný a ubohý pro ty, jejichž píle může v Římě zazářit].

Protože tedy nesnese stav a příležitost každého člověka, aby se ze svého místa vydal na daleké cesty a cizí věci si sám prohlédl, činí podle mého soudu dobře ti, kterým to v tomto případě štěstí dopřálo, když po vykonaných cestách sepíšou jejich dějepisný a pravdivý popis a vydají jej na světlo. Tím se totiž jiní mohou, tak jako se jinak čtením starých dějin přenášejí do starých časů, přenést myšlenkami i do dalekých zemí, mohou si povahu cizích věcí jistými představami postavit jako před oči a poznat ji, ba, abych tak řekl, procestovat celý svět vsedě doma.

Jako však mezi čtyřmi díly světa byla Asie odedávna pokládána za nejskvělejší a nejpřednější, tak i v Asii mezi orientálními zeměmi Perské království, a to z mnoha příčin, zvláště však kvůli někdejší skvělé druhé monarchii, takže její památka dodnes činí tu zemi u milovníků dějin oblíbenou a probouzí nemalou touhu poznat její nynější stav.

Perské země a provincie i pouti jimi už ovšem popsalo několik autorů, z nichž nejpřednější byli Hérodotos, Bizarus, Barbaro, Contarini, Brisson, Boissard a Reineccius, takže by se mohlo zdát, že je zbytečné podávat o nich další zprávu.

Velká proměna Perské říše.

Avšak jako všechny věci na světě čas od času procházejí střídáním a změnami, tak i říše Peršanů se od svého starého stavu, popsaného v dějinách, natolik vzdálila, že kdo by o něm uvažoval, ten by dnes Persii v Persii hledal a nenašel. Nezměněno tam zůstalo téměř jen

samo místo a to, co leží kolem, totiž hory a údolí. Tak jsme to sami viděli a zakusili při knížecím poselstvu, které před několika lety odešlo z Holštýnska k perskému králi šáhu Safímu. Proto někteří z našich, kteří ji podle svých představ nenašli v dřívějším stavu a blahobytu a zakusili při tom všelijaké nepohodlí a strasti, svou cestu oplakávali a do památníků psali tyto rýmy:

Nač pořád hledat starou nádheru, / když hltavý čas všechno pohltil? / Já v Persii jsem Persii hledal / a stokrát jsem tu cestu proklínal.

Stav a povahu tohoto království, jakož i jiných zemí, provincií a národů, kam jsme se dostali, spolu se vším, co nám na dlouhé a namáhavé cestě, protažené do šestého roku, přišlo pamětihodné a co se hodilo sepsat pro veřejnost, jsem tedy chtěl touto knihou věrně a upřímně vydat ke službě vlasti německého národa.

KAPITOLA DRUHÁ

O prvním odjezdu z Holštýnska, plavbě po Baltském moři a příjezdu do Livonska

Když nejjasnější a vysoce urozený kníže a pán, pan Fridrich[1], dědic norský, vévoda šlesvický, holštýnský, stormarnský a ditmarský, hrabě oldenburský a delmenhorstský, můj nejmilostivější kníže a pán, rozhodl z důležitých příčin podniknout a vypravit výše zmíněné nákladné poselstvo, byli za vyslance ustanoveni jeho tehdejší rádcové, urozený, ctihodný, vážený a vysoce učený pan Philipp Crusius[2] z Eislebenu, licenciát obojího práva, nyní z obzvláštní milosti Jejího královského Veličenstva švédského povýšený do šlechtického stavu a zvaný Philipp von Krusenstiern, královský švédský dvorní rada, purkrabí v Narvě a generální ředitel obchodu v Estonsku a Ingrii, a pan Otto Brüggemann[3] z Hamburku. Ti byli 22. října roku Páně 1633 vypraveni z knížecí rezidence Gottorfu poprvé do Moskvy k velikému panu carovi a velkokní-

---

[1] Fridrich III. (1597–1659), vévoda šlesvicko-holštýnsko-gottorpský od roku 1616. Roku 1621 založil Friedrichstadt pro nizozemské remonstranty a chtěl z něj učinit obchodní středisko; tomu měla sloužit i poselstva do Moskvy a Persie (1633–1639). Z Gottorfu udělal kulturní středisko severu; Olearius byl jeho dvorním učencem, knihovníkem a správcem sbírek. Zemřel v obležené pevnosti Tönning.

[2] Philipp Crusius (1597 Eisleben – 1676 Reval), právník vzdělaný v Jeně, od roku 1622 rada vévody Fridricha III. S Brüggemannem vedl poselstvo do Moskvy (1633–1635) a do Persie (1635–1639). Od roku 1644 ve švédských službách; roku 1649 povýšen do šlechtického stavu jako *von Krusenstiern*, 1653 ředitel obchodu pro Estonsko a Ingrii a purkrabí v Narvě, odtud tituly, které mu Olearius dává. Za rusko-švédské války (1656–1658) byl v ruském zajetí, roku 1659 se stal místodržitelem v Revalu. Jeho potomkem byl mořeplavec admirál A. J. von Krusenstern.

[3] Otto Brüggemann (1600 Hamburk – 1640 Šlesvik), hamburský kupec. Kolem roku 1630 navrhl vévodovi Fridrichovi obchodní společnost, která by dovážela perské hedvábí přes Rusko, a s Crusiem vedl obě poselstva. Po návratu z Persie (1639) byl obviněn z překročení plných mocí, nepoctivého účtování a svévole na cestě, odsouzen a 5. 5. 1640 sťat.

žeti Michailu Fjodorovičovi[1], samovládci vší Rusi atd., aby žádali o svobodný průchod Ruskem do Persie.

Začátek cesty.

Když bylo opatřeno vše, čeho bylo k takové cestě třeba, vydali se s průvodem čili družinou 34 osob 6. listopadu z Hamburku, 7. téhož měsíce přijeli do Lübecku a 8. do Travemünde, kde jsme k sobě vzali zkušeného lodníka jménem Michael Cordes, abychom ho později mohli použít na Kaspickém moři. Devátého jsme se vydali na moře, provázeni radostnými přáními šťastné plavby od mnoha dobrých přátel, kteří nás z Hamburku a Lübecku doprovodili až na břeh. Loď, která nás vezla, se jmenovala Fortuna a lodník Hans Müller. S námi se na loď nalodil také pan Wendelinus Sibelist, doktor lékařství, kterého velkokníže povolal na svůj dvůr za osobního lékaře a kterého Jeho knížecí Jasnost šlesvicko-holštýnská Jeho carskému Veličenstvu doporučila.

Poprvé pod plachtami.

Po poledni jsme vesele odrazili od břehu a zakotvili na rejdě. Večer v devět hodin, když se zvedl vítr od jihozápadu, jak jsme si přáli, jsme ve jménu Božím vypluli a urazili té noci 20 mil. Nazítří byla z rozhodnutí pánů vyslanců a lodníka stanovena lodní pravidla a řády, aby se lidé chovali tiše a slušně a aby pak z pokut provinilců měli z naší plavby užitek i chudí. K tomu bylo zřízeno několik úřadů a pověřeny jimi nejpřednější osoby, které musely na pravidla dohlížet a provinilce trestat. Nad tímto řádem se drželo tak pevně, že po skončené plavbě, která trvala čtyři dny, se sešlo 22 říšských tolarů; ty byly odevzdány lodníkovi, aby je rozdělil napůl mezi chudé v Rize a napůl v Lübecku.

Ostrov Bornholm.

10. listopadu k večeru jsme minuli ostrov Bornholm, ležící dobrou míli od nás po pravé ruce; od Lübecku se počítá na 40 mil. Je to vyvýšená a místy skalnatá země, tři míle dlouhá a široká, s dobrou pastvou pro dobytek, prý dává ročně několik lastů másla,[2] a vpředu má hrad staré stavby, zvaný Hammershus. Tento ostrov kdysi patřil městu

[1] Michail Fjodorovič (1596–1645), první car z rodu Romanovců, zvolený zemským soborem roku 1613 na konci Smuty. Do roku 1633 za něho fakticky vládl jeho otec, patriarcha Filaret.

[2] Last byla stará obchodní míra hanzovního a baltského obchodu, užívaná pro objemné zboží; u másla zahrnovala dvanáct sudů.

Lübecku, z jistých příčin byl darován Jeho královskému Veličenstvu dánskému jako kmotrovský dar a je mu poddán dodnes.

U tohoto ostrova leží na sever nebezpečné útesy Erdholm, na nichž se lámou lodi a jichž se mořeplavci na podzim velmi obávají. Protože ty útesy nejsou v noci vidět a neohlásí je ani olovnice, kterou se měří hloubka, neboť je u nich až k samému okraji velká hloubka, stává se, že tam mnoho lodí ztroskotá a potopí se.

11. téhož měsíce v poledne jsme se s dobrým počasím a větrem dostali pod 56. stupeň zeměpisné šířky. K večeru však začal vítr za námi silně dout a vál celou noc, takže jsme museli zmenšit plachty. Většinu z nás, kdo jsme po moři mnoho necestovali, zachvátila obyčejná mořská nemoc; prudce zvraceli a leželi tak zesláblí, že někteří mysleli, že umřou.

Odkud se bere mořská nemoc.

Tato nemoc však nepochází, jak píšou Pontanus v *Bellaria Attica* a jiní, ze silného zápachu a hnusu, který prý vydává slaná voda, nýbrž jedině a výhradně z pohybu lodi, který u většiny lidí působí nezvyklé pohyby žaludku a závrať. Proto ti, kdo jsou na ten pohyb zvyklí a nemají sklon k závrati, neměli s ní žádné potíže. Mám za to, že to je také příčina, proč malé děti, zvyklé ještě na kolébku, z té nemoci zřídka něco pocítí. Příčinu těch obtíží je také vidět v tom, že na člověka nepřichází hned na začátku plavby, je-li vítr mírný, nýbrž často teprve po několika dnech, když se loď začne silněji houpat, jak říkají, při ostrém dutí; a i když bouřlivé počasí trvá několik dní, u většiny lidí přejde samo. Poznal jsem to i na řece Volze, která slanou vodu nemá, na několika z nás: ti se dlouhou dobu za klidného počasí plavili bez potíží, a když se náhle zvedla velká bouře proti proudu, takže se loď rozhoupala, ihned na sobě tu nepříjemnost znovu pocítili. Neplatí tedy, co tvrdí Pontanus ve zmíněné knize na s. 524: *Quod, qui in fluvio navigant, horum nihil persentiunt, quia ibi non foetor maris* [Že ti, kdo se plaví po řece, nic z toho necítí, protože tam není mořský zápach]; je to třeba přičítat jedině nezvyklému pohybu.

S tímto právě zmíněným silným větrem, protože jsme mohli držet správný směr, čili kurs, jak říkají lodníci„ jsme té noci ujeli 15 mil. Následujícího dne, dvanáctého, nastalo takové bezvětří, že se nehnul ani vánek a loď zůstala stát na jednom místě. Za tohoto tichého počasí jsme si dali vynést hudební nástroje na palubu a zpěvem a hrou na struny

jsme děkovali a chválili Boha za milostivou ochranu, kterou nám minulou noc prokázal. V poledne jsme znovu dostali dobrý vítr od jihu, který nás pozvolna přivedl k Domesnes, mysu, který vybíhá z Kuronska do moře. Tam jsme zakotvili a zůstali do třináctého k večeru, kdy se vítr stočil na západ a my jsme mohli obeplout mys do zálivu. Čtrnáctého časně ráno jsme tak připluli před šanci Dünamünde, ležící při ústí řeky Dviny (odtud má také jméno), dvě míle od města Rigy. A protože padla hustá mlha, že nebylo daleko vidět, dali jsme se ohlásit trubkou, abychom ze šance dostali lodivoda čili průvodce, bez něhož se tam ten, kdo místo nezná, kvůli zrádnému dnu plnému mělčin nemůže bezpečně dostat dál a vplout dovnitř. Brzy nato přišli celní úředníci a prohledali loď, není-li v ní kupecké zboží, z něhož se tam musí platit licent čili clo.

Příjezd do Rigy.

Když však nic nenašli, poslali nám lodivoda, s nímž jsme odpluli a večer velmi pozdě, chvála Bohu, šťastně dorazili před město Rigu.

KAPITOLA TŘETÍ

Z Rigy přes Wolmar a Dorpat až do Narvy

Když páni vyslanci dali městu ohlásit svůj příjezd, vystoupili s několika lidmi na břeh a šli do města. Tam jim naproti přišli někteří vojenští důstojníci s prázdným kočárem, který poslal tamní gubernátor, aby vyslance přivezl. Protože však nebylo daleko do hostince, nechtěli nasednout, a tak byli doprovázeni pěšky do hostince Hanse Krabbenhöffta, kde se ubytovali s nejpřednějšími ze svých lidí, a ostatní byli rozmístěni do okolních domů.

Dary vznešené rady v Rize.

21. listopadu obdarovala ctihodná městská rada pány vyslance, a to volem, několika ovcemi, slepicemi, zajíci a množstvím pernaté zvěře, k tomu několika pšeničnými a žitnými chleby a jedním ámem rýnského vína. Třetího dne potom vystrojili vyslanci hostinu, na niž byli pozváni gubernátor pan Andreas Erichsen, ctihodná rada, superintendent mistr Samsonius a několik vysokých vojenských důstojníků města. Ve městě jsme v klidu pobyli pět neděl, dokud mráz a sníh nezpevnily okolní bažiny natolik, abychom po nich mohli dobře jet na saních. Odtud vedla cesta do města Dorpatu. 14. prosince byla naše výzbroj a zavazadla (čili bagáž) s několika lidmi poslána napřed na 31 saních a páni vyslanci je následovali druhého dne. A protože většina z nás nebyla zvyklá jezdit na saních a vsedě v nich sami řídit koně, jak jsme to tehdy museli dělat, bylo první den vidět, jak se jeden po druhém několikrát převrhl a sbíral se se svými věcmi zase ze sněhu.

Wolmar, městečko.

18. téhož měsíce jsme přijeli do městečka Wolmaru a tamní velitel (čili komandant) nás uvítal. Město leží 18 mil od Rigy a vpády Rusů a Poláků je velmi zpustošeno; obyvatelé si na starých zbytcích zdí zpustošených velkých domů a k nim znovu postavili příbytky ze dřeva, po švédském a ruském způsobu. Odtud jsme 20. téhož měsíce jeli šest mil

na zámek Ermes, patřící plukovníku de la Barre, kde nás dobře přijali a dvakrát skvostně pohostili.

Halmet, šlechtický statek.

21. téhož měsíce jsme jeli čtyři míle dál až na dvůr Halmet, kde nám do světnice před tabuli přivedli ochočeného mladého losa, vyššího než kůň. Takových zvířat je v tomto kraji mnoho a dala podnět k tomu, že si někteří řemeslníci a dělníci, které před několika lety přilákali z Německa a přivedli zemi obdělávat, tu zemi oblíbili v naději na pohodlí a zahálku; předstíralo se jim totiž, že je tam takový nadbytek potravin, že tam mimo jiné i los přichází lidem do domů.

Los přichází k lidem.

Protože však Němci nebyli zvyklí na tak těžkou práci, kterou tam našli, ani na tamní způsob obdělávání půdy, špatně se jim dařilo a zchudli, a stalo se jim právem, že jim bída přišla do domu[1]; museli se se žalem vrátit do Německa, někteří na podporu dobrosrdečných Němců, jak si nám sami stěžovali někteří z nich, které jsme tam ještě zastihli.

Ringen, zámek.

22. prosince jsme postoupili čtyři míle dál až na zámek Ringen a nazítří do města Dorpatu.

Příjezd do Dorpatu.

Toto město leží v Estonsku čili Estlandu na řece Emajõgi, uprostřed Livonska, a je obehnáno kamennou hradbou a rondely; ta i domy jsou postaveny po starém způsobu. Mnohými válkami, zvláště roku 1571 od Rusů, bylo velmi zpustošeno, jak lze číst v Henningově *Livonské kronice*. Kdysi patřilo Moskvanům a jmenovalo se Jurjev gorod; němečtí mistři řádu je však roku našeho Vykupitele 1230 dobyli a učinili z něho biskupské sídlo, kde byl biskupem i vévoda Magnus Holštýnský, tyranův švagr[2], jak se o tom zmiňuje Hamelmann v *Oldenburské kronice* na s. 544. Roku 1558 je však tyran Ivan Vasiljevič[3] znovu dobyl. Roku 1582 si je podrobil polský král Štěpán. Když však vévoda Karel Suder-

[1] Olearius si tu hraje se slovem: německé *Elend* znamenalo los i bídu. Slib, že „los přichází lidem do domů“, se tak vyplnil po svém.

[2] Magnus (1540–1583), dánský princ, biskup na Ösel-Wieku a v Kuronsku; Ivan IV. ho roku 1570 učinil „livonským králem“ a dal mu za ženu svou příbuznou Marii Vladimirovnu Starickou.

[3] Ivan IV. Vasiljevič, zvaný Hrozný (1530–1584), moskevský velkokníže od roku 1533, od roku 1547 první korunovaný car. Dobyl Kazaň (1552) a Astrachaň (1556), livonskou

manský přijal švédskou korunu a vedl válku proti Polsku, dobyl mezi jinými městy i toto, a tak je dodnes pod vládou Jeho královského Veličenstva švédského.

V Dorpatu je livonská vysoká škola čili univerzita a královský dvorní soud. Vysoká škola byla založena z podnětu a přičiněním pana Johanna Skytteho[1], svobodného pána na Duderhofu, někdejšího vychovatele a hofmistra krále Gustava Adolfa[2], a vysvěcena 15. října roku 1632. Prvním rektorem té univerzity byl Jacobus, syn pana Johanna Skytteho, a za prorektora mu byl přidělen Andreas Virginius, pomořanský šlechtic a doktor Písma svatého.

Profesoři v Dorpatu.

Z učených mužů a slavných profesorů, s nimiž jsme se tam seznámili, to byli právě zmíněný doktor Virginius, Johannes Balau z Rostocku, doktor lékařství, který byl později povolán do Moskvy za osobního lékaře k carovi, Friedrich Menius, císařsky korunovaný básník a profesor dějepisu, a mistr Petrus Andreas Schomerus Habst ze Švédska, matematik. Studentů však bylo za našeho pobytu ještě velmi málo, neboť jich tam bylo jen deset Švédů a několik málo Finů.

Když jsme v Dorpatu oslavili vánoční svátky, jeli jsme 29. prosince dál a vydali se na cestu do Narvy.

Roku Páně 1634

válku (1558–1583) však prohrál. Teror opričniny (1565–1572) mu v cizině vynesl pověst tyrana; tak ho nazývá i Olearius.

[1] Johan Skytte (1577–1645), švédský státník, vychovatel mladého Gustava II. Adolfa, v letech 1629–1634 generální guvernér Livonska, Ingrie a Karélie. Z jeho podnětu vznikla roku 1632 univerzita v Tartu.

[2] Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král od roku 1611. Stolbovským mírem (1617) odřízl Rusko od Baltu; padl v bitvě u Lützenu.

KAPITOLA ČTVRTÁ

Jak jsme přijeli do Narvy a o cestě odtud přes pevnosti Jamgorod a Koporje až do Nöteburgu

Roku 1634.

3. ledna roku 1634 jsme přijeli do Narvy a ubytovali se u Jacoba von Köllen, předního tamního kupce a hostinského. Tam jsme pak museli kvůli švédským pánům vyslancům, kteří se z jistých příčin chtěli vydat do Moskvy zároveň s námi a dlouho nepřijížděli, s velkou nelibostí čekat až 22 neděl. A ačkoli jsme tu měli všelijakou zábavu a kratochvíli, neboť jsme nejen denně drželi knížecí tabuli, dobře opatřenou dobrými pokrmy a řádnou hudbou, u níž se s mnoha vznešenými lidmi, kteří pány vyslance často navštěvovali, vedly dobré rozhovory, ale zvali nás také na různé vznešené hostiny, projížďky, vyjížďky na koních a hony, toužebná dychtivost cestovat dál nám přece všechnu zábavu kalila. Kromě toho měli páni vyslanci mnoho starostí s našimi prostými lidmi, kteří tam tak dlouho zahálčivě leželi a často se dostávali do sporů a rvaček s narvskými vojáky, takže je spolu s panem gubernátorem museli neustále soudit a smiřovat.

Někteří z našich lidí posláni do Novgorodu.

Protože jsme také předpokládali, že se odtud před jarem nevydáme, kdežto v tu dobu se mezi Narvou a Novgorodem po silnici jede velmi obtížně, byl 28. února mistr Paul Fleming[1] s několika lidmi, s vedenými koňmi a s těžkými zavazadly poslán napřed do Novgorodu, dokud se ještě dalo dobře jet na saních. Zároveň s nimi odjel napřed i doktor Wendelinus se svými lidmi a brzy pokračoval dál do Moskvy.

Když se nám pak v Narvě začalo nedostávat proviantu, takže naši nákupčí Rusové už museli jezdit pro slepice a ovce osm mil daleko, a když

[1] Paul Fleming (1609–1640), německý lékař a jeden z nejvýraznějších lyriků německého baroka, následovník Martina Opitze. Narodil se v Hartensteinu v Sasku, studoval medicínu v Lipsku a v letech 1633–1639 se spolu s Oleariem zúčastnil holštýnského poselstva do Ruska a Persie. Zemřel třicetiletý v Hamburku na zpáteční cestě z Leidenu, kde získal doktorát z medicíny.

jsme z jistých příčin nemohli doufat, že švédští páni vyslanci tak brzy přijedou, a také proto, že revalský gubernátor pan Philipp Scheiding[1] byl ustanoven za hlavu švédského poselstva, vydali se naši páni vyslanci s dvanácti osobami do Revalu a ostatní nechali v Narvě.

Vyslanci odjeli do Revalu.

V Revalu nás ctihodná rada dobře přijala čestnými salvami a dary. Zdrželi jsme se tam na šest neděl a pan gubernátor, ctihodná rada i nejpřednější měšťané nám mezitím prokazovali všemožnou čest a přátelství.

Co je třeba říci o městech Revalu a Narvě, o tom bude řeč při druhé cestě.

Když mnohokrát zmíněný pan gubernátor 10. května dostal zprávu, že ostatní k němu přidělení páni vyslanci už do Narvy přijeli, chystal se také na cestu a v den Nanebevstoupení, totiž 15. května, jel s námi do Narvy. 18. téhož měsíce jsme tam opět dorazili. Tu nám švédští páni vyslanci, totiž plukovník pan Heinrich Fleming[2], pan Erik Gyllenstierna a pan Anders Bureus[3], vyjeli s početným průvodem na míli před město naproti, vlídně nás přijali a do města doprovodili, kde nás znovu uvítali salvami z těžkých děl.

Když se páni vyslanci obou stran sešli, bylo usneseno, že obě strany pojedou do Novgorodu přes Karélii a přes Ladožské jezero, a dali to spěšným poslem vědět novgorodskému vojevodovi, aby věděl, kde nás má očekávat a přijmout, a abychom nemuseli dlouho ležet na hranicích.

Jak se s vyslanci zachází a jak se drží.

V Rusku i v Persii je totiž zvykem, že cizí vyslanci, když přijedou na hranice, se musejí ohlásit a čekat, dokud jejich příjezd není rychlým poslem oznámen pánu země a místodržitelům a velitelům provincií poslán rozkaz, jak je mají přijmout a jak s nimi zacházet. Moskvan i Per-

---

[1] Filip Scheiding (1578 Arboga – 1646 Reval), švédský říšský rada a gubernátor v Revalu, hlava švédského poselstva do Moskvy roku 1634.

[2] Henrik Fleming (1584–1650), švédský šlechtic z Finska, místodržitel v Ingrii (1620) a viceadmirál. Roku 1634 jel do Moskvy jako švédský vyslanec s říšskými rady Filipem Scheidingem a Erikem Gyllenstiernou.

[3] Anders Bure (1571–1646), švédský úředník a kartograf, „otec švédské kartografie“; jeho mapa Skandinávie (1626) byla vzorem map Švédska až do konce 18. století. Do Ruska jel s poselstvy roku 1605 a 1634.

šan totiž všem vyslancům a poslům, které posílají velcí páni, platí po dobu jejich pobytu ve svých hranicích stravu a povoz a dávají jim bezpečný doprovod.

Pristav.

Proto se vyslancům přiděluje správce (jemuž Rusové říkají *pristav* a Peršané *mehmandár*) s několika vojáky, aby je vedl zemí.

Když byl tedy posel, jak řečeno, vypraven do Novgorodu, vydali se švédští páni vyslanci 22. května z Narvy a odjeli k pevnosti Koporje, aby tam strávili svatodušní svátky a přiblížili se k ruským hranicím.

24. května, v sobotu před svatodušními svátky, jsem šel do ruské Narvy podívat se, jak Rusové slaví památku svých zemřelých a pohřbených přátel.

Ruské ženy oplakávají své mrtvé.

Hřbitov byl plný ruských žen. Na hrobech a náhrobních kamenech měly rozprostřené pěkné vyšívané barevné šátky a na ně položily v miskách některé tři nebo čtyři dlouhé lívance a pirohy, jiné dvě nebo tři sušené ryby a barvená vejce. Zčásti stály, zčásti klečely vedle, kvílely, křičely a kladly mrtvým různé otázky, o čemž bude řeč u jejich pohřbů. Šel-li kolem nějaký známý, obrátily se k němu, mluvily s ním někdy se smíchem na rtech, a když odešel, začaly zase kvílet.

Popové, ruští kněží.

Mezi nimi chodil kněz se dvěma služebníky, měl kadidelnici, házel do ní občas kousky vosku a okuřoval jimi hroby a říkal k tomu několik slov. Ženy pověděly popovi (tak říkají svým kněžím) jedno po druhém jména svých zemřelých přátel, z nichž někteří byli mrtví snad už deset let; některé přečetly jména z knihy, některé je daly přečíst služebníkům, a pop je musel opakovat; mezitím se žena několikrát klaněla popovi a křižovala se, on však proti ní mával kadidelnicí.

Ženy tahaly a smýkaly popa z jednoho místa na druhé a každá chtěla mít se svými mrtvými přednost, aby okuřoval a modlil se, což pop také s těkavým pohledem a bez zvláštní zbožnosti vykonal. Nakonec mu žena dala měděný peníz, což je šesták podle holštýnské čili šest feniků podle míšeňské mince. Pečivo a vejce si posbírali popovi služebníci; některé z nich rozdělili mezi nás Němce, kteří jsme se dívali, a my jsme je pak zase darovali chudým dětem.

Rusové na hřbitově v ruské Narvě

26. května jsme se smířili s Bohem, přistoupili k přijímání a potom jsme poslali svou výzbroj a zavazadla s několika prostými lidmi napřed po vodě do Neuschanzu a 28. téhož měsíce jsme je následovali po souši.

Odjezd z Narvy.

Odjeli jsme za salv z města v doprovodu tamního velícího plukovníka Porta k pevnosti Jamgorod, která leží tři míle (a ne dvanáct, jak píše Herberstein[1]) od Narvy v Ingrii, za říčkou bohatou na ryby, zvláště na lososy, zvanou Jamský potok; přes ni se musí převézt přívozem.

Jamgorod, pevnost.

Ta pevnost sice není velká, ale je obehnána silnými kamennými zdmi a osmi rondely; byla dobyta zároveň s Narvou, když ji Rusům odňali. Je u ní osada obývaná Rusy, kteří spolu s pevností poslouchají Jeho královské Veličenstvo švédské.

V Koporje skvostně pohoštěni.

Tady jsme dostali čerstvé přípřežní koně, s nimiž jsme 29. téhož měsíce dojeli šest mil až k pevnosti Koporje, kde nás také přivítali salvami a tamní místodržitel pan Bogislav Rosen nás dobře pohostil; ten večer nás častoval 48 pokrmy a rozličným vínem, medovinou a pivem. Pohoštění a dobrodiní nebylo nazítří o nic menší, nýbrž ještě hojnější a zpes-

[1] Zikmund (Sigmund) z Herbersteinu (1486 Vipava – 1566 Vídeň), diplomat ve službách Habsburků. Roku 1517 jako vyslanec Maxmiliána I. a podruhé 1526 pobýval u moskevského velkoknížete Vasilije III. Jeho *Rerum Moscoviticarum commentarii* (Vídeň 1549) byly po celé století základním západním popisem Ruska; Olearius z nich hojně čerpá a polemizuje s nimi.

pevnosti Jamgorod (GAMA) a Koporje (KAPURGA)

třené hudbou a jinou zábavou. Ve tři hodiny odpoledne nás za salv a s čerstvými koňmi vypravili dál.

Bojarský dvůr.

Odtud vedla cesta na dvůr jednoho ruského bojara jménem N. Vasiljevič; a protože ležel sedm mil od Koporje a my jsme odtamtud vyjeli pozdě, museli jsme jet celou noc, než jsme dvůr dosáhli. I tento bojar nás ve tři hodiny ráno dobře přijal a skvěle pohostil všelijakým jídlem a pitím ze stříbrného nádobí. Měl dva trubače a při tabuli je nechával vesele troubit, zvláště při pití na zdraví, což odkoukal od Němců. Vypadal podle všeho na veselého a statečného muže; byl i v bitvě, která se svedla roku Páně 1631 u Lipska, a ukazoval nám na různých místech svého těla několik ran, které tam utržil.

Čest, kterou Rusové prokazují hostům svými ženami.

Před naším odjezdem dal přivést svou ženu a s ní ještě jednu její příbuznou; obě byly velmi mladé, krásné tváře a nákladně oděné, a za nimi šla, aby jejich krásu tím víc vyzdvihla, ošklivá služebná. Každá z těch žen musela pánům vyslancům připít miskou kořalky, podat jim ji do rukou a uklonit se jim. To pokládají Rusové za největší čest, kterou mohou někomu prokázat, aby ukázali, že host byl milý a vítaný. Je-li přátelství a důvěrnost velká, smí ji host i políbit na ústa, o čemž bude níže řeč obšírněji.

Johannesthal.

31. května v jednu hodinu odpoledne jsme se odtud rozloučili a do večera dojeli čtyři velké míle do Johannesthalu, kde svobodný pán Johann Skytte dal podnět ke stavbě města; kostel byl už většinou hotov. Bylo tam trojnásobné echo čili ozvěna, kterou jsme se se svým trubačem dlouho do noci bavili, neboť jsme pro veliké množství komárů nemohli spát.

Velké soužení od much a komárů.

Tady, protože je tam mnoho bažinatých míst, jsme zakusili první a největší trápení a obtíže: ve dne od velkých much a ovádů, které nás i naše koně štípaly, až naskakovaly velké boule, a v noci od komárů, jimž jsme se nemohli ubránit jinak než kouřem, který byl zase obtížný našim očím i spánku.

Červen.

Tady jsme se dozvěděli, že nás královští švédští páni vyslanci očekávají v Neuschanzu, a proto jsme se vydali o to dřív, totiž 1. června ve tři hodiny ráno, a v šest hodin jsme tam přijeli.

Do Nyenu čili Neuschanzu.

Neuschanz čili Nyen, jak mu někteří říkají, leží dvě a půl míle od Johannesthalu na splavné řece, která vytéká z Ladožského jezera do Finského a Baltského moře a odděluje Karélii od Ingrie; daří se v něm obchod a živnost. Tady jsme našli královské pány vyslance, kteří se s našimi tajně o jistých věcech poradili a odjeli napřed do Nöteburgu; následovali jsme je 2. června. Tamní místodržitel, plukovník pan Johann Kunemundt, statečný a vážený muž, který nám vyjel po vodě naproti v gondole čili kryté lodici, nás dobře přijal a za salv uvedl do pevnosti.

Nöteburg, pevnost.

Pevnost Nöteburg, osm mil od Neuschanzu, leží na 53. stupni a 30. minutě od rovníku[1] v ústí Ladožského jezera, všude obklopena hlubokou vodou, na ostrůvku v podobě ořechu, jak je vidět na připojeném půdorysu, a odtud má také jméno Nöteburg. Magnetickou deklinaci jsem tam zjistil 5 stupňů 30 minut k západu. Postavili ji Rusové a obehnali ji zdmi dva a půl sáhu tlustými. Střílny, protože jdou přímo vpřed a zvenčí nejsou o mnoho širší než zevnitř (takové mají všechny staré ruské pevnosti), nejsou příliš vhodné ke střelbě ven ani k obraně. V jednom rohu pevnosti je ještě zvláštní, pevně zajištěný malý kastel, z něhož lze pevnost ostřelovat i zevnitř. Jeho královské Veličenstvo švédské ji dobylo skrze vojevůdce pana Jacoba De la Gardieho[2] kapitulací.

Nöteburg, pohled a půdorys

Rusové se dobře drží v pevnostech.

Obležení Rusové se prý, jak nám vyprávěli, drželi až do posledních dvou mužů; a když měli podle kapitulace vyjít se vším, co měli, i se všemi lidmi, kteří u nich byli, přišli jen tito dva, a když se jich ptali, kde zůstali ostatní, odpověděli, že zbyli jen oni dva, neboť všichni ostatní

[1] Omyl autora: Nöteburg (dnešní Šlisselburg) leží asi na 59° 57′ severní šířky.

[2] Jacob De la Gardie (1583 Reval – 1652 Stockholm), švédský vojevůdce. V letech 1609–1610 vedl švédský pomocný sbor cara Vasilije Šujského po boku knížete M. V. Skopina-Šujského; po porážce u Klušina (1610) se obrátil proti Rusku a jeho vojska držela Novgorod až do stolbovského míru (1617), který za Švédsko sjednal. Později říšský maršálek a jeden z poručníků nezletilé královny Kristiny.

zemřeli na nakažlivou nemoc. Rusové mají obecně tu pověst, že jsou prý v pevnostech mnohem statečnější a odvážnější než v poli, o čemž brzy obšírněji.

Toto místo, jak pěkně leží, tak se naopak zdá nezdravé kvůli sladkovodnímu jezeru a mnoha okolním bažinám. Za našeho pobytu, v červnu, tam bylo celé tři neděle takové veliké množství komárů, jakéhosi druhu *pyraustae* čili ohňových mušek, které létají kolem světla a samy se spalují (jak je to naznačeno na vyobrazení kolem půdorysu pevnosti), že nebylo vidět ani na píď čistého vzduchu a nedalo se bez obtíží chodit s nezakrytou tváří. Ta havěť se prý každý rok touto dobou objevuje po celé Karélii, i když ne v tak velkém množství jako v Nöteburgu; obyvatelé jí říkají ruské duše.

Protože jsme předpokládali, že budeme muset nějaký čas v Nöteburgu stát, ponechali si páni vyslanci jen šest osob a ostatní poslali napřed k ruské hranici, protože tam bylo snazší opatřit proviant. Zůstali jsme tam však až do sedmé neděle, a naše pány mezitím královští páni vyslanci, dokud tam byli, denně vodili ke stolu skrze svého maršálka, urozeného pana Wolffa Sparra, a své dvořany, a několik z nás bylo spolu s nimi u stolu dobře pohoštěno a obsluhováno.

Švédské dobrodiní, které nám prokázali.

Arend Spiring přijel do Nöteburgu.

17. června přijel do Nöteburgu s několika málo lidmi také jeden ze Spiringů, kterého Její královské Veličenstvo švédské poslalo za ostatními a přidalo k ostatním královským pánům vyslancům.

Když 25. téhož měsíce přišla zpráva, že novgorodský vojevoda poslal na hranici pristava, který měl švédské pány vyslance vyzvednout zvlášť a jako první, vydali se 26. téhož měsíce na cestu do Laby. Při odjezdu od nich Bůh odvrátil veliké neštěstí: když totiž loď, v níž seděl vyslanec Bureus, plula kolem věže, z níž se střílelo salvami, spadlo od rány ze střechy veliké prkno a dopadlo vedle vyslancovy hlavy.

Švédští vyslanci přijeli k Labě na hranici.

Naši páni doprovodili královské na čtyři míle; já jsem však na jejich radu jel s nimi až na hranici, abych viděl ruské ceremonie a způsob, jakým se přijímají vyslanci. Přijeli jsme tedy 27. téhož měsíce ve čtyři hodiny ráno k potoku, který u vesnice Laba teče v šíři čtyřiceti kroků a odděluje ruskou hranici od švédské. Když královští páni vyslanci při svém příjezdu zjistili, že na ruské straně na ně čeká 17 lodic,

poslali hned svého tlumočníka přes vodu k pristavovi, aby poslal na tuto stranu několik lodic, aby se jejich věci včas naložily a aby po přijetí mohli tím rychleji pokračovat. Pristav, starý muž, však vzkázal, že to před přijetím vyslanců udělat nesmí. Zda si snad myslí, že Jeho carské Veličenstvo nemá tolik, aby je mohl živit ještě o den déle, který by se tím snad zameškal. Kolem poledne poslal pristav přes vodu svého tolmače čili tlumočníka se čtyřmi střelci čili mušketýry, jichž měl u sebe třicet, a vzkázal: Teď se mu hodí přijmout pány legáty, zda nechtějí přijít. Jeden z pánů vyslanců vzkázal pristavovi zpátky, že museli ležet a čekat až do páté neděle; nebude tedy cti pana pristava nijak ublíženo, nechají-li ho teď den čekat na sebe.

Rusové drží polední odpočinek.

Tím mu však prý nechtěl dát úplnou odpověď, protože se jeho páni spolubratři uložili k polednímu odpočinku; neboť nejen že cestovali celou noc, ale když přijeli na ruskou hranici, učili se i ruským obyčejům, a Rusové obvykle denně drží polední odpočinek.

Dále se ptali, kdy tedy budou vyzvednuti holštýnští vyslanci. Tolmač mínil, že to bude sotva za tři neděle, až budou švédští páni dopraveni do Moskvy, a to, jak tvrdil, pro nedostatek lodic čili člunů a koní, kterých je k cestě třeba. Ve čtyři hodiny odpoledne vzkázali páni na druhou stranu, že se jim teď hodí být přijati, pristav ať tedy přijde. Pak vstoupili jen se svým tlumočníkem do jedné lodi a jejich dvořané, k nimž jsem se přidal, do jiné.

Jak Rusové přijali švédské vyslance.

Pristav jim jel naproti v lodi s patnácti dobře vystrojenými Rusy. Aby však dali najevo svou vznešenost, nechávali vesla padat do vody velmi pomalu a bez zvláštního pohybu lodi, takže se sotva trochu vzdálili od břehu, a někdy dokonce zůstali stát, aby se loď švédských pánů přiblížila k nim, a podávali veslo k lodi vyslanců, aby si je k sobě přitáhli. K tomu byl vycvičen i kormidelník, který vezl vyslance. Když páni vyslanci viděli, oč Rusům jde, zavolal jeden z nich na pristava, ať jen jede, nač ta nemístná pýcha: pristav tím velkoknížeti získá stejně málo, jako oni mohou ztratit ze své vznešenosti. Když se lodi uprostřed potoka setkaly, vystoupil pristav vpřed a začal: Že veliký panovník a car Michail Fjodorovič, samovládce vší Rusi (a přečetl celý jeho titul), dává skrze něho přijmout královské pány vyslance a rozkázal je i s jejich lidmi dopravit do Moskvy s náležitým proviantem a povozy. Po vyslancově od-

povědi je pristav odvedl s sebou na břeh a uvedl je do domu jednoho syna bojarského čili šlechtice, do malé, kouřem uhlově černé a vytopené světnice.

Laba, hranice na potoce

Střelci vypálili ze svých křesadlových pušek, které jsou vedle šavlí jejich obecnou zbraní, salvu bez pořádku, každý jak mohl být nejdřív hotov. Pánům vyslancům podali na uvítanou několik misek velmi silné kořalky, dvojí neochucenou medovinu a několik kusů perníku. Dali ochutnat i mně, se slovy: *addatur parum sulphuris, et fiet potus infernalis* [přidej trochu síry a bude z toho pekelný nápoj].

Po hodině takového hoštění vstoupili švédští páni do dvanácti lodic, Rusové do tří, s praporem a bubnem, a pluli k Novgorodu. Já jsem se však obrátil přes Ladožské jezero zpátky do Nöteburgu, kde jsme podle výpovědi ruského tlumočníka museli setrvat ještě celé tři neděle. Ten zbývající čas jsme trávili všelijakou zábavou, neboť to místo činí velmi líbezným voda, okolní půvabná krajina a několik malých ostrovů, na nichž se zdržuje všelijaká pernatá zvěř. Mimo jiné leží v Ladožském jezeře čtyři míle od Nöteburgu dva ostrovy porostlé křovím a hojnými malinami, na výstřel z pušky od sebe. Na menším stála otevřená kaple, kde Rusové konají bohoslužbu, když vyjíždějí na ryby; byla tak plná zápachu od ptáků, kteří v ní hnízdili, že jsme tam nemohli dlouho vydržet. K těmto ostrovům jsme někteří občas jezdili střílet. Zdržuje se u nich nesčetně mnoho tuleňů všelijakých barev, které jsme, když se na okolních širokých kamenech natahovali na slunci, mohli z křoví velmi snadno přepadnout.

Pan Peter Krusbjörn, švédský rezident.

Jinak jsme měli dobrou společnost i v urozeném panu Peteru Krusbjörnovi, učeném, zkušeném a statečném muži, kterého Její královské Veličenstvo švédské vyslalo jako svého rezidenta do Moskvy a který tam se svými lidmi rovněž čekal na ruské vyzvání; jeho přátelství jsme užívali.

Když nám 16. července byla dána zpráva, že do Laby přijel pristav jménem Simon Andrejevič Kareckij, aby nás vyzvedl, vydali jsme se 20. téhož měsíce na cestu a odjeli tam. Několik hodin po našem příjezdu poslal pristav svého tlumočníka se střelcem na naši stranu a dal se zeptat, zda jsou vyslanci připraveni být přijati; a když jsme se dali zeptat, zda nás chce přijmout zde, nebo na vodě, jako švédské vyslance, vzkázal, že máme jen přejet na druhou stranu; není prý třeba se potkávat na vodě, protože se o hranice, z nichž nám nic nepatří, nemusíme přít.

Jak jsme byli přijati na ruské hranici.

Když jsme tedy přejeli, vystoupil pristav v červeném damaškovém kaftanu, zůstal stát několik kroků od břehu, a když vyslanci vystoupili na břeh, šel jim naproti s pokrytou hlavou a nechtěl smeknout čepici dřív, než začal mluvit a vyslovil jméno velkoknížete. Vzal tedy stejně jako ten první cedulku do ruky a řekl: Jeho carské Veličenstvo Michail Fjodorovič, samovládce vší Rusi atd., mě sem poslal, abych tě, Philippe Crusie, a tebe, Otto Brüggemanne, jako knížecí holštýnské vyslance přijal, opatřil vás i s vašimi lidmi proviantem, lodicemi, koňmi a vším potřebným a dopravil do Moskvy. Jeho tolmač jménem Antoni nebyl německé řeči dobře mocen a tlumočil tak bídně, že se tomu sotva dalo rozumět. Když vyslanci odpověděli, podal pristav vyslanci teprve ruku a vedl nás mezi střelci (bylo to dvanáct kozáků, kteří stáli s nataženými puškami) do svého příbytku. Když se z pušek pálila salva, šlo to tak neopatrně, že sekretář švédského rezidenta, který byl u nás, aby se na tento akt podíval, dostal velkou díru do kabátce. Pohoštění, jímž nás pristav přijal, byl perník, kořalka a čerstvé zavařené třešně. Když jsme poseděli půl hodiny, přejeli jsme za salv střelců zpátky přes vodu a připravili se k další cestě. Po obědě, který nám přichystal nöteburský místodržitel, jenž nás doprovodil a na rozloučenou dobře pohostil všelijakým výborným pitím, jsme odjeli na sedmi lodicích přes Ladožské jezero.

Dar od mnicha.

Když jsme 22. téhož měsíce časně ráno urazili dvanáct mil cesty přes jezero a vystoupili na břeh u kláštera Nawolkus Konski, přišel ruský mnich a přinesl vyslancům na uvítanou chléb a sušeného lososa. Náš pristav, protože nás musel zdarma živit čili stravovat, se zeptal, zda nám má denně obstarávat a dávat připravovat proviant, nebo zda bychom raději přijímali peníze, které na to Jeho carské Veličenstvo vyměřilo, a dávali si jídla připravovat po našem způsobu vlastním kuchařem. Dali jsme si, jak je u vyslanectví v těch končinách nejobvyklejší, vyplácet peníze a nakupovali jsme sami. Ceny však všude stanovil pristav sám, takže jsme všechno dostávali velmi levně; jakož je ostatně po celém Rusku pro úrodnost země proviant vůbec velmi laciný. Za slepici se totiž dávají 2 kopějky, což je v naší minci 2 šilinky nebo v míšeňské minci 1 groš, a 9 vajec stojí 1 kopějku. Dostávali jsme pak denně 2 rubly a 5 kopějek, to jest 4 říšské tolary a 5 šilinků. Na každou osobu od nejvyšší po nejnižší se totiž vyměřuje jistá částka podle poměru.

Ladoga, městečko.

Po obědě jsme se pustili po potoku, který nás dovedl až do Ladogy, městečka sedmnáct mil od Laby, a dorazili jsme tam téhož večera. Cestou jsme potkali pristava se třemi lodicemi, který jel pro švédského pana rezidenta, jehož jsme zanechali v Nöteburgu.

Na celé cestě jsme nikde neviděli pohromadě víc dětí od čtyř do sedmi let než tady v Ladoze. Když se někteří z našich šli projít, běhaly za nimi v houfech a křičely, zda nechceme koupit červené bobule, které nazývají *malina* a které rostou ve velkém množství po celém Rusku; za kopějku dávaly plný klobouk. A když jsme si lehli na zelený pahorek, abychom je snědli, obstoupilo nás na padesát dětí. Všechny, děvčata i chlapci, chodily s ostříhanými vlasy, s kadeřemi visícími po obou stranách a v dlouhých košilích, takže se děvčata od chlapců nedala rozeznat.

Zde jsme slyšeli první ruskou hudbu. Když jsme 23. téhož měsíce v poledne seděli u tabule, přišli dva Rusové s loutnou a houslemi pánům posloužit, hráli a zpívali o velikém panovníkovi a carovi Michailu Fjodorovičovi; a když zpozorovali, že jsou vítáni, přidali k tomu všelijakou kratochvíli s tanci a předváděli přitom rozličné druhy tanců, jaké jsou v oblibě u žen i u mužů.

Jak Rusové tančí.

Rusové se totiž nevodí, jak je u Němců obvyklé, za ruku dokola, nýbrž každý tančí sám pro sebe.

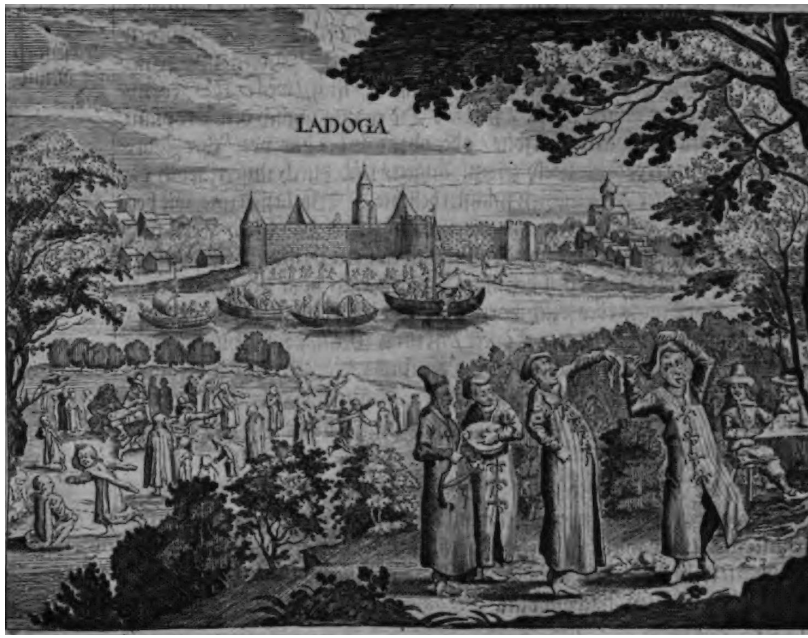

Ladoga, ruský tanec a hudba

Jejich tanec spočívá nejvíc v pohybech rukou, nohou, ramen a boků. Zvláště ženy mají v rukou pestře vyšívané šátky, kterými přitom mávají, zůstávají však skoro pořád na jednom místě.

Po jídle jsme se zase odebrali do svých člunů a odjeli po řece Volchovu. Na hradbách stálo přes sto dětí a se starými lidmi se dívaly za námi. Na břehu stál mnich; naši střelci k němu zavolali a přijali od něho požehnání.

Rusové si dávají žehnat.

Mají totiž ve zvyku, jak jsme to tu a tam často viděli, že když na cestě míjejí klášter nebo popa, jdou k němu a dají si požehnat, anebo se aspoň klanějí před kříži, které stojí na kaplích a u cest, žehnají se a říkají *Gospodi pomiluj!*, to jest Pane, smiluj se nade mnou.

Když se nám vítr dobře naklonil, vytáhli jsme plachty. Sotva jsme však začali plout, přetrhlo se lano a plachta spadla na jednoho z našich střelců, takže ležel jako mrtvý; když však po hodině začal přicházet k sobě a dostal misku kořalky, bylo všechno zase v pořádku.

Volchov, řeka.

Volchov je řeka skoro tak široká jako Labe, neteče však tak prudce; vytéká z jezera za Velkým Novgorodem, které nazývají Ilmeňské jezero, a vlévá se do Ladožského jezera.

Nebezpečné prahy na řece.

Sedm verst od Ladogy (pět verst dělá jednu německou míli) má tato řeka práh a o dalších sedm verst výš ještě jeden. Projíždět jimi na člunech je velmi nebezpečné, protože řeka se tam řítí přes velké kameny a mezi nimi jako šíp. Když jsme proto přišli k prvnímu prahu, vystoupili jsme, šli po břehu nahoru a čekali u nejnebezpečnějšího místa, až naše čluny, které muselo sto lidí táhnout na lanech proti proudu, přejedou. Všechny prošly šťastně kromě posledního, v němž musel zůstat ležet jakýsi Simon Friese, syn kupce z Hamburku, pro těžkou nemoc, kterou byl stižen.

Práh za Ladogou

Když se totiž tento člun nejvíc dral proti proudu, přetrhlo se lano a člun vystřelil jako šíp nazpět. Byl by málem dorazil až ke skaliskům, jimiž předtím s námahou prošel, a bezpochyby by se o ně roztříštil, kdyby se lano, které zůstalo u lodi ještě dost dlouhé, zvláštním štěstím neovi-

nulo kolem velkého kamene vyčnívajícího z vody a nezachytilo se tak pevně, že se dalo sotva s velkou námahou znovu uvolnit. Vyprávěli nám, že právě na tomtéž místě předtím ztroskotala loď jednoho biskupa naložená rybami a biskup na ní zahynul.

Přes druhý práh, který není tak nebezpečný, jsme se dostali také k večeru, přenocovali jsme u kláštera Nicolai Nepostiza a zůstali jsme tam i následující den, dokud nedojely naše čluny, které zůstaly pozadu.

Velké soužení od komárů.

Zde, jako ostatně téměř po celou dobu cesty, jsme pro nekonečné lesy a vlhké křoviny měli velké soužení od komárů, much a ovádů, takže jsme před nimi ve dne ani v noci nemohli v klidu jet ani spát. Většina našich lidí, kteří se dobře nechránili, měla tváře tak rozbodané, jako by prodělala neštovice. Takové havěti je totiž v létě po celém Livonsku a Rusku tolik, že si cestující tam, kde chtějí odpočívat, stavějí sítě proti komárům nebo stany z řídkého nebo k tomu zvlášť utkaného drobně dírkovaného plátna a musejí se pod ně schovávat; takové stany jsou vyobrazeny u města Tveru. Sedláci a vozkové, kteří takové stany nemají, dělají velké ohně, sedají a léhají si k nim tak blízko, jak jen snesou, a i tak mají sotva pokoj.

Dar od mnicha.

Starý mnich z výše zmíněného kláštera, v němž byli čtyři bratři, přišel a přinesl vyslancům na uvítanou ředkev, okurky, zelený hrách a dvě voskové svíce. Dostal za to dar, který ho tak potěšil, že nám k vůli, třebaže proti jejich zvyku, odemkl kostel a oblékl si kněžské roucho.

Mnich nás vedl do kostela.

V předsíni byly na stěnách vymalovány zázraky sv. Mikuláše (jak říkal), prostě a neuměle, jak už to jejich malířské umění obvykle s sebou nese. Nad dveřmi byl Poslední soud; mnich nám na něm mezi jinými ukázal jednoho v německých šatech a řekl, že i Němci a jiné národy dojdou spásy, jen kdyby měli ruskou duši a nebáli se nikoho, když jde o to, jednat před Bohem správně. Ukázal nám také jejich bibli v církevní slovanštině, neboť žádný z Rusů, ať duchovního, či světského stavu, neumí kromě své mateřštiny jiný jazyk než církevněslovanský. Přečetl nám první kapitolu Jana Evangelisty, která se s naší úplně shodovala; znamením, podle něhož poznal, kam až dočetl, mu byla kapka vosku. Vyprávěl také, že když byl kdysi v Revalu, chtěli ho tamní kněží z bible zkoušet; německému tlumočníkovi sice dobře nerozuměl, jakmile však

uviděl biblické obrazy, uměl ty příběhy vyprávět. Mnich by nás bezpochyby zavedl až do kostela, kdyby nebyli přišli naši střelci a nebručeli, že nás už pustil příliš daleko. Darovali jsme mu ještě tolar a on za to mnohokrát udeřil hlavou o zem. Když jsme pak seděli u stolu na travnatém místě (taková jsme si pro jejich příjemnost denně vybírali k tabuli) a mezitím jsme dostali dobrý vítr, přišel mnich znovu s velkou ředkví a miskou okurek a řekl, že ten dobrý vítr nám nadělil sv. Mikuláš za dobrodiní, které jsme mu prokázali.

Corodiza, vesnice.

S tímto větrem jsme ve dvě hodiny odpoledne vypluli a dojeli čtyři míle do vesnice Corodiza. Protože se nám místo na břehu zdálo příjemnější než vesnice, rozbili jsme kuchyni a tabuli tam. Pristav přivedl mladého medvěda a dal ho před vyslanci pro ukrácení času předvádět, protože si nechtěli lehnout, nýbrž hodlali jet dál, jakmile si lodníci trochu odpočinou. Po půlnoci jsme jeli dál až k vesnici Solza, čtyři míle. Náš pristav, který v noci zůstal pozadu, k nám tam zase přijel a přivezl s sebou svého hostitele, který ho pohostil tak, že byli oba opilí.

Opilý kníže přijel za vyslanci.

Ten, *kněz* čili ruský kníže jménem Roman Ivanovič, přišel vyslance navštívit a podívat se na ně. Protože však měl větší chuť pít, dopomohli mu kořalkou a španělským vínem, které jsme vždy vozili s sebou, k tomu, aby se opil úplně, takže upadl na zem a zůstal ležet.

Grunza, vesnice.

Navečer jsme dojeli šest mil k vesnici Grunza[1], odkud se před námi všichni sedláci rozutekli. Utábořili jsme se proto na trávníku naproti vesnici u rybníka, rozdělali tři velké ohně a proseděli u nich první část noci. A protože se nikomu z nás, kdo jsme přes den spali na člunech, už nechtělo spát, strávili jsme noc vyprávěním všelijakých veselých příběhů a kratochvílemi. Pomáhali nám k tomu i střelci, když dostali několik misek kořalky, se dvěma loutnami a s medvědem.

Mnoho jeřábů.

V tom kraji bylo tolik jeřábů, že jsme jich u rybníka viděli sedět pohromadě přes tři sta.

[1] Gruzino na Volchovu.

Wisoko, vesnice.

K ránu ve tři hodiny, 26. července, jsme se zase vydali na cestu a k polednímu dojeli čtyři míle k vesnici Wisoko. Když s námi pristav v poledne seděl u tabule a uslyšel při modlitbě před jídlem jméno Ježíš, pokřižoval se po jejich způsobu, totiž křížem před prsy, a pak chtěl znát naši modlitbu v ruské řeči. Když ji uslyšel, tak se mu líbila, že řekl, že by si nebyl myslel, že jsou Němci tak dobří křesťané a bohabojní lidé.

Krisewiza, vesnice.

27. téhož měsíce jsme pluli celý den i noc a příštího rána s východem slunce jsme přijeli k vesnici Krisewiza. Tam jsme museli celý den stát a čekat, dokud pristav neohlásil náš příjezd vojevodovi do Novgorodu, který je odtamtud dvě míle, a nedostal odpověď.

Klášter Chutina Spasof.

Na dobrý dostřel z ručnice od této vesnice leží na velmi příjemném místě dobře vystavěný klášter, který někteří nazývají Nachatim, jinak se však jmenuje Krisewiza Chutina Spasof Monastir[1]. Má opata, šedesát bratří a čtyři sta sedláků, kteří klášter vydržují; prý však musí ročně vydržovat ve službách Jeho carského Veličenstva sto mužů v Novgorodu.

Příjezd do Velkého Novgorodu.

Následujícího rána, totiž 28. července, jsme konečně vjeli do Velkého Novgorodu. Někteří z našich lidí, kteří tam byli posláni napřed, dokud se ještě dalo jezdit na saních (jak bylo řečeno na listu 5), a přes čtyři měsíce toužebně čekali na náš příjezd, nám tu z velké radosti vyjeli na člunu přes míli naproti.

Dary od vojevody.

Vojevoda nám poslal do hospody na uvítanou sud piva, medoviny a soudek kořalky; jemu byla na oplátku poslána stříbrná pozlacená číše.

V Novgorodu jsme zůstali čtyři dny a posledního července k večeru jsme se pustili dál po vodě až do Bronnice, protože po souši se pro bažinatou a močálovitou cestu jet nedalo.

Měsíc srpen.

1. srpna, když jsme v Bronnici vykládali na řece svá zavazadla na břeh, přišli tam Rusové v procesí světit vodu, a to v tomto pořádku.

---

[1] Chutyňský Spaso-Preobraženský klášter sv. Varlaama u Novgorodu.

Klášter Chutina

Procesí.

Napřed šli dva muži a nesli na dlouhých tyčích, jeden kříž, na jehož čtyřech koncích byli namalováni evangelisté, druhý starobylý obraz ověšený šátečkem z bílého kartounu. Za nimi šel pop v mešním rouchu, nesl v obou rukou dřevěný kříž na píď dlouhý a zpíval s chlapcem, který za ním nesl knihu. Za ním šli všichni sedláci s ženami a dětmi; staří nesli každý hořící voskovou svíčku a vzadu šel kostelník a nesl přes deset hořících voskových svíček stočených dohromady. Když pop na břehu dobrou půlhodinu zpíval a četl, vzal ty stočené svíce a vrazil je do vody; tu zhasli i všichni ostatní své svíce. Pak pop třikrát ponořil kříž do vody a nechal z něho kapat do mísy. To se pokládá za nejsvětější vodu.

Když se to stalo, vzaly ženy své děti, malé i velké, v košilích i bez košil, a také je třikrát ponořily; někteří dospělí do vody skočili sami. Nakonec do té tak svaté a uzdravující vody přivedli napájet i koně. Po tom všem šli zase do kostela, aby přijali požehnání, a v kostele bylo slyšet takový hluk a pokřik mladých i starých jako v obecních lázních, krčmách a šenkovnách.

Svěcení vody v Bronnici

Odpoledne ve čtyři hodiny jsme vsedli na koně a své věci a náčiní jsme nechali jet napřed na padesáti vozech. Potkali je někteří němečtí vojáci, kteří byli v Moskvě propuštěni ze služby, prohledali jim košík s proviantem, narazili sud piva a vypili ho a našemu střelci, který vozy doprovázel, vzali šavli. Když však narazili i na nás a jejich čin vyšel najevo, dva z nich naši pristavové silně zbili a odebrali jim kordy a ručnice. Téhož večera jsme dojeli tři míle do vesnice Crasmistanski[1].

Co jsou jamy.

2. téhož měsíce jsme ujeli osm mil až k jamu Chresta[2]. Jamem totiž nazývají místa, kde se mění koně a dostávají se čerství.

Gaselbiza, vesnice.

3. téhož měsíce jsme dojeli šest mil do Gaselbizy[3], malé vesnice, z níž sedláci také utekli. Toho dne, protože náš kuchař šel napřed o dvě míle dál obstarat kuchyni a my jsme pro špatnou cestu nemohli téhož večera dojet až tam, museli jsme zůstat přes noc v poli a bez jídla.

---

[1] Krasnyje Stanki.

[2] Krestcy.

[3] Jaželbicy.

Potkali jsme německé důstojníky.

V těchto dnech jsme potkali také několik vojenských důstojníků, kteří se po skončené válce u Smolenska vraceli z Moskvy. Tak jsme 4. téhož měsíce v Simnagoře[1], na jednom jamu, potkali plukovníka Fuchse a pak ve Woltzocku[2], kde je opět jam, plukovníka Scharlse s jinými důstojníky. Když přišli navštívit vyslance, byli pohoštěni španělským vínem.

Trubač zranil Rusa.

Protože se tu několik hodin silně pilo, vypil náš trubač Casper Hertzberg tolik, že v opilosti smrtelně zranil kordem jednoho z našich střelců. Zraněného jsme nechali ležet, dali jemu i těm, kdo ho měli ošetřovat, nějaké peníze a odjeli jsme. Tohoto trubače, když po skončené perské cestě vstoupil v Moskvě do služeb velkoknížete, pak zase jakýsi ničema pro nic za nic ubodal.

Columna.

5. téhož měsíce časně ráno jsme projeli prázdnou vesnicí, neboť sedláci před německými vojáky přicházejícími z Moskvy utekli do lesů. Navečer jsme přijeli do vesnice Columna[3], ležící u stojatého jezera.

Velký kámen.

Nedaleko odtud jsme v lese u cesty našli obrovský široký kámen podobný náhrobnímu, který dal tyran Ivan Vasiljevič dovézt z Livonska do Moskvy. Když však uslyšeli, že tyran zemřel, shodili kámen tady a nechali ho ležet. Podobné kameny, které se měly dopravit z Revalu do Moskvy, leží o den cesty dál u potoka, přes který se musí přebrodit.

Budewa, vesnice.

7. téhož měsíce jsme přijeli do vesnice Budewa, v níž sídlí *kněz* čili ruský kníže. Sotva jsme do vesnice vjeli, začali naši koně skákat, vyhazovat a běhat, jako by se zbláznili, takže někteří z nás spadli dřív, než stačili sesednout.

Včely nás vyhnaly z vesnice.

Zprvu jsme nevěděli, co se děje; když jsme však zjistili, že to působí včely, kterých bylo v té vesnici velmi mnoho, a že ani my sami jsme před nimi nemohli být v bezpečí, zahalili jsme si hlavy kabáty, vyšli z

[1] Zimnogorje.

[2] Vyšnij Voloček.

[3] Kolomno.

vesnice a lehli si do volného pole na zelený pahorek. Potom jsme se dozvěděli, že sedláci včely podráždili, aby se nás z vesnice zbavili. Podobnou lest prý užívali i jiní v dřívějších dobách, jak se čte v dějinách: obležení ve městě totiž házeli z valu úly mezi nepřítele, čímž byli trápeni muži i koně; koně se mezi sebou prudce kopali a zraňovali, takže nepřítel musel ustoupit.

Toržok, městečko.

8. srpna jsme dorazili opět na jeden jam a přijeli jsme k městečku Toržok. Leží po pravé ruce kousek od cesty a je obehnáno prkny a dřevěnými baštami. Najde se tam dobrý chléb, medovina a pivo. Protože nás do města nevpustili, nýbrž nás ubytovali v několika domech před městem, dali si páni vyslanci na zeleném pahorku postavit chýši z chvojí, jedli v ní a s několika lidmi v ní i přenocovali.

Tver, město.

Následujícího dne jsme přešli dva potoky, z nichž jeden je hned za Toržkem a druhý dvě versty od Miedny[1]. Navečer jsme však přijeli k Tveru, dvanáct mil od Toržku. Tver je o něco větší než Toržok a leží na pahorku za vodou; je to biskupské sídlo. Toržok má ovšem také vojevodu. Před městem se slévají řeka Tverca, od níž dostalo město i své jméno, a Volha (která odtud teče přes šest set německých mil Ruskem a Tatarskem a vlévá se do Kaspického moře) a tvoří spolu dosti širokou řeku. Museli jsme se tu dát převézt na pramici a ubytovali nás za městem v předměstí. Protože to byl poslední jam, dostali jsme čerstvé koně, kteří nás měli dopravit až do Moskvy.

13. srpna jsme dorazili do poslední vesnice před Moskvou, Nicola Nachinski, ležící dvě míle od města. Odtud poslal pristav napřed posla, aby ohlásil v Moskvě náš příjezd.

[1] Mednoje.

Tver a Toržok

KAPITOLA ŠESTÁ

Jak jsme byli před městem Moskvou přijati a uvedeni do něho

14. srpna časně ráno předstoupil pristav se svým tolmačem a písařem před pány vyslance, poděkovali za dobrodiní, která od nás na cestě požívali, a zároveň prosili za prominutí, jestliže nám neposloužili, jak se sluší. Pristavovi byl darován velký pohár, tolmačovi a ostatním peníze. Když se posel vrátil z města, připravili jsme se k vjezdu v tomto pořádku:

Pořádek vjezdu do Moskvy, sídelního města velkoknížete.

1. Vpředu jeli střelci, kteří nás doprovázeli. 2. Tři z našich lidí, totiž Jacob Scheve, furýr, Michel Cordes a Johann Allgeyer, v jedné řadě. 3. Za nimi šli jeden za druhým tři vedení koně, vraník a dva grošáci. 4. Trubač. 5. Maršálek. Za ním následovali 6. dvořané a stolníci po třech, celkem tři řady. 7. Pak sekretář, osobní lékař a hofmistr. 8. Páni vyslanci; každý z nich měl před sebou čtyři střelce z osobní stráže s karabinami. 9. Pristav jel vedle vyslanců po pravé ruce, avšak trochu stranou. 10. Následovala pážata, šest ve dvou řadách. 11. Kočár tažený čtyřmi grošáky. 12. Vozmistr s osmi dalšími osobami ve třech řadách. 13. Některé z knížecích darů, které se měly předat velknížeti, se nesly na pěti nosítkách přikrytých tapetami. 14. Kolesa, v níž jel nemocný Simon Friese. 15. Pak následovalo 46 vozů s naším nákladem. 16. Nakonec jeli tři chlapci.

Když jsme takto v pořádku velmi pomalu postupovali a byli asi půl míle od města, přijelo nám vstříc jeden po druhém deset poslů v plném trysku. Ukazovali pristavovi, kde právě jsou Rusové, kteří nás měli přijmout, a přinášeli rozkaz jet hned rychle, hned zase pomalu a pak opět rychle, aby žádná strana nepřišla na určené místo dřív než druhá a nemusela čekat. Přijížděly nám naproti také různé houfy dobře vystrojených Rusů, objížděly nás zezadu a vracely se zpět. Byli při tom i někteří z lidí švédských pánů vyslanců, nesměli nám však podat ruku a mohli na nás jen zdálky volat. Čtvrt míle před městem stálo přes čtyři tisíce

Rusů v nákladných šatech a na dobře vystrojených koních, zprvu v dobrém pořádku, a mezi nimi jsme museli projet.

Jak byli vyslanci přijati před Moskvou.

Když jsme ujeli asi na výstřel z pistole, přijeli nám naproti dva pristavové v brokátu a ve vysokých sobolích čapkách na dobře vystrojených bílých koních. Koně měli místo uzdy ověšeny obrovskými stříbrnými řetězy, jejichž články byly přes dva palce široké, ale ne silnější než hřbet nože, a tak volné, že se jimi dala skoro prostrčit ruka; při pohybu koní to dělalo velký hluk a podivně to znělo. Za nimi jel velkoknížecí štolmistr s dvaceti vedenými bílými koňmi a velké množství jezdců i pěších. Když přijeli k vyslancům, sesedli pristavové i vyslanci a starší pristav odkryl hlavu a začal:

Titul velkoknížete.

Veliký panovník, car a velkokníže Michail Fjodorovič, samovládce vší Rusi, vladimirský, moskevský, novgorodský, car kazaňský, car astrachaňský, car sibiřský, pán pskovský, velkokníže tverský, jugorský, permský, vjatský, bolgarský a jiných, pán a velkokníže Novgorodu v Dolní zemi, rjazaňský, rostovský, jaroslavský, bělozerský, udorský, obdorský, kondinský, vládce vší severní strany, pán zemí iverských, kartlijských a gruzínských carů, kabardské země, čerkeských a horských knížat a mnoha jiných panství pán a vládce atd., vám, velkým vyslancům vévody šlesvického, holštýnského, stormarnského a ditmarského, hraběte oldenburského a delmenhorstského, dává skrze nás přijmout, prokazuje vám a vašim dvořanům milost, abyste vjeli na jeho koních, a ustanovil nás oba za pristavy, abychom vám po celou dobu, co budete v Moskvě, posluhovali a opatřovali vás vším potřebným.

Když vyslanec Philipp Crusius odpověděl, přivedli vyslancům k vjezdu dva velké bílé koně v německých vyšívaných sedlech, ozdobené všelijakými ozdobami.

Jakmile páni vyslanci nasedli, musel dosavadní pristav s kozáky, kteří nás od hranic dovezli až do Moskvy, od nás odjet. Noví pristavové byli Andrej Vasiljevič Usov a Bogdan Fjodorovič. Pro nejpřednější z lidí vyslanců dali také deset bílých koní v ruských sedlech potažených brokátem. Vyslanci tedy jeli mezi oběma pristavy. Rusové totiž, kde jdou nebo jedou tři nebo více osob vedle sebe, pokládají za přednější místo to, kde má člověk úplně z kraje volnou pravou ruku. Za koňmi šli ruští sluhové a nesli za nimi čabraky z levhartích kůží, brokátu

a šarlatu. Vedle vyslanců jeli ostatní Moskvané ve velké tlačenici až do města a k domu vyslanců.

Vjezd do Moskvy.

Ubytovali nás však uvnitř Bílé zdi, té části, kterou nazývají Carogorod[1], to jest Císařovo město. Při vjezdu jsme viděli na všech ulicích a domech nesčetné množství lidu, který tam stál a díval se na náš vjezd. Ulice však byly velmi zpustošené velkým požárem, který vypukl krátce před naším příjezdem a při němž lehlo popelem přes pět tisíc domů, takže lidé museli tu a tam bydlet ve stanech. Proto nás také neubytovali, jak bývá zvykem, ve vyslaneckém dvoře, který rovněž vyhořel, nýbrž ve dvou dřevěných měšťanských domech.

[1] Bílé město (*Belyj gorod*), pás Moskvy mezi Kitajgorodem a vnějším valem, obehnaný v letech 1585–1593 kamennou zdí, podle níž dostal jméno. Olearius ho nazývá *Carogorod*, carské město.

KAPITOLA SEDMÁ

Jak nás v Moskvě hostili; o první veřejné audienci a o Spiringově příjezdu do Moskvy

Půl hodiny po našem příjezdu do Moskvy nám poslali na uvítanou z velkoknížecí kuchyně a sklepa proviant, totiž osm ovcí, třicet slepic, mnoho pšeničného a žitného chleba a k tomu dvaadvacet druhů nápojů, vína, piva, medoviny a kořalky, jeden vždy vzácnější než druhý; neslo to dvaatřicet Rusů v dlouhé řadě.

Proviant jsme dostali dvojnásobně.

Proviant takového druhu a takovým způsobem jsme pak dostávali denně, ale jen poloviční. Je u nich totiž zvykem, že vyslanci v první den po příjezdu a také v den, kdy směli políbit ruku Jeho carského Veličenstva, dostávají vždy dvojnásobné pohoštění.

Jakmile byl proviant odevzdán, zamkli předdvoří našeho ubytování a postavili k němu stráž dvanácti střelců, takže nikdo z nás nemohl ven ani nikdo cizí dovnitř, dokud jsme neměli první audienci. Pristavové však přicházeli denně vyslance navštívit a dohlédnout, zda něco nepotřebují. U nás ve dvoře musel také stále zůstávat jeden z ruských tlumočníků, který posílal střelce, aby nám posluhovali a nakupovali všelijaké potřeby, jak jsme si přáli. Tento tlumočník jménem Ivan byl rodilý Rus, kterého zajali Poláci; potom byl jako sluha s Jeho knížecí Milostí Januszem Radziwiłłem dva roky na univerzitě v Lipsku a naučil se tam německy.

15. srpna slavili Rusové velký *prazdnik* čili svátek, totiž Nanebevzetí Panny Marie; tím ukončili půst, který začali 1. téhož měsíce, a zase jedli maso.

17. téhož měsíce vyjelo Jeho carské Veličenstvo na pouť do jedné vesnice pomodlit se; jinak bychom podle pristavů měli téhož dne audienci. My jsme však slavili k Boží cti díkůvzdání s kázáním a hudbou za to, že nás tak šťastně dovedl na místo. Na tuto slavnost přišel s povolením velkoknížete i Balthasar Moucheron, komisař našeho milostivého kní-

žete a pána, který tam sídlil. Vyprávěl, jak se Rusům líbil náš pořádek při vjezdu a jak se divili, že v Německu mohou tak vznešení *knězi* čili knížata vystrojit tak okázalé vyslanectví. Jejich *knězi* čili knížata, i ti nejpřednější, se totiž majetkem a důchody dají přirovnat jen k našim německým šlechticům.

18. téhož měsíce přišli pristavové a oznámili, že Jeho carské Veličenstvo chce zítra pánům vyslancům dát veřejnou audienci, a proto se mají připravit. Jménem říšského kancléře také žádali seznam knížecích darů, které měly být odevzdány, a ten jim byl dán. Odpoledne přišel mladší pristav znovu, aby nás ujistil, že nás zítra Jeho carské Veličenstvo přijme a připustí k políbení ruky.

Protože jsme předchozího dne slyšeli nesčetně výstřelů z velkých děl a z našeho ubytování viděli na jedné louce mnoho děl a nevěděli jsme, co to znamená, vysvětlil nám pristav, že Jeho carské Veličenstvo dalo zkoušet nová děla a samo se přitom dívalo z okna. Jiní však mínili, že se to stalo proto, aby se švédští vyslanci dozvěděli, že u Smolenska nezůstala všechna děla, jak se tvrdilo, nýbrž že jich mají ještě mnoho.

Povoláni k veřejné audienci.

19. srpna časně ráno přišli pristavové znovu zjistit, zda se chystáme k průvodu, a když viděli, že jsme dobře připraveni, odjeli spěšně zpět do Kremlu. Hned nato přivedli velknížecí bílé koně, abychom na nich jeli. V devět hodin přišli pristavové znovu ve svých obvyklých šatech a dali si za sebou přinést nové kaftany a vysoké čapky, které si vzali z velknížecí šatny; oblékli je v předpokoji vyslanců a vystrojili se před námi co nejlépe. Pak jsme vsedli na koně, v pláštích a bez kordů (je to tak zvykem a nikdo nesmí předstoupit před Jeho carské Veličenstvo s kordem), a jeli do Kremlu v tomto pořádku:

Pořádek jízdy na audienci.

Vpředu 36 střelců. Náš maršálek. Tři nejmladší dvořané. Další tři dvořané. Komisař, sekretář a lékař v jedné řadě.

Za nimi Rusové vedli a nesli jeden po druhém knížecí dary. Dary byly tyto:

1. Černý hřebec, přikrytý krásnou pokrývkou. 2. Grošovaný valach. 3. Ještě jeden šedý kůň. 4. Postroj na koně ze stříbra, pěkně vypracovaný, vykládaný tyrkysy, rubíny a jinými kameny; nesli ho dva Rusové. 5. Kříž skoro čtvrt lokte dlouhý z chrysolitů zasazených ve zlatě, nesený na míse. 6. Vzácná chemická lékárna; skříňka byla z ebenového dřeva

okovaná zlatem a dózy také ze zlata, vykládané drahokamy. Nesli ji dva Rusové. 7. Křišťálová konvička okovaná zlatem a vykládaná rubíny. 8. Velké zrcadlo pět čtvrtí lokte dlouhé a loket široké v rámu z ebenového dřeva, osazeném tlustým listovím a obrazy litými ze stříbra; nesli je také dva Rusové. 9. Umělecky zhotovený model dolu s bicími hodinami, na němž byl pohyblivými figurkami znázorněn příběh o marnotratném synu. 10. Stříbrná pozlacená hůl, v níž byl dalekohled. 11. Velké hodiny ve skříni z ebenového dřeva okované stříbrem.

Jak se nesly pověřovací listy.

Za dary šli dva komorníci a v natažených rukou nesli pověřovací listy, jeden pro velknížete a jeden pro patriarchu Filareta Nikitiče[1], otce Jeho carského Veličenstva. Ten sice zemřel, zatímco jsme byli na cestě, přesto se uznalo za dobré odevzdat jeho list velknížeti spolu s ostatním.

Pak jeli oba páni vyslanci mezi pristavy, kteří měli před sebou dva tlumočníky.

Vedle vyslanců šli čtyři lokajové a za nimi jela pážata.

Od ubytování vyslanců až do Kremlu k audienční síni (přes osminu míle) stálo po obou stranách těsně vedle sebe přes dva tisíce střelců čili mušketýrů, mezi nimiž jsme museli projet. Za nimi stály na všech ulicích, domech a střechách davy lidí a dívaly se na náš průvod. Cestou nám, stejně jako při vjezdu, přijížděli z Kremlu naproti poslové v plném trysku a oznamovali pristavovi, že máme jet hned rychle, hned pomalu, hned zase úplně stát, aby Jeho carské Veličenstvo neusedlo na trůn dřív nebo později, než budou vyslanci na místě.

Když jsme na horním nádvoří Kremlu u Posolského prikazu čili vyslanecké kanceláře sesedli, seřadili se naši důstojníci a dvořané do svého pořádku; maršálek šel před dary a my před pány vyslanci. Vedli nás po levé ruce klenutou chodbou a v ní kolem velmi krásného kostela (prý je to hlavní chrám) na horní nádvoří k audienční síni, ležící po pravé ruce. Kolem jejich kostela nás však vedli proto, že jsme byli křesťané; Turky, Tatary a Peršany nevodí toutéž cestou, nýbrž rovnou přes nádvoří k širokému schodišti.

---

[1] Filaret, světským jménem Fjodor Nikitič Romanov (1553/54–1633), bojar, za Borise Godunova donucený přijmout mnišské sliby. Po letech polského zajetí (1610–1619) se stal moskevským patriarchou a jako spoluvládce svého syna, cara Michaila, fakticky řídil stát až do své smrti v říjnu 1633.

Šaty z velkoknížecí pokladnice.

Před audienční síní jsme museli projít klenutou komnatou, v níž kolem dokola seděli a stáli staří vážení muži s dlouhými šedými vousy, v brokátu a ve vysokých sobolích čapkách. Mají to být *gosti* Jeho carského Veličenstva čili nejpřednější kupci; šaty však patří do pokladnice Jeho carského Veličenstva, vydávají se jen při takových slavnostech a pak se zase odevzdávají.

Když vyslanci došli ke dveřím tohoto předpokoje, vyšli z audienční síně dva bojaři vyslaní Jeho carským Veličenstvem, v brokátových kaftanech vyšívaných perlami, přijali vyslance a řekli, že jim Jeho carské Veličenstvo prokazuje milost, aby se s dvořany před ním objevili.

Moskevská veřejná audience.

Dary zůstaly zatím v téže komnatě a vyslance, za nimiž šli důstojníci, dvořané a pážata, uvedli dovnitř před Jeho carské Veličenstvo. Když vstupovali do dveří, šel napřed nejpřednější carův tlumočník Hans Helmes, tehdy šedesátiletý muž (který prý ještě nyní, roku 1654, žije a vykonává svůj úřad), popřál velikému panovníkovi carovi a velkoknížeti štěstí a dlouhý život a ohlásil vstup holštýnských vyslanců.

Audienční síň.

Audienční síň byla čtyřhranná kamenná klenba, dole a po stranách vyložená krásnými tapetami, nahoře ozdobená biblickými příběhy malovanými zlatem a všelijakými barvami.

Trůn.

Trůn velkoknížete stál vzadu u stěny, o tři stupně vyvýšený nad podlahu. Obklopovaly ho čtyři stříbrné pozlacené sloupky tři palce silné, na nichž spočívala stříška v podobě věžičky tři lokte vysoké; na každé straně stál stříbrný orel s roztaženými křídly. Tehdy se však dělal mnohem nádhernější a skvostnější trůn, na nějž dali osm set liber stříbra a tisíc sto dukátů na pozlacení. Se všemi náklady byl odhadnut na dvacet pět tisíc tolarů a tři roky na něm pracovali Němci a Rusové; jejich nejpřednějším mistrem byl Norimberčan Esaias Zinckgräff.

Jak bylo Jeho carské Veličenstvo oblečeno.

Na zmíněném trůnu sedělo Jeho carské Veličenstvo v kaftanu posázeném všelijakými drahokamy a vyšívaném velkými perlami. Koruna, kterou mělo nasazenou na černé sobolí čapce, byla vykládána velkými diamanty, stejně jako zlaté žezlo, které si, protože bylo asi těžké, občas

přendávalo z jedné ruky do druhé. Před trůnem Jeho carského Veličenstva stáli čtyři mladí silní *knězi*, dva na každé straně, v bílých damaškových kaftanech, s čapkami z rysí kožešiny a v bílých holínkách; přes prsa měli na kříž zavěšené zlaté řetězy a každý držel na rameni stříbrnou sekeru, jako by se chystal udeřit. Kolem stěn po levé ruce a naproti carovi seděli nejpřednější bojaři, *knězi* a říšští radové, přes padesát osob, všichni ve velmi nákladných šatech a ve vysokých čapkách z kožešiny černé lišky, které si podle svého způsobu nechávali stále na hlavách. Pět kroků od trůnu po pravé ruce stál říšský kancléř. Vedle trůnu velknížete po pravici stálo zlaté říšské jablko velké jako kuželková koule na stříbrném prolamovaném jehlanu dva lokte vysokém a vedle něho zlatá mísa a konvice s ručníkem, aby si Jeho carské Veličenstvo, když mu vyslanci políbili ruku, zase umylo ruce, jak je to obšírněji naznačeno na mědirytině.

Car Michail Fjodorovič, portrét

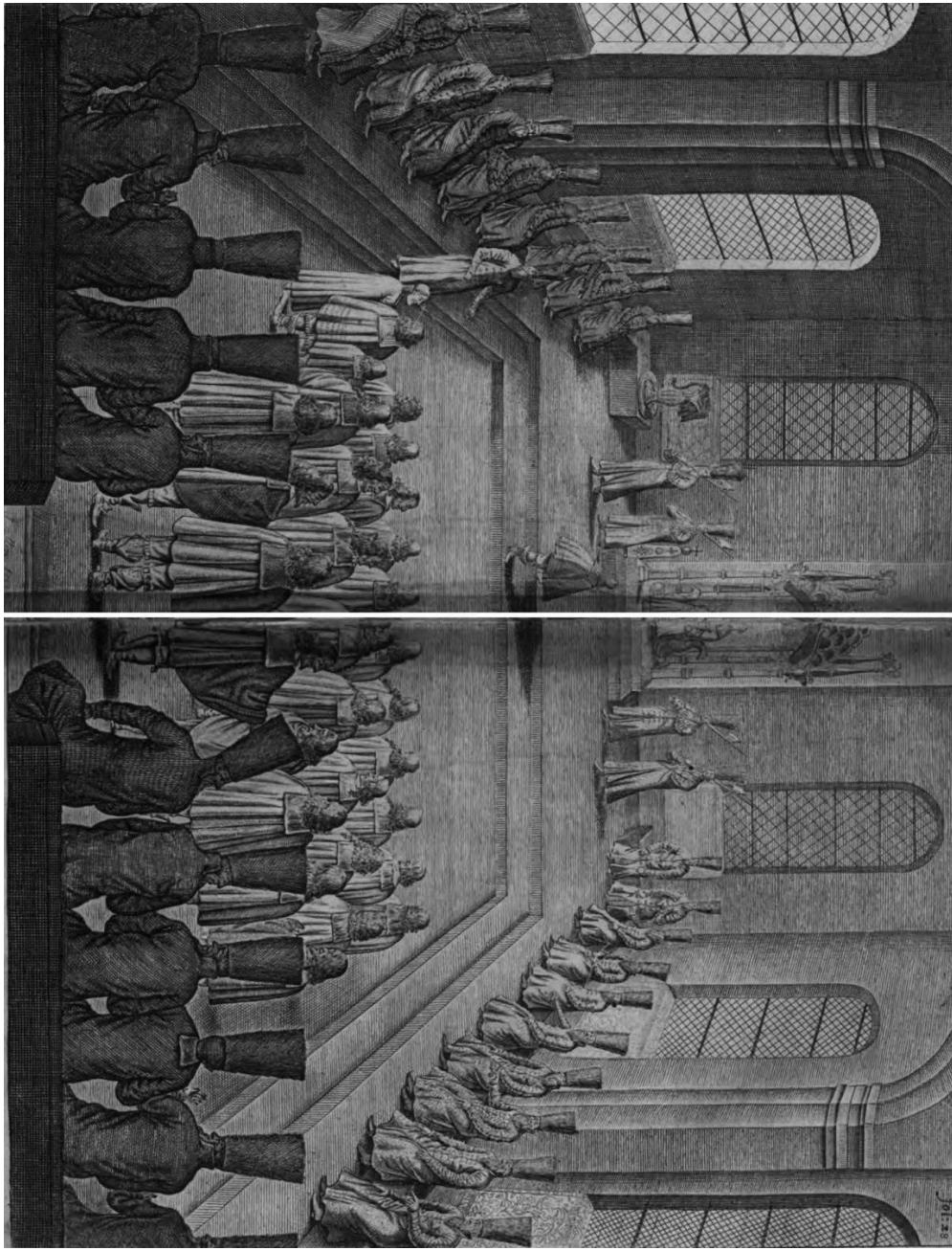

Veřejná audience u cara

Jeho carské Veličenstvo však dává líbat ruku jen křesťanským vyslancům, nikoli tureckým, perským a tatarským. Possevino[1] nese toto mytí rukou velmi nelibě a říká, *quod quasi ad expiationem soleat abluere* [že si je myje jakoby k očištění]; a protože se to děje v přítomnosti tolika velkých pánů, utvrzují se tím v nenávisti k vyznavačům pravé křesťanské víry. Míní proto, že by to jiná křesťanská knížata měla Moskvanovi vytknout a dát mu na srozuměnou, že mu už nebudou posílat vyslance, dokud od tak hanebného mytí neupustí, jak se o tom lze dočíst v jeho knize *De rebus Moscoviticis* na s. 2.

Líbání ruky Jeho carského Veličenstva.

Když tedy vyslanci s náležitou úctou vstoupili, postavili je deset kroků naproti Jeho carskému Veličenstvu a za ně jejich nejpřednější služebníky, po pravici však naše dva šlechtice s pověřovacími listy, které stále drželi do výše. Tlumočník velkoknížete Hans Helmes se postavil vyslancům po levé ruce. Nato Jeho carské Veličenstvo pokynulo říšskému kancléři a dalo vyslancům říct, že jim prokazuje milost políbit jeho ruku. Když jeden po druhém přistoupili, vzalo Jeho carské Veličenstvo žezlo do levé ruky, s vlídnými posunky podalo každému pravici a dalo si ji políbit, aniž by se jí však dotkli rukama. Potom řekl říšský kancléř, ať páni vyslanci přednesou, co mají přednést. Vyslanec Philipp Crusius začal, vyřídil Jeho carskému Veličenstvu pozdrav od Jeho knížecí Jasnosti, našeho nejmilostivějšího knížete a pána, a zároveň projevil soustrast nad patriarchovou smrtí: Jeho knížecí Jasnost se domnívala, že ho Bůh dosud zachovává při životě, a proto mu poslala také list, který spolu s listem Jeho carskému Veličenstvu chtějí tímto s náležitou úctou odevzdat.

Odevzdání knížecích listů.

Nato vzali vyslanci pověřovací listy a předstoupili před Jeho carské Veličenstvo, které pokynulo kancléři, aby je převzal.

Když vyslanci ustoupili zpět, pokynulo Jeho carské Veličenstvo znovu říšskému kancléři k sobě a řeklo mu, co má vyslancům odpovědět. Ten šel od cara pět kroků k vyslancům a řekl: Veliký panovník, car a velkokníže atd. ti, vyslanče Philippe Crusie, a tobě, vyslanče

[1] Antonio Possevino (1533 Mantova – 1611 Ferrara), jezuita a papežský diplomat. Roku 1582 zprostředkoval mír v Jamu Zápolském mezi Ivanem IV. a polským králem Štěpánem Báthorym a marně jednal s carem o církevní unii. Svou zprávu o Rusku *Moscovia* vydal ve Vilniusu roku 1586.

Otto Brüggemanne, dává říct, že list vašeho knížete, vévody Fridricha, přijal, dá ho přeložit do ruštiny, skrze své bojary na něj dá odpověď a vévodovi Fridrichovi napíše jindy. Když kancléř četl z cedulky titul velknížete a Jeho knížecí Milosti, odkryl si hlavu a hned si čapku zase nasadil. Za vyslance postavili lavici pokrytou tapetou a na tu si podle vůle Jeho carského Veličenstva museli sednout. Pak musel kancléř říct, že Jeho carské Veličenstvo prokazuje milost i nejpřednějším služebníkům a dvořanům vyslanců políbit jeho ruku.

Když se to stalo, nadzvedlo se Jeho carské Veličenstvo trochu na trůnu a samo se zeptalo vyslanců těmito slovy: *Kňaz Frederik ješčo zdorov?* To jest: Je vévoda Fridrich ještě zdráv a daří se mu dobře? Bylo odpovězeno: Zanechali jsme Jeho knížecí Jasnost při našem odjezdu, chvála Bohu, ještě v dobrém zdraví a blahobytu. Bůh dej Jeho carskému Veličenstvu i Jeho knížecí Jasnosti dále zdraví a šťastnou vládu.

Odevzdání darů.

Potom předstoupil hofmistr velknížete a přečetl seznam knížecích darů, které hned také přinesli dovnitř a chvíli drželi, dokud kancléř nepokynul, aby je zase vynesli. Nato kancléř mluvil dál a řekl, že car a velkokníže vší Rusi, pán a vládce mnoha panství, prokazuje pánům vyslancům milost mluvit dál. Vyslanci pak žádali, aby mohli mít spolu se švédskými pány vyslanci tajnou audienci podle smlouvy o perském podniku, uzavřené mezi Jejím královským Veličenstvem švédským a Jeho knížecí Jasností šlesvicko-holštýnskou.

Na to se dalo Jeho carské Veličenstvo zeptat, zda se vyslancům také dobře daří, a říct, že jim chce prokázat milost, aby dnes jedli z jeho tabule. Nato oba bojaři, kteří vyslance uvedli, je zase vyprovodili ven. S pristavy a střelci jsme jeli v předešlém pořádku zase domů.

Brzy nato přijel v nádherných šatech na dobře vystrojeném koni jeden z komorníků velknížete, *kněz* a velký vážený muž; za ním šlo mnoho Rusů. Přijel vyslance jménem Jeho carského Veličenstva pohostit. Někteří z jeho lidí prostřeli tabuli dlouhým bílým ubrusem a postavili na ni jemně mletou sůl ve stříbrné slánce, dvě stříbrné konvičky plné octa, několik velkých pohárů čili číší, misky na medovinu, jejichž průměr měřil půl druhé čtvrti lokte, tři z ryzího zlata a dvě stříbrné, a dlouhý nůž a vidličku.

Vyslanci jedí z tabule velknížete.

Velknížecí vyslanec se usadil v čele tabule a vyzval vyslance, aby si sedli vedle něho. Naši dvořané posluhovali u tabule. Vyslanec dal před vyslance postavit tři velké poháry s alikantským, rýnským vínem a medovinou a pak poručil nosit na tabuli jedno po druhém jídla z tabule Jeho carského Veličenstva ve třiceti osmi velkých mísách, většinou stříbrných, avšak ne zcela lesklých, všelijaká vařená a pečená i pečivo, a když už nebylo místo, zase sundávat ta, která přinesli nejdřív. Když přišel na stůl poslední chod, *kněz* vstal, předstoupil před stůl, vyzval vyslance, aby také přišli před tabuli, a řekl: Toto jsou pokrmy, které Jeho carské Veličenstvo skrze něho dává podat velkým holštýnským vyslancům; nechť se s nimi spokojí. Nato vzal velkou zlatou misku plnou velmi sladké a chutné malinové medoviny, připil vyslancům na zdraví Jeho carského Veličenstva a dal i jim a každému z nás takové misky s nápojem do ruky; museli jsme všichni vypít najednou. Jeden z nás stál od něho dost daleko a pro množství lidí kolem nemohl misku z jeho ruky dobře převzít, a tak si ji chtěl nechat podat přes tabuli z druhé strany. *Kněz* to však odmítl, pokynul mu, aby předstoupil, a řekl, že ta tabule teď znamená tabuli ruského císaře, za kterou nesmí nikdo stát, nýbrž všichni před ní.

Po prvním připití následovalo stejným způsobem připití na Jeho knížecí Jasnost, našeho nejmilostivějšího knížete a pána, těmito slovy: Bůh zachovej knížete Fridricha v dlouhém zdraví a dej, aby s Jeho carským Veličenstvem vždy zůstával v dobré svornosti a přátelství. Nakonec šlo dokola i připití na zdraví mladého prince, syna Jeho carského Veličenstva.

Potom si zase sedli k tabuli a vypili ještě několik misek višňové a ostružinové medoviny. Vyslanci darovali *knězi* pozlacený pohár vážící 54 lotů.[1] Ten si ho dal nést před sebou, jel tak zase do Kremlu a ukázal velknížeti, co dostal. Je u nich totiž zvykem, že všichni, kdo při takových příležitostech dostanou dary od cizinců, i vyslanci k cizím panovníkům, když se vrátí, musejí přijaté dary ukázat velknížeti. Tyranský velknížе Ivan Vasiljevič si je někdy dokonce vzal a ponechal, jak uvádí Herberstein v *Commentarii rerum Moscoviticarum*[2].

---

[1] Lot – stará váhová jednotka, asi 15–16 g (třicetina až dvaatřicetina libry). Pohár tedy vážil zhruba 80–85 dkg.

[2] Omyl autora: Herberstein psal o velknížeti Vasiliji III. (1505–1533), otci Ivana IV.

Milost vycházet.

20. srpna k nám přišli naši pristavové znovu a řekli, že nám Jeho carské Veličenstvo prokazuje milost vycházet: město je nám otevřené, a budeme-li chtít jezdit, pošlou nám koně. Také švédským vyslancům a jejich lidem je dovoleno přicházet k nám a nám k nim. Mnohé to udivilo, neboť Moskvané dříve dodržovali zvyk, že nikdo z vyslanců ani jejich lidí, dokud byli v Moskvě, nesměl nikdy vycházet sám, a když měli nutně co vyřídit mimo dům, musel s nimi jít střelec. Nám a Švédům však ze zvláštní přízně dopřáli svobodu vycházet bez střelců.

Protože se Rusové dozvěděli, že by naši páni rádi navštívili pány švédské vyslance, přišli třetího dne nato pristavové s podkoním velkoknížete, přivedli šest koní Jeho carského Veličenstva a doprovodili naše vyslance ke švédským pánům. I potom jsme se často scházeli, aniž by Rusové cokoli namítali.

Služebníci velkoknížete nesměli bez dovolení chodit k cizím vyslancům a jíst s nimi.

23. téhož měsíce pozvali páni vyslanci k tabuli několik dobrých přátel z Němců, mezi jinými osobního lékaře a lékárníka Jeho carského Veličenstva. Když však požádali kancléře o dovolení, bylo jim to odepřeno a zakázáno k nám tři dny chodit. Rusové totiž dosud nedali knížecí dary, jak je u nich zvykem, ocenit, a protože mezi nimi byla i chemická lékárna, měli být k jejímu ocenění přizváni právě oni.

24. téhož měsíce přijel před Moskvu výše zmíněný Arend Spiring, generální správce licentu v Livonsku. Rusové ho zprvu nechtěli uvést s obvyklou okázalostí jako vyslance; když to však ostatní švédští páni vyslanci nesli nelibě a horlivě se proti tomu ozývali, poslali Rusové nakonec přece pristava ven a dali ho přijmout a uvést.

KAPITOLA OSMÁ

Jak Rusové slavili svůj Nový rok

Nový rok Rusů.

1. září slavili Moskvané velmi slavnostně svůj Nový rok. Počítají totiž letopočet od stvoření světa a jsou toho mínění, stejně jako někteří staří hebrejští a řečtí spisovatelé a s nimi i někteří z našich, že svět vzal svůj počátek na podzim. Vykládat důvody tohoto mínění není mým úmyslem; zmiňují se o nich však Alfonso Tostado *in Genes. c. 1, quaest.* 22, Hospinianus *De origine festorum c. 1*, Calvisius *in Isagoge chronologica c. 34* a Origanus *parte prima Ephemeridum p. 7*, kteří se všichni k tomuto mínění přiklánějí.

Letopočet Moskvanů byl tehdy (totiž roku Kristova 1634) 7142. Pochází to odtud, že stejně jako v náboženství chtějí i v počítání let následovat Řeky.

Řecká a východní církev však říká, že se drží Nikeforova počtu a od počátku světa do narození Kristova počítá 5508 let, ačkoli Nikeforos klade jen 5500. Přičte-li se k tomu tehdejší letopočet Kristův, totiž 1634, vyjde 7142. Nyní, v tomto roce 1654, tedy píší Moskvané a řečtí křesťané 7162. My však podle pravdy biblických dějin počítáme od stvoření světa do Krista 3949 let, a v tomto roce tedy 5603.

Procesí, které Rusové při slavení tohoto svátku konali, bylo pěkné na pohled. Na zámeckém nádvoří se shromáždilo přes dvacet tisíc lidí, mladých i starých. Na horní nádvoří přišel patriarcha se svým duchovenstvem, asi se čtyřmi sty popy v kněžském ornátu, s velmi mnoha korouhvemi a obrazy a s otevřenými starými knihami; vyšli z kostela, který leží po pravé ruce, když se jde nahoru. Jeho carské Veličenstvo však přišlo se svými říšskými rady, bojary a *knězi* z levé strany nádvoří. Velkokníže s odkrytou hlavou a patriarcha s biskupskou mitrou šli spolu sami a políbili se na ústa. Patriarcha podal Jeho carskému Veličenstvu také kříž na píď dlouhý, posázený velkými diamanty a jinými drahokamy, aby ho políbil. Potom pronesl mnoha

slovy požehnání nad Jeho carským Veličenstvem a celou obcí a popřál všem štěstí do nového roku; lid volal: Amin! Stálo tam také nesčetně mnoho Rusů, kteří drželi své suplikace čili prosebné listy do výše a s velkým křikem je házeli velknížeti; ty pak sebrali a donesli Jeho carskému Veličenstvu do komnaty. Nato se všichni v procesí vrátili každý na své místo.

KAPITOLA DEVÁTÁ

O první tajné audienci; dále jak jeli tatarští vyslanci na audienci. Velkoknížeti se narodila dcera

3. září byli někteří ze švédských pánů vyslanců, totiž pan Gyllenstierna, pan Bureus a pan Spiring, jejichž poslání se týkalo našeho podniku (ostatní páni vyslanci, pan Philipp Scheiding a plukovník Heinrich Fleming, byli totiž vysláni jen ve věcech švédské koruny), uvedeni na veřejnou audienci se stejnou okázalostí jako naši.

První tajná audience.

A protože také žádali, aby mohli přijít na tajnou audienci zároveň s námi, bylo jim to povoleno; 5. téhož měsíce jsme pak jeli spolu v obvyklé nádheře. Vedli je přes horní nádvoří Kremlu vlevo komnatou, v níž stejně jako při veřejné audienci sedělo plno starých vážených mužů v brokátu a ve vysokých čapkách, do síně tajné audience. V ní seděly čtyři osoby ustanovené k tajné audienci, totiž dva bojaři a dva kancléři, oblečení do velmi nákladných šatů: měli kaftany z brokátu, široce vyšívané obrovskými perlami a drahokamy, a přes prsa na kříž zavěšené velké zlaté řetězy. Bojaři měli každý na hlavě malý přiléhavý čepeček, jaký se i u nás nosí na temeni, celý vyšívaný velkými perlami a na jeho temeni klenot; druzí dva však seděli ve svých obvyklých vysokých čapkách z kožešiny černé lišky. Přijali vyslance vlídně a vyzvali je, aby si sedli vedle nich. Bojaři si sedli na čestné místo, a to vzadu v síni u okna, kde se postranní lavice stýkaly v rohu; vyslance posadili vzadu ke stěně, oba kancléři však zaujali svá místa vpředu naproti vyslancům na lavici bez opěradla (jaké jsou v Rusku vůbec obvyklé). Mezi sedícími pány stál tajný tlumočník Jeho carského Veličenstva Hans Helmes. Naši lidé a pristavové, kteří vyslance uvedli dovnitř, však museli ven do předpokoje, kromě dvou sekretářů, dvou tolmačů a jednoho ruského písaře, kteří zůstali stát a museli vést protokol.

Sotva se páni posadili, zeptal se nejvyšší bojar, zda jsou páni vyslanci dostatečně zaopatřeni jídlem, pitím a jinými potřebnými věcmi. Když

Tajná audience

se poděkovalo za dobré pohoštění a hojnost všeho, vstali všichni s odkrytými hlavami a první začal: Veliký panovník, car a velkokníže (a přednesl celý titul; pak si zase sedli) vám, královským a knížecím vyslancům, dává říct, že dal listy přeložit do ruštiny, přečetl je a vyslechl i vaši ústní řeč při veřejné audienci.

Nato začal druhý (opět vstávaje jako předtím): Veliký panovník atd. přeje švédské královně a holštýnskému knížeti všechno blaho a vítězství nad jejich nepřáteli a dává vám vědět, že královské a knížecí listy pilně přečetl a vyrozuměl z nich, co si myslí.

Třetí se stejnými ceremoniemi: Veliký panovník atd. vyrozuměl z listů, že se vám má věřit v tom, co budete mluvit; to se také stane a Jeho carské Veličenstvo na to odpoví.

Čtvrtý řekl, že je Jeho carské Veličenstvo vyslalo, aby vyslechli, co vyslanci přednášejí a žádají. Nato přečetl jména těch, které Jeho carské Veličenstvo k tajné audienci ustanovilo, totiž:

Kteří bojaři byli ustanoveni k tajné audienci.

Správce Tveru, *kněz* Boris Michajlovič Lykov-Obolenskij[1]. Správce Tarschocku, Vasilij Ivanovič Strešněv[2]. Dva dumní ďjakové,[3] totiž Ivan Tarasovič Gramotin[4], pečetník a vrchní kancléř, a Ivan Afanasjevič Gavreněv[5], podkancléř.

Po přečtení vstali zase všichni a královský švédský vyslanec pan Erik Gyllenstierna začal německy jménem Jejího královského Veličenstva švédského děkovat, že jim Jeho carské Veličenstvo ráčilo povolit tajnou audienci. Přečetl pak jejich přednesení čili propozici, sepsanou na jednom archu. Když pak i naši začali číst svou, poněkud delší, a radům se poslouchání zdálo příliš dlouhé, vyžádali si obě písemně sepsané propozice a odešli s nimi do horních komnat k Jeho carskému Veličenstvu; vyslance zatím nechali čekat v síni tajné audience samotné.

K vyslancům však zase vešli naši pristavové a někteří z lidí. Za víc než půl hodiny se vrátil sám podkancléř se zprávou, že pro tentokrát máme odpověď: máme jet zase domů, propozice se co nejrychleji přeloží a pak na ně přijde odpověď. Jeli jsme tedy zase do svého ubytování.

Čerkeští Tataři jeli na audienci.

12. téhož měsíce jeli bez okázalosti na audienci tři tatarští vyslanci. Byli posláni od čerkeských princů, kteří jsou vazaly velkoknížete, a za nimi běželo šestnáct sluhů. Jeli tam v červených kaftanech z hrubého

---

[1] Boris Michajlovič Lykov-Obolenskij (1576–1646), bojar a vojevoda, manžel sestry patriarchy Filareta, a tedy strýc cara Michaila. V letech 1628–1642 stál v čele několika prikazů.

[2] Vasilij Ivanovič Strešněv († 1661), od roku 1645 bojar, vzdálený příbuzný carevny Jevdokije Lukjanovny, druhé manželky cara Michaila, a v letech 1626–1629 její dvorecký; stál v čele několika prikazů.

[3] Dumný ďjak (rus. думный дьяк) – nejvyšší úřednická hodnost moskevského státu, tajemník carské dumy. Dumní ďjakové řídili nejdůležitější úřady (prikazy), zvláště Posolský prikaz pro styk s cizinou, a vedli jednání s vyslanci; Olearius je proto nazývá kancléři.

[4] Ivan Tarasovič Gramotin († 1638), dumný ďjak, za Smuty opakovaně v čele Posolského prikazu (od roku 1605; sloužil Lžidimitrijům, Šujskému i Zikmundovi III.). Roku 1626 byl pro pletichy vypovězen a vrátil se až po smrti patriarchy Filareta; zemřel jako mnich v Trojicko-sergijevském klášteře.

[5] Ivan Afanasjevič Gavrenev († 1662), dumný ďjak, v letech 1630–1661 v čele Razrjadného prikazu, později okolničij. Jednal s nizozemskými, švédskými, dánskými i holštýnskými posly.

sukna a vraceli se v červených a žlutých kaftanech z hedvábného damašku, které jim velkokníže daroval.

Tatarští vyslanci jedou na audienci

Taková poselstva prý od těchto i jiných Tatarů přicházejí každoročně; i když jejich záležitost není velká, jde jim většinou o oděv a dary, protože vědí, že si vždycky něco odnesou.

Velknížeti se narodila dcera.

15. téhož měsíce přišli pristavové a oznámili, že předchozího dne velkokněžna porodila dceru, kterou už pokřtili a pojmenovali Sofie. Rusové totiž nenechávají své děti dlouho nepokřtěné a při křtu nepořádají jako v Německu velkou okázalost a hostiny. Patriarcha prý byl kmotrem u všech dětí velknížete. I my jsme se z té radosti těšili, neboť nám toho dne dali stravu čili proviant dvojnásob.

KAPITOLA DESÁTÁ

O uvítání tureckého vyslance

Turecký vyslanec okázale uvítán v Moskvě.

17. téhož měsíce přijel před Moskvu turecký vyslanec, kterého s nesmírnou okázalostí uvítalo šestnáct tisíc jezdců. U tak velkého vojska nenapočítali víc než šest korouhví. První, náležející k osobní setnině, byla z bílého atlasu a na ní dvojhlavý orel se třemi korunami ve vavřínovém věnci s tímto nápisem: VIRTUTE SUPERO [Ctností vítězím]. Dále tři modrobílé, na jedné gryf, na druhé hlemýžď, na třetí paže s mečem. Dále jedna z červeného damašku, na níž byl namalován dvojtvářný Janus, a pak jedna červená, která byla prázdná. Mělo se za to, že takové emblémy a důmyslná znamení na ně dali na radu německých důstojníků, kteří táhli ke Smolensku; Rusové totiž nejsou ve vymýšlení takových věcí zběhlí. Před každou korouhví jeli šalmajáři a kotlebníci, před korouhví osobní setniny však šest trubačů, kteří se svým způsobem vesele dávali slyšet. Někteří *knězi* čili ruští knížata jeli na skvělých perských, polských a německých koních, dobře vystrojených a ozdobených; mezi nimi bylo i deset velkoknížecích koní ověšených velkými stříbrnými řetězy, jaké jsme popsali při našem vjezdu.

Někteří z nás se Švédy utvořili houf padesáti osob a se švédským maršálkem, urozeným Wolffem Sparrem, jako svým kapitánem jsme jeli Turkovi míli naproti, abychom ho viděli. Když nás uviděl, pohlédl nám ostře do očí, stejně jako my jemu. Jeli jsme dobrou chvíli vedle něho a prohlíželi si jeho družinu a průvod, který byl seřazen takto:

Průvod Turka při příjezdu do Moskvy.

Napřed jelo 46 střelců ověšených luky, šípy a šavlemi. Potom pristav v brokátovém kaftanu, za ním 11 osob v červených sametových kaftanech, zčásti turečtí a řečtí kupci, zčásti řečtí duchovní. Potom sám maršálek vyslance. Za ním 4 střelci z osobní stráže s luky a šípy. Pak dva ve velmi krásných šatech, jeho komorníci. Za nimi následoval sám vyslanec.

Byl to člověk střední postavy, nažloutlé tváře, s uhlově černým kulatým plnovousem. Spodní kaftan měl z bílého atlasu s pestrými květy, svrchní z brokátu podšitý rysí kožešinou, a na hlavě měl, stejně jako všichni jeho lidé, bílý turban; to je také obvyklá ozdoba tureckého oděvu.

Seděl na prostém bílém dřevěném ruském voze, který byl však ověšen velmi vzácnou tapetou protkávanou zlatem.

Za ním jelo přes 40 vozů se zavazadly a na každém z nich seděl jeden nebo dva sluhové.

Když byli ještě čtvrt míle od města a vyslanec tušil, že Rusové, kteří ho mají přijmout, nejsou daleko, sestoupil z vozu a vsedl na krásného arabského koně. Když ujel na výstřel z muškety, přijeli mu, jak je zvykem, naproti dva pristavové s velkoknížecími koňmi a zůstali sedět na koních tak dlouho, dokud vyslanec nesesedl první. Turci si naopak, ačkoli Rusové při vyslovení jména velknížete smekli čapky, nechali podle obyčeje své země turbany na hlavách a nedali najevo ani jinak žádné znamení úcty.

Když byl vyslanec přijat, vsedli Rusové rychle zase na koně. Turek se sice také nezdržoval a chtěl nasednout ne-li dřív, tedy aspoň zároveň s nimi, dali mu však velmi vysokého a bujného koně s vysokým ruským sedlem, takže měl co dělat, než se dostal nahoru. Když nakonec, ač ne bez nebezpečí, protože kůň po něm několikrát kopl, nasedl, vedli ho pristavové mezi sebou do vyslaneckého dvora, který byl teprve nově postaven. Jakmile byl na místě, dvůr pevně zamkli a obsadili silnou stráží.

Při jeho vjezdu by naši vyslanci byli rádi u Švédů, kteří je také pozvali, protože vyslanecký dvůr byl blízko švédského ubytování a z něho bylo vidět do tureckého dvora. Říšský kancléř však dal pány požádat, aby z jistých důvodů zůstali doma, ale jen ten den.

Druhá tajná audience.

19. téhož měsíce jsme měli s královskými švédskými pány vyslanci druhou tajnou audienci.

KAPITOLA JEDENÁCTÁ

O průvodu Turků k první veřejné audienci; dále o průvodu Řeků k audienci a jak jsme odevzdali list Jeho kurfiřtské Jasnosti saské

Turecký vyslanec jede na veřejnou audienci.

23. září uvedli tureckého vyslance na veřejnou audienci v tomto pořádku:

Napřed jelo dvacet kozáků na bílých velkoknížecích koních, za nimi následovali turečtí a řečtí kupci a za nimi nesli dary, totiž:

Dary Turka velknížeti.

Dvacet kusů brokátu, každý nesl jeden Rus, jeden za druhým. Zlatý kříž delší než prst, posázený diamanty, položený na stříbrné míse. Křišťálová konvička zasazená do zlata a vykládaná drahokamy. Opasek k šavli protkávaný zlatem a vykládaný drahokamy. Obrovská perla ležící na míse na červeném taftu. Dvě uzdy s poprsníky a podocasníky, velmi umně zhotovené. Dvě čabraky vyšívané zlatem a perlami. Velký diamantový prsten na míse. Rubín skoro velikosti říšského tolaru, zasazený do zlata. Žezlo skoro v podobě tureckého palcátu.

Potom jely čtyři páry Turků a pak dva mladí, dobře vystrojení lidé, kteří před vyslancem nesli na dlouhých červených hedvábných šátcích pověřovací listy, složené skoro na loket dlouhé.

Řekové jeli na audienci.

Řečtí duchovní při tomto průvodu nebyli, měli však 28. téhož měsíce zvláštní audienci. Do Kremlu je přivedli dva staří ruští popové na koních a nahoře je k audienci doprovázelo mnoho popů.

Dary Řeků.

Jejich dary byly:

Šest misek se svatými ostatky, z nichž některé byly pozlacené. Mešní roucho protkávané zlatem a vyšívané perlami; za ním nesli pozlacenou podšívku. Uzda na koně posázená drahokamy. Dva kusy brokátu. Další mešní roucho. Kus stříbrného tabinu se zlatými květy.

Potom šli Řekové v hnědých kamelotových kaftanech v doprovodu zmíněných ruských mnichů a popů a dali před sebou nést vztyčenou biskupskou berlu.

List Jeho kurfiřtské Jasnosti saské odevzdán při veřejné audienci.

Naši vyslanci měli také list Jeho kurfiřtské Jasnosti saské Jeho carskému Veličenstvu, a protože se uznalo za radno odevzdat ho Jeho carskému Veličenstvu rovněž při veřejné audienci, určili k tomu Rusové den svatého Michaela. List tehdy před vyslanci přinesl na žlutém a černém taftu urozený Johann Christoph von Uchteritz. Velkokníže ho přijal také velmi vlídně a zeptal se: Jak se daří kurfiřtovi Johannu Georgovi? Když mu bylo sděleno, že se Jeho kurfiřtská Jasnost těší dobrému zdraví, řekl dále, že pánům vyslancům prokazuje milost, aby jedli z jeho tabule. Nato nás zase doprovodili domů. Byli jsme sice připraveni přijmout přislíbená jídla z velkoknížecí tabule a odložili jsme oběd až na druhou hodinu odpoledne, ale marně; museli jsme proto dát nosit svá obvyklá jídla. Ve tři hodiny přišli Rusové v obvyklém pořádku s dvojnásobnou dodávkou nápojů, omlouvali se, že jídlo nebylo možné tak rychle připravit, a ptali se, zda bychom raději nevzali peníze. Když jsme to však odmítli, dali nám následujícího dne stravu čili proviant dvojnásob v syrových surovinách. Jeden z našich dobrých přátel nám vyprávěl, že se carovi doneslo, že jsme mnoho jídel a chodů z první milosti hned téhož dne, kdy jsme je dostali, rozeslali jinam. Jinak je ovšem obvyklé, že se z takových milostivých jídel, když se nedají téhož dne všechna sníst, posílá dobrým přátelům, a ti se tak stávají účastnými té milosti.

KAPITOLA DVANÁCTÁ

O velkém prazdniku Rusů; dále o naší třetí, čtvrté a páté, poslední tajné audienci a o odbavení švédských pánů vyslanců

Velký svátek Rusů.

1. října slavili Rusové velký *prazdnik* čili svátek. Jeho carské Veličenstvo se svými dvořany a patriarcha s celým duchovenstvem šli do umělecky vystavěného kostela před Kremlem, zasvěceného svaté Trojici, kterému Němci říkají Jeruzalém[1]. Před Kremlem na náměstí je po pravé ruce místo obehnané zábradlím, podobné okrouhlému pódiu, a na něm leží dvě obrovská kovová děla; jedno z nich má v průměru loket. Když v procesí přišli k tomuto pódiu, vystoupili na ně velkokníže s patriarchou sami. Patriarcha podržel carovi knihu potaženou stříbrem, na níž byl vypouklý obraz; car se před ním zbožně a hluboce uklonil a dotkl se ho i hlavou, zatímco popové čili kněží předčítali. Potom šel patriarcha znovu k carovi, podal mu k políbení zlatý kříž dobrou píď dlouhý, posázený diamanty, a přitiskl mu ho také na čelo a na oba spánky. Nato šli do zmíněného kostela a pokračovali v bohoslužbě.

Svoboda Řeků v ruských kostelích.

Do téhož kostela šli i Řekové; ty Rusové rádi trpí, protože se také hlásí k řecké církvi, jiné vyznavače však ve svých kostelích nesnesou. Kromě toho se tohoto procesí účastnilo nesčetné množství lidu, který dával svou zbožnost najevo klaněním a křižováním. Toto vyobrazení bylo v prvním vydání nedopatřením rytce obrácené, nyní je však otištěno správně.

---

[1] Chrám Přímluvy Bohorodičiny na příkopě (chrám Vasila Blaženého) na Rudém náměstí, postavený v letech 1555–1561 na památku dobytí Kazaně. Jedna z jeho kaplí je zasvěcena Trojici a o Květné neděli se k němu konalo procesí připomínající Kristův vjezd do Jeruzaléma; odtud jméno, které mu dávali cizinci. Okrouhlé pódium je *Lobnoje mesto*, kamenná tribuna, z níž se vyhlašovaly carské výnosy.

Procesí ke chrámu svaté Trojice („Jeruzalému“) před Kremlem

Třetí tajná audience.

8. října jsme měli se švédskými pány vyslanci třetí tajnou audienci, asi dvě hodiny.

Velkokníže jel na pouť.

12. téhož měsíce jelo Jeho carské Veličenstvo se svými bojary, *knězi* a vojáky, doprovázeno asi tisícem mužů, na pouť do jednoho kostela půl míle za městem. Velkokníže jel sám s knutou v ruce, za ním bojaři a *knězi* po deseti v řadě; byla to nádhera na pohled.

Za velkoknížetem jela velkokněžna se svými dvorními dámami.

Za ním jela velkokněžna s malými princi a princeznami ve velkém dřevěném voze, pěkně zdobeném řezbou, nahoře potaženém červeným suknem a po stranách ověšeném žlutým taftem; táhlo ho šestnáct bílých koní. Potom jely carské dvorní dámy ve dvaadvaceti dřevěných vozech natřených zeleně a rovněž potažených červeným suknem, stejně jako postroje koní. Vozy byly pevně zavřené, aby nikoho uvnitř nebylo

vidět, leda by vítr náhodou odhrnul záclonu. Takové štěstí mě tehdy potkalo u vozu Jejího Veličenstva, když projížděl kolem, takže jsem zahlédl její tvář a oděv, který byl velmi nákladný. Po stranách šlo přes sto střelců s bílými holemi a odháněli z cesty sbíhající se lid. Lid, který svou vrchnost velmi miluje a vysoce si jí váží, jim se zvláštní zbožností přál štěstí a požehnání.

Čtvrtá tajná audience.

23. téhož měsíce jsme měli se Švédy čtvrtou tajnou audienci, v níž byla projednána většina věcí.

Odbavení Švédů.

28. téhož měsíce se však všichni švédští páni společně při veřejné audienci s carem definitivně rozloučili. Své odpovědní pověřovací listy dali svými lidmi veřejně nést před sebou z Kremlu a 7. a 10. listopadu odjeli ve třech skupinách z Moskvy zpět do Livonska a Švédska.

Pátá tajná audience.

19. listopadu jsme měli pátou a poslední tajnou audienci. Bylo v ní vyslancům oznámeno, že Jeho carské Veličenstvo po dostatečném uvážení věcí na základě dosavadních jednání nakonec rozhodlo a usneslo se ze zvláštní lásky vyhovět Jeho knížecí Jasnosti vévodovi Fridrichovi šlesvickému, holštýnskému atd., svému příteli, strýci a švagrovi, v žádaných věcech, které byly dosud mnoha panovníkům odepřeny, a povolit, aby jeho vyslanci mohli projít Ruskem do Persie a zpět; avšak jen tehdy, pojedou-li nejdřív zpět do Holštýnska a přivezou ratifikační list Jeho knížecí Milosti na projednané úmluvy.

Po takovém závěru, k němuž jsme dospěli po mnoha předchozích námahách a práci, jsme si dopřávali všelijakého potěšení návštěvami u dobrých přátel. Páni vyslanci a někteří z nás s nimi byli pozváni ke křtinám u švédského pana rezidenta, na svatbu pana doktora Wendelina, osobního lékaře carova, v domě našeho bývalého milého spolucestujícího pana Garleffa Lüderse, který se později stal na holštýnském dvoře v Gottorfu vychovatelem knížecích princezen, a také k nákladné hostině u pana Davida Rutze, předního kupce.

KAPITOLA TŘINÁCTÁ

O ruském procesí do kostela; dále jak krymští Tataři jeli na audienci

Velké procesí Rusů, jehož se účastnil sám patriarcha i velkokníže.

22. října konali Rusové velké a vážené procesí do jednoho kostela ve městě nedaleko obvyklého vyslaneckého dvora. Byl při něm i patriarcha a velkokníže. Vypadalo takto:

Cesta z Kremlu až ke kostelu byla vyložena prkny; napřed šlo mnoho prodavačů voskových svíček a několik lidí, kteří cestu zametali košťaty.

Hned nato následovalo procesí. Napřed šel jeden s umyvadlovou mísou a ručníkem. Pak tři červenobílé korouhve, skoro jako jezdecké praporce. 61 popů v mešních rouších. Čtyři cherubíni nesení na dlouhých tyčích. Svítilna, rovněž nasazená na tyči. Za nimi 40 popů. Kříž s kulatými koulemi na koncích; nesli ho 8 popů na tyčích dvakrát do kříže proplétaných. Za ním 100 popů a mnichů, každý s malovaným obrazem. Zvlášť velký obraz, který dva nesli zakrytý. Za ním 40 popů. Pak opět obraz ověšený mnoha perlami, který nesly tři osoby. Za ním další obraz. Čtyři popové, kteří zpívali. Opět obraz. Všechny obrazy však byly malované, žádný řezaný. Kříž posázený diamanty, přes čtvrt lokte dlouhý, na míse. Dvě hořící svíce. Pak přišel patriarcha v nákladném mešním rouchu; šel pod modrými nebesy a dvě osoby ho vedly pod paží. Před ním a po obou stranách šlo asi 50 popů a mnichů. Za nimi šlo pěšky i Jeho carské Veličenstvo pod červenými nebesy, doprovázené svými bojary a *kněži*. Za ním nesly dvě osoby červené křeslo. Vedli koně velkoknížete. Nakonec saně se dvěma bílými koňmi.

V takovém průvodu šli ke zmíněnému kostelu. Jeho stavbu a každoroční procesí k němu prý vyvolal mariánský obraz, který tam našli v zemi.

Krymští Tataři jeli na audienci.

12. prosince jsme viděli jet na audienci 72 krymských Tatarů, kteří se všichni nazývali vyslanci. Velkokníže s nimi zasedal asi tři hodiny a sám vyslechl jejich žádost. V audienční síni se podle svého způsobu

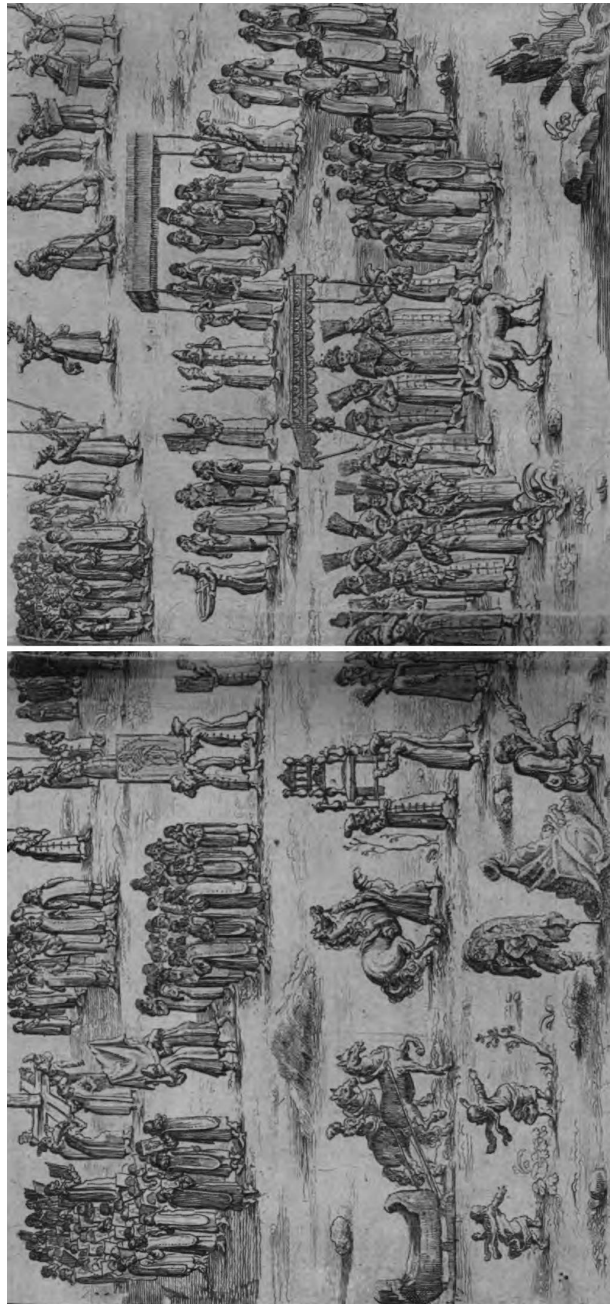

Moskevské procesí

usadili na zem a každý dostal (jak nám vyprávěli) vypít misku medoviny. Potom dostali darem oba nejpřednější kaftany z brokátu, ostatní z červeného šarlatu a tak podle pořadí dolů horší, k tomu sobolí a jiné čapky; ty si při odjezdu zavěsili přes šaty.

Tento druh národů je krutý a nepřátelský. Bydlí v rozlehlých a rozptýlených místech od Moskvy na jih a velkoknížeti působí na hranicích, zvláště u Tuly, velké škody plundrováním a odvlékáním lidí. Car Fjodor Ivanovič[1] sice kdysi proti jejich vpádům postavil val dlouhý přes sto mil ze zásek v lesích a z vykopaných příkopů[2], v dnešní době však málo pomáhá. S takovými poselstvy přicházejí často, jen aby si jako ti výše zmínění něco odnesli a dostali dary. Jeho carské Veličenstvo pak nehledí na nějaké náklady, aby si mír vykoupilo. Mír však zachovávají jen tak dlouho, dokud se jim to zdá výhodné.

[1] Fjodor I. Ivanovič (1557–1598), syn Ivana IV., car od roku 1584 a poslední vládce z rodu Rurikovců. Za jeho vlády fakticky vládl jeho švagr Boris Godunov; roku 1589 byl zřízen moskevský patriarchát.

[2] Tzv. zásečná čára, obranná linie proti nájezdům krymských Tatarů z lesních zásek (porážených stromů), valů a pevnůstek, budovaná od poloviny 16. století.

KAPITOLA ČTRNÁCTÁ

O poslední veřejné audienci

Naše poslední veřejná audience u velknížete.

16. prosince nás opět s velkou okázalostí uvedli na veřejnou audienci. A protože tehdy kvůli sněhu a mrazu velcí páni podle svého zvyku už nejezdí na koni, nýbrž na saních, přivezli vyslancům dvoje dobře vystrojené saně. Jedny byly celé vyloženy červeným atlasem, druhé červeným damaškem, vzadu byly přikryty bílými medvědími kůžemi a přes ně krásnými tureckými pokrývkami. Chomouty koní byly pozlacené a ověšené mnoha liščími ohony (které jsou největší ozdobou saní vznešených pánů, ba i samého velknížete).

Pristavové jeli každý ve zvláštních saních po pravé ruce svého vyslance. Před audienční síní je předešlým způsobem přijali dva velcí páni, kteří jim vyšli naproti, a uvedli je před Jeho carské Veličenstvo. To se nejprve dalo skrze říšského kancléře zeptat, zda jsou vyslanci ještě dobrého zdraví. Po náležité odpovědi za ně postavili lavici a vyzvali je, aby si na ni sedli. Nato začal kancléř: Veliký panovník, car a velkokníže Michail Fjodorovič, samovládce vší Rusi atd., vám, vyslancům, dává říct, že jste byli posláni od Jeho knížecí Milosti knížete Fridricha Holštýnského k Jeho carskému Veličenstvu s listy, které dobře přijalo, a že vás na vaši žádost dalo vyslechnout svými bojary a rady, totiž *knězem* Borisem Michajlovičem Lykovem, Vasilijem Ivanovičem Strešněvem a dumními ďjaky Ivanem Tarasovičem a Ivanem Gavreněvem; o jistých věcech se také vedla jednání a vy jste je podepsali. Rovněž přijalo Jeho carské Veličenstvo vaším prostřednictvím list od kurfiřta Johanna Georga saského a vyrozumělo jeho obsah. Nyní máte přijmout carské listy pro knížete Fridricha Holštýnského atd. i pro kurfiřta Johanna Georga.

Nato odevzdal kancléř listy před carovým trůnem a vyslanci je s náležitou úctou přijali. Velkokníže se naklonil a řekl: Až vyslanci přijdou k Jeho kurfiřtské Jasnosti Johannu Georgovi a k Jeho knížecí Milosti

vévodovi Fridrichovi, mají jim vyřídit jeho pozdrav. Pak dal skrze kancléře říct, že vyslancům i jejich vyšším důstojníkům a dvořanům znovu prokazuje milost políbit mu ruku. Když se to stalo, byla nám opět přislíbena jídla z tabule Jeho carského Veličenstva. Vyslanci náležitě poděkovali za přijatá carská dobrodiní a přízeň, popřáli Jeho carskému Veličenstvu dlouhý život, šťastnou a pokojnou vládu a celému velkoknížecímu domu všechno carské blaho; pak se rozloučili a jeli zase domů.

Velkoknížecí jídla a pohoštění po poslední veřejné audienci.

Za hodinu přišla velkoknížecí jídla a nápoje. Chody ve 46 mísách byly většinou vařené, na oleji smažené a pečené ryby, nějaká zelenina a jiné pečivo, ale žádné maso, protože právě připadl jejich půst, který každoročně drží před Vánocemi. Toto jídlo nám přinesl *kněz* Ivan Lvov, ve všem stejně jako předtím po první veřejné audienci.

Rusové žádají dary.

Po tomto aktu přišli velkoknížecí štolmistr a sklepmistr i ti, kdo vždy obstarávali jídla a nápoje do domu vyslanců, a žádali dary. *Kněz*, štolmistr a sklepmistr dostali každý pohár, ostatní lidé (bylo jich šestnáct) dohromady 32 rublů, což je 64 říšských tolarů.

Následujícího dne přišli pristavové se dvěma tolmači, totiž s Hansem Helmesem, který v našich tajných věcech tlumočil u Jeho carského Veličenstva a jeho bojarů, a s Andreasem Angelerem, který nám spolu s pristavem stále posluhoval, a zjišťovali, kolik koní budeme potřebovat na zpáteční cestu (účet se udělal na 80 povozů čili koní zdarma). Ti dostali také každý velký pohár, stejně jako nejvyšší písař v kanceláři. Různým velkým pánům, kteří nám byli v našich věcech užiteční a po celou dobu nám prokazovali dobré přátelství, poslali také různé poháry.

KAPITOLA PATNÁCTÁ

O naší zpáteční cestě do Holštýnska, z Moskvy do Novgorodu

21. téhož měsíce nám naši pristavové představili nového pristava jménem Bogidan Tzergewitz Gomodof, který nás měl dovézt zpět až na švédské hranice.

Velkoknížecí obdarování vyslanců a jejich lidí.

Když následujícího dne pristavové obstarali do vyslaneckého dvora 80 povozů, přišli a přivedli s sebou písaře z pokladnice a dalších dvanáct Rusů, kteří vyslancům a jejich lidem přinesli dary od Jeho carského Veličenstva, totiž několik čtyřicítek sobolů; jedna čtyřicítka dělá dvacet párů. Oba vyslanci dostali dohromady jedenáct čtyřicítek dobrých sobolů. Důstojníci, dvořané, komorní pážata, furýři, kuchař a vozmistři dostali každý čtyřicítku sobolů na podšívku, ostatní nižší lidé některý dva páry, některý jeden pár. Písaři, který soboly přinesl, darovali pohár, ostatním Rusům 30 říšských tolarů.

Jeho carské Veličenstvo také nechalo na vyslancích, zda chtějí kvůli nadcházejícím Vánocům a velmi tuhé zimě, která nastala, zůstat ještě několik dní v Moskvě: ačkoli už dostali odbavení, bude mu to dále milé. Protože však vyslanci spěchali zase pryč, připravili jsme se na cestu.

Vyslanci a někteří z nás si koupili vlastní saně; nejlepší z nich nestály víc než tři, nanejvýš čtyři tolary.

Někteří posláni do Nižního stavět loď.

Protože jsme měli v úmyslu napříště cestovat do Persie, vyslali vyslanci lodníka Michela Cordese, o němž byla zmínka výše na 5. listu, se šesti osobami do Nižního, sto mil za Moskvou, aby tam postavil loď vhodnou pro Volhu a Kaspické moře.

24. prosince jsme se pak vydali na zpáteční cestu. V poledne přišli pristavové s několika střelci a s dvojími saněmi, v nichž vyslance vozili na audienci, a vyvezli vyslance v dobrém pořádku z města. Tam jsme se rozloučili s pristavy, Němci a jinými dobrými přáteli, kteří nás doprovodili osminu míle, každý z nás sedl do svých saní a odjeli jsme.

Klin.

Téhož dne a následující noci jsme jeli až do Klinu, vesnice 90 verst čili 18 mil od Moskvy. Když jsme tam následujícího dne oslavili svůj Boží hod vánoční kázáním, vyjeli jsme odpoledne znovu, jeli celou noc a k ránu, 26. téhož měsíce, jsme přijeli před město Tver.

Tver.

Tam nám, protože to byl první jam, dali čerstvé přípřežní koně; navečer jsme je zapřáhli a jeli přes noc dvanáct mil až do Toržku.

Toržok.

Odtud jsme za čtyři dny, od našeho odjezdu z Moskvy však šestého dne, totiž 31. prosince, přijeli do Novgorodu, který se počítá na 110 německých mil od Moskvy.

Ruští koně jsou vytrvalí.

Ruští koně totiž mohou v zimě na jedno krmení uběhnout v ustavičném klusu deset nebo dvanáct mil; po celém Rusku je ostatně skoro všude rovná cesta.

Roku Páně 1635

KAPITOLA ŠESTNÁCTÁ

Cesta přes Narvu, Reval a Pernau až do Rigy

Roku 1635.

1. ledna roku 1635 jsme po bohoslužbě jeli dál až do Mokrizy, 36 verst. 2. ledna do Tsweriny, 32 versty. 3. téhož měsíce do Orlina, 30 verst. 4. do Sarizy, 41 verst. Ještě téže noci čtyři míle do Lilienhagenu, šlechtického statku v Ingermanlandu, který patřil paní Catharině Stopii, vdově po Johannu Müllerovi, bývalém švédském agentovi v Moskvě; tam nás velmi dobře pohostili.

Narva.

5. téhož měsíce sedm mil až do města Narvy.

Opět příjezd do Revalu.

6. téhož měsíce šla zavazadla zase napřed, vyslanci s doprovodem následovali další den a třetího dne, 10. ledna, dorazili opět do města Revalu.

Z Revalu po souši do Holštýnska.

Zdrželi jsme se tam asi tři týdny. Protože jsme nemohli pokračovat v cestě do Holštýnska přes Baltské moře, které v tu dobu není splavné, a nebylo ani radno zůstat celou zimu nečinně v Revalu, rozhodlo se pokračovat co nejrychleji po souši přes Prusko, Pomořany a Meklenbursko. Většinu lidí z doprovodu proto dali v Revalu na stravu k panu Heinrichu Kosenovi. Vyslanci však s deseti osobami odjeli 30. ledna z Revalu a vydali se nejkratší cestou na Rigu.

První dvě nocležiště jsme měli na statku Kegel, kde nás dobře pohostil sám pan Johann Müller, dědičný pán na Kundě, radní města Revalu, můj zesnulý tchán.

Příjezd do Pernau.

2. ledna[1] jsme přijeli do Pernau a i tam nás přivítali salvou. Bůh (budiž mu ze srdce dík) při ní ode mne odvrátil velké neštěstí: dělo nad

[1] Správně 2. února; z Revalu vyjeli 30. ledna. Tisková chyba předlohy.

branou totiž vystřelilo ještě dřív, než jsme vjeli, sklonilo se a zátka, kterou zapomněli v ústí, šla těsně nade mnou do předhradí a kusy létaly kolem mých saní, takže jsem od té rány přes půl hodiny neslyšel.

Hraběnka z Thurnu sídlí v Pernau.

Pernau je malé město, jméno má od řeky, která kolem teče, leží u Baltského moře a má dosti slušný zámek; jeho hlavní živností a obchodem je obilí. Švédský král Erik si je podrobil roku 1562. Roku 1565 je dobyli Poláci, potom Moskvané, roku 1617 však připadlo zase Švédům. V naší době je držela a sídlila tam hraběcí paní vdova z Thurnu[1], paní Magdalena, rozená hraběnka z Hardeggu. K ní mě vyslanci poslali spolu se dvěma dalšími osobami, abych Její hraběcí Milosti vyřídil jejich pozdrav a nabídl jí jejich ochotné služby, kdyby jich snad potřebovala k vyřízení nějakých věcí v Německu.

Prokázala vyslancům velkou čest.

Že jí byl tento pozdrav a nabídka milá, bylo vidět nejen z toho, že s vysokým poděkováním připila na zdraví našeho nejmilostivějšího knížete a pána a jeho vyslanců španělským vínem ze tří velkých pohárů, které každému sama podala, a mezitím s velkou skromností vedla všelijaké velmi rozumné a hloubavé řeči o vysoké slávě Jeho knížecí Jasnosti, o chvalitebném záměru tohoto vyslanectví a také o ruském národě a náboženství, přičemž jí řeč plynula se zvláštním půvabem a vážností. Bylo to vidět i z toho, že ze zámku do našeho ubytování poslala své dva mladé pány, Jejich hraběcí Milosti pana Christiana a pana Heinricha, hrabata z Thurnu, roztomilé pány, s jejich hofmistrem Johannem Liphardtem a nabídla, že budou pánům vyslancům z ohledu na Jeho knížecí Jasnost k službám. Vyslanci si je toho večera ponechali u tabule, a mladí páni se tu skvěle projevili zvláštními ctnostmi a řečmi, jaké dobře slušely jejich stavu a jaké by se u nich pro jejich mládí ještě nečekaly.

Následujícího dne poslala hraběnka všelijaký proviant spolu s několika listy svému panu tchánovi, starému hraběti z Thurnu, a doporučila Jeho knížecí Jasnosti holštýnské své syny.

Při našem odjezdu z města nechtěl náš hostinský nic žádat za jídlo, protože většinu poslala Její Milost; darovali jsme mu proto 20 říšských

[1] Jindřich Matyáš hrabě Thurn (1567–1640), vůdce českého stavovského povstání (defenestrace 1618). Po Bílé hoře bojoval proti císaři v cizích službách, od konce 20. let ve švédských; od Gustava Adolfa dostal panství Pernau (Pärnu) v Livonsku, kde dožil. Jeho ženou byla Magdalena z Hardeggu.

tolarů a on za ně vlídně poděkoval. Když jsme však ujeli míli od města, přijel za námi jeden, kterého poslal, přinesl peníze zpět a řekl, že dar je příliš malý. Poslali jsme proto našeho furýra zpět, dali mu vyplatit ještě 12 tolarů, a tak jsme ho uspokojili.

Opět příjezd do Rigy.

6. téhož měsíce jsme vjeli do Rigy a dobří přátelé nás dobře přijali. Následujícího dne přišel pan gubernátor vyslance navštívit a 10. téhož měsíce uspořádal velkou hostinu, pozval na ni nás i nejpřednější lidi z města a velmi nákladně nás pohostil.

V těchto dnech nás různí dobří přátelé zvali na uvítanou na hostiny a dopřáli nám všelijakého potěšení.

KAPITOLA SEDMNÁCTÁ

O cestě přes Kuronsko

Pokračujeme z Rigy.

13. února jsme se z Rigy zase vydali na cestu. Připojil se k nám tam francouzský vyslanec, který se psal: Charles Talleyrand, prince de Chalais, marquis d'Exideuil, baron des Baronies de Mareuil et de Beauville, seigneur de Griquol.

Jel s námi markýz.

Poslal ho francouzský král spolu s Jacobem Russellem jako vyslance k Turkům a k velkoknížeti do Moskvy. Jeho druh ho však v Moskvě zrádně udal u patriarchy, jehož přízeň si svými pletichami získal, takže byl z velkoknížecí nemilosti poslán na Sibiř a tam tři roky držen v zajetí. Když se však přišlo na Russellovu lstivost a zlobu, s níž se snažil poštvat mnohé panovníky proti sobě a potlačit ty, kdo mu v tom překáželi, a když se poznala markýzova nevina, byl po patriarchově smrti zase propuštěn. Ve vězení se, aby si ukrátil čas, naučil první čtyři knihy Vergiliovy *Aeneidy* tak dokonale nazpaměť, že kdekoli z nich někdo začal, hned pokračoval. Jinak to byl pán šestatřicetiletý a veselé mysli.

Mitava.

Naše cesta vedla přes Kuronsko a 14. téhož měsíce v poledne jsme přijeli do Mitavy, městečka šest mil od Rigy, a pozdě večer ještě tři míle do vesnice Doblen. Hostinský nás nechtěl, protože byla noc, přijmout: myslel, že jsme vojáci nebo cikáni, kteří u něho byli před několika dny a nezaplatili mu dobře. Nakonec se dal přemluvit, pohostil nás však jen sýrem, chlebem a kyselým pivem.

Frauenburg.

15. téhož měsíce jsme ujeli sedm mil do Frauenburgu, kde nás amtman sice nechtěl ubytovat na zámku, poslal nám však do hospody dobrý soudek piva. Je to malé městečko, polské; je tam dóm, leží na kopci a kolem něho bydlí kanovníci, kteří mají dobré důchody.

V Badaren nás vesele pohostil polský rytmistr.

16. téhož měsíce opět sedm mil až do Badaren na polském území, kde jsme se ubytovali u starého šlechtice a rytmistra jménem Johann Amboden. Ten nás velmi dobře pohostil a u tabule nás až do půlnoci zdržel skvělými nápoji, starou litevskou medovinou, vínem a pivem; s vyslanci se tak spřátelil, že s nimi uzavřel bratrství. Následujícího rána dal opět skvostně prostřít snídani, přivedl ke stolu své dvě dcery, které předchozího večera neukázal, a dal vesele bít na kotle. Daroval také jednomu z vyslanců dobrou pušku, druhému kord; od každého z nich naopak dostal na památku dobré kapesní hodinky. Protože jsme se snídaní strávili čas až do odpoledne, ujeli jsme toho dne jen čtyři míle až do Haffshofu, kde jsme ulehli nenajedení.

18. téhož měsíce do Watzawy, vesnice šest mil.

Memel.

19. do Memelu, šest mil.

Memel je dosti velké městečko u pěkného přístavu Baltského moře, obehnané hradebním příkopem, u něhož je šance o čtyřech baštách. Město prý bylo postaveno roku Kristova 1250, patří k Prusku a braniborskému kurfiřtovi; tehdy je dobře střežili Švédové.

Královec.

20. února jsme se vydali na Kurský záliv do Swentzelu, tři míle, navečer do Bulcapen, pět mil. Odtud jsme měli ještě osm mil do Královce, kam jsme se svými saněmi šťastně dorazili 21. téhož měsíce; tady jsme také pro nedostatek sněhu skončili jízdu na saních.

Mezi jinými pozoruhodnými věcmi jsme tu na dobře vystavěném kurfiřtském zámku našli skvělou knihovnu, která se sice každoročně nerozmnožuje, je však dobře udržována. Mezi jiným tam byla police plná foliantů a velkých kvartů, všechny vázané ve stříbře. Mezi nimi nám ukázali i knihu, kterou vlastní rukou napsal Albrecht, markrabě braniborský, první vévoda pruský, zemřelý roku Kristova 1564,[1] a v níž poučoval svého syna, jak má po jeho smrti křesťansky a dobře vládnout. Nad kostelem je velký znamenitý sál, 166 kroků dlouhý a 30 kroků široký, s umělými klenbami bez středních sloupů a podpěr.

[1] Albrecht Braniborsko-Ansbašský, první pruský vévoda, zemřel ve skutečnosti roku 1568.

Elbing.

24. téhož měsíce jsme se zase vydali na cestu a pokračovali kočáry a vozy přes mnoho vřesovišť a písečných pahorků až do Elbingu. Je to město sice bez velkých a nádherných domů, avšak dobře položené, s pravidelnými ulicemi, věžemi, novými valy a baštami, dobře vystavěné a pevně opevněné.

Gdaňsk.

27. února jsme přijeli do Gdaňska. Zůstali jsme tam do třetího týdne. Po tu dobu nás ctihodná rada poctila dobrými dary a několik radních a předních měšťanů nákladnými hostinami, z nichž nejpřednější byla hostina Rosowská. Zavedli nás také do Artušova dvora na náměstí, do vysoko klenutého velkého sálu, kde se nejpřednější lidé z města obvykle baví pitím. Mají tam bratrstvo s pěknými privilegii, do něhož přijali pány vyslance i několik z nás; podle jejich knihy jsou v něm i různá knížata. Kdo se stane bratrem, musí na uvítanou vypít velký pozlacený pohár, do něhož se vejde víc než konev vína, a říká se přitom, že kdo ho celý vypije, smí si pohár vzít domů. Jednou se prý o to pokusil jakýsi Polák, aby pohár získal, a vypil ho celý. Podle slibu si sice pohár směl vzít domů, brzy si ho však zase vyžádali s tím, že je dovoleno pohár si vzít, ale ne si ho ponechat. Zavedli nás také do své zbrojnice, která je velmi nákladně vystavěná, zásobená všelijakou municí a zbraněmi a tak spořádaně uložená, že byla radost se na ni dívat.

Štětín.

16. března jsme se znovu vydali na cestu a 25. téhož měsíce jsme přijeli do krásného města Štětína.

Rostock.

29. téhož měsíce, totiž na svatý den velikonoční, do Rostocku, 30. do Wismaru. O těchto právě zmíněných městech není třeba psát obšírně, protože jsou nám blízko a jsou dostatečně známá z jiných spisovatelů, zvláště z Caspara Schütze, Hennenbergera, Zeilera a jiných.

Posledního března jsme přijeli na knížecí dům Schönberg. Tam nás rodiče našeho milého druha Johanna Albrechta von Mandelslo[1] přátelsky přijali a skvostně pohostili; mně zvláště, protože jsem tam přišel

[1] Johann Albrecht von Mandelslo (1616–1644), holštýnský šlechtic, účastník poselstva do Persie. Od poselstva se oddělil a cestoval do Indie (1638); zemřel v Paříži. Jeho cestopis vydal Olearius (1658).

k úrazu a po odjezdu vyslanců jsem u nich musel zůstat ležet ještě několik dní, prokázali velkou čest a dobrodiní.

Odtud vedla cesta 1. dubna do Lübecku a dále do Ahrensböcku. Tam Jeho knížecí Milost vévoda Joachim Ernst šlesvicko-holštýnský dal vyslance přivézt na zámek v kočáře se šesti koňmi a pozvat je spolu se třemi z nás ke své tabuli. Z ohledu na našeho nejmilostivějšího knížete a pána nás velmi dobře hostili.

Preetz.

Následujícího rána po dobré snídani dala Jeho knížecí Milost vyslance zase odvést do ubytování; toho dne jsme dojeli ještě do Preetzu.

Opět příjezd do Gottorfu.

6. dubna v poledne do Kielu a večer jsme pod Boží ochranou šťastně dojeli až do Gottorfu. V následujících dnech podali vyslanci Jeho knížecí Milosti zprávu o vykonaném poselství.

A tolik stručně o první cestě do Moskvy atd.

Kniha druhá

Pojednává o druhé cestě do Moskvy

KAPITOLA PRVNÍ

Obsahuje jména osob, které byly při druhém poselstvu

Když nyní Jeho knížecí Jasnost vyrozuměla, že velkokníže v Moskvě povolil průchod svou říší do Persie, nechtěla ve svém vysokém záměru šetřit žádných nákladů a vydala proto rozkaz, aby se pořádně připravilo druhé poselstvo, totiž k perskému králi, a aby se další cesta podnikla co nejrychleji. Hned se tedy opatřily všelijaké potřeby a nákladné dary, které se měly darovat králi; doprovod se rozmnožil a okázale vystrojil. Mezitím mě Jeho knížecí Jasnost poslala v jistém poslání do Brabantska ke kardinálu infantovi. Na zpáteční cestě mě přepadla tak prudká nemoc, že mě náš lékař v Hamburku pokládal za mrtvého. Po dobu nemoci jsem byl v domě Brüggemannově dobře opatrován a jeho lidé mě obsluhovali k mé spokojenosti, což jim zde ke cti připisuji; a proto jsem od něho na cestě snášel s trpělivostí mnoho protivenství. I ostatní lidé se stravovali v domě vyslance Brüggemanna a byli tam všelijakými dobrodiními dobře hoštěni, každý podle své hodnosti a příležitosti. Při tabuli se tam, stejně jako po celou dobu cesty, veřejně troubilo.

Jména lidí.

Osoby z doprovodu dostaly podle způsobu knížecích dvorů různé úřady a tituly; jejich pořádek byl tento:

Hermann von Staden z Rigy v Livonsku, maršálek. Adam Olearius z Aschersleben v Sasku, rada a sekretář vyslanců. Urozený Johann Albrecht von Mandelslo ze Schönbergu v ratzeburském biskupství, štolmistr. Urozený Johann Christoph von Uchteritz, dědičný pán na Litzeně u Lipska v Míšni, komoří. Hartmann Gramann z města Ilmenau v Durynsku, osobní lékař pánů vyslanců. Heinrich Schwartz z Greifswaldu v Pomořanech, hofmistr a kuchmistr.

Dvořané a stolníci:

Pan Hieronymus Imhoff, patricij z Norimberka. Thomas Melvil z Aberdeenu ve Skotsku. Mag. Paul Fleming z Hartensteinu ve Fojtsku. Hans Grünewaldt, patricij z Gdaňska. Pan Salomon Petri

z Penigu v Míšni, dvorní kazatel. Hans Arpenbeke z Tartu v Livonsku, vrchní ruský tlumočník. Heinrich Krebs z Hamburku. Lyon Bernoldi z Antverp.

Komorní pážata:

Christian Ludwig Dübener z Brna na Moravě. Georg Pius Pöhmer, patricij z Norimberka. Hans Voigt z Freibergu v Míšni. Berend Koch z Revalu v Livonsku.

Ostatní pážata:

Thomas Glantz z Wolgastu v Pomořanech. Elias Galle z Herzbergu v Míšni, diskantista. Hans Michel z Kleinpösny u Lipska. Sigfried Desebruch z Haselau v Holštýnsku, altista.

Po nich následovali:

Isaac Mercier ze Ženevy v Savojsku, komorník. Franciscus Murrer z Neumarktu v Horní Falci, nejprve číšník, potom komorník vyslance Brüggemanna. Nicolaus Göschge z Drage ve Stapelholmu, ubytovatel. Adam Möller z Lübecku, polní trubač. Casper Hertzberg z Perlebergu v Marce, polní trubač. Johann Hildebrandt z Hamburku, hudebník. Berend Ostermann z Hamburku, hudebník. Christian Herpig z Hettstedtu v hrabství Mansfeld, hudebník, s violou da gamba. Hans Weinberg z Gdaňska, ranhojič. Jacob Scheve z Nového Štětína v Pomořanech, kuchyňský písař. Simon Kretzschmer z Lipska, stříbrník. Dieterich Nieman z Buxtehude, portrétista a stříbrník. Michael Pfaundler z Innsbrucku v Tyrolsku, hodinář. Hans Kösel z Kemptenu ve Švábsku, hodinář.

Drabanti:

Christoff Hartmann ze Stuttgartu ve Württembersku, truhlář. Knut Karstensohn z Næstvedu v Dánsku, kovář nožů. Simon Heuseler z Kirchheimu pod Teckem ve Württembersku, sedlář. Richardt Schmil z Lübzu v Meklenbursku, pekař. Marten Wittenberg z Libavy v Kuronsku, švec. Thomas Craig z Tranentu ve Skotsku. Jochim Ike od Nového Braniborska v Meklenbursku. Gert Westerberg z města Utrechtu, krejčí.

Lokajové:

Steen Jenson z Marieholmu ve Švédsku. Johann Kohmann z města Hamburku. Hans Hofemeister z Travemünde, řezník. Egerdt Adolff Welner z Esensu ve Východním Frísku, krejčí. Casper Seeler z Velkého Hlohova ve Slezsku, puškař. Frantz Wilhelm z Falce, krejčí. Wilhelm

Anraw z města Geldernu v Nizozemí, krejčí. Jacob Andersen z Montau v Prusku, švec. Hans Gerike z Meklenburska.

Potom následovali:

Johann Allgeyer z Besigheimu ve Württembersku, osobní kuchař, se svými lidmi, totiž: Jacob Hansen z Tønderu ve Šlesvickém knížectví, kuchtík. Jost Schaff z Kasselu v Hesensku, kuchtík. Hans Luck z Kielu v Holštýnsku, kuchyňský učeň.

Po nich:

Trox von Essen z Hamburku, vozmistr. Michel Blume z Wittenbergu v Sasku, ranhojičský tovaryš.

Sluhové dvořanů:

Sluha maršálkův Peter Wolders z Rigy; Hans Carl Böhmer z Pirny v Míšni. Sluha sekretářův a diskantista Matthias Hebner z Příboru na Moravě; Marten Carson z Västerås ve Švédsku. Sluhové štolmistrovi Jochim Binger z Brielu v Meklenbursku a Hans Linaw z Meklenburska. Sluha komořího Albrecht Zudotski od Olity v Litvě. Sluha lékařův Christoff Buchner z Kreuzen v Durynsku. Sluha hofmistrův Michel Poll z Wittstocku v Marce. Sluha pana Imhoffa Niclas Voigt z Neubrunnu v Kobursku. Sluha Thomase Melvila Pieter Hevitz z Aberdeenu ve Skotsku. Sluha polního kazatele Axel Kaeg z města Turku ve Finsku.

Po nich:

Georg Wilhelm von Finckenbrinck z města Mitavy v Kuronsku, ruský tlumočník. Martin Albrecht, rodem uzbecký Tatar, turecký tlumočník, kterého prodali Moskvanovi. Georgius Ivanossin a Marcus Filirossin, oba Arméni, perští tlumočníci.

Dále:

Učni stříbrníka Christoff Kolb ze Štrasburku a Gerdt Krosse z města Grave v Nizozemí. Učeň trubače Iven Bartelsen ze Šlesviku. Učeň hudebníků Jost Adrian z Revalu. Sklepnický učeň Christoffer Pudt z Hamburku. Učeň číšníků Woitschok Krassowski ze Sallokowy v Polsku. Podkoní Hans Pudenberg z Wolgastu v Pomořanech. Psovod Johann Janson, Holanďan.

Lodníci a plavci, kteří táhli s námi do Persie:

Michel Cordes z města Lübecku, lodník. Cornelius Claus Clüting z Wordenu v Holandsku, lodník. Jürgen Steffens, vrchní loďmistr z Lübecku. Heinrich Harts, kormidelník ze Stade. Albrecht Stück, dělostřelec z Hamburku. Peter Wittenkamp, plavec z Hamburku.

Matthies Manson, plavec a plachtář, rodem ze Švédska. Peter Wede, Claus Claussen, Wilhelm Rump, plavci z Lübecku. Cornelius Josten, lodní tesař ze Smålandu ve Švédsku. Michel Gloeck, lodní chlapec z Lübecku.

Všichni tito zčásti táhli s námi z Německa, zčásti k nám přišli na cestě. K nim jsme v Moskvě přijali ještě 30 velkoknížecích vojáků a důstojníků a čtyři ruské čeledíny, takže na této perské cestě bylo i s pány vyslanci 126 osob.

KAPITOLA DRUHÁ

Část velmi obtížné a nebezpečné plavby

Odjezd z Hamburku 22. října 1635.

Když bylo všechno dobře připraveno, odjeli páni vyslanci se svými lidmi 22. října roku Páně 1635 v dobrém pořádku z Hamburku a 24. téhož měsíce přijeli do Lübecku, kde dva dny pobyli, dokud naše náčiní a věci i s dvanácti jezdeckými koňmi nebyly v Travemünde naloženy na loď. 27. téhož měsíce páni vyslanci následovali a kolem poledne byla většina lidí na lodi. Naše loď byla úplně nová a nikdy předtím nebyla pod plachtami.

Z Travemünde vypluli.

Když jsme loď teprve odráželi od břehu a chtěli ji vyvést z přístavu, vlil se z moře do Travy velmi silný a neobvyklý proud, ačkoli vítr vál od pevniny k moři; i někteří lodníci se tomu divili. Naši loď to hnalo na dvě jiné velké lodi, které tehdy stály v přístavu, a zapletla se do nich, ne bez jejich poškození, takže bylo přes tři hodiny velké námahy a práce, než se ji podařilo uvolnit a vyvést z přístavu na rejdu. Někteří z nás to pokládali za zlé znamení pro naši začínající plavbu, což bohužel později až příliš potvrdil i smutný konec.

Jeden z nás poslal z lodi zpět do Lipska svému dobrému příteli tuto báseň na rozloučenou:

Germanie, tvé paže už ode mne klesají,
když vidíš, jak vábí mě teď jiné, cizí kraje.
Nuž, matko, dobrou noc! A nesmáčej si klín
tak slzami, v němž vesel jsem sedal jako syn.
Vždyť nejlepší svůj díl ti přece zanechávám,
mého přítele ti, matko, v péči dávám:
ať Štěstěna ho vede výš, k vyšší hodnosti,
již dávno zaslouží si chvála jeho ctnosti.
Ty, příteli, buď šťasten, vždy Foibův milý lid
tě obklopuje dál; já mám s barbary žít.

Ty v klíně milé ležíš, kde měkce tě to hřeje,
mne Thetis chladnou paží svírá a mnou chvěje.
Ty necháš žal a starost jen přes střechu vát,
já ve strachu se musím na prknech kolébat.
Tě ovívá tak vlídně něžný rudý ret,
mne vítr s bouří bijí, že půjdu ke dnu hned.
Však ten, kdo ti to přeje a v klidu nechá spát,
i na mě hledí okem. On zařídí to rád,
že po té době jednou mi vzejde takový den,
kdy tobě sebe, jemu dar obětní dát smím jen.

Vypluli jsme.

Následujícího dne, 28. října, v pět hodin ráno jsme po modlitbě ve jménu Božím vypluli s jihozápadním větrem. K poledni značně zesílil, nakonec přešel v bouři a trval celou noc. Tu se hned ukázalo, že většina našich lodníků je ve znalosti mořeplavby tak stará a zběhlá jako loď, která s námi poprvé vyplula na moře; a byl velký div, že stěžeň, který se kvůli novým lanům nebezpečně kymácel, nešel hned první den přes palubu.

Nebezpečí u Skåne.

29. téhož měsíce v noci jsme se dostali příliš blízko k dánské straně, kterou kormidelník zprvu pokládal za ostrov Bornholm. Naše plavba směřovala rovnou na skånský břeh a byli bychom tam brzy s nebezpečím pro loď i život uvízli (neboť jsme už na čtyřech sázích nahmatali dno), kdyby nám svítající den neodhalil pevninu a my jsme v okamžiku nezměnili kurs. V devět hodin jsme měli ostrov Bornholm po pravé ruce.

Protože toho dne zprvu vál mírný vítr, dali jsme větru všechny plachty. Večer v deset hodin, když jsme na žádné nebezpečí nemysleli a domnívali se, že nepohodlí předešlé bouřlivé noci si vynahradíme klidným odpočinkem — a i vyslanec Brüggemann, když podle třepetajících se plachet tušil, že plavba není docela v pořádku, teprve teď napomenul kormidelníka, aby dával dobrý pozor, ten nás však ujišťoval, že máme před sebou volné moře —, vjeli jsme s plnými plachtami na skrytý, avšak plochý útes a uvízli jsme. Strašlivé skřípění a praskání lodi v nás vzbudilo takové zděšení a úzkost, že jsme všichni mysleli, že tu skončí naše plavba a s ní i náš život. Zprvu jsme nevěděli, kde se vlastně nacházíme. Bylo právě v době novoluní a temná noc

nedovolila dohlédnout ani na délku lodi. A ačkoli jsme vyvěšenou svítilnou a několika výstřely z mušket volali o pomoc, kdybychom byli blízko země a lidí, zprvu se nám neozvalo nic, co by nás potěšilo. Loď se začala klonit na stranu; tu se mezi všemi, malými i velkými, zvedl hlasitý nářek, kvílení a bědování. Mnozí z nás ve smrtelné úzkosti padali na kolena a na tvář a vroucně křičeli a volali k Bohu o pomoc a záchranu. Sám lodník plakal jako dítě, stál zdrcen a nevěděl si rady. Já a můj přítel Hartmann Gramann jsme se umluvili, že kdyby opravdu došlo ke ztroskotání, obejmeme se jako staří důvěrní přátelé a tak zemřeme; sedli jsme si proto k sobě a čekali na smrt.

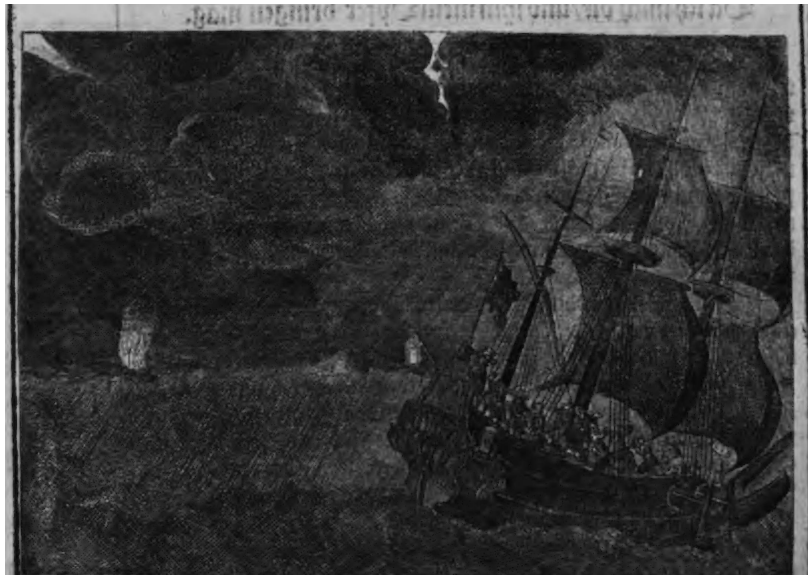

Loď na útesu u Ölandu v noci

Jiní dobří přátelé se jeden s druhým loučili. Většina skládala Bohu sliby, dávala a slibovala každý podle svých možností, že dá něco chudým, budou-li zachráněni. To se potom také dodrželo, a z takto slíbených a darovaných peněz dostalo v Revalu jedno chudé a zbožné dítě výbavu ke sňatku. Mezi jiným bylo na lodi velmi žalostné vidět, jak syn vyslance Crusia, devítiletý chlapec Johann Philipp, klečel a se zdviženýma rukama k nebi bez ustání nahlas volal: Ach, ty Synu Davidův, smiluj se nade mnou! Náš polní kazatel nato řekl: Pane,

nechceš-li vyslyšet nás, vyslyš aspoň toto nevinné dítě! Bůh dal milost, že loď, ačkoli ji vysoké vlny často tvrdě vrhaly na útes, takže se chvílemi zvedala a zase padala a dostávala jeden náraz za druhým, přece zůstala celá a my v ní živí. Kdykoli však přišel takový nárazový vítr čili prudká bouře a jedna vlna za druhou na nás dopadla, obnovil se pokaždé nářek, protože jsme mysleli, že je teď s námi konec.

Pověřovací listy ztraceny.

V jednu hodinu jsme nedaleko od sebe viděli vzplanout oheň a poznali jsme z něho, že musíme být blízko země. Vyslanci proto dali spustit člun na vodu v úmyslu plout za ohněm a nejprve se se sluhou zachránit na zemi a zjistit, zda by nemohli opatřit prostředky, jak dostat i nás. Sotva však do něho vložili schránky čili cestovní skříňky, v nichž byly knížecí pověřovací listy spolu s jinými drahocennými klenoty, a skočili do něho dva z našich obyčejných lidí, kteří chtěli přede všemi ostatními zachránit život, zalily člun vlny tak, že se začal potápět, potom se úplně převrhl a utrhl se, a lidé, kteří už byli promočení jako myši, se s nebezpečím života sotva dostali zpět na loď. Museli jsme tedy celou noc vydržet pohromadě v nebezpečí, strachu a naději.

Když se k ránu nebe začalo bělat, začal s temnou nocí mizet i náš úlek a strach. Zjistili jsme totiž, že sedíme u ostrova Öland, a blízko nás ležel kus dánské lodi, která tam před čtyřmi týdny rovněž ztroskotala. Na ostrově jsme také našli chlapce, který se z toho ztroskotání zachránil; vzali jsme ho s sebou do Kalmaru.

Když se při východu slunce vítr poněkud utišil a vlny uklidnily, připluli k naší lodi dva ölandští rybáři v malých člunech a za slib velké odměny, kterou žádali, dopravili na pevninu vyslance a potom i několik z nás. K poledni se na břehu zase našly schránky pánů vyslanců, které moře vyvrhlo. Potom přišlo i několik ölandských sedláků, aby pomohli loď z útesů zase uvolnit. Lodník nařídil spustit za lodí dvě kotvy na zhruba čtyřiceti sázích. Když sedláci spolu s deseti plavci vezli velkou kotvu na lodním člunu a chtěli ji vyhodit, něco se pokazilo, snad proto, že jim hlavy po pití, které jsme jim na uvítanou štědře dali, příliš ztěžkly; člun se převrhl a všichni se žalostně zmítali v moři. Někteří se chytili převráceného člunu, jiní vesel, a drželi se jich tak dlouho, dokud jim náš kormidelník s jedním z rybářských člunů, které stály u boku lodi, nepřišel na pomoc a na dvakrát je nevytáhl z vody; všechny až na jednoho, totiž lodního tesaře, který se neměl čeho chytit a před našima

očima se potopil a utonul. Jeden sedlák, velký a silný postavou, který zůstal u nás na lodi a nechtěl jet s kotvou, když uviděl toto neštěstí, vyjel se svým rybářským člunem na pomoc. Když sahal po jednom plavci, který se nahý zmítal ve vodě, sám spadl do vody, plavec se však dostal do člunu a sedláka, který visel na člunu, dovezl k lodi.

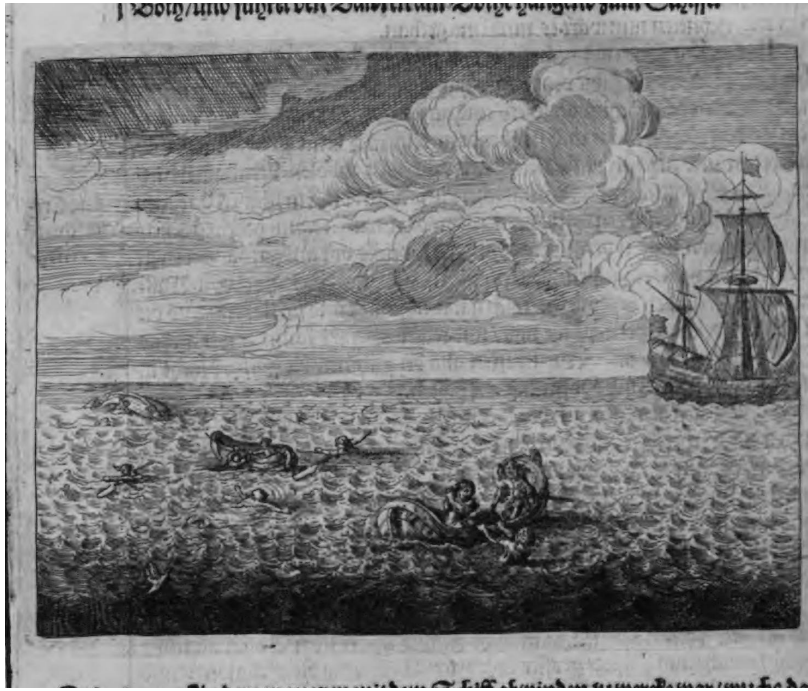

Neštěstí s člunem a kotvou

Lodní tesař utonul.

Zatímco se loď stahovala z útesu, voda v ní viditelně stoupala, a vítr, který byl jinak jihozápadní, se obrátil na severozápadní a pomohl loď odtlačit stranou. Jakmile se loď zase dostala na hloubku, obrátil se vítr opět na jihozápadní, a s ním se pak dalo proplout Kalmarským průlivem, i když ne bez nebezpečí kvůli nečistému dnu u kalmarské šance. Před Kalmarem loď čekala na vyslance, kteří 1. listopadu s několika lidmi přijeli za ní po souši, u Färjestadenu se u staré šance dali převézt přes vodu a nalodili se.

Ostrov Öland.

Tento ostrov je osmnáct mil dlouhý a jen jednu míli široký. Dole, kde jsme ztroskotali, je většinou kamenitý a skalnatý, a proto je tam málo lesa a orné půdy; dál nahoru je však plný jedlí a lesa, má dobré pastviny a mnoho drobné zvěře. Láme se tam mnoho červených a bílých dlaždic a kamenů vhodných k dláždění a stavbám a vyvážejí se jinam. Naproti Kalmaru má vysoko položený pevný zámek Borgholm a kdysi měl 32 kostelů, z nichž některé zanikly. Kdo pluje kolem, může podél ostrova vidět osmnáct kostelních věží. Země je pod vládou švédské koruny.

Kalmar.

Kalmar je nejpřednější město ve Smålandu, leží u moře čtyřicet mil od Kodaně; není sice velké a má prosté dřevěné domy, má však královský dům a je to pevnost dobře zajištěná valy. Loni byl poctěn královskou švédskou slavností.

Pošta z Kalmaru do Holštýnska.

Z Kalmaru poslali Johanna Voigta a Steena Jensena zpět přes Dánsko do Gottorfu pro nové pověřovací listy, protože ty původní zničila mořská voda.

Nato jsme se radili, zda je lepší pokračovat dál po moři, nebo po souši přes Švédsko, a nakonec jsme se z mnoha důvodů rozhodli přidělit našemu kormidelníkovi zkušeného kormidelníka a odvážit se dál po moři. Protože se však v Kalmaru nedal sehnat žádný kormidelník, vzali jsme dva lodivody, kteří nám měli ukázat cestu půl míle mělčinami.

Útes zvaný Švédská panna.

3. téhož měsíce jsme ve jménu Božím znovu vypluli a minuli jsme velký kulatý útes zvaný Švédská panna, který jsme nechali ležet uprostřed vody po levé ruce; od Kalmarského průlivu se počítá na osm mil.

Borgholm, zámek.

K poledni jsme měli po boku zámek Borgholm na Ölandu. K večeru jsme dosáhli konce ostrova Öland a té noci jsme kolem něho pluli v tak strašlivé bouři od severovýchodu, že příď lodi byla víc pod vodou než nad ní a vlny bily až do plachet. Při té bouři se ucpala i lodní pumpa, takže se musela s velkou námahou vytáhnout a znovu zprovoznit; mezitím se voda vybírala a vylévala kotlíky, což byla, protože nikdo nemohl na lodi stát zpříma, bídná práce. Tato bouře trvala až do poledne, a

protože jsme mohli plout nanejvýš šest rumbů od větru,[1] nemohli jsme se dostat dál, nýbrž se stále víc blížili k ölandskému břehu. Lodníkovi z toho nebylo dobře; říkal, že potrvá-li tato bouře ještě dvě hodiny, bude loď na závětrném břehu a je po nás. Upadli jsme tím znovu do nemalého strachu; brzy nato se však vítr začal stáčet o tři, pak o čtyři rumby, takže jsme se zase zaradovali a mohli plout svým kursem. K večeru jsme uviděli velký ostrov Gotland.

[1] Rumb (něm. *Strich*) – dílek námořní kompasové růžice, 1/32 kruhu, tj. 11¼°. Loď, která může plout jen šest rumbů (asi 67°) od směru větru, se proti bouři, která ji tlačí ke břehu, téměř nedokáže prosadit.

KAPITOLA TŘETÍ

O ostrově Gotlandu

Když jsme u tohoto ostrova, chci se o něm zmínit poněkud obšírněji, protože o něm, pokud vím, Němci málo psali, a přece je kvůli dávným obyvatelům velmi pozoruhodný. Byl to totiž prý kus vlasti starých Gótů, kteří kdysi několikrát vytáhli, prošli skoro celý známý svět a mnoho provincií a zemí přepadli a podrobili vojskem, jak o tom mezi jinými psali Johannes Trithemius, Johannes Magnus, Olaus Magnus, Rubeus, Lazius a různí spisovatelé o španělských dějinách, které shromáždil Andreas Schottus. (Bonfinius *De rebus Ungaricis dec. 1, l.* 2 Johannesi Magnovi vytýká, že jako sám Gót Gótům příliš lichotí a příliš mnoho jim připisuje.)

První sídlo Gótů.

Já se s většinou spisovatelů domnívám, že staří Gótové měli své první sídlo na severu, a to ve Skåne, v Götalandu a na ostrově Gotlandu, ačkoli Paulus Piasecius ve své *Chronica gestorum in Europa singularium* na s. 48 to popírá a říká, že Gótové a Getové, kteří bydleli u Černého moře, byli vždy jedno a měli tam i svůj původ. Má za to, že to dokáže ze starých spisovatelů, jako jsou Aelius Spartianus, Hieronymus, Orosius, Prokopios a Jordanes.

Ze Strabóna (kn. 7) a z Ovidia je známo, že Getové bydleli u Černého moře; k nim později, jak hned uvidíme, přitáhli s vojskem Gótové, zčásti se tam usadili, a tak, jak chce Paulus Orosius (kn. 1, kap. 2), dostalo sídlo jméno po nich. *Constituerunt novi populi novam regionem* [Nové národy založily novou zemi], říká Beatus Rhenanus v předmluvě k Prokopiovi. Zčásti táhli Getové s Góty a pomáhali dobývat a pustošit země. Kromě toho, říká Rhenanus na zmíněném místě: Když učenci nazývali Góty Gety, stalo se to *propter allusionem nominis* [kvůli podobnosti jména], protože slova zní skoro stejně a národy byly stejné povahy. Tak se i císař Maximinus nazýval Maximianus a Maximus Aemilianus.

Ovidius dává Getům velmi špatnou pochvalu, když říká (*Ex Ponto*, kn. 2, el. 7):

Nulla Getis toto gens est truculentior orbe.

[Na celém světě není divočejšího národa nad Gety.] Že by nebyl horší a lehkomyslnější národ na celém světě než Getové. Gótové neměli u národů a lidí, které si podrobili, o mnoho lepší pověst, a proto dostali i stejné jméno. K tomu směřoval i žert Helvia Pertinaka, který udělal na císaře Antonina Caracallu, jak se dočteme u Spartiana. Když si tento císař za svá vítězství nad Němci, Parthy, Araby a Alamany dal psát velký titul, řekl Pertinax: *adde, si placet, etiam Geticus Maximus* [přidej, prosím, ještě „Getský Největší"], protože zabil svého bratra Getu a Gótové se nazývali Getové. Taková byla i Hieronymova mínění, jak má za to vícekrát zmíněný Rhenanus. Říká totiž k Genesi v *Quaestiones hebraicae*, že kdosi chtěl tvrdit, že nynější Gótové, kteří se toulají po zemi, jsou Gog a Magog; to prý ukáže výsledek války. Jiní učení lidé však měli za to, že je lze spíš nazvat Gety než Gogem a Magogem. Tím však nevyvozuje nic jistého. Stejně tak činí i Prokopios (kn. 1 *Gotické války*): *Geticum quippe Gothorum hi nationem esse affirmant* [Tvrdí totiž, že národ Gótů je getský]. Dále na počátku *Vandalské války*: *Sunt et qui Geticas nationes hos Gothos vocant* [Jsou i tací, kdo tyto Góty nazývají getskými národy]. Jen je tak nazývali.

Co se týče Jordana, ten není na straně Piaseciově, nýbrž na naší; stačí si přečíst 3. a 4. kapitolu *De Getarum et Gothorum origine*. Říká totiž s Ptolemaiem: *Scanzia* (to je Skåne a co k němu náleží) *est in oceani arctoo salo posita insula magna: Ex hac Scanzia insula quasi officina gentium aut certe velut vagina nationum Gothi quondam memorantur egressi, qui ut primum e navibus exeuntes terras attigere, ilico loco nomen dederunt* [Skandza je velký ostrov ležící v severním moři oceánu. Z tohoto ostrova Skandzy jako z dílny národů či jakoby z pochvy kmenů prý kdysi vyšli Gótové; jakmile vystoupili z lodí a dotkli se země, hned dali místu jméno]. S tím se shoduje mnoho jiných: Trithemius v 1. knize letopisů na začátku, s. 2: *Anno ante Christum natum 440 contra Antenorem regem gens ferocissima et sine numero numerosa de insulis Scanzianis, quae nunc Gothicae nuncupantur, egressa* [Roku 440 před narozením Krista vyšel proti králi Antenorovi ze skandzijských ostrovů, které se nyní nazývají gótské, nanejvýš divoký a nesčetný národ], a krátce předtím říká, že to byli *Scanziani Gothi Sue-*

cique sive Suedi [skandzijští Gótové a Svébové čili Švédové], kteří zabili Antenora u ústí Dunaje. Prosper Aquitanus píše v letopisech, *quod post Christum natum anno 382 Longobardi ab extremis Germaniae finibus oceanique litore Scandiaque insula magna egressi, novarum sedium avidi* [že roku 382 po narození Krista vyšli Langobardi z nejzazších končin Germánie, z pobřeží oceánu a z velkého ostrova Skandie, chtiví nových sídel]. S tím souhlasí i Juan de Mariana (kn. 5, kap. 1 *De rebus Hispanicis*). V tom se však mýlí s Ptolemaiem, protože sami v severních zemích nebyli a ty tehdy ještě nebyly tak známé jako dnes, takže tuto pevninu čili velký poloostrov nazvali ostrovem, jak správně připomíná Magini k Ptolemaiovi.

Gótové vyšli nejprve z Dánska a Švédska.

Že však tato Skandza je ta pravá, která leží v Dánsku a ve Švédsku, je mimo vší pochybnost. Ambrosius Calepinus podle Plinia (kn. 4, kap. 13) píše: *Scandinavia vel Scandia insula est Oceani septentrionalis incompertae magnitudinis, quidam alterum terrarum orbem appellavere. Nonnulli etiam officinam gentium, eo quod incredibilem mortalium vim identidem effuderit, qui ad quaerendas novas sedes orbem peragrantes cuncta cladibus et vastitate impleverunt. Hoc die satis constat insulam non esse, sed ad ortum supra Livoniam continenti adhaerere. Tenent eam Suedi, Norvegi, Gothi innumeraeque aliae barbarae gentes* [Skandinávie čili Skandie je ostrov severního oceánu nezjištěné velikosti, někteří ji nazvali druhým světem. Někteří i dílnou národů, protože z ní znovu a znovu vycházelo neuvěřitelné množství lidí, kteří táhli světem za novými sídly a všude zanechávali pohromy a spoušť. Dnes je dost známo, že to není ostrov, nýbrž že na východě nad Livonskem souvisí s pevninou. Drží ji Švédové, Norové, Gótové a nesčetné jiné barbarské národy]. Takových svědectví bych mohl uvést víc na doklad, že Gótové měli své první sídlo v severních zemích, a zvláště ve Skåne, v Götalandu a na ostrově Gotlandu. Ať se o tom čte také Albert Krantz, Pontanus a zvláště Johannes Magnus v 7. kapitole předmluvy ke *Gothorum historia*. Lazius píše v 10. knize *De migratione gentium*: *Gothi, quorum primae sedes in insulis maris Balthici fuere in Scandia sive Schonlandia. Equidem extant in hanc usque diem insulae supra Prussiam et Livoniam, quarum una Gothlandia a Gothis nimirum, altera Schonlandia et Finlandia* [Gótové, jejichž první sídla byla na ostrovech Baltského moře, ve Skandii čili Skåne. Dodnes ostatně existují

ostrovy nad Pruskem a Livonskem, z nichž jeden, Gotland, má jméno nepochybně po Gótech, další Skåne a Finsko]. To jest: Gótové měli své první sídlo na ostrovech Baltského moře, čili Východního moře; dodnes jsou totiž vidět tyto ostrovy ležící nad Pruskem a Livonskem, z nichž jeden je Gotland od Gótů, dále Skåne a Finsko. Piasecius se však zcela nespravedlivě diví, jak by se Švédové ze Švédska dostali přes Baltské moře k Visle, ačkoli Visla pramení v Sarmatských horách, teče celým Polskem a u Gdaňska se vlévá do tohoto moře, a Gdaňsk leží od Gotlandu ne víc než třicet mil. Jistě neznal polohu Baltského moře. Ptá se, kdy se to stalo a kdo to dosvědčuje. Na to odpovídá Lazius v 10. knize a odvolává se na svědectví Jordanovo, že se to stalo, totiž že přišli k Visle a usadili se tam v době, kdy v Římě vládl Sulla. Namítá také, že kdyby Gótové pocházeli z těch míst, zůstaly by tam po nich nějaké staré stopy nebo písemnosti, a ty prý nejsou. Lze však dokázat opak a dodnes to dosvědčují zjevné památky: ve Švédsku a v Dánsku se tu a tam nacházejí na skalách staré runové čili gótské nápisy, o nichž nám dostatečně podávají zprávu Johannes Pontanus v *Chronographia regni Daniae*, Bertius v 3. knize *Commentarii Germanici*, Andreas Bureus v *Orbis arctoi descriptio* a Olaus Worm v *De literatura Runica*. Se zřetelem ke všemu tomu se přidržuji slov Olaa Worma a říkám, že původ Gótů se nemá hledat nikde jinde než v zemích, které jsou nyní poddány dánskému a švédskému králi.

Gotlandská kronika Hanse Nielsena.

Zřetelněji a obšírněji o tom psal Hans Nielsen Strelow, Gotlanďan a superintendent na tomto ostrově, ve své dánské kronice o ostrově Gotlandu. Podle ní prý jeden náčelník z Cimbrů jménem Tielwar, když jeho otec tento ostrov roku 1684 před narozením Krista objevil, pro množství lidu a špatnou obživu v Cimbrii odplul a ostrov obsadil, a to při novoluní, a proto jako pohané přinesli oběť měsíci. Když se pak lid na Gotlandu velmi rozmnožil, spojili se s ostrovy Saaremaa a Hiiumaa, sebrali vojsko patnácti tisíc ozbrojených mužů a roku 1388 před narozením Krista vypluli na třech stech lodích, obrátili se k Livonsku a přistáli v Estonsku. A aby nikdo z nich neměl příležitost utéct před nepřítelem a vrátit se zpět, své vlastní lodi spálili. Nato táhli Ruskem až k Donu čili Tanaidu, řece, která tvoří hranici Asie a vlévá se do Černého moře, smísili se s Gety a pak se dále rozšířili atd. Roku Kristova 384 (Prosper klade 382), když v Dánsku vládl král Snio, prý opět vytáhli.

Když totiž v té době v pevninském Götalandu nastala drahota, takže země nemohla uživit všechny své mladé hrdiny a statečné bojovníky, rozhodlo se, že polovina, kterou zprvu chtěli zabít, má vytáhnout a hledat si chléb v jiných říších. Nato se se svými dvěma náčelníky Ebbem a Aagem připlavili na mnoha lodích na tento ostrov Gotland, aby se poradili se slavnými a bojovnými hrdiny. Když Gotlanďané uviděli velké loďstvo a nevěděli, co to má znamenat, připravili se k obraně a nechtěli jim dovolit vystoupit, dokud jim nedali své dva náčelníky jako rukojmí. Potom se spojili a z tohoto ostrova s nimi odplulo deset lodí, na každé sto mužů; zamířili na Rujanu a obsadili ji. Šli pak dál, rozšířili se a tehdy založili langobardskou říši a měli i vlastního krále, dokud nepřišel císař Karel Veliký. Tolik z dánské kroniky.

Co se týče samotného ostrova Gotlandu, musel jsem tam loni, když jsem cestoval do Livonska, na cestě tam i zpět kvůli nepříznivému větru přistát a zůstal jsem tam několik dní; jeho nynější povahu jsem zčásti sám viděl, zčásti se o ní dozvěděl od obyvatel.

Ostrov leží naproti pevninskému Götalandu pod 58. stupněm šířky. Počítá se, že je osmnáct mil dlouhý a na některých místech tři, na jiných čtyři míle široký; je to skalnatá země porostlá většinou jedlemi a jalovci. Má několik přístavů, z nichž nejpřednější jsou na východní straně: Östergarn, Slite, Sandvik, Närvik a Helgeholm.

Östergarn.

Östergarn je malý samostatný ostrůvek bez stromů skoro uprostřed naproti Gotlandu; dobře se za ním kotví, ať se přijíždí od východu, nebo od západu, umí-li se člověk vyhnout písečné mělčině, která vybíhá dopředu. Někdy, když vítr vane od severozápadu nebo od pevniny, se zvykne projíždět mezi nimi, jak jsme sami viděli.

Slite.

Slite leží za Östergarnem na sever a je nejlepším přístavem pro všechny větry. Před ním leží čtyři malé ostrůvky, či spíš písečné kopce, které přístav chrání, a zdálky se pozná podle zřícené kaple, která stojí na jednom z těch ostrůvků.

Gotland má jen jedno město na západní straně, zvané Visby, avšak 1500 selských dvorů a tři míle od přístavu Slite starý klášter. Kostely stojí, stejně jako na Ölandu, jeden vždy míli od druhého, což dává projíždějícím dobrou orientaci.

Obyvatelé jsou Dánové, neboť ostrov dlouho patřil dánskému králi; před jedenácti lety však, když Švédové válčili s Dánskem, přešel tento ostrov při uzavření míru smlouvou pod švédskou vládu. Jejich hlavní obživou je chov dobytka, protože má velmi dobré pastviny, dále dřevo na stavbu a topení. Přicházejí odtud tedy i dobré borové prkna, která jsou, stejně jako stavební dříví, mnohem lepší než to, co přichází ze severu. Vyvážejí také mnoho vápence a vápna, neboť země je plná takového vápence.

Na některých místech, zvláště když se jede z přístavu Slite do Visby, je zem pokryta plochými kameny srostlými spolu, často na výstřel z ručnice do délky i šířky, takže se po nich jede jako po dláždění. Pálí se tu také mnoho dehtu a vyváží se, a jak velký je s ním obchod, lze poznat z daní. Ostrov dříve odváděl jako daň 70 lastů dehtu, nyní je však na každý dvůr ještě uložena čtvrtina sudu, takže každoročně odvádí švédské koruně 90 až 100 lastů jako poplatek. Na některých místech mají i dobré polní hospodářství, které jim může dát chlebové obilí a obživu; na ostrově roste také zvlášť dobrý druh bílé řepy, která je při vaření velmi měkká a chutná, semenu se však jinde tak dobře nedaří.

Město Visby.

Co se týče města Visby, protože se o něm mělo co říct, zajel jsem se tam s několika svými spolucestujícími podívat. Leží na hoře, či spíš na skále, svažující se k moři; je obehnáno silnou zdí a rondely a má také u vody na jižní straně malý, ale pevný zámek zvaný Landskrona. Na starých tlustých zdech zpustošených domů a kostelů, postavených z lomového kamene a mramoru, je vidět, že to muselo být znamenité město. Uvnitř hradeb mělo 13 kostelů a venku jeden. Bylo prý založeno v osmistém roce po narození Krista a zdržovalo se v něm dvanáct tisíc měšťanů, předních lidí a kupců. Ve městě nenechávali bydlet žádné řemeslníky kromě pekařů a zlatníků; ti měli všechny domy za městem, kde jsou nyní pole. Obchodovali tam prý všelijaké národy, jako Dánové, Švédové, Vendové, Sasové, Rusové, Židé, Řekové, Prusové, Poláci a Livonci.

Kde vzniklo námořní právo.

Prý tam byly sestaveny první námořní mapy a vytvořeno námořní právo, kterého dodnes užívá město Lübeck a jiná hanzovní města. Do tak velkého rozkvětu prý přišlo po zániku znamenitého hlavního města Vinety, ležícího v Prusku; nakonec však, jako všechny věci,

upadlo, a nyní v něm bydlí málo lidí se špatnou obživou. I přístav je zanesený, takže tam nyní nemohou vplouvat velké lodi, nýbrž jen malé šuty. Isaac Pontanus píše, že se obyvatelé Visby ve svém štěstí z pýchy rozhněvali na svého švédského krále Magnuse a zavinili, že dánský král Valdemar roku 1361 dobyl je i celý ostrov; od té doby se psal nejen, jako dříve, králem Dánů a Vendů, nýbrž králem Dánů, Gótů a Vendů, a jeho nástupci po něm rovněž.

Nejpozoruhodnější, co jsem v tomto městě viděl, je železná mříž v bráně hřbitova. Vyprávěli nám, jak je to i v zmíněné dánské kronice napsáno: Roku Kristova 1496 prý kdosi ukradl v kostele Panny Marie nějaké peníze a stříbrné apoštoly, a když ho hned pronásledovali klatbou a prokletím, byl zloděj v kostele s ostatními a slyšel, jak byl odevzdán ďáblu. Když se při tom zvonilo a zhasínaly svíce, vyšel vyděšen z kostela, a když se dostal na tuto železnou mříž, nemohl jít dál: železo se mu pod nohama roztavilo, takže se propadl a zůstal vězet, dokud nepřišli, veřejně ho nerozhřešili a nevykonali na něm spravedlnost. Kusy železa, které se, jak je zřejmé, začaly tavit, zasadili v té bráně u železné mříže po pravé ruce v rohu k sobě a dodnes jsou tam k vidění.

Když jsme už byli zase v přístavu, vyprávěli nám také, jak je to i ve vícekrát zmíněné gotlandské kronice na s. 199, že nedaleko od města mezi pískem a útesem zkameněly tři osoby i se psy a sítěmi. Prý se to stalo takto: o velikonoční noci šlo pět osob na lov, a když se zvonilo, dvě z nich šly do kostela, ostatní tři si však lehly spát, a tak prý byly i se psy a sítěmi proměněny v kameny a dodnes jsou k vidění.

Tím jsme se tedy vrátili zase ke své cestě.

KAPITOLA ČTVRTÁ

O dalším průběhu naší nebezpečné plavby

5. listopadu, když jsme minuli Gotland, zvedla se znovu velká bouře od západojihozápadu, takže přes loď přecházela jedna vlna za druhou. Večer v deset hodin jsme spustili olovnici a nahmatali dvanáct sáhů. A protože jsme se obávali pevniny, nechali jsme se té noci opět unášet doprava na moře. V těchto dnech jsme pro ustavičné bouře mohli nést jen přední plachtu.

6. téhož měsíce kolem poledne nás potkala holandská loď a podala nám zprávu o vzdálenosti a správném kursu k ostrovu Dagö, který jsme také k večeru zahlédli. V noci nás však bouře opět zahnala doleva na moře.

7. téhož měsíce, když jsme k poledni znovu zahlédli mys Dagö, pokládal ho kormidelník za Odensholm v domnění, že nás silná bouře minulou noc zahnala příliš daleko na sever; obrátil proto nevědomky náš kurs k nebezpečnému zálivu Hundeswik a nepoznali jsme, že země před námi je Dagö, dokud jsme se nepřiblížili tak blízko, že jsme na ní rozeznali věž. Museli jsme tedy s velkým nebezpečím zase vyplout ven. Toho dne k nám připlula zbloudilá šuta, a když se dozvěděla, že plujeme do Revalu, následovala nás. Večer nás však opustila, zakotvila u Dagö a druhého dne šťastně dorazila do Revalu. Náš lodník a kormidelník se však, ačkoli jsme celé odpoledne měli livonské pobřeží, totiž Velký Rågö, stále na očích a večer jsme byli ne víc než dobrou míli od ostrova Nargen, který leží u revalského přístavu, neodvážili podle olovnice úplně vplout do přístavu, ani, jako to udělala šuta, spustit kotvu, ačkoli k tomu byli napomínáni. Unášelo nás tedy znovu za velmi bouřlivého počasí na moře.

Mapa Baltského moře s tečkovanou trasou našeho bloudění

Hlavní a zadní stěžeň se zlomily a šly přes palubu.

Večer v deset hodin začal vítr velmi zuřit, a než jsme se nadáli, zlomil se s hrozným praskotem hlavní stěžeň spolu se zadním stěžněm[1] a šly přes palubu, a to rovnou přes lůžko našeho lékaře. Jeden plavec, který k svému neštěstí právě stál na palubě, byl lanem sražen k zemi, takže mu tekla krev z nosu a z uší; až třetího dne se sotva vzpamatoval a postavil na nohy, nedokázal vypovědět, co se mu stalo, a na Hoglandu tomu pak podlehl. Při tom pádu bylo zároveň vytrženo i velké těžké kladkové vrátko (snad švihnutým lanem); nejvíc k podivu však bylo, že zadní stěžeň, když vyletěl, roztrhl celou kajutu, kompasová budka, v níž stály kompasy, však zůstala nepoškozena, ačkoli byl zadní stěžeň k ní upevněn, a to k našemu velkému štěstí. Kdyby se totiž kompasy rozbily, nevěděli bychom, kam se máme obrátit.

Toto neštěstí v nás opět vzbudilo velký úlek, strach a nářek. Loď se kymácela víc než předtím z jedné strany na druhou, takže jsme se potáceli a vrávorali jako opilí a váleli se jeden přes druhého, neboť nikdo nemohl bez opory stát, sedět ani ležet. Ulomený stěžeň, který ještě visel na několika lanech, strašlivě narážel do lodi. Lodník velice naříkal a chtěl stěžeň za každou cenu zachránit, a přece loď od tvrdých nárazů trpěla velkým nebezpečím; na vážné naléhání vyslanců se proto nakonec musel odseknout. Plavci žalostně naříkali a oplakávali svého druha, který ležel jako mrtvý. Tak jsme opět strávili tuto noc ve velké úzkosti.

[1] Zadní stěžeň, něm. *Maisan* (bezan, mizzen), nesl šikmou plachtu, jíž se loď kormidlovala proti větru.

S nadcházejícím dnem, 8. listopadu, jsme se toužebně rozhlíželi po revalském přístavu a doufali, že tento den konečně unikneme bouřlivým vlnám a vkročíme do dlouho vytouženého přístavu. Podle našich výpočtů se nám nic nezdálo pravděpodobnějšího; vyslanec Brüggemann už předešlého dne nařídil, jakým způsobem a s jakou okázalostí chceme vjet do Revalu. Naše naděje a nařízení však přišly vniveč: země jakoby před námi utíkala a opět se ztratila a zase jsme nevěděli, kde jsme. A ačkoli jsme se domnívali, že jsme včas nasměrovali kurs k přístavu, v noci nás to zahnalo příliš daleko doleva od pevniny, takže jsme ráno nemohli znovu dosáhnout správné výšky. A když kolem deváté hodiny slunce trochu vysvitlo, rozptýlilo mlhu a dopřálo nám opět volné světlo, zjistili jsme, že jsme revalský přístav už minuli.

Strašná velká bouře.

Tu se za jasného slunce zvedla od jihozápadu tak strašná a neslýchaná bouře, jako zemětřesení, jako by chtěla svrhnout nebe, zemi i moře na jednu hromadu: ve vzduchu to prudce hučelo a burácelo, vlny vzdmuté jako vysoké hory a zpěněné zuřivě narážely jedna do druhé, loď moře často jakoby pohltilo a zase vyplivlo. Lodník, starý muž, i několik našich lidí, kteří předtím při plavbách do Východní a Západní Indie viděli nejeden zlý vítr, vysoce přísahali, že se jim nikdy taková bouře a nebezpečí nepřihodily.

Tu byla dobrá rada drahá; zase jsme to vzdali, a nezbývalo nic jiného, než se podle mínění kormidelníka položit na stranu a naproti vplout do finských šér čili útesů a odvážit se, zda bychom se snad mohli vyhnout skrytým útesům (které, jak říkají, za takového počasí hoří nebo se hlukem prozradí) a ukrýt se v přístavu před Helsingforsem ve Finsku, anebo zda by Bůh milostivým ztroskotáním aspoň některé vyhodil na skály a zachoval při životě. Rozbitá loď se totiž na moři nemohla déle udržet. Někteří z našich si proto vzali k sobě, co jim bylo nejmilejší a co doufali zachránit.

Vyslanec Brüggemann otevřel svou schránku čili cestovní skříňku a dal svolení, aby si každý, dojde-li ke ztroskotání, vzal nějaké peníze a klenoty, aby se, až se dostane na zem, mohl tím lépe protlouct.

Někteří z nás padali vyslancům kolem krku s úpěnlivou prosbou, aby nás, budou-li moci při ztroskotání pomoci, neopouštěli, což nám také slíbili. Pluli jsme tedy mezi strachem a nadějí, smrtí a životem. A protože to podle všeho mělo být s naším životem konec, každý se s tím sice

smířil a připravoval se na smrt; přesto však u většiny propukla přirozená láska k životu v kvílení a bědování. Tu se zpívalo: Z hlubin volám k tobě, Pane. Někteří seděli strnulí a ze smrtelné úzkosti nemohli ani zpívat, ani se modlit; nejlepší bylo vzdychat. Jeden těšil druhého z milosrdenství dobrou nadějí, které sám nevěřil. Když náš kněz, který se nad ostatní vzmužil, došel v písni ke slovům: Dnes jsme svěží, zdraví, silní, zítra mrtví ležíme v rakvi, odpověděl jiný: Ach, toto štěstí nás nepotká, zítra snad budou naše těla plavat kolem útesů. A jak jsme zpočátku rádi obětovali svou loď a zboží a prosili jen o holý život, tak jsme nakonec zapomněli i na svůj život a prosili jen o spásu. Ve vlastních očích jsme byli už mrtví a vypadali jsme jako bledé mrtvoly. Když vyslanec Crusius viděl takové zděšení mezi lidmi, zvolal: Vytrvejme v modlitbě, vím, že nám Bůh pomůže, mé srdce mi to říká. Mezitím bouře stále víc a víc rostla a hnala nás i od tohoto přístavu. Loď, protože byla zbavena hlavních plachet a mohla užívat jen předního stěžně, už neposlouchala kormidelníka, nýbrž ji vítr hnal podél Finského zálivu.

Tu jsme zase nevěděli, kam se obrátit. Vrchní loďmistr Jürgen Steffens si nakonec vzpomněl, že před námi uprostřed moře leží ostrov zvaný Hogland, kde předtím byl a našel dobré kotviště; leží však sedmnáct mil od Revalu; museli bychom se odvážit, zda ho dosáhneme a ukryjeme se za ním, což mínil, že se stane, zahlédneme-li ho jen za dne. Protože však byl den už napůl pryč, nedalo se v tak krátkém čase dobře doufat, zvláště protože loď musela táhnout samotná přední plachta a nemohla ujet vlnám. Proto jednou, a to bylo nejstrašnější, vrazila zezadu přes kajutu do lodi nesmírná vlna a celou ji zalila. Popadali jsme od toho otřesu jeden přes druhého a mysleli, že teď zahyneme. Vodu, která tak hojně vnikla rozbitou kajutou, jsme museli rychle znovu vypumpovat a vybrat, a pluli jsme tak dál v ustavičném úleku.

Kolem třetí hodiny odpoledne vylezl jeden plavec na přední stěžeň, aby se rozhlédl po zemi, a když ostrov uviděl a zvolal: Chvála Bohu, vidím Hogland!, zaradovali jsme se tak, že jsme tleskali rukama, plakali radostí a znovu na sebe útěšně mluvili: Teď Bůh vyslyšel náš křik a vzdechy, přece nás neopustí. Začali jsme zase odvážně zpívat *Te Deum laudamus*. Mysleli jsme, že už jsme z nebezpečí, ačkoli jsme se ještě vznášeli na rozbité lodi uprostřed bouřlivých vln a nevěděli jsme, jaké neštěstí nás u Hoglandu ještě čeká.

Dorazili jsme za Hogland.

Se západem slunce se bouře začala sice uklidňovat, rozzuřené moře však vrhalo vlny stále velmi vysoko. Postavili jsme čtyři osoby na příď lodi, aby hlídaly plavbu k ostrovu, kterou činil nebezpečnou útes ležící před Hoglandem, a volaly na lodníka u kormidla. K našemu štěstí začalo sněžit, ačkoli jinak bylo celý den jasné počasí a sluneční svit; skály se tak na černé vodě dobře rozeznávaly. Večer v sedm hodin jsme se tedy dostali za ostrov a zakotvili v zátoce, která leží k východoseverovýchodu, na devatenácti sázích vody.

Toho večera jsme opět něco snědli, neboť jsme několik dní nejedli ani nepili, a usnesli jsme se, že od nynějška budeme na cestě denně dvakrát konat modlitbu a v jistých dobách kajícné, modlitební a postní dny a děkovat Bohu Pánu za milostivou pomoc a záchranu. Toho dne jsme totiž opravdu pocítili Boží zvláštní milost: počasí, vítr a moře, které se nám zprvu zdály nanejvýš nepřátelské, jako by se spikly k naší záhubě, nám pak musely nanejvýš posloužit, a čím jsme měli přijít o život, tím byl zachován. Když jsme se totiž chtěli se svou rozbitou lodí odvážit do nebezpečných útesů, kde se ztroskotání sotva obejde bez škody, musela velká bouře ještě zesílit, aby nás od nich zadržela a rychleji nás hnala k Hoglandu.

9. téhož měsíce jsme za dobrého počasí zůstali stát na kotvě a spravovali jsme loď, jak jsme mohli. Vyslanci se mezitím s několika z nás dali vysadit na zem, aby si prohlédli ostrov a osvěžili se. Večer jsme se s lodníkem radili, kam dále vezmeme kurs. Vyslanci pokládali za dobré plout až do Narvy; lodník proti tomu uváděl své důvody a raději by se vrátil do Revalu. Jiní však, protože by bylo nanejvýš nebezpečné plout s rozbitou lodí za takového počasí a v takových místech dál, chtěli se raději dát vysadit na tento ostrov a na pevninu se dostat jiným plavidlem, které by bylo možné prostřednictvím livonských rybářů, kteří tehdy byli u Hoglandu, povolat z Revalu. Nic se však nerozhodlo a rozhodnutí se odložilo na příští den. Každý si tedy lehl k odpočinku. Kolem deváté hodiny přišel lodník k lůžku vyslanců a oznámil, že se vítr obrátil na východ a žene loď ke břehu, takže na tomto místě nemůžeme bez nebezpečí zůstat ležet; má za nejlepší, abychom se zvedli a vrátili do Revalu. Vyslanci mu odpověděli, ať to tedy udělá, jak to míní obhájit před Bohem a světem. Zatímco se kotva zvedala, přešel vítr v prudkou bouři a hnal loď víc a víc ke břehu, takže žádná práce a námaha, ať se při od-

vádění lodi vynakládala sebeusilovněji, nechtěla nic pomoci. Tu se zase strhl velký křik a volalo se, kdo chce zachránit život, ať vstane a jde nahoru na palubu, že je velká nouze; a všechno se mělo k nebezpečnému ztroskotání. Jak nám bylo znovu u srdce, lze si snadno domyslet.

Kotvu sice zase spustili, loď však už byla zahnána příliš blízko ke břehu, asi na třicet sáhů. Lodní člun rychle spustili a vysadili na zem nejprve vyslance, potom několik z nás. Mezitím loď dosáhla velkých kamenů, jichž byl plný celý břeh, a narazila na ně s velkou prudkostí a praskotem, takže ostatní na lodi mysleli, že se hned roztříští na malé kusy a všichni utonou. A ačkoli toužebně žádali, aby je jako jiné vysadili člunem na zem, posádka to odmítla, aby ti, kdo zůstali na lodi, neutrpěli nouzi, kdyby snad vlny roztříštily člun u břehu na kamenech. Ze stejného důvodu vysadili několik z nás ze člunu rovnou do vody, která nám sahala po pás, a mezi kameny jsme se museli ke břehu dobrodit sami. Když jsem stál ve vodě a zároveň byla vyhozena schránka vyslance Brüggemanna, dost těžká od drahocenných věcí, a vlny ji chtěly zase strhnout k moři, chytil jsem ji, ačkoli jsem měl po nedávno přestálé velké nemoci slabé ruce. Náš lékař mě však zase chytil za kabát, a tak jsme byli jeden po druhém vytaženi z vln, které nás často přelévaly, na zem. Když posádka viděla, že loď už nelze udržet, uvolnila kotevní lano v naději, že loď vyrazí blíž ke břehu a vlny ji už nebudou zvedat a narážet na dno.

Ztroskotání u Hoglandu.

Nic to však nepomohlo, protože bouře byla příliš prudká; když se loď celou hodinu otloukala o kameny, rozlomila se a klesla ke dnu. Ostatní lidi však předtím ještě vysadili.

Na tomtéž místě ostrova bylo pět rybářských chýší, v nichž se livonští sedláci, nikoli Němci, kvůli svému rybolovu a neustálému nečasu zdrželi. U nich jsme se ubytovali.

Kdybychom přistáli na jiném místě tohoto ostrova, kde bychom tyto rybářské chýše nemohli tak brzy dosáhnout nebo najít, sotva bychom tu noc v mokrých šatech, protože bylo velmi zima, vydrželi. Napadl totiž také hluboký sníh, takže jsme nemohli rozeznat cestu ani stezku. Přišli jsme náhodou ke staré kapli, v níž byli předešlého dne někteří z nás a podle možností dali něco do pokladnice; tato kaple, ačkoli ležela poněkud daleko od rybářských chýší, nám přece ukázala správnou cestu k nim, protože jsme tudy už jednou šli.

Ztroskotání u Hoglandu

Ráno následujícího dne, 10. listopadu, jsme šli na břeh podívat se, zda by se dalo dostat k lodi a zachránit zboží; moře však ještě velmi prudce zuřilo, takže se nikdo nesměl odvážit tam člunem.

Odpoledne, když se vítr a vlny poněkud utišily, snažili se zachránit z vody koně a jiné zboží. Zachránilo se také mnoho zboží spolu se sedmi koňmi, a to těmi, kteří se utrhli a mohli držet hlavu nad vodou; z nich však zůstalo naživu jen pět, ostatní utonuli.

Při tomto ztroskotání přišly mimo jiné vniveč velké a drahocenné hodiny, které se pokládaly za zvláštní umělecké dílo a byly odhadovány na několik tisíc říšských tolarů; koně je spolu s bednami ve strachu rozbili a rozšlapali. Následující dny jsme, protože bylo dobré počasí a sluneční svit, sušili své šaty, knihy a náčiní, které slaná voda zčásti ošklivě zřídila, zčásti úplně zkazila.

KAPITOLA PÁTÁ

O Hoglandu a jak jsme se konečně dostali do Livonska a vjeli do Revalu

Protože jsme podle všeho měli na tomto ostrově nějaký čas zůstat a nevěděli jsme, kdy nám Bůh pošle prostředky a vysvobodí nás, museli jsme se také obávat, že bychom tu s nastávající zimou mohli zmrznout a dokonce vyhladovět. Jak nám totiž vyprávěli, před nemnoha lety museli i někteří lidé a sedláci, které sem zahnal nečas a kteří ztroskotali, jíst kůru a lýko z jedlí, aby se ubránili hladu. Museli jsme proto s proviantem, jehož se zachránila jen chudá zásoba, zvláště s chlebem, zacházet šetrně. Rozmočené suchary, které se nedaly znovu usušit, jsme vařili s kmínem a jedli lžícemi místo chleba; některým z našich to přišlo velmi kyselé. Jednou jsme chytili velké množství malých rybek, střevlí, do košil a prostěradel v potůčku, který vytékal z hory; těmi jsme mohli dvakrát nasytit všechny lidi.

Povaha ostrova Hoglandu.

Hogland má jméno odtud, že je to vysoko vyvýšený ostrov, na pohled jako vysoká země; je tři míle dlouhý a jednu míli široký, samá skála porostlá jedlemi a křovím. Byl plný zajíců, jako všichni livonští v zimě sněhově bílých, které však kvůli křovinám a vysokým skalám nebylo možné se psy pronásledovat.

Zatímco jsme seděli na tomto ostrově, rozšířila se v Revalu pověst, že jsme všichni utonuli. Vyprávělo se totiž, že na břehu byly nalezeny nějaké mrtvé osoby v červeném oděvu (to byla totiž naše livrej). A tomu se tím víc věřilo, protože výše zmíněná šuta, která připlula do přístavu, vyprávěla, že jsme u Velkého Rågö pluli před ní, a přece jsme do přístavu nepřipluli a ani po osmi dnech o nás nebylo nejmenší zprávy. Naši lidé v Revalu nás proto pokládali za úplně ztracené; vznikl mezi nimi velký smutek a nářek, takže chodili jako zbloudilé ovce a už dělali plány, jak se jeden vydá tou, druhý onou cestou.

Jeden z nás poslán z Hoglandu do Revalu.

12. listopadu přirazily k Hoglandu dva finské čluny, rovněž zahnané nečasem; na jednom z nich poslali našeho komořího, urozeného, statečného a slovutného Johanna Christopha von Uchteritz (nyní knížecího holštýnského komorního junkera v Gottorfu), s lokajem, 13. téhož měsíce, když se bouře utišila, napřed na pevninu a do Revalu, aby oznámil náš stav a situaci. S jakou radostí ho naši lidé přijali, lze si snadno domyslet: všichni se kolem něho seběhli a radostí plakali a nevěděli, na co se nejdřív ptát a co říct.

17. téhož měsíce se dali i vyslanci, každý s pěti osobami, ve dvou chatrných rybářských člunech převézt konečně na pevninu, která leží proti Hoglandu ve vzdálenosti dvanácti mil. I to byla bídná a nebezpečná plavba. Čluny byly staré a nahoře jen lýkem svázané a záplatované, zvláště ten, v němž seděl vyslanec Crusius; voda do něho vnikala na mnoha místech a jeden ji musel stále ucpávat a vybírat. Plachta byla sešita ze starých hadrů. Lidé uměli plout jen po větru; když jsme tedy za dobrého mírného větru ujeli pět mil a vítr se začal trochu stáčet, chtěli se zase vrátit na Hogland. Protože jsme však ne víc než půl míle před sebou viděli malý ostrov, trvali jsme na tom, aby stáhli plachty a chopili se vesel, a k večeru jsme tam také šťastně přirazili.

Přistáli jsme na pustém ostrově.

Na tomto ostrově jsme nenašli nic než dvě prázdné chýše napůl zapuštěné do země; v nich jsme rozdělali oheň a zůstali přes noc. Tady nám začal docházet chléb, a museli jsme proto místo něho jíst parmazán, kterého jsme měli ještě velký kus. Ráno jsme jeli dál s dobrým mírným větrem, avšak po velmi vysokých vlnách.

Na nás udeřil nebezpečný vír.

Když jsme ujeli asi dvě hodiny, udeřil zcela nečekaně v okamžiku silný vír od východu, ačkoli vítr byl jinak severní, a zasáhl člun vyslance Brüggemanna tak, že se úplně položil na stranu a začal nabírat vodu. Silná vlna totiž narazila na člun tak vysoko, že voda stála půl lokte nad okrajem; sedláci začali křičet, vrhli se na druhou stranu člunu, rychle strhli plachtu a obrátili člun po větru, a hned se zase utišilo, takže jsme mohli plout s předešlým větrem dál. Takový vír přišel během dvou hodin třikrát; sedláci však, protože ho pak viděli přicházet zdálky, obrátili po něm člun a nechali ho přejít. Poprvé jsme se ale vyděsili do hloubi duše. A mám za to, že to bylo vůbec největší nebezpečí, jaké jsme na

moři zažili. Byli jsme totiž uprostřed moře a náš člun byl dost těžký, protože kromě osmi osob byl naložen stříbrným stolním nádobím vyslanců a jiným zbožím a měl nízký bok; chybělo málo a byli bychom se potopili. Přitom bylo nanejvýš k podivu, že člun vyslance Crusia, který plul jen na výstřel z pistole za námi, z takové nepohody necítil a nevěděl nejmenší nic.

Vír udeřil na člun vyslance Brüggemanna

Když jsme byli asi ještě tři míle od země, padalo na nás i silné krupobití; jiní z našich, kteří vyslance následovali, však měli krásné počasí a příjemný sluneční svit.

Když jsme skoro na půl míle dosáhli pevniny, chtěl se vítr otočit a zahnat nás zpět; drželi jsme však silně vesly a slíbili sedlákům darovat láhev kořalky o třech konvích, kterou jsme měli u sebe, dostanemeli se před večerem na zem. Rybáři se čile chopili vesel, vynaložili na to všechny tělesné síly a k večeru, totiž 18. listopadu, šťastně dosáhli břehu, a vystoupili jsme v Estonsku na maleském pobřeží, když jsme byli na Baltském moři dvaadvacet dní.

Jakmile jsme dosáhli břehu a ještě nevystoupili, popadli sedláci hned láhev s kořalkou, kterou jsme jim sice ochotně, ale příliš brzy vydali. Dřív, než se zboží vyložilo a dostalo na zem, utíkali s ní do vesnice, svolali své lidi a sousedy a vychlastali láhev ve velkém spěchu úplně, takže dřív, než se člověk nadál, běhali všichni i se ženami a dětmi opilí kolem, začali se hádat a bít, takže se už dali málo použít; kromě jednoho, kterého pití učinilo odvážným a dobrosrdečným: když viděl, že se náš jeden člun utrhl a vzdaluje se od břehu na moře, skočil nahý do moře až po krk, ačkoli bylo velmi zima, doplaval ke člunu a přivedl ho zpět.

22. téhož měsíce zahnala bouře k Hoglandu i dvě šuty, které chtěly z Revalu do Finska; na ty si najali lidé, kteří zůstali pozadu, s koňmi a zbožím, a 24. téhož měsíce se rovněž šťastně dostali do Livonska.

Odtud jsme se všichni společně obrátili na Kundu, statek pana Johanna Müllera, mého zesnulého tchána, který leží jen dvě míle od toho pobřeží. Zůstali jsme tam tři týdny a pro přestálé útrapy na moři jsme skoro všichni jeden po druhém onemocněli, nikdo však neležel déle než tři dny.

Příjezd do Revalu.

A protože se nám kvůli doplnění některých drahocenných věcí zničených při ztroskotání zdálo pohodlnější být ve městě, vydali jsme se do města Revalu a 2. prosince jsme tam také šťastně dorazili.

Jak srdečný soucit vzbudilo naše neštěstí na moři v celém městě, bylo dost patrné z velké radosti a jásotu, který dávali najevo nejen při příjezdu napřed vyslaného Johanna Christopha von Uchteritz, nýbrž i potom díkůvzdáním v kostelech a veřejnými blahopřejnými akty v gymnáziu.

To je tedy ta nanejvýš nebezpečná plavba, kterou jsme tehdy vykonali přes *Mare Balthicum* čili Baltské moře, kdy jsme skoro každý den viděli před očima smrt a náš život byl ustavičné umírání, a přece jsme při tom mohli pocítit a vychvalovat zvláštní Boží milost a záchranu.

KAPITOLA ŠESTÁ

Báseň M. Paula Fleminga o našem ztroskotání

O tomto ztroskotání se pak z jistých důvodů na naší lodi na Volze před Nižním, sto mil za Moskvou, veřejně kázalo. Na to napsal nebožtík Fleming, můj milý spolucestující, báseň a poslal mi ji; tu jsem chtěl vzít z jeho díla a na jeho dobrou památku ji sem zařadit.

Na Olearіovu řeč o jejich ztroskotání u Hoglandu v listopadu roku 1635

[Báseň nepřekládáme.]

Roku 1636 před Astrachaní, 3. října.

KAPITOLA SEDMÁ

O knížecím a vyslaneckém dvorním řádu, který jsme v poselstvu dodržovali

Když nyní páni vyslanci měli v Revalu pohromadě celý svůj doprovod, dali přečíst knížecí dvorní řád přijatý v Gottorfu, který zní takto:

My, Fridrich, z Boží milosti dědic Norska, vévoda šlesvický, holštýnský, stormarnský a ditmarský, hrabě oldenburský a delmenhorstský atd., vzkazujeme všem a každému, kdo se nachází v našem nyní do Moskvy a Persie vypraveném poselstvu, svou milost a zároveň dáváme na vědomí: Protože jsme z vážných důvodů ustanovili a nařídili statečné a vysoce učené naše rady a milé věrné, Philippa Crusia, licenciáta práv, a Otta Brüggemanna, za naše vyslance k velkoknížeti v Moskvě, panu Michailu Fjodorovičovi, našemu milému pánu strýci a švagrovi, a dále k perskému králi, a opatřili je okázalým doprovodem: dali jsme proto, aby vedle vyřízení jim svěřených záležitostí byla od každého, zvláště však od jejich doprovodu, náležitě a vysoce zachovávána naše knížecí pověst, kterou jim svěřujeme, a aby jim z ohledu na nás byla prokazována veškerá povinná čest, poslušnost, služba a podřízenost, vyhotovit tento dvorní řád, jejž mají všichni a každý zvlášť co nejposlušněji zachovávat, a to takto:

1. Zaprvé a předně mají všichni a každý, kdo se nachází v doprovodu tohoto našeho poselstva, prokazovat oběma našim jmenovaným vyslancům z ohledu na nás veškerou povinnou čest, poslušnost a službu. Také všemu, co buď sami podle naléhavé potřeby, nebo skrze svého ustanoveného maršálka nařídí, ustanoví a přikážou, mají bez odporu nebo zdráhání vyhovět a ve všem prokazovat náležitou poslušnost. Tímto také dáváme řečeným našim vyslancům pravomoc a moc vzpurné a neposlušné podle povahy věci přísně stíhat a trestat.

2. A protože bázeň Boží má být počátkem, středem a koncem všech činů a zvláště na tak dalekých cestách ji má každý právem pilně pěstovat, mají si všichni a každý v tomto doprovodu nade všechno nejvýš vzít k srdci pravou bázeň Boží, dostavovat se vždy k řádným kázáním

a bohoslužbám a pomáhat vzývat Boha Všemohoucího o šťastný zdar tohoto našeho důležitého záměru; naproti tomu se mají zcela vzdát a zdržet přísahání, klení, rouhání a jiných hrubých neřestí, pod hrozbou naší nemilosti a trestu, který naši vyslanci provinilcům podle závažnosti provinění bez ohledu na osobu uloží.

3. Stejně tak tímto přísně zakazujeme veškerý nepořádný život v obžerství, opilství a jiné nestřídmosti, z níž obvykle vznikají všelijaké nepříjemnosti.

4. Zvláště však mají všichni a každý v tomto našem poselstvu dbát svornosti, každý podle náležitosti svého stavu žít se svými druhy v dobré důvěrnosti a jeden druhému prokazovat všechno dobré přátelství, lásku a pomoc; naproti tomu se mají zdržet hašteření, svárů, zbytečného hrubého jednání, nadávek a bití. A kdyby mezi některými vzniklo nějaké nedorozumění, nemá se přejít k násilí, nýbrž kdo by si měl na druhého stěžovat, má to oznámit maršálkovi, který buď sám rozepři po dobrém urovná, nebo, nemůže-li to sám vyřídit, má to s náležitou skromností oznámit našim vyslancům, kteří podle své nám známé rozvážnosti věc rozhodnou, a tomu je každý povinen se podrobit. Svévolné vyzývání, rvačky a souboje v tomto našem poselstvu a mezi doprovodem, čímž by naše vysoká knížecí pověst, zvláště u cizích národů, mohla být snadno poskvrněna, v žádném případě nepřipouštíme, nýbrž je tímto přísně a naprosto zakazujeme, a výslovně tím míníme a rozumíme jak vysoké důstojníky, tak obyčejné služebníky.

5. A aby se při tomto dvoře našich vyslanců všechno dělo tím lépe a správněji v řádu a předešlo se veškerému zmatku a z něho plynoucí ztrátě dobré pověsti, má maršálek ustanovený našimi vyslanci jak na cestách, tak při pobytu na místě všechno pečlivě sledovat.

6. Totiž na cestách má odjezd, jakmile mu ho naši vyslanci oznámí, nařídit každému, kdo je pod jeho velením, aby byl s nakládáním zavazadel i jinak každý v určený čas připraven a co mu je uloženo, pilně a náležitě obstaral, aby naši vyslanci nebyli liknavostí toho či onoho ke své nelibosti zdržováni.

7. Stejně tak má on, maršálek, všechny a každého vést k tomu, aby se všechno konalo v dobré svornosti a s náležitou skromností, bez nepatřičného hluku.

8. Při pobytu na místě však má dbát, aby našim vyslancům vždy a při všech příležitostech jak dvořané, tak pážata, lokajové a jiní ve dne i v noci, a kdykoli naši vyslanci něco poručí, pilně posluhovali a sloužili.

9. A protože na takové pilné službě velmi záleží pro zachování naší vysoké knížecí pověsti, mají se dvořané, pážata, lokajové a jiní podle pořádku, který naši vyslanci v tom stanoví, každodenní službou vždy ochotně, pilně a pohotově ukazovat, aby byli našim vyslancům při návštěvách cizích osob vždy po ruce a všechno se dělo s dobrou pověstí.

10. Co maršálek v jednom i druhém u dvora jménem našich vyslanců nařídí, ustanoví a přikáže, tomu má každý, kdo je podřízen jeho velení, bez zdráhání vyhovět; anebo má být zmocněn provinění těch, kdo jeho velení nejsou podřízeni, oznámit našim vyslancům, kteří budou vědět, jak v tom užít náležité přísnosti, ostatní však trestat sám. A přesto si výslovně vyhrazujeme svůj zvláštní trest a nemilost vůči každému, kdo by se nechoval náležitě.

11. Kdyby také naši vyslanci chtěli poslat k velícím gubernátorům, místodržitelům, magistrátům nebo jiným úředníkům v pevnostech, městech a kudy budou projíždět, mají se ti, které k tomu z doprovodu shledají způsobilými, nechat ochotně a bez zdráhání použít, svěřené záležitosti obstarat s náležitou skromností a věrností a co vyřídili, našim vyslancům věrně oznámit; mezi sebou však, že jeden byl dán přednost před druhým, protože naši vyslanci nejlépe vědí, kdo je k takovým úkolům nejvhodnější, nemají nechat vzniknout, natož projevit nebo převládnout žádnou tajnou či veřejnou řevnivost.

12. Také má každý cizí národy, jak při průjezdu, tak při pobytu, nechat bez urážek a posměchu, a naopak se k nim chovat slušně, přátelsky a tak, aby to cizince pohnulo a přilákalo prokazovat našim lidem všelijaké dobré služby a laskavosti. Proto má maršálek veškerou rozpustilost a zvědavou drzost, kterou u někoho shledá, hned přísně trestat a vždy užívat své pravomoci.

13. Všichni, kdo jsou v tomto doprovodu, mají u našich vyslanců zůstat po celou cestu a bez jejich vědomí v žádném případě nevstupovat do jiných či cizích služeb. Proto, a protože jsme našim vyslancům na tuto cestu přidělili a dali s sebou našeho vlastního přijatého osobního lékaře Hartmanna Gramanna, má i on u nich zůstat jak na cestě tam, tak zpět a s nimi se k nám zase vrátit.

14. A protože v tomto našem dvorním řádu nelze zahrnout a stanovit všechny nastávající případy, ponecháváme ostatní, co tu není výslovně uvedeno, nám známé rozvážnosti našich vyslanců a dáváme jim tímto plnou moc ve všem ustanovit další dobrý řád a ten podle času, míst a jiných nastávajících okolností rozmnožit. A co tedy naši vyslanci k zachování naší vysoké knížecí pověsti a dobrého řádu buď sami, nebo skrze jiné nařídí, připomenou a přikážou, tomu má být všemi a každým, nikoho nevyjímaje, tak plně vyhověno a veškerá povinná poslušnost prokázána, jako by to bylo námi samými v tomto našem dvorním řádu výslovně stanoveno a obsaženo.

15. Aby také každý znal své místo a pořadí při chůzi, sezení, u tabule, na cestách a jinde všude podle svého stavu a úřadu, uvedli jsme celý doprovod podle obvyklého zvyku našeho knížecího dvora do jistého pořádku.

(Tento pořádek je však naznačen na s. 56 a dále, ovšem s mnohem více osobami, než kolik ho bylo sepsáno v Gottorfu.)

Přikazujeme proto milostivě všem a každému, aby tento náš dvorní řád a co při něm naši vyslanci dále ustanoví, nařídí a přikážou, ve všech a každém bodě co nejposlušněji zachovávali, nijak proti němu nejednali a chovali se tak, aby se vyhnuli naší nemilosti a trestu, jimiž tímto vzpurným a neposlušným hrozíme, a abychom my naopak měli příčinu po šťastně vykonané cestě každému prokázat svou knížecí milost. Tak to vážně míníme. Na doklad jsme to stvrdili naší vytištěnou knížecí komorní pečetí a připojeným podpisem. Dáno na našem zámku a knížecím sídle Gottorfu, 1. října roku 1635.

(L. S.) Fridrich.

Když však páni vyslanci zpozorovali, že někteří z našich lidí takto předepsaný vážný příkaz a řád pouštějí z očí a hodlají žít podle vlastních hlav a vůle, a že se proto podle všeho začalo znatelně vkrádat všelijaké bezbožnictví, rozpustilost a nestřídmost, neměli nic důležitějšího než takovému nešvaru horlivě předejít a dosáhnout toho, aby se mezi námi na tak daleké a dlouhé cestě vedl život Bohu i lidem milý. Za tím účelem sepsali ještě navíc následující řád a dali ho v Revalu přečíst.

Řád knížecích holštýnských vyslanců vyhlášený v Revalu 8. prosince roku 1635

Protože při nynějším poselstvu, vypraveném podruhé nejjasnějším vysoce urozeným knížetem a pánem, panem Fridrichem, dědicem Norska, vévodou šlesvickým, holštýnským, stormarnským a ditmarským, hrabětem oldenburským a delmenhorstským atd., do Moskvy a Persie, oba knížecí páni vyslanci od počátku své cesty tam i zpět, a zvláště při bouři na moři, která z Božího dopuštění vypukla nesmírně velká, a při okamžitém nebezpečí těla a života, potom při bohužel přestálém ztroskotání u Hoglandu, záchraně některého zboží a nakonec při příchodu do Livonska, žádoucím způsobem uskutečněném z Boží milosti a pomoci, museli mnohokrát a ne bez zvláštní nelibosti, mrzutosti a rozhořčení vidět a zakusit, že řád vyhlášený hofmaršálkem vysoce zmíněné Jeho knížecí Jasnosti a nařízený se zvláštní vážností nebyl jedním i druhým náležitě dodržován, že pravá bázeň Boží, a zvláště v nejkrajnější nouzi těla a života všemi a každým Bohu vysoko a draze slíbené polepšení života, jakmile nebezpečí jen trochu pominulo, byla mnohými puštěna z očí a zapomenuta a jakoby hozena do větru, ba, což je bolestně nutno žalovat, docela zapomenuta a začalo se zase se starým životem; že vedle toho jim, oběma knížecím pánům vyslancům, povinná, vážně nařízená úcta, která skrze ně, pány vyslance, náleží samé Jeho knížecí Jasnosti, nebyla prokazována skoro nikým, anebo jen nemnohými, a žilo se, jako by už vůbec nebylo třeba dbát žádného řádu, a každému uložená služba a vyřizování byly vykonávány špatně: a protože, kdyby se takovému rozmáhajícímu se nešvaru, bezbožnému a nevázanému životu a nepořádku včas nezabránilo, není se čeho obávat jistěji než toho, že by nás předně už nanejvýš rozhněvaný Bůh, který nám ukázal metlu trestu a pohrozil záhubou, na nastávající ještě daleké cestě navštívil ještě tvrdším trestem a snad by to s námi docela skončil, a dále by tím vysoce zmíněná Jeho knížecí Jasnost byla na své vysoké a nedocenitelné pověsti, zvláště v cizině a u cizích národů, velmi poškozena a nanejvýš urážena — usoudili proto oba knížecí páni vyslanci, že je nezbytně nutné z plné moci a pravomoci, kterou jim Jeho knížecí Jasnost milostivě udělila nad výše zmíněným knížecím milostivým dvorním řádem, k odstranění právě zmíněných zlých počínání odporujících vážnému a pod vysokými tresty vydanému příkazu Boha i Jeho knížecí Jasnosti, k zamezení veškerého bezbožného jednání, k obno-

vení zanedbané povinné úcty, která jim náleží v osobě Jeho knížecí Jasnosti, a také k odstranění veškerého vkrádajícího se zmatku sepsat následující články jako trvalou sankci, zavazující všechny a každého v jeho stavu, kdo jsou v tomto doprovodu, nikoho nevyjímaje, dát je vyhlásit a potvrdit je připojením přísného a neúprosného trestu.

1. Zaprvé a předně: protože všichni, kdo z Travemünde odpluli s námi na lodi, mají dosud v čerstvé paměti a mít mají, v jakém zděšení, nouzi a krajním, každou hodinu a každý okamžik hrozícím nebezpečí těla a života jsme všichni společně i každý zvlášť stáli 29. října v noci mezi desátou a jedenáctou hodinou u Ölandu, 3. listopadu v noci u závětrného břehu pod Ölandem, 7. téhož měsíce v noci mezi desátou a jedenáctou hodinou před Revalem se ztrátou stěžně, 8. potom před finskými šérami a nakonec 9. listopadu večer v deset hodin pod Hoglandem, kde jsme konečně ztroskotali, takže kdyby nás nezachovala zvláštní Boží pomoc, dobrota a milosrdenství, byli bychom se všichni společně i každý zvlášť museli v moři potopit, zemřít a zahynout; protože však nanejvýš dobrotivý Bůh uprostřed svého hněvu pamatoval na své milosrdenství a vytrhl nás ze smrti, která tolikrát byla přítomna, a my jsme také všichni společně i každý zvlášť slíbili a přislíbili ustavičný dík, také pokání a polepšení celého hříšného života, a každý je povinen to splnit, dodržet, od hříchů upustit a Boha ze srdce vzývat o odpuštění hříchů, odvrácení dalšího trestu a udělení všeho zdárného blahobytu, štěstí a požehnání na naší ještě nastávající daleké cestě:

Nařídili proto knížecí holštýnští páni vyslanci k skutečnému provedení toho, aby se každé ráno a večer konaly jisté modlitební, kajícné a děkovné hodinky; a aby každý takové hodiny znal a včas se dostavil, má maršálek ráno, jakmile se začne rozednívat, dát troubit, aby se každý mohl obléknout. Hned o čtvrt hodiny později se má troubit k modlitbě, načež se má každý, odloživ veškerou práci nebo vyřizování, bez prodlení dostavit na místo určené k modlitbě a s náležitou zbožností se jí zpěvem a modlitbou účastnit. Stejně tak se každému nařizuje být večer po skončené tabuli na obvyklém místě a s povinnou zbožností se modlitební hodinky účastnit, s tímto připojeným vážným varováním: kdo, od nejpřednějších až po pážata, lokaje a chlapce, přijde příliš pozdě, když se už začalo zpívat, má dát do pokladničky pro chudé čtvrt říšského tolaru, kdo se však vůbec nedostaví, pokaždé půl říšského tolaru, bez

jakékoli námitky, a dokud to nezaplatí, zdržet se tabule; pážata, lokajové a chlapci však mají být bez výjimky potrestáni maršálkem, buď v kuchyni, nebo jinak podle uvážení, bez ohledu na osobu.

2. A totéž se má dodržovat i při řádných nedělních a všedních kázáních: každý se má hned na začátku dostavit, zpěvu, modlitbě a slyšení Božího slova s náležitou zbožností se účastnit, Bohu Všemohoucímu prokazovat povinnou službu a ze srdce ho vzývat o štěstí a požehnání k žádoucímu vykonání naší daleké cesty a k radostnému návratu, to vše pod hrozbou právě oznámeného trestu; na to má pan farář bdělým okem dohlížet a pilně dbát, aby se v tom chudým nic neodňalo.

3. A protože mnohé velmi trestuhodné neřesti, zvláště však rouhavé klení, zlořečení a přísahání vedle nestoudného hanobení a necudných oplzlých žertů jsou u mnohých v doprovodu tak běžné, že z toho někteří udělali skoro zvyk a nepokládají to za hřích, nýbrž to dokonce chtějí ospravedlňovat a omlouvat jako dobře učiněné, čímž se však hojně vyvolává spravedlivý Boží hněv a těžké tresty a často je pro jednoho tak bezbožného člověka trestána celá obec, chtějí knížecí páni vyslanci lehkomyslné klení, přísahání, zlořečení, hanobení, nezdvořilé žerty a jinou v Božím slově a ve svatých desaterech přikázáních vysoce zakázanou nestřídmost a nevázaný život tímto vážně zakázat a proti těm, kdo v tom budou přistiženi, příkladným trestáním, podle okolností i na těle, a stejně tak proti těm, kdo to slyší a neoznámí, libovolným potrestáním a zvláštní horlivostí neodvratně zakročit.

4. Dále, protože na dobrém řádu mnoho záleží a ten se nejlépe zachová tím, když každý pilně dbá, co je jeho úřadem, a co je mu uloženo, bez prodlení vždy a v každý čas věrně vykoná, chtějí knížecí páni vyslanci všechny a každého zvlášť předně a obecně připomenout a vážně napomenout, aby dvorní řád, který vysoce zmíněná Jeho knížecí Jasnost šlesvicko-holštýnská atd., náš milostivý kníže a pán, 1. října roku 1635 v Gottorfu milostivě vyhlásila a zvlášť zaměřila na toto jejich poselstvo, ve všech bodech a podle doslovného znění v nejpovinnější poddanosti co nejposlušněji zachovávali a ve všem se jím řídili, aby páni vyslanci měli příčinu chválit u Jeho knížecí Jasnosti poslušnost každého a nebyli nuceni užít proti vzpurným své pravomoci.

5. A aby každý věděl, jak to chtějí knížecí páni vyslanci mít u svého dvora jak na cestách, tak při pobytu, nařizují, ustanovují a přikazují, aby jak v ubytování, tak při odjezdu a nocležích, zvláště však za přítom-

nosti cizích lidí, byli maršálek spolu s vysokými důstojníky a dvořany vždy po ruce, doprovázeli pány vyslance v náležitém pořádku z ubytování a do něho a prokazovali jim všem náležitou úctu, jako by byla přítomna sama Jeho knížecí Jasnost, a chovali se tak, aby vysoké jméno a vážnost Jeho knížecí Jasnosti byly u každého, zvláště však u cizinců, tím víc ceněny a váženy; neboť všechny národy dávají na poselstva bedlivý pozor a usuzují z nich na stav, velikost, vlastnosti a vysoké statečné smýšlení nepřítomných vysokých panovníků.

6. Maršálek má udržovat náležitý a stálý pořádek, aby denně několik pážat a lokajů střídavě všude čekalo před pokojem knížecích pánů vyslanců a bylo po ruce, aby nikdo, zvláště z cizinců, nevešel do pokoje neohlášen a aby je páni vyslanci mohli používat k poselstvím.

7. Když se troubí k tabuli, mají se všichni a každý hned dostavit, aby se na nikoho nemuselo čekat; a kdyby někdo, zvláště k tabuli pánů vyslanců, přišel až po modlitbě a usednutí, má být povinen dát bez jakékoli námitky hned šest lübeckých šilinků do pokladničky pro chudé.

8. Pážata však mají po zatroubení hned jít do kuchyně, aby jídla řádně přinesla, postavila na stůl a podala vodu.

9. Když jsou jídla na stole, má maršálek spolu s několika dvořany pozvat a doprovodit knížecí pány vyslance k tabuli.

10. Nato se má hned podat voda, pomodlit a každý má k tabuli zaujmout své místo, jak jsou za sebou seřazeni v knížecím dvorním řádu; avšak tak, aby maršálek cizince, jsou-li přítomni, každého podle náležitosti jeho stavu jak při podávání vody, tak při sezení upřednostnil a pohostil.

11. Pážata se mají střídat po týdnu a před jídlem a po něm se u tabule modlit; a ten, na koho řada připadá, má být vždy po ruce, jinak ať očekává maršálkův trest.

12. Krájení u tabule knížecích pánů vyslanců mají obstarávat dvořané a stolníci a týdně se v tom podle svého pořadí střídat.

13. Stejně tak má maršálek u ostatních tabulí dobře dohlížet, aby se při jídle a pití nedělaly žádné prasárny a nečistoty.

14. Po tabuli se má každý věnovat svému uloženému úkolu a ti, kdo jsou určeni ke službě, mají zůstat po ruce, aby je knížecí páni vyslanci, kdyby si přáli to či ono, měli vždy k dispozici. Přitom chtějí knížecí páni vyslanci časté vybíhání a vyhledávání všelijakých záminek v hospodách nebo jiných domech a sklepech naprosto a vážně zakázat.

15. Zvláště však nemá nikdo z pážat, lokajů a jiných podřízených bez maršálkova vědomí a dovolení vycházet nebo zůstávat v noci úplně mimo ubytování, neboť vybíhání a noční pobyt venku tímto knížecí páni vyslanci pod vysokým trestem naprosto zakazují.

16. Stejně tak má být tímto úplně zastaveno a nijak dovoleno chlastání a popíjení po tabuli. Proto má vrchní šenk pilně dbát a hledět, aby se sice k jídlům a při nich na každou tabuli obstaralo a podávalo potřebné pití, po skončené tabuli však má dát sklep zase zamknout a klíč vzít zase k sobě. Má také dobře dohlížet na lidi určené ke sklepu, aby se nepáchal žádný tajný podvod, z něhož nevzniká nic než zmatek; a kdyby někoho v tom přistihl, má ho hned přísně potrestat. Tím se však nikomu potřeba úplně neodnímá, nýbrž se jen odstraňuje zbytečný nadbytek: kdyby si totiž někdo mezi jídly přál napít, má se to dít s vědomím vrchního šenka, který v tom bude zachovávat míru a nikomu potřebné neodepře.

18.[1] Když knížecí páni vyslanci uspořádají nějakou hostinu nebo jinak pozvou a přizvou cizince, mají se jejich lidé, zvláště však ti, kdo jsou určeni ke službě a mají svůj jistý úkol, a také předně pážata, lokajové, chlapci a podobní, úplně zdržet opíjení; naopak má každý pilně posluhovat a to, k čemu ho maršálek určí, pilně obstarat a vykonat.

19. Stejně tak, kdyby byli knížecí páni vyslanci pozváni jinam na hostinu, má se obsluhující čeleď vyvarovat pití a s nejvyšší pilností dbát na knížecí pány vyslance a na to, co jí je uloženo; a provinilci nemají očekávat nic jiného než trest.

A protože na cestách, zvláště však při odjezdu a dalším cestování z měst, vzniká jinak mnohý nepořádek tím, že si skoro každý balení odkládá až na poslední hodinu, a také tím, že ten či onen, když se má právě vyrazit, chce teprve navštívit známé a rozloučit se, čímž jsou knížecí páni vyslanci k nemalé neúctě Jeho knížecí Jasnosti i své často zdržováni, je vážným rozkazem knížecích pánů vyslanců, aby si každý, jakmile maršálek ohlásí odjezd, rychle zabalil své věci, byl připraven a zůstal po ruce, aby se v určený čas rychle naložilo; a když se troubí k odjezdu, nemusí se na nikoho čekat. Kdyby se tedy někdo při odjezdu ještě tu a tam zdržoval a otálel s loučením a podobně, nejenže se na něho vůbec nemá čekat, nýbrž má být také podle svého stavu a úřadu bez ohledu na osobu potrestán.

[1] Bod 17 v předloze chybí; Olearius čísluje od 16 rovnou 18.

20. Tak se mají i trubači před odjezdem úplně zdržet opíjení, být vždy připraveni a po ruce, aby na maršálkův rozkaz troubili do sedla a při vyjíždění dostáli svému úřadu, aby, kdyby se proti tomu někdo provinil, jak se už několikrát stalo, nebyli knížecí páni vyslanci nuceni proti nim zakročit přísným trestem.

21. Jak maršálek uspořádá další cestu, podle toho se má každý řídit a držet místo, které je mu přiděleno v dvorním řádu Jeho knížecí Jasnosti, takže se tímto naprosto ruší nepořádné jezdění nebo jízda na cestě a naopak se má cestovat vždy v dobrém pořádku.

22. Každý se má k cizincům chovat smířlivě a pokojně, nevysmívat se jim při jejich bohoslužbě ani jinak, natož se s nimi hádat nebo bít, nýbrž jim naopak prokazovat všechnu dobrou vůli a chovat se tak, jak by chtěl, aby se druzí chovali k němu.

23. A kdyby v tomto řádu, který si knížecí páni vyslanci vyhrazují kdykoli rozmnožit a podle potřeby změnit, něco nebylo obsaženo a maršálek jménem knížecích pánů vyslanců k zachování povinné úcty a dobrého řádu něco přikázal, má být od všech a každého, kdo jsou podřízeni maršálkovu velení, povinně poslouchán stejně, jako by to bylo obsaženo zde, dokud knížecí páni vyslanci nerozkážou jinak.

Přikazují proto knížecí páni vyslanci všem a každému, kdo se nachází v tomto jejich doprovodu, zcela vážně a chtějí, aby těmto bodům sepsaným vedle dvorního řádu vyhlášeného Jeho knížecí Jasností a tomu, co k nim přináleží, hned po jejich vyhlášení prokazovali plnou povinnou poslušnost a v žádném případě proti nim nejednali, ani přímo, ani nepřímo.

A přitom knížecí páni vyslanci očekávají, že každý, komu jsou milé vysoká vážnost Jeho knížecí Jasnosti a jeho vlastní čest, se bude chovat náležitě a tak, aby knížecí páni vyslanci nebyli při svých vysokých úkolech obtěžováni stížnostmi a jinými nepříjemnostmi a nebyli nuceni zakročit proti neposlušným příkladným trestem atd.

Co bylo vedle těchto přísných řádů ještě vydáno a vyvěšeno jiných příkazů a nařízení na různých místech tu a tam, bylo by příliš obšírné sem zařazovat. Zprvu se sice nad tímto stanoveným řádem vážně drželo a proti provinilcům se sahalo k náležitému trestu. Protože se však nedlouho potom nejen některým začalo přehlížet, nýbrž vyslanec Brüggemann dal také některým lokajům a jiným obyčejným lidem sekery s připevněnými křesadlovými hlavněmi, vhodné k sekání

i střílení, a k tomu moc, aby revalským, kdyby se k nim příliš přiblížili, svévolně a nepřátelsky čelili, byly tak dobré řády brzy puštěny z očí a zapomenuty. Proto, zatímco jsme v Revalu, abychom vyčkali nových pověřovacích listů z Holštýnska, leželi celé tři měsíce, vznikly mezi našimi lidmi a revalskými kupeckými pomocníky různé výtržnosti, které nakonec vyústily ve vraždu a zabití.

Isaac Mercier zabit v Revalu.

Když se totiž 11. února v noci nedaleko ubytování vyslanců kupečtí pomocníci a naši lidé z rozpustilosti nebezpečně do sebe pustili, pohnul strašný křik výtržníků Brüggemannova komorníka Isaaca Merciera, Francouze, jinak tichého a zbožného člověka, aby vyběhl ze svého ubytování našim na pomoc; kupečtí tovaryši ho však přivítali tyčí na nošení džberů tak, že mu rozrazili lebku, a on druhého rána, když čtyři hodiny ležel jako v těžkém spánku, vypustil duši. Jeho tělo doprovodili 22. téhož měsíce nejen vyslanci a jejich doprovod, nýbrž i ctihodná rada a nejpřednější měšťané do kostela sv. Mikuláše a s okázalými církevními obřady ho pohřbili. Ačkoli se vyslanci s přispěním ctihodné rady velmi snažili pachatele vypátrat, zůstal přece nejmenován.

KAPITOLA OSMÁ

O městě Revalu

Co se týče města Revalu, leží pod 59. stupněm a 25 minutami šířky a, jak se má za to, 48 stupni a 30 minutami délky u Baltského moře, a to ve vironském kraji estonského knížectví. Livonsko se totiž od řeky Dviny až k *Sinus Finnicus* čili Finskému zálivu dělí na Lotyšsko a Estonsko. Estonsko pak zahrnuje především pět krajů, totiž Harjusko, Vironsko, Allentaken, Järvsko a Wiek; vesměs velmi úrodné a na obilí bohaté krajiny.

Pole se hnojí bez hnoje.

A ačkoli mnohými válkami bylo velmi mnoho půdy zpustošeno a zdivočelo, přece se každoročně mnoho křovin a lesa vypaluje a znovu se z toho dělají pole, která pak v prvních letech dávají nejkrásnější obilí. A člověk musí s podivem hledět, jak to obilí tak bujně a krásně roste, ačkoli se semeno bez zkypření půdy jen hází do popela. Protože však sám popel ze sebe nic vydat nemůže, mám za to, že to působí síra a ledek, které po vypálení a po zbylém uhlí zůstanou v zemi. To je totiž jisté, že uhelný prach velmi hnojí a dělá půdu úrodnou. Nacházím něco podobného u Strabóna na konci páté knihy, kde říká, že okolí hory Vesuvu, která leží u Neapole, má být velmi úrodná půda, protože hora občas hoří. *Fortassis*, praví, *haec etiam causa fertilitatis est locorum circumjacentium, quemadmodum Catanae perhibent partes, quae cineribus ab Aetnaeo igne sursum egestis fuerint infectae, fuisse vini feraces redditas. Habent etiam pinguedinem et glebae, quae igni ardescunt quaeque fructus profert: eaque, dum abundat pinguedine, apta est incendio, sicut omne quod sulphureum est; consumpta pinguedine et gleba restincta ac in cinerem conversa ad fruges producendas reducta est.* [Snad je to i příčina úrodnosti okolních míst, jako se vypráví o krajině u Catanie, že části pokryté popelem vyvrženým etnským ohněm se staly bohatými na víno. I hrouda, která hoří ohněm, má v sobě tuk a nese plody; dokud tuku oplývá, je náchylná k hoření

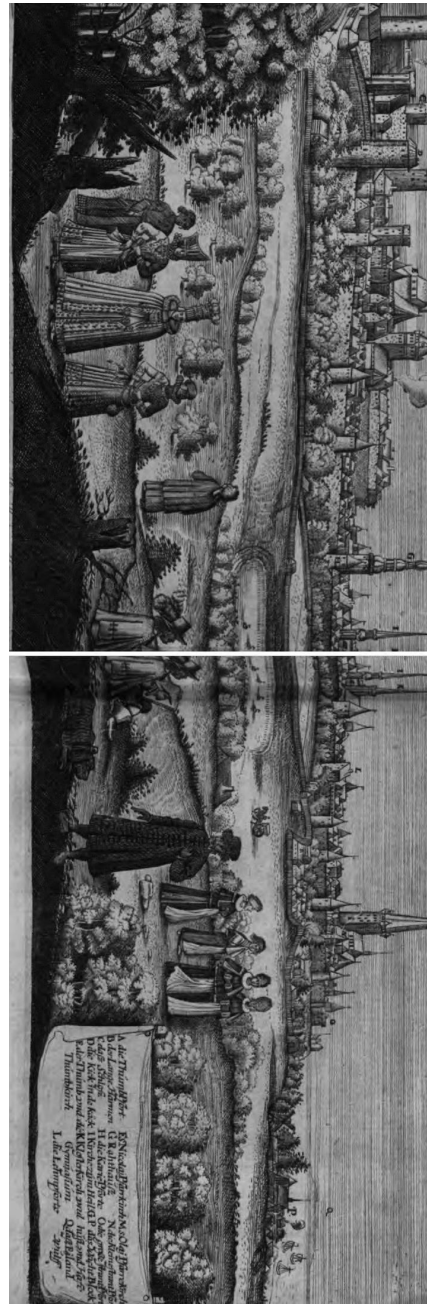

Reval v Livonsku

jako všechno sirnaté; když se tuk spotřebuje a hrouda uhasne a změní se v popel, je znovu schopná rodit plody.] Tedy: to může být příčina úrodnosti okolních míst, jako se říká, že na Sicílii kolem hory Etny dělá oheň vyvržený země velmi úrodnou pro víno; i některé hroudy, mají-li v sobě mnoho tuku a sirné hmoty, hoří, a když vyhasnou a změní se v popel, nesou nádherné plody. Protože je tedy v tomto kraji Livonska tak dobré pěstování obilí, stává se, že sám Reval může vyvézt několik tisíc lastů žita a ječmene. Vaří tam dobré a silné pivo, a ne tak špatné, jak píše Zeiler v 31. kapitole svého *Itineraria*. Livonsko má také velmi dobrý chov dobytka, také mnoho drobné zvěře a ptactva, takže lze ve srovnání s Německem s nepatrnými náklady vést nádherný stůl; často jsme totiž koupili zajíce za osm měděných kulatých peněz (což jsou v míšeňské minci dva groše) a tetřeva za tři groše a ještě levněji.

Kdy byl Reval postaven.

Město Reval postavil roku Kristova 1230 Valdemar, druhý toho jména, král dánský; velikostí, stavbami a opevněním nijak nezaostává za Rigou, neboť už dříve bylo dobře chráněno vysokými hradbami, rondely a baštami, takže i Moskvan, který proti němu dvakrát vedl válku a tvrdě je ostřeloval (jak je ještě nyní vidět na zámku u Tönnisbergu), musel nepořízeně odtáhnout. Nyní je však ještě víc opevňováno, neboť se obklopuje silnými baštami a valy podle návrhu jeho matematika pana Hemseliuse, jemného a zručného muže; loni, když jsem tam byl, byly už hotovy dvě bašty. Za ochránce má Jeho královské Veličenstvo švédské; je to přední obchodní město, a pro výhodnou polohu místa je od přírody jakoby obchodu zasvěceno, jak o tom svědčí výstavný přístav, nádherná rejda a velké pohodlí pro plavbu a sklad, jaké mu Bůh a příroda na tomto místě dopřáli před jinými.

Dobrá výhoda města Revalu pro obchod.

Proto město hned po svém založení samo od sebe tak přitáhlo obchod, že den ze dne rostlo v obyvatelích, kteří obchodem dospěli k velkému bohatství, a nádherně se zastavělo kostely, kláštery a obydlími a opevnilo zdmi a hradbami. A protože se při takto stále rostoucím obchodu ulice a obydlí všude opatřily výstavnými kamennými a skladišťními domy k zajištění zboží, které se ustavičně dováží a vyváží, před ohněm a jiným nebezpečím, a všechno bylo zařízeno pro obchod, pokládá se město Reval doma i v cizině za nejpřednější, a to pro ruský obchod a sklad za nejvhodnější *emporium* ve Finském zálivu: hojně ho

navštěvují lodi všech národů a míst a zároveň bylo, stejně jako města Riga a Tartu v Livonsku, přijato do více než čtyři sta let trvajícího chvalitebného hanzovního společenství. Zvláště spolu se čtvrtou hanzovní čtvrtí a hlavním městem Lübeckem udržovalo město Reval po tři sta let, až do ruských válek, které na Livonsko dopadly, dvorec (kontor) ve Velkém Novgorodě v Rusku, spoluvládlo jako přední člen a zároveň mělo pravomoc, že bez jeho rady a souhlasu se nic nesmělo udělat a nikomu z Livonska nebo z ciziny přes moře nesmělo být dovoleno obchodovat do Ruska; proto také před všemi jinými místy získalo a užívalo *ius stapulae* i *ius sistendi mercatus* [skladové právo a právo zastavovat obchodníky], což mu bylo později potvrzeno různými mírovými smlouvami uzavřenými mezi chvalitebnými králi švédskými a velkoknížaty v Moskvě, jmenovitě roku 1595 v Tjavzinu, roku 1607 ve Vyborgu a roku 1617 ve Stolbovu.

Ačkoli tedy ruskými válkami, které na ně dopadly, a také po jejich utišení závistí některých cizinců, kteří město Reval obviňovali ze zištnosti a podobně, ovšem bez pravého důvodu, neboť neužívá ničeho jiného než svých práv a statut stejně jako jiná hanzovní města, byl obchod městu značně odňat, má přece až do této hodiny nádherné svobody od mistra k mistru, od krále ke králi. Užívá lübeckého práva. Má vlastního superintendenta a konzistoř. Jsou oddáni čistému evangelickému náboženství podle augsburského vyznání a obstarávají svou veřejnou bohoslužbu skoro každodenními kázáními v různých kostelech skrze dobře zběhlé kazatele. Měli také dobře zařízené gymnázium, z něhož se každoročně posílali učení studenti do Tartu na livonskou a jiné akademie. Jinak se vládne *statu reipublicae democratice* [demokratickým zřízením obce] za účasti cechů, starších a představených. A nyní mají za syndika pana dr. Johanna Vestringa, výtečného učeného muže. Měšťané, zvláště páni z rady, duchovenstva a gymnázia, byli tehdy mezi sebou tak svorní a důvěrní, že jsme na to s radostí hleděli: často pořádali řádná shromáždění a hostiny, na nichž nám také prokazovali mnoho cti, lásky a přátelství. V létě se k takové zábavě nabízí dobrá a pohodlná příležitost v rozkošných zahradách, pahorcích a procházkách, které tu a tam leží před městem.

Starý klášter sv. Brigity.

Mezi nimi je na severní straně u přístavu, půl míle od města, i starý zpustošený klášter sv. Brigity, z něhož je dodnes vidět zdi a klenuté pod-

zemní chodby. Loni, když jsem byl v Revalu, viděl jsem u výše zmíněného pana dr. Vestringa, svého velmi váženého přítele, starou knihu, v níž bylo obšírně popsáno založení, zařízení i zánik tohoto kláštera. Totiž že se se stavbou začalo roku po narození Kristově 1400, když byl mistr Cord velmistrem v Prusku a mistr Cord Vietinghoff mistrem v Livonsku, dále Johann Ocke biskupem v Revalu, skrze bohatého kupce jménem Huns Swalbert, který se z obzvláštní zbožnosti zřekl světských věcí, vstoupil do duchovního řádu a vynaložil na zřízení tohoto kláštera velké peníze, námahu a práci. K němu se připojili ještě dva další bohatí kupci, jmenovitě Huns Kupert a Gerlach Kruse, kteří se nejprve dali obléci jako laici a potom se stali kněžími. Byl to klášter bratří i sester. Sestry byly vysvěceny roku 1431 v neděli před sv. Janem, bratři však v neděli po sv. Janu, a za představeného a zpovědníka byl zvolen pan Gerlach Kruse. Klášter však neočekávaným požárem roku Kristova 1564 v den Exaudi úplně vyhořel a lehl popelem.

Bratři a sestry měli, jak stojí v téže knize, zvláštní způsob, jak si dávat něco najevo beze slov, a to prsty a posunky rukou, totiž: ukazovákem se dotknout oka hledícího vzhůru znamená Krista. Týmž prstem se dotknout hlavy znamená *Confessorem* čili zpovědníka. X na hlavě: *Diaconem* [jáhna]. Dvěma prsty se dotknout hlavy: abatyši. Ukazovák přiložený k malíčku znamená pít. Pět prstů spojených dohromady znamená vodu. Ukazovák přetažený přes prsa znamená číst. Pěst se vztyčeným palcem pohnutá znamená nedbat. Palec sevřený ukazovákem a prostředníkem znamená hanbu. A mnoho podobného, co by bylo příliš dlouhé sem všechno zařazovat. A tolik o tomto zpustošeném klášteře, kam se Revalští často chodí procházet pro potěšení.

Revalští měšťané udržují také s venkovskou šlechtou dobré společenství a důvěrnost, a proto jejich obchod a živnost znatelně sílí a roste.

O venkovské šlechtě v Livonsku, jejích výsadách a právech.

Pokládám za nikoli nevhodné připomenout k jejich slávě i více o venkovské šlechtě v Livonsku, která patří k estonskému knížectví. Rytířstvo v estonském knížectví jsou svobodní šlechtici; za starých časů se proti Rusům drželi nad míru dobře a mužně, takže pro tuto svou zvláštní statečnost a šlechtické rytířské chování je od dánských králů, zvláště od krále Valdemara II., který jim roku 1215 dal první rytířská práva, a od krále Erika VII., který je roku 1252 sepsal, potom od mistrů řádu mečových bratří, rovněž od velmistrů v Prusku, mezi nimiž

pan Konrád z Jungingenu udělil šlechtě v Harjusku a Vironsku právo z milosti dědit jejich statky na syny i dcery, a to až do pátého kolena,

**Filiae accipiunt ius successionis in feudalibus.* Chytraeus, *Saxonia*, s. 20.*

a nakonec od mistrů Německého řádu v Livonsku (mezi nimiž pan Walter von Plettenberg, zvolený roku Kristova 1495 a roku 1513 učiněný jako první knížetem Svaté říše římské, zanechal estonskému knížectví mnoho nádherných statut), byli obdařeni velmi význačnými a skvělými výsadami a zároveň osvobozeni od všech dávek, kromě jezdecké služby. A když se potom rytířstvo při ruských válkách vidělo ode všech opuštěno a za časů krále Erika se dalo pod ochranu švédské koruny, byly mu od chvalitebných králů této říše až do nynější hodiny všechny takové vybojované, zděděné a po předcích zachované výsady potvrzeny a byli při nich ponecháni.

Politická správa a výkon spravedlnosti spočívá v jejich zemském soudu, který je obsazen dvanácti šlechtickými zemskými rady a koná se každoročně obvykle v lednu: za předsedu mají královského pana gubernátora Estonska, před nímž jsou sporné strany slyšeny ve dvou krátkých výměnách písemných podání, a tak se v soukromých věcech jedná jen souhrnně a vynáší rozsudek.

Gubernátorem byl tehdy urozený pan Philipp Scheiding, rada Jejího královského Veličenstva a švédských říší. Po jeho smrti však Jeho hraběcí Excelence Erik Oxenstierna, svobodný pán na Kimitu, pán na Fiholmu, Heringsholmu a Wälligårdenu atd., rada Jejího královského Veličenstva a švédské koruny, kterého pro jeho nanejvýš chvályhodné ctnosti město Reval nemůže dost vychvalovat, a proto ho nerado postrádá. Když byl nyní povolán zpět do říše k vysoce důležitým záležitostem, byl na takové vysoké místo nedávno ustanoven vysoce urozený hrabě Heinrich z Thurnu atd., o němž byla řeč výše na 52. listu, také rada Jeho královského Veličenstva a švédských říší atd., k němuž město Reval i země chovají neméně naděje.

Spory o hranice se urovnávají.

Zemské stížnosti předkládá a projednává s královským panem gubernátorem a pány zemskými rady hejtman rytířstva, který se volí ze šlechticů a každé tři roky střídá. Ve sporech o hranice, které jsou kvůli velkým a zdlouhavým ruským a polským válkám, jimiž se hranice velmi posunuly, velmi běžné, se každé tři roky ustanovují tři manští soudci,

totiž v Harjusku, Vironsku a Wieku, kteří spolu se svými přísedícími a sekretářem objíždějí sporné hranice a mezi stranami rozhodují. Kdo se pak cítí takovým rozsudkem poškozen, odvolá se k zemskému soudu, který ustanoví jisté komisaře, kteří sporné místo ohledají, strany vyslechnou a rozsudek manského soudce buď potvrdí, nebo změní. Mají také čtyři hakenrichtery (venkovské policejní soudce) ve čtyřech krajích estonského knížectví, Harjusku, Vironsku, Järvsku a Wieku, jimž je svěřen dohled nad mosty, cestami a stezkami, které jsou pro mnoho bažin velmi špatné.

KAPITOLA DEVÁTÁ

O Neněmcích čili starých obyvatelích Livonska

Kdy bylo Livonsko přivedeno ke křesťanské víře.

Staří obyvatelé Estonska i celého Livonska byli pohané a modlosluţebníci až do roku Kristova 1170, za doby císaře Fridricha Barbarossy, jak se zmiňuje Albert Krantz v 6. knize *Vandalie* a Chytraeus[1] ve své *Saxonii*; tehdy byli příležitostí obchodu, který tam vedli Brémští a Lübečtí, přivedeni ke křesťanské víře, a mělo se to stát takto: Když v té době brémští kupci, kteří vedli svůj obchod přes Baltské moře, byli bouří zahnáni do zálivu u Rigy, kteréžto místo bylo tehdy Němcům ještě neznámé, seznámili se a spřátelili s lidmi, kteří tam a na pobřeží až do Pernau bydleli, vyměňovali si s nimi zboží a tak začal obchod. Ti lidé prý zprvu byli velmi prostí, takže med, kterého je v Livonsku mnoho, vylisovali a vosk zahodili jako neužitečnou věc.

Meinhard, první biskup v Livonsku.

Když se to dozvěděl mnich Meinhard ze Segebergu, vydal se ze zvláštní zbožnosti a z popudu Ducha svatého s nimi na lodi tam, postavil si na malém ostrově na řece Dvině chýši čili prostou kapli, zdržoval se v ní se svým *famulem* čili pomocníkem, s velkou námahou se naučil řeči barbarských národů, vedl s nimi o pravé víře a pravé bohoslužbě přátelské rozhovory a tak jim pomalu vštípil křesťanskou víru a mnohé z nich obrátil. Když však neobrácený, nezkrotný a drzý lid často přepadal křesťany, kteří tam vznikli, opevnili tito pro svou ochranu to místo a nazvali je Kirchholm. Tento Meinhard, protože neúnavně pokračoval v učení lidí, byl na rozkaz papeže Alexandra, toho jména třetího, vysvěcen brémským arcibiskupem na prvního livonského biskupa.

---

[1] David Chytraeus (1530–1600), luterský teolog a historik, profesor v Rostocku, autor kroniky *Saxonia*.

Bertold, druhý biskup, zabit.

Když zemřel, následoval ho Bertold, opat cisterciáckého řádu, kterého tam Brémští rovněž poslali jako biskupa. Když se však snažil přivést barbary k poslušnosti křesťanské víry nejen slovem, nýbrž i mečem, a vytáhl proti nim do pole, dostal se na nezkrotném koni doprostřed barbarů a byl jimi zabit. V té bitvě prý padlo 1100 křesťanů a 600 Estonců, jak vypráví stará sasky psaná brémská kronika, která je v knihovně mého nejmilostivějšího pána. Tento prý dal počátek městu Riga. Johannes Magnus klade v *Historia Gothorum Sueonumque*, kn. 19, že se to stalo roku Kristova 1186.

Albrecht, třetí biskup.

Potom poslali Brémští ze své kapituly třetího biskupa jménem Albrecht, roku 1169.[1] Ten prý Rigu dostavěl a roku 1200 ji obehnal zdí. Vládl šťastně 33 let a pomáhal šířit křesťanskou víru v Livonsku. Jak lze vyrozumět z právě zmíněného rukopisu, nabídl se Albrecht, kanovník v Brémách, sám z horlivosti pro křesťanské náboženství, že půjde do Livonska a dá se použít proti nekřesťanům. Odešel pak do Říma a dal se papežem potvrdit za biskupa. Ten mu dal moc založit v Livonsku nový řád a po dobytí země mu postoupit třetí díl, aby měl pomoc proti pohanům. Biskup Albrecht přichází z Říma zase domů, bere k sobě několik statečných mužů ze svého příbuzenstva, mezi nimiž nejpřednější byli Engelbrecht a Theodoricus z Tiesenhausenu, táhne s nimi, a za nimi mnoho jiných, do Livonska, zřizují řád mečových bratří a volí Wina za prvního mistra tohoto řádu, a tak vytáhli barbarům čile vstříc.

Řád mečových bratří.

Tento řád zrušil polský král Zikmund, když si podrobil celé Livonsko, roku Kristova 1561, když trval 357 let. Jejich znamením byly dva červené meče položené křížem přes sebe, které nosili na pláštích, jak uvádí Franciscus Mennenius v *De originibus ordinum militarium*. Když však byli barbaři přesto ještě příliš mocní a často vítězili, povolali tito mečoví bratři na pomoc velmistry čili bratry Německého řádu z Pruska (jehož zakladatelem měl být Falco, král jeruzalémský, jak uvádí Chytraeus). Ti pak spojenou mocí barbarské národy přemohli, přivedli k poslušnosti a tak mezi nimi dál zasadili křesťanskou víru.

---

[1] Rok 1169 je v předloze zjevně chybný (Bertold padl 1198); Albrecht z Buxhövedenu byl biskupem od roku 1199.

Znak řádu mečových bratří

V Lotyšsku a Estonsku je dodnes velmi mnoho jejich potomků, kteří nemají ani města, ani vesnice, nýbrž jsou otroky a nevolníky ve službách venkovské šlechty a měšťanů ve městech; zachovávají si dosud svou starou mateřštinu, a to estonština nemá s lotyštinou vůbec žádnou příbuznost; obecně je však nazývají Neněmci.

Mají také svůj zvláštní kroj; zvláště ženy nosí úzké sukně jako pytle, na nichž vzadu visí mosazné řetízky s počítacími penízky; dole jsou lemované žlutými skleněnými korálky; nejpřednější z nich, a obvykle kojné, nosí na krku ploché kulaté stříbrné peníze velké jako půltolary a celé tolary, mezi nimi je však leckterý skoro tak velký jako dřevěný talíř nebo podnos; jsou tenké jako plech.

Oděv Neněmců.

Svobodné dívky chodí zimu i léto prostovlasé, nechávají si vlasy rozpuštěné a ustřižené až po krk, takže hlavou docela připomínají čeledíny;

jejich šaty jsou z prostého hrubého vlněného sukna a plátna, které si samy tkají a zhotovují. Nosí v létě lýkové boty, v zimě však boty z nevydělaných chlupatých volských a kravských kůží. Většina z nich jsou chudí lidé a nemají víc, než co mají na sobě a co si strčí do úst. Proto, když slaví svatbu, snesou vedle toho, co jim k tomu daruje jejich pán, dohromady, co kdo zmůže, a dopřávají si přitom, jak nejlépe mohou.

Jejich svatby.

Obřady a zvyky při jejich svatbách se dějí většinou takto: Jsou-li nevěsta a ženich ze dvou různých vesnic, přiveze si ženich nevěstu na koni. Sedí za ním a pravou rukou ho objímá kolem těla. Vpředu jede dudák, za ním dva svědkové s tasenými kordy, jimiž sekají křížem do dveří svatebního domu a pak je hroty zarážejí nahoře do trámu, kde sedí ženich. Ženich, když takto veze svou nevěstu, má na rozštěpené holi dva měděné peníze čili kulaté penízky, které dává těm, kdo před ním zavírají ohrady, aby ho nechali projet. Nevěsta však má červené vlněné pentle, které hází na cestu, zvláště tam, kde jsou křižovatky a kde stojí kříže na hrobech nepokřtěných dětí, které nepohřbívají na hřbitově, nýbrž u cesty.

Odvážení nevěsty.

Za ženichem jedou rovněž na koních ostatní hosté, muži se svými ženami a čeledíni s děvečkami.

Nevěsta musí, dokud sedí u stolu, mít přes hlavu svěšený šátek, který jí zakrývá obličej. Týž zvyk mají i Moskvané čili Rusové, rovněž Peršané a Arméni.

Zahalování nevěst.

Zdá se, že zahalování nevěst bylo velmi starým zvykem, jak je toho mínění i Plinius v kn. 21, kap. 8. Dosvědčuje to také Lucanus v 2. knize *De bello Pharsalico*:

Non timidum nuptae leviter tectura pudorem, lutea demissos velarunt flammea vultus.

[Žlutý svatební závoj, jenž měl lehce zakrýt nevěstinu plachou stydlivost, jí zahalil sklopenou tvář.] Rovněž Tertullianus v knize *De virginibus velandis*, kde mluví o Rebece, že šla ženichovi vstříc zahalená, říká v kap. 11: *Atquin etiam apud ethnicos velatae ad virum ducuntur.* I u pohanů je zvykem, že se ženy přivádějí mužům zahalené. Odtud prý dostalo latinské slovo *nuptiae*, svatba, své jméno; slovo *nubere* totiž

Neněmecká svatba: ženich veze nevěstu

u starých znamenalo zakrývat, zahalovat, jak se o tom lze s více doklady dočíst u Rosina, *De antiquitatibus Romanis*, kn. 5, kap. 37.

Když neněmecká nevěsta a ženich chvíli sedí u stolu a jedí, vyzvou je a uloží na lože, ačkoli je ještě jasný den. Hosté jsou mezitím veselí a dobré mysli; po dvou hodinách se mladí manželé zase přivedou a celou noc se tančí a pije, až tu jeden, tam druhý padne a usne.

Víra Neněmců.

Co se týče jejich víry a bohoslužby, byli jejich předkové, jak bylo řečeno, přivedeni ke křesťanské víře před 400 lety a jsou nyní vedle německých Livonců oddáni augsburskému vyznání: mají ve městech i na vesnicích své kostely a kazatele, kteří jim přednášejí slovo Boží v jejich neněmecké řeči a podávají svátosti.

Na některých místech na venkově je však za naší doby k tomu vedli velmi špatně, protože se práci často dávala přednost před bohoslužbou. Proto žili ve velké nevědomosti a u mnohých se necítí ani tak křesťanská horlivost k pravé bázni Boží, jako srdce lpící na pohanském a mod-

lářském počínání. Na různých místech, zvláště na pahorcích, si totiž vybírají jisté stromy, které až po vrcholek osekávají, ovíjejí červenými pentlemi a pod nimi konají své pověrčivé prosby a modlitby, které směřují jen k tomu, aby se jim a jejich blízkým zachoval a rozmnožil pozemský blahobyt.

Pouť Neněmců.

Mezi Revalem a Narvou, dvě míle od rytířského statku Kunda, nedaleko obecního kostela, stojí stará rozpadlá kaple, k níž Neněmci bydlící v okolí každoročně o Navštívení Panny Marie hojně putovali, někteří po kolenou a nazí obcházeli kolem velkého kamene ležícího v kapli a přinášeli své obětiny z jídla, aby se jim a jejich dobytku přes rok dobře vedlo, nebo aby se, byli-li nemocní, zase uzdravili. Při takových poutích se našli všelijací markytáni, a tak to vyústilo v obžerství a chlastání, smilstvo, vraždy a jiné hrubé neřesti. Za naší doby nebyl takový nešvar ještě úplně odstraněn, ačkoli se tamní kazatelé o to velmi snažili a značně ho omezili.

Čarodějnictví a pověry.

Mají je za čarodějný národ a říkají, že čarodějnictví je mezi nimi tak běžné, že ho staří učí mladé; a někteří si z naučeného čarodějného modlářství po rodičích a předcích nezachovali víc než holé zvyky při některých věcech a namlouvají si, že kdyby je opominuli, neměli by ve svém díle žádné štěstí. Například když porážejí nebo vaří nějaké jídlo nebo vaří pivo, vždy, dříve než z toho sami něco okusí, kus toho hodí nebo vylijí do ohně nebo na jisté místo a nechají to přijít nazmar.

Překřtívají děti.

S malými dětmi mají také své kejkle. Vyprávěli nám, že někteří své děti, jsou-li v šestinedělí neklidné, tajně překřtí a dají jim jiné jméno s výmluvou, že dítě dostalo nesprávné a nevhodné jméno, a proto je tak neklidné.

Čarodějnictví v Itálii.

Kdyby tolik nepropadli čarodějnictví a nebyli zatíženi tak těžkou prací, jistě by, kdyby mohli, provedli i svým pánům a úředníkům, co kdysi dělali čarodějové v Itálii, o nichž píše církevní otec Augustin v *De civitate Dei*, kn. 18, kap. 18, že za jeho doby se vyprávělo, že někteří hostinští v Itálii připraveným sýrem proměnili své hosty, když ho snědli, v koně a voly, takže v takové podobě museli obstará-

vat hostinskému práci, po vykonané práci však byli zase přivedeni k rozumu.

Dělají si také zčásti podivné představy o věčném životě. Jeden kněz ve vesnici u Rigy vyprávěl, že jedna Lotyška dala svému mrtvému muži do rakve jehlu a nit; když se jí ptali po příčině, řekla: aby si její muž na onom světě mohl záplatovat šaty, kdyby se snad roztrhaly, a nemusel chodit mezi jinými lidmi k hanbě.

Proč jeden chtěl přijmout večeři Páně.

Protože je tedy u některých tak velká prostota a nevědomost v Božích věcech, způsobená většinou tím, že je jejich páni vážně nevedli k slyšení Božího slova, vzniká z toho i pohrdání slovem Božím a svátostmi. Jak mi pak probošt v Lüganuse (který leží nedaleko Narvy) pan M. Andreas Wesick, můj dobrý přítel, vyprávěl některé takové příklady, a mezi jinými, že ho zavolali ke starému neněmeckému sedlákovi, když ležel na smrtelné posteli, a prosili, aby nemocnému podal večeři Páně. Když se probošt ptal, proč si sedlák nyní přeje přijmout svatou večeři Páně, ačkoli předtím ve zdravých dnech po několik let o ni nedbal a nepřijímal ji, odpověděl: přemluvili ho k tomu přátelé, aby, kdyby se z tohoto lože už nezvedl, mohl být pohřben na hřbitově a poctivě. Rovněž jiný se velmi hanebně, ohavně a rouhavě vysmíval svému sousedovi, když se dozvěděl, že šel ke stolu Páně.

K takovému barbarství dali vedle právě zmíněné příčiny (kvůli tvrdému nevolnictví) zčásti podnět i někteří neučení a neschopní kazatelé, kteří byli od některých šlechticů (kteří měli *ius patronatus* čili moc dosazovat kněze), učitelů jejich dětí, bez ohledu na to, jak špatní byli, dosazeni do kazatelského úřadu.

Dobrý církevní řád.

Když se o takovém nešvaru a nanejvýš nebezpečném stavu křesťanské církve dozvěděla vysoce chvalitebná švédská koruna, horlivě se o to z popudu bývalého říšského kancléře, pana Axela Oxenstierny blahé paměti, který se o švédskou říši a církev nanejvýš zasloužil, zasadila, aby to změnila a uvedla do lepšího stavu. A proto asi před 18 lety vydala chvalitebné nařízení, aby duchovní v zemi pod biskupem, který sídlí v Revalu na Dómu, každoročně konali své shromáždění a jednali o blahu církve a pokračování pravé bohoslužby. Přitom se zároveň konají o jistých látkách *disputationes* a *declarationes*, což jako zkouška žene vesnické kněze ke knihám a povzbuzuje k pilnosti.

Na takových shromážděních a prvních vizitacích, kterých bylo v různých dobách několik nařízeno, se našli tak špatní chlapíci, že i na nejpřednější hlavní otázky dávali tak špatné a prosté odpovědi, že to bylo k údivu a k politování.

M. Heinrich Stahl.

Při takové nutné reformaci a polepšení neněmeckých církví se chvályhodně dal použít pan M. Heinrich Stahl, nyní superintendent v Narvě, učený muž, který Lutherův Malý katechismus, evangelia s výkladem a mnoho jiných užitečných věcí přeložil do estonského čili neněmeckého jazyka a dal je veřejně vytisknout, aby se pomohlo i těm, kdo nemohou chodit do kostela.

Heinrich Göseken.

Nemenší chválu si v tomto ohledu zasloužil i nebožtík vysoce učený muž pan Heinrich Brockmann, nejprve profesor řečtiny a potom kazatel neněmecké obce na venkově, který mnoho luterských církevních písní a žalmů převedl do estonštiny a do dobře rýmovaných veršů, které se nyní zpívají v kostelech.

Znění lotyšské čili neněmecké přísahy

Nüüd seisan minna N. N. siin, kui sinna Sundja minust tahat, et minna seckockto perrast tunnistama pean, et sesinnane mah, kumba pehl minna seisan, Jumla ninck minnu verteenitut mah on, kumba pehl minna minno eo aial eltanut ninck prukinut ollen … atd.

To jest:

Nyní stojím já, N. N., zde, jak ty, soudce, ode mne žádáš, že mám podle práva vyznat, že tato země, na níž stojím, je Boží a moje zasloužená země, kterou jsem odedávna držel a užíval. Tak přísahám při Bohu a jeho svatých: Jak mě Bůh má soudit v soudný den, že tato země je Boží a moje zasloužená země, kterou jsem já i můj otec odedávna drželi a užívali. Přísahám-li křivě, ať to jde na mé tělo i duši, na mne a na všechny mé děti a na všechen můj blahobyt až do devátého kolena.

Lotyšská přísaha.

Lotyši u Rigy si prý mají položit na hlavu kus drnu, vzít do ruky bílou hůl a přísahat, aby tím naznačili, že je-li jejich přísaha křivá, ať oni, jejich blízcí i jejich dobytek takto uschnou, zčernají a zchudnou.

Protože je to, jak řečeno, otrocký národ a je zatížen tvrdým nevolnictvím, nenajde se u nich víc, než co mají na sobě a při sobě, kromě jejich obydlí ve vesnicích. Nechávají jim sotva tolik půdy a polí obdělávat, aby se se svými blízkými mohli skrovně a těsně protlouct rokem. Na některých místech, kde je mnoho lesů, chodí do lesa, vymýtí si tam tajně kus pole, sejí a sklízejí obilí a zakopávají je do země; dozví-li se to jejich vrchnost, vezme se jim to, sedlák se potrestá a zbije se metlami.

Trestání neněmeckých sedláků metlami

Trest Neněmců.

To je obecný trest, který se jim ukládá: musí si svléknout košili z těla a obnažit se až po boky, potom si buď lehnout na zem, nebo se nechat přivázat ke kůlu; pak je musí jiný Neněmec mrskat metlami, a podle provinění se jim přisoudí jistý počet metel. Bere se vždy pár naráz a bije se tak, že teče krev, zvláště když pán řekne: *Selcke nak maha peksema!* Má se bít, až půjde kůže z hřbetu; to je s nimi pak zle.

Je to hrubý, tvrdý národ, a proto často snášejí raději takový trest než peněžitý. V Lotyšsku na dvoře pana De la Barre nám věrohodní lidé vyprávěli, že jeden starý sedlák na témže statku si měl pro nějaké provinění lehnout a dát se zbít metlami; protože však ten muž byl ve vysokém věku, prosila za něho De la Barrova manželka ze soucitu, aby se mu to změnilo v nepatrnou peněžitou pokutu, jen jeden švédský tolar čili osm grošů. Sedlák však za takovou milost poděkoval, svlékl se a lehl si se slovy: Na stará kolena nechci dělat nic nového a zavádět žádnou změnu; chci být spokojen s trestem, který snášeli moji otcové.

Najde se u nich také málo peněz, protože se jim často nechává jen holý život. A co páni s přísností na nich nevykonají, to dělají správci. Každý pán, kterému říkají *isand*, má totiž na statcích fojty a podfojty. Ty nazývají *kubjas*, ony však úředníky od neněmeckých junkerů; ti, zvláště když nedostávají určitý plat od svých pánů, nýbrž od sedláků, často chudé lidi tak sužují, že nevědí kudy kam.

Strašný příklad zoufalství.

Před nemnoha lety se stalo, a je to ještě známo v celém Livonsku, že takový sužovaný sedlák, kterému chtěl úředník vzít i potraviny, ze zoufalství ve svém domě pověsil svou ženu a malé děti jedno po druhém a oběsil se u nich. Když úředník časně ráno přišel, aby provedl pohrůžkou zabavení, a vstoupil do tmavého domu, dotkl se hlavou nohou oběšených, a když spatřil ten bídný výjev, zděsil se a utekl; potom by byl jistě rád, kdyby byl se sedlákem zacházel šetrněji. Pro jejich otrocký, tvrdý a lopotný život o nich Livonci složili tyto rýmy:

Já jsem livonský sedlák chudý,
můj život je mi trpký všudy.
Já lezu po bříze nahoru,
z ní mám sedlo i postroj koni.
Já boty svazuji lýkem jen,
junkerovi plním truhlu den co den,
faráři dávám, co mi patří,
a o Bohu a jeho slovu nevím zhola nic.

Svoboda Neněmcům neprospívá.

Má se sice za to, že jim není prospěšné nechat jim mnoho svobody a peněz, že by se stali příliš vzdorovitými. Pořád jim totiž leží v mysli, že jejich předkové měli zemi v držení, Němci je však přemohli a učinili otroky. Proto, zvláště v zimě, když jedou z města a jsou opilí, neradi uhýbají Němci, který je potká, z cesty a nemluví mnoho dobrých slov. Jejich smýšlení se ukázalo i při vzbouření, které před nemnoha lety vzniklo při vpádu plukovníka Botta, kdy se někteří sedláci vzbouřili proti svým pánům a měli v úmyslu je zčásti, kde mohli, vydat do rukou nepřítele, zčásti dokonce zabít. Někteří z nich za to pak byli na různých místech potrestáni na životě.

KAPITOLA DESÁTÁ

Z Revalu do Narvy; dále o městě Narvě

Vracíme se nyní zase ke své cestě

Odjezd z Revalu.

Když jsme v Revalu pobývali do třináctého týdne a služebníci vyslaní z Kalmaru do Šlesviku se vrátili s žádanými věcmi, a stejně tak náš ruský tlumočník Hans Arpenbeke, který byl poslán do Moskvy ohlásit velknížeti naše dlouhé zdržení a přestálé ztroskotání, připravili jsme se k další cestě a poslali napřed hofmistra s několika lidmi a s naším náčiním a věcmi na třiceti saních; ti z Revalu odjeli 24. února. 2. března vyrazili i vyslanci a následovali se zbytkem lidí. Několik radních a mnoho dobrých přátel nás doprovodilo míli cesty; téhož dne jsme dojeli sedm mil až do Kolky, statku, který patřil švédskému vojevůdci panu Jacobu De la Gardiemu. Třetího dne téhož měsíce až do Kundy, statku, který patřil panu Johannu Müllerovi, mému zesnulému tchánovi. 4. téhož měsíce jsme postoupili pět mil až na statek pana Johanna Focka. A 6. března pět mil až do města Narvy, kde nás opět přivítali výstřely ze dvou velkých děl.

Město Narva.

Vysoký vodopád před Narvou.

Město Narva leží v Allentakenu na ingermanlandské hranici, 60 stupňů od rovníku, na rychle tekoucí řece, kterou nazývají Narvská řeka. Tato řeka je u města Narvy skoro tak široká jako Labe v Německu, nese hnědou vodu, vytéká z velkého jezera Peipus, ležícího šest mil od města Tartu, a malou půlmíli od města Narvy má vysoký vodopád, kde se voda s hrozným hlukem řítí ze skalnatého lomu a dvě míle za městem vtéká do Finského moře.

Duha.

A protože voda rozbitá o skálu stříká v kapkách vysoko do výšky, je za jasného slunce dopoledne i odpoledne vždy vidět duhu, což je radost

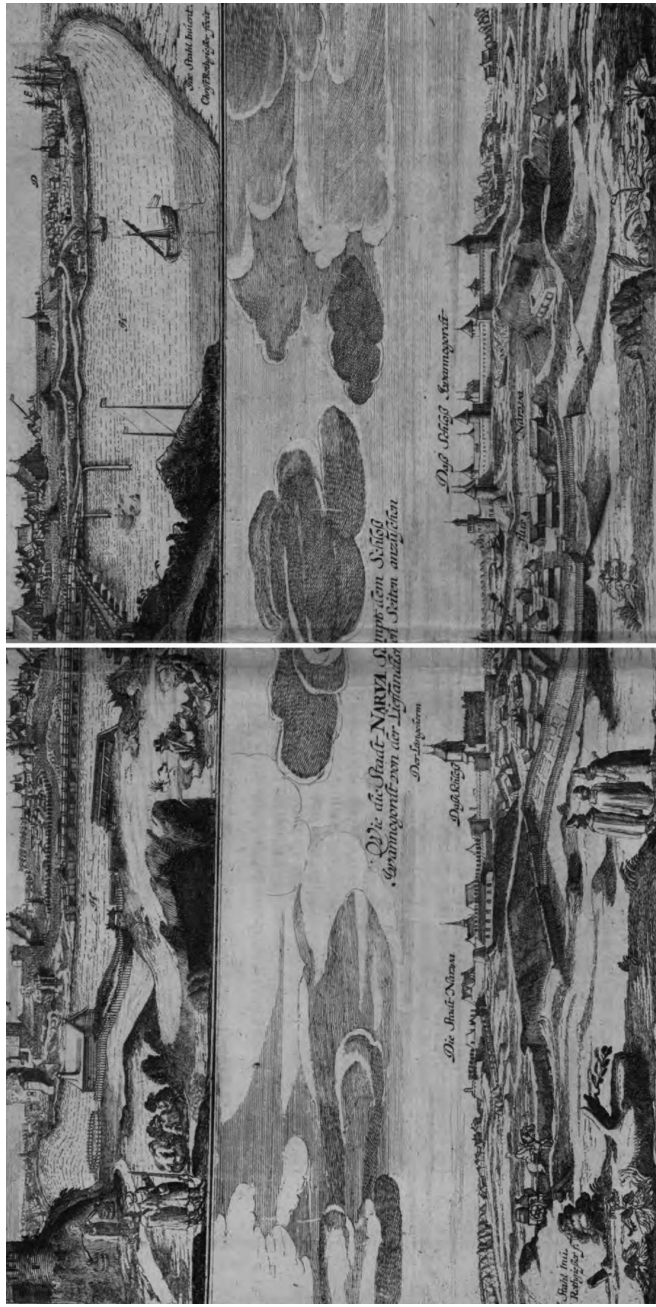

Narva a Ivangorod

Vodopád u Narvy

pohledět. Kvůli velkému vodopádu se musí zboží, které chce z Pskova a Tartu do Narvy a na moře, vyložit dobrou půlmíli nad městem a dopravit do města po souši.

Kdy byla Narva postavena.

Město Narvu prý postavil Valdemar, druhý toho jména, král dánský, roku Kristova 1223. Na této straně vody leží dosti dobře postavený zámek, v němž tehdy sídlil místodržitel. Na druhé straně vody u řeky však pevný zámek Ivangorod, obehnaný třemi kamennými zdmi. Postavil ho prý, jak se má za to, tyran Ivan Vasiljevič ve velkém spěchu a nazval ho podle svého jména. Roku Kristova 1558 tyran město Narvu dobyl, roku 1581 je však švédský král Jan prostřednictvím Ponta De la Gardieho znovu dobyl.

[Strany 116–117 ve skenu předlohy chybějí.]

Vlk napadl sedláky.

Za zámkem bylo dosud předměstí, nazývané ruská Narva, … … seno naložených saní jedoucích za sebou; ten se hned vrhl na první, vyskočil na něho, chytil ho za hrdlo a strhl ho, stejně tak i druhého. Třetímu stáhl kůži přes hlavu, čtvrtému utrhl nos a tváře, pátého a šestého také

velmi zranil. Když to zadní viděli, spojili se, bojovali s vlkem, přemohli ho a ubili.

Jednoho ze zraněných Rusů jsem s naším doktorem v Narvě navštívil a prohlédl; měl obličej a hlavu tak žalostně zřízenou, jak je zde podle tehdejšího nákresu vyveden na mědirytině. Ten zemřel spolu se všemi ostatními zraněnými na vzteklinu.

Kůži tohoto vlka vycpali, ukázali ji vyslancům a pro tu hroznou událost ji Narvští uschovali na památku.

Příběh o medvědovi.

Skoro podobný příběh o medvědovi nám vyprávěl myslivec v Ermes v Livonsku. Že totiž roku 1630 v jedné vesnici v tom kraji, když sedlák postavil před krčmou otevřený sud slanečků na prodej a odešel do krčmy, přišel z lesa velký silný medvěd, pustil se do sudu a nažral se z něho, kolik potřeboval, pak šel do dvora mezi koně, a když sedláci přiběhli, aby je zachránili, některé z nich vedle koní poranil, takže museli ustoupit.

Medvěd se opil a byl ubit.

Potom vešel do domu, přišel ke kádi s pivem čili k varné kádi, v níž stálo čerstvé pivo, a nachlastal se až k prasknutí. Hostinská, která si se dvěma dětmi vylezla na pec, musela ve velkém strachu a tichu na toho zlého hosta přihlížet. Když měl medvěd svůj díl, odkráčel zase k lesu. Sedláci však, když viděli, že se začíná motat, šli za ním, a když na cestě padl jako opilý člověk a usnul, vrhli se na něho a zabili ho. Mělo se za to, že se medvědovi snad ztratila mláďata a že kvůli jejich hledání tak bloudil.

Sedláka zachránil před medvědem jeho pes.

Jiný sedlák nechá v noci pást svého koně v lese; když si ho chce ráno vzít, najde u něho sedět medvěda, který už si z něho udělal dobrou hostinu. Když medvěd sedláka spatří, opustí mršinu, běží k němu, chytí ho a nese v náručí k mršině. Sedlák však měl ke svému štěstí s sebou malého psa, který na medvěda štěkal a kousal ho do pat. Zatímco se medvěd chce psa zbavit, pustí sedláka, a ten mrštně uteče. V tom kraji, zvláště v Ingermanlandu, prý medvědi roztrhají mnoho losů, protože je to pomalé zvíře.

Medvědi vyhrabávají mrtvé.

Ba prý nešetří ani těla mrtvých lidí v zemi, nýbrž je, nejsou-li zakopána dost hluboko, zase vyhrabávají a žerou; tak na podzim roku 1634

za Hackhofem směrem k Narvě vyhrabali na hřbitově 13 mrtvol a ty, které ležely v rakvích, i s nimi odnesli.

Před nemnoha lety se stalo, že jedna přední a v tom místě dobře známá paní potkala na cestě medvěda, který nesl v náručí mrtvolu a táhl za sebou rubáš; když její kůň před saněmi ten výjev spatřil, frkal a vzpínal se, utekl se saněmi a vláčel paní nemálo přes pařezy a kameny.

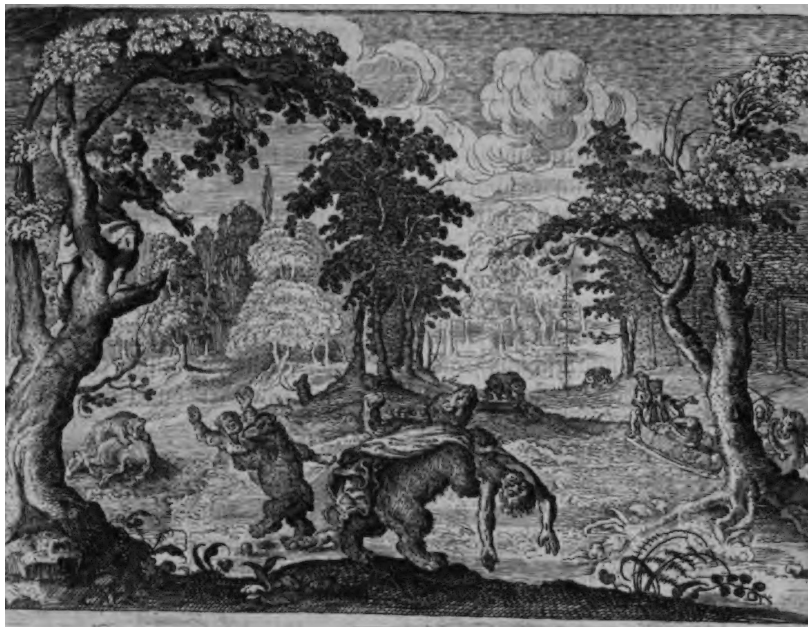

Medvěd nese mrtvolu

Bylo nám vyprávěno ještě mnoho jiných a podivnějších příběhů, které se s medvědy v těch místech udály: jak totiž medvěd u Rigy držel ženu ve svém doupěti asi 14 dní, rovněž když je střelili, jak chytili lovce a co s nimi dělali a jak se od nich podivně dostali, a podobně. To jsem však, protože by se to čtenáři, zvláště tomu, kdo nic podobného neslyšel, mohlo zdát neuvěřitelné, nechtěl v písmu dále zmiňovat.

KAPITOLA JEDENÁCTÁ

Z Narvy do Novgorodu a o městě Novgorodu

Odjezd do Novgorodu.

7. března jsme zase vyjeli z Narvy a večer jsme přijeli do Lilienhagenu, sedm mil od Narvy. 8. téhož měsíce až do Sarizy, šest mil. 9. jsme dopoledne ujeli čtyři míle až do Orlina, švédské vesnice, kde nám vyšel zase vstříc náš tlumočník, kterého jsme poslali napřed na hranici, se zprávou, že na hranici na nás čeká pristav.

Vyslanci si povolali nejpřednější z našich lidí a znovu je přátelsky upomenuli, aby jim, vyslancům, kvůli Jeho knížecí Jasnosti prokazovali náležitou čest a chovali se tak, jak vyžaduje povinnost každého úřadu. Rusové, na jejichž hranice teď vstoupíme, totiž obzvláště hledí na to, jak jsou vyslanci svými lidmi ctěni a jak se k nim chovají. Když jsme slíbili, že to povinně i ochotně uděláme, a zároveň jsme prosili, aby se i s námi jednalo s ohledem na každého podle jeho stavu a náležitosti, a nikoli s jedním jako s druhým bez rozdílu (jak se to zdálo) okřikovat a hanobit, bylo nám to rovněž přislíbeno, a tak jsme vesele jeli pristavovi vstříc; zastihli jsme ho míli za Orlinem v lese pod širým nebem, jak se 24 střelci a 90 saněmi stojí ve sněhu.

Jak byli vyslanci přijati na hranici.

Pristav jménem Konstantin Ivanovič Arbuzov, když viděl vyslance vystupovat, vystoupil také ze svých saní, stál v zeleném hedvábném kaftanu, ověšený zlatým řetězem, přes něj dlouhý kabát podšitý kunami. Když k němu vyslanci šli, přišel jim několik kroků vstříc se slovy: Vy, vyslanci, smekněte klobouky! Protože však už po kloboucích sahali, odpověděli tedy skrze tolmače: Milý pristave, už se stalo. Nato začal pristav číst z cedulky: Že na rozkaz velikého panovníka, cara a velkoknížete pana Michaila Fjodoroviče, samovládce vší Rusi atd., ho poslal novgorodský vojevoda *kněz* Pjotr Alexandrovič Repnin, aby vyslance Philippa Crusia a Otta Brüggemanna přijal, opatřil povozy, to jest bezplatnou dopravou, a proviantem a doprovodil do Novgorodu

a do Moskvy. Když za to vyslanci poděkovali, podal jim pristav teprve ruku, ptal se na jejich zdraví a jak se jim vedlo na cestě. Nato zapřáhli koně do našich saní a téhož dne nás dovezli ještě šest mil až do vesnice Čeverin.

10. března jsme v poledne přijeli do Desawy a k večeru do vesnice Mokriza, osm mil od Čeverinu. 11. téhož měsíce jsme dorazili do Velkého Novgorodu.

Příjezd do Velkého Novgorodu.

Při vjezdu si pristav násilím vynucoval přednost před vyslanci, a ačkoli se tomu bránili, jel přesto dál na předním místě. Když jsme však přišli do ubytování, prosil vyslance skrze našeho tlumočníka za prominutí své hrubosti, kterou se proti nim při vjezdu dopustil, a vymlouval se, že to neudělal sám od sebe, nýbrž na rozkaz vojevody; kdyby ho neuposlechl, mohl by být u velknížete udán a přijít do velké nesnáze.

Velký Novgorod se odhaduje na 40 německých mil od Narvy. Zjistil jsem tam *elevationem poli*, výšku pólu, 58 stupňů a 23 minut,

Elevatio poli Novogardiae.

bez ohledu na to, že Lundorp v pokračování Sleidana klade 62 stupňů a Paulus Jovius[1] dokonce 64, což by šlo příliš daleko na sever. Říká totiž v knize *De legatione Muscovitarum*: *Novogardia perpetua quasi hieme et tenebris longissimarum noctium premitur. Nam polum arcticum ab horizonte sexaginta quatuor gradus elevatum videt.* [Novgorod je sužován jakoby věčnou zimou a temnotou nejdelších nocí. Vidí totiž severní pól vyvýšený nad obzor o šedesát čtyři stupňů.] Já jsem však roku 1636 dne 15. března v poledne výšku slunce velmi přesně změřil a shledal, že je nad obzorem vyvýšeno 33 stupňů a 45 minut. Deklinace slunce, protože byl přestupný rok, se podle délky počítala na asi 2 stupně 8 minut; odečte-li se od výšky slunce, vyjde pro výšku rovníku 31 stupňů a 37 minut. Odečte-li se to od 90, zbývá pro výšku pólu 58 stupňů a 23 minut. Se mnou se v tom shoduje Andreas Bureus, bývalý švédský vyslanec, o němž byla řeč výše na 10. listu, který jako učený a v matematice zkušený a pilný muž položil toto místo ve své švédské a ruské mapě rovněž tak, ba ještě o deset minut níž.

[1] Paolo Giovio (1483–1552), italský humanista a dějepisec; jeho spisek o Moskevsku *De legatione Basilii magni principis Moschoviae* (1525) vznikl podle vyprávění ruského vyslance v Římě.

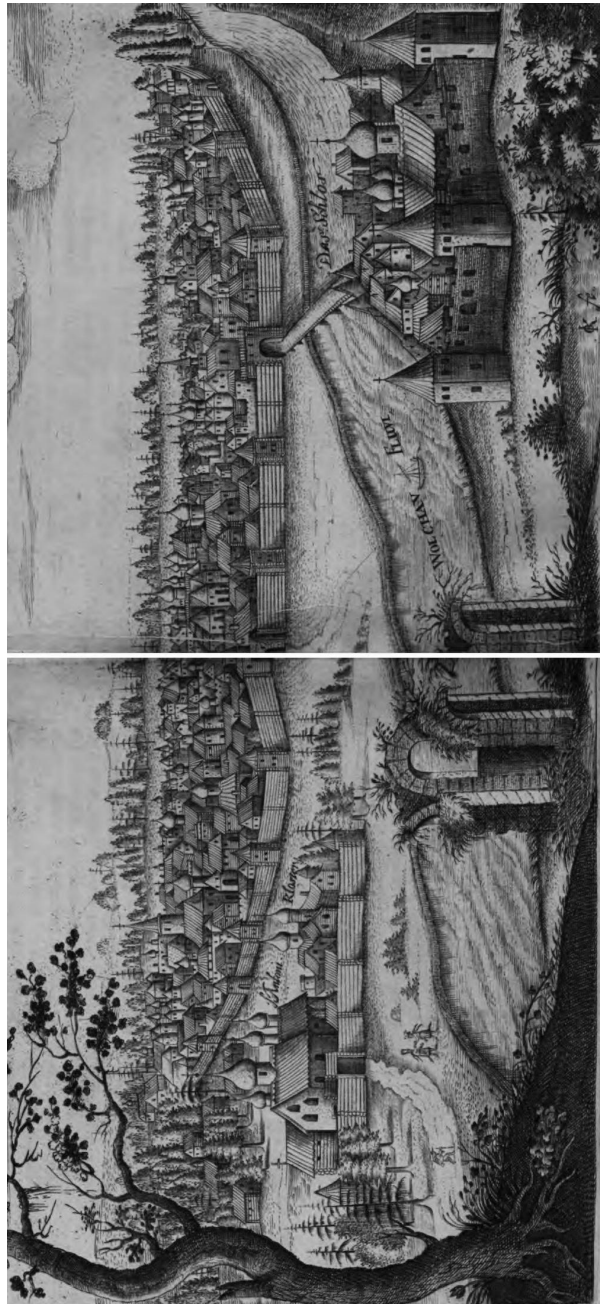

Velký Novgorod

Popis Velkého Novgorodu.

Město Novgorod je dosti velké město, v obvodu zaujímá míli cesty, kdysi však bylo ještě mnohem větší, jak lze dosud vidět na starých zdech a tu a tam zpustlých kostelích a klášterech na této straně. Zvenku je pro mnoho klášterů, kostelů a věží nádherné na pohled, domy však, stejně jako valy a bašty města, jsou nyní jako u většiny měst v celém Rusku z jedlového dřeva čili trámů na sebe vrstvených a postavených. Leží v rovném poli u na ryby bohaté řeky Volchovu, která mimo jiné dobré ryby dává velmi velké, tučné a chutné cejny, kteří se prodávají za málo peněz. V okolí je výborné polní hospodářství a pastviny pro dobytek, velké množství konopí, lnu, medu a vosku. Zpracovávají se tam také nejkrásnější juchtové kůže, s nimiž vedou velký obchod. Pro obchod leží velmi dobře, protože jím protéká na lodi bohatá řeka Volchov, která vytéká z jezera Ilmeň, ležícího půl míle nad městem, a vlévá se do Ladožského jezera, a to u Nöteburgu řekou Něvou do Finského a Baltského moře. Kdysi tam vedli silný obchod Livonci, Litevci, Poláci, Švédové, Dánové, Němci a Flandři, a proto byli velmi bohatí a mocní. Město bylo kdysi pokládáno za hlavní město celého Ruska, bylo knížecím sídlem a i celá provincie (tak daleko sahá a táhne se až k Toržku) byla zvláštním knížectvím, které neposlouchalo cara, nýbrž mělo vlastní knížata a minci.

Pyšné novgorodské přísloví.

Pro velké množství lidu, bohatství a moci z toho udělali pyšné přísloví a říkali: *Kto možet stojať protiv Boga i Velikogo Novgoroda?* To jest: Kdo může povstat proti Bohu a Velkému Novgorodu? Seneca však k tomu říká jinak:

Kn. 6 De beneficiis, *kap. 31.*

Nihil tam magnum, quod perire non possit [Nic není tak velké, aby nemohlo zaniknout]. Jak mocné a nepřemožitelné bylo, muselo v různých dobách se svou velkou škodou zakusit. A to když roku Kristova 1427 Vitold s polským vojskem na ně tak tvrdě dolehl, že museli prosebně a s velkými dary přijít a prosit ho o mír, o čemž Salomon Neugebauer v *Historia rerum Polonicarum*, kn. 5, píše takto:

Vitold sužuje Novgorod.

Ivan Vasiljevič Grozný dobývá Novgorod.

Vitoldus Polonicis militibus Novogardensibus Russis, libero populo, praetextu controversorum finium bellum intulit, superataque praeter spem eorum difficultate itineris, cum ad Oposcam castra fa-

ceret, supplicibus et ingentia dona adferentibus pacem dedit. [Vitold s polským vojskem vytáhl pod záminkou sporných hranic do války proti novgorodským Rusům, svobodnému národu, a když nad jejich očekávání překonal obtížnost cesty a utábořil se u Opočky, dal jim mír, když prosili a přinášeli ohromné dary.] Rovněž roku 1477, když je tyran Ivan Vasiljevič Grozný po sedmileté válce přemohl a radou a pomocí jejich vlastního arcibiskupa Theofila vstoupil se zbraní v ruce do města pod záminkou, jako by chtěl některé obyvatele, kteří se zdáli lnout k římské církvi, přivést k poslušnosti jejich řecké církve; tehdy uloupil statky všech kupců a nejpřednějších měšťanů, i samému arcibiskupovi vzal všechno jeho zlato a stříbro a odvezl do Moskvy přes 300 vozů naložených zlatem, stříbrem, perlami a jinými nejdražšími věcmi, ba i je samé, a místo nich tam přesídlil jiné, kteří mu museli každoročně platit velkou daň. O tom podává obšírnou zprávu Zikmund svobodný pán z Herbersteinu, za jehož života se to stalo, a Alexander Guagnini[1].

Tyranie Ivana Vasiljeviče.

Je známo, co vytrpěli roku 1569 od krutého tyrana Ivana Vasiljeviče, který je z falešného podezření, že s jeho nevlastním bratrem, kterého dal popravit jedem, chystali proti němu úklad a přidržovali se polského krále, násilím přepadl, všechno, co se jemu a jeho vojákům ve městě a kolem něho připletlo do cesty, pobil, rozsekal na kusy, velké houfy nahnal na dlouhý most a svrhl do vody a způsobil tak strašnou krvavou lázeň, jaká v Rusku nikdy nebyla slýchána.

Velké krveprolití v Novgorodu.

Při této řeži zahynulo 2770 předních měšťanů, nepočítaje ženy, děti a obecný lid. V novgorodském kraji vyplenil 175 klášterů, zčásti je vypálil a pobil mnichy, a co ze statků nebylo spáleno, odvezl tyran s sebou, jak o tom obšírněji vypráví Guagnini v *Descriptio Moschoviae*.

Jacobus, dánský šlechtic.

Jacobus, dánský šlechtic, kterého poslal dánský král Fridrich, toho jména druhý, jako vyslance k tomuto tyranskému velknížeti, uvádí ve svém *Hodoeporicon Ruthenicum*, že řeka Volchov byla mrtvolami

[1] Alessandro Guagnini (1538 Verona – 1614 Krakov), Ital v polských službách, voják livonské války a velitel ve Vitebsku. Jeho *Sarmatiae Europeae descriptio* (Krakov 1578), popis Polska, Litvy a Moskevska, se hojně četla. Maciej Stryjkowski ho obvinil, že si přivlastnil jeho rukopis.

tolika tisíců žalostně popravených lidí tak naplněna, že byla zastavena ve svém řádném toku, musela vystoupit stranou a téct přes pole.

Mrtvoly zavražděných zastavily řeku.

A protože se to stalo osm let před průjezdem tohoto vyslance, věrohodně mu to vyprávěli novgorodští obyvatelé, u nichž přes měsíc pobýval. V zmíněném cestopise totiž říká: *Hoc etsi minus credibile videtur, tamen omnia sese in rei veritate sic habere a fide dignis in Russia cognovi, ab iis scilicet, qui adhuc sub potestate Muscovitae Novogardiae commorantur, alias tabulae huic non admovissem.* I když se to zdá nevěrohodné, dozvěděl jsem se přece od věrohodných Rusů, kteří dosud bydlí v Novgorodu, že je to pravda. A říká dále, že tehdy byl kraj kolem Novgorodu pro toto zpustošení ještě tak holý, že kdyby pristav nedal přivézt proviant odjinud, byli by museli zemřít hlady.

Příklady tyranie.

Protože se zmiňuji o kruté tyranii, kterou tento Ivan Vasiljevič spáchal na městě Velkém Novgorodu, chci čtenáři k libosti uvést z Guagniniho ještě dva strašné příklady, které se tehdy také staly.

Po spáchání výše zmíněné nelidské vraždy ho tamní vládnoucí arcibiskup pozval na hostinu, snad aby se mu ze strachu zalíbil. Tyran to neodmítl, nýbrž se v určenou hodinu dostavil se svými ozbrojenými strážci a průvodci, během jídla však poslal a dal vylomit chrám zvaný sv. Žofie, sám o sobě bohatý na zlato a stříbro, v němž byly uloženy drahocenné statky nejpřednějších pánů jako na pravděpodobně bezpečném místě, a dal z něho všechno vynést.

Nešťastná hostina biskupova.

Po skončené hostině arcibiskupa oloupil o všechen jeho drahocenný oděv, biskupské ozdoby a nádheru a řekl: Už se ti nehodí být arcibiskupem, spíš dudákem, a vodit medvěda a nechat ho za peníze tancovat. Máš si vzít ženu, kterou jsem ti vyhlédl a určil. Ostatním opatům a převorům, kteří utekli z klášterů do města a byli na této hostině, řekl: Musíte se všichni dostavit na arcibiskupovu svatbu a buďte tímto ode mne na ni pozváni, musíte však přinést dobré svatební dary. A každému uložil jistou částku podle toho, jak odhadl jeho jmění, a vynutil ji s pohrůžkami. Když přinesli peníze, a to tím ochotněji, že se domnívali, že přijdou k dobru oloupenému arcibiskupovi, vzal si je a dal arcibiskupovi přivést bílou březí klisnu, ukázal na ni prstem a řekl: Hle, to je tvá žena, sedni si na ni a jeď do Moskvy; tam tě dám zapsat do cechu

dudáků, abys hrál tančícím medvědům. Chudák byl přinucen sednout si v prostém soukenném kabátě na koně, svázali mu nohy pod koňským břichem, pověsili mu na krk lyru, citeru a píšťaly a tak musel projet městem Novgorodem, a ačkoli hrát na píšťalu se nenaučil, musel pískat. Jaký to vydávalo tón, lze si snadno domyslet. S takovou potupou nechal tyran arcibiskupa odejít; výše zmíněné opaty a mnichy však dal popravit všelijakým druhem strašné smrti, většinou rozsekat sekerami na kusy, nahnat na kopí a utopit ve vodě.

Theodor Syrkov žalostně umučen a zabit.

Potom musel přijít na řadu přední bohatý muž jménem Theodor Syrkov; toho si zavolal do tábora nedaleko Novgorodu, dal ho svázat provazem kolem těla a táhnout řekou Volchovem; když tyran zpozoroval, že se brzy utopí, dal ho zase vytáhnout a ptal se, co dobrého viděl pod vodou. Ten odpověděl: Velkokníže, viděl jsem, že všichni ďáblové sedí shromážděni v této řece, v Ladožském jezeře a v ostatních okolních vodách a čekají na tvou duši, aby ji s sebou stáhli do pekelného jezera. Nato tyran řekl: Dobrá, viděl jsi dobře, chci ti takový výklad tvého vidění odplatit s díky. Dal ho pak držet nohama až po kolena v kotli, který byl prý plný vroucí vody, a vařit tak dlouho, dokud nepřiznal, kde ukryl své peníze a poklad; ten muž byl totiž velmi bohatý a dal na vlastní náklady postavit a zřídit 12 klášterů. Když mu umučený muž dal přinést 30 tisíc zlatých ve stříbrné minci, dal ho i s jeho bratrem Alexejem rozsekat na kusy a hodit do vody.

Takovou porážku s tak strašným vražděním tehdy dobré město Novgorod vytrpělo a poznalo, jak dokáže násilí odolat. Má také ještě v čerstvé paměti, co proti němu roku 1611 dokázal a prokázal švédský vojevůdce Jacob De la Gardie, takže jeho přísloví o jeho velké moci přišlo docela vniveč.

Moskevský velkokníže tam nyní dosadil vojevodu čili místodržitele a metropolitu, kteří bydlí na zámku, obehnaném na této straně vody silnou kamennou zdí; skrze ně vládne městu a celé provincii ve světských i duchovních věcech.

Modla Perun.

Když byli Novgorodští ještě pohany, měli modlu jménem Perun, což je bůh ohně[1]. Rusové totiž nazývají oheň *perun*, a na témže místě,

[1] Omyl autora: Perun byl slovanský bůh hromu a blesku; rusky *perun* znamená hrom, blesk, ne oheň.

kde stál, byl postaven klášter, který si dosud ponechal od něho jméno a nazývá se Perunskij monastyr. Modla stála v podobě člověka a držela v ruce ohnivý kámen, na pohled jako hromovou střelu nebo blesk.

Perunova oběť.

Této modle ke cti udržovali ve dne v noci hořící oheň z dubového dřeva, a když některý jeho služebník z nedbalosti nechal oheň vyhasnout, musel být potrestán na životě. Když však Novgorodští přijali křest a stali se křesťany, hodili modlu do Volchova, ta prý plula proti proudu, a když připlula k mostu, bylo prý slyšet hlas: To máte, Novgorodští, na mou památku; a zároveň prý byl na most hozen klacek. Tento Perunův hlas prý byl potom slyšet v jisté dny roku, kdy se obyvatelé sběhli do výtržnosti a tak prudce se bili klacky, že i místodržitel měl co dělat, aby je od sebe odtrhl; a jak vyplývá ze zprávy věrohodného svobodného pána z Herbersteinu, dělo se to ještě za jeho doby. Nyní však nic podobného není slyšet.

Klášter sv. Antonína.

Na druhé straně vody naproti zámku leží klášter zvaný sv. Antonína. Ke stavbě tohoto kláštera prý, jak říkají, dal podnět sám svatý Antonín velkým zázrakem. Rusové totiž tvrdí a věří, že svatý Antonín si v Římě sedl na mlýnský kámen a na něm doplul po Tibeře do moře, kolem Španělska, Francie, Dánska, Zundem do Baltského a Ladožského moře a nahoru po řece Volchovu až k Velkému Novgorodu a s kamenem vystoupil na zem. A když právě uviděl rybáře, kteří chtěli jít na ryby, smluvil se s nimi za jistou částku, že co chytí prvním tahem, nechají připadnout jemu samému; nato vytáhli sítí na břeh velkou truhlu, v níž bylo církevní náčiní, knihy a peníze svatého Antonína. Světec tam postaví kapli a usadí se v ní bydlet; prý v ní i zemřel a leží pohřben. Říkají, že jeho tělo je tam dodnes k vidění neporušené a že činí velké zázraky na nemocných, kteří tam přicházejí se modlit. Nikoho z cizinců a z ciziny však dovnitř nepouštějí. Jen mlýnský kámen, který je opřen o zeď, se ještě některým ukazuje. Pro tak velký zázrak a na památku svatého Antonína tam postavili velký a nádherný klášter a obdařili ho bohatými důchody.

Dar od vojevody.

V Novgorodu jsme se zdrželi až do pátého dne. Vojevoda jednou obdaroval vyslance 24 všelijak upravenými jídly a šestnácti druhy nápojů. Rovněž tak učinil i kancléř Bogdan Fjodorovič Oboburov, který byl při

předešlém poselstvu přidělen jako náš pristav. Vyslanci obdarovali vojevodu na oplátku novým německým kočárem.

KAPITOLA DVANÁCTÁ

Cesta z Velkého Novgorodu do Moskvy a o našem vjezdu tam

Odjezd z Novgorodu.

16. března jsme s 129 čerstvými koňmi k saním znovu vyjeli a téhož večera dojeli čtyři míle až do Bronnice, kde nás zase opatřili čerstvými koňmi, s nimiž jsme následujícího dne jeli dál a dopoledne dojeli až do Mjedny, 40 verst čili 8 mil, a odpoledne až k jamu Kresta, 25 verst. 18. téhož měsíce do Jaželbic, 6 mil, a k jamu Zimnogorje, 4 míle. 19. až do Columny, 50 verst. 20. do Vyšního Voločku k jednomu jamu, 5 mil.

Děti slaví svatbu.

V této vesnici k nám přivedli dvanáctiletého chlapce, který se před několika týdny oženil, stejně jako v Tveru jedenáctiletou dívenku. V Rusku je totiž, stejně jako ve Finsku, dovoleno, aby se děti dvanáctileté i mladší vzaly a slavily svatbu. A děje se to nejvíc u vdov a chlapců, když jim zemřeli rodiče, aby jim zůstaly statky a nebyli odkázáni na příbuzné a poručníky.

Navečer jsme dosáhli bídné vesnice Windrapusk, 7 mil; měli jsme zlý nocleh, protože na tom místě nebyly víc než tři domy, jejichž jizby byly jako chlévy pro prasata. Ačkoli ani kouřové jizby ve vesnicích po celém Rusku nejsou na cestách o mnoho lepší, byly přece k ubytování pohodlnější.

Toržok.

21. března 7 mil až do města Toržku.

Tver.

22. téhož měsíce přes potok do Trojicka Mjedny, 6 mil, a dalších 6 mil až do města Tveru. Protože tu na některých místech, kde byly pahorky, sníh slezl, takže jsme se saněmi po souši nemohli dobře pokračovat, jeli jsme tento a následující den dolů po Volze, která měla ještě silný led, a k večeru jsme dorazili do vesnice Gorodnja, 6 mil. 24. téhož měsíce jsme však zase vyjeli na souš a přes dva potoky do vesnic Savidovo a Saulka Spas, 7 mil od včerejšího nocležiště.

V těchto dnech jsme museli přes několik potoků, které nám, protože nebyly ani úplně zamrzlé, ani úplně roztálé, působily při přejezdu velké obtíže. Za velkou vesnicí Klin, přes kterou jsme jeli 25. téhož měsíce, teče potok zvaný Sestra, který se vlévá do Dubny a ta do Volhy. V potoce Sestře jsme museli zarážet silné kůly před led, aby proud, v němž jsme se svými saněmi přejížděli, je neodnesl. 26. téhož měsíce nám Sestra půl míle od včerejšího přejezdu pro své zákruty zase vstoupila do cesty, takže jsme přes ni museli. Toho večera jsme zůstali v Beschiku, 7 mil od Klinu. 27. téhož měsíce jsme přešli dva potoky a k večeru jsme dojeli 6 mil až do Čerkizova. 28. téhož měsíce jsme ujeli jen 3 míle až do Nikoly Derevny, která leží dvě malé míle od města Moskvy; tam jsme stejně jako jiní vyslanci, kteří na toto místo přijdou, museli čekat, dokud nebyl náš příjezd ohlášen velknížeti a nebyl dán rozkaz o přijetí. Mezitím jsme si oblékli livreje a připravili se k vjezdu. Když pristav dostal zprávu, že nás má následujícího dne kolem poledne dovézt do města, uspořádali jsme náš pořádek takto:

Pořádek vjezdu do Moskvy podruhé.

1. Vpředu jelo 24 střelců, kteří byli kozáci a s pristavem nás doprovázeli od hranice až sem. 2. Za nimi jel sám náš maršálek. 3. Potom úředníci a dvořané, po třech v řadě, nejpřednější z nich v čele. 4. Tři trubači se stříbrnými trubkami. 5. Oba páni vyslanci, každý ve zvláštních saních.

Ti měli před sebou šest střelců z osobní stráže s jejich zbraní, po stranách šest strážců s partyzánami (kopími se širokou čepelí). Za saněmi chlapci čili pážata, za nimiž jeli na koních ostatní lidé. Zavazadla se vezla v dobrém pořádku vzadu. Pristav však jel vedle vyslanců po pravé ruce. Když jsme byli asi půl míle od města, potkalo nás několik oddílů ruských a tatarských jezdců, všichni oblečení do drahocenných šatů, a také několik Němců; objeli náš oddíl a obrátili se zase k městu. Brzy přišly další ruské houfy, rozdělily se a jely po obou stranách vedle nás.

Asi na pár výstřelů z muškety od města nám přijeli vstříc dva pristavové s mnoha jezdci, a to stejným způsobem jako při našem prvním vjezdu, o němž byla řeč výše na 28. listu. Když byli pristavové od nás dvacet kroků daleko, dali vzkázat, ať páni vyslanci vystoupí ze saní a přijdou k nim. Pristavové také nesesedli ani nesmekli, dokud to vyslanci neudělali dřív. Takové zvyky musí nejpřednější služebníci

velkoknížete, zvláště pristavové (které někteří tlumočníci v Moskvě napodobují), kvůli svému pánovi co nejpřesněji dodržovat, nechtějí-li upadnout v nemilost nebo být potrestáni knutou.

Jak byli vyslanci přijati před Moskvou.

Přijetí vyslanců se dělo stejným způsobem jako předtím. Starší pristav začal: Veliký panovník, car a velkokníže Michail Fjodorovič atd. (a přečetl z cedulky celý velkoknížecí titul) nám poručil přijmout velké vyslance velkého pána Fridricha, knížete holštýnského, tebe, Philippe Crusie, a tebe, Otto Brüggemanne, a doprovodit do sídelního města Jeho carského Veličenstva. Druhý však: Jeho carské Veličenstvo ustanovilo tohoto přítomného *dvorjanina* (to jest dvořana) Pavla Ivanoviče Salmanova (tak se jmenoval starší pristav) a mne, Andreje Ivanoviče Zabarova, za pristavy, abychom vám, vyslancům, posluhovali. Nato předstoupil velkoknížecí štolmistr, také promluvil a přivedl vyslancům dva krásné bílé vysoké koně ozdobené dříve užívanými ozdobami a nejpřednějším lidem dvanáct jiných koní, aby na nich vjeli. Vedli nás do Středního města, zvaného Kitajgorod[1], mezi několika tisíci střelců, kteří stáli od nejzazší brány až k domu vyslanců po všech ulicích ve dvou řadách, a ubytovali nás nedaleko Kremlu ve velkém kamenném domě, který patřil arcibiskupovi jménem Suzinskij, jenž byl před několika lety v nemilosti poslán na Sibiř. V řádném vyslaneckém domě totiž bydlel perský vyslanec, který tam přišel krátce před námi.

[1] Obchodní čtvrť Moskvy východně od Kremlu, opevněná zdí v letech 1535–1538. Původ jména je nejistý (nejspíš staré *kita*, pletené koše s hlínou ve valu); výklad „Střední město“ je Oleariův.

Vyslanecký dům v Moskvě

KAPITOLA TŘINÁCTÁ

O našem každodenním milostivém pohoštění; dále o první veřejné a první i druhé tajné audienci

Sotva jsme v Moskvě sesedli a přišli do svého dvora, přišli Rusové a přinesli z velkoknížecí kuchyně a sklepa všelijaké potraviny a nápoje, a to každému vyslanci a také šesti nejvyšším služebníkům jejich nápoje zvlášť. Potom byla také denně, dokud jsme pobývali v Moskvě, naše kuchyně a sklep od nich dobře zásobeny. Totiž:

Denní pohoštění v Moskvě.

Denně:

62 chlebů, kus za 1 kopějku čili lübecký šilink. Čtvrtka vola. 4 ovce. 12 slepic. 2 husy. Zajíc nebo tetřívek. 50 vajec. 10 kopějek na svíčky. 5 kopějek do kuchyně.

Týdně:

1 pud másla, to jest 40 liber. 1 pud soli. 3 vědra octa. 2 ovce a jedna husa.

Na nápojích denně:

15 konví pro pány a dvořany, z toho 3 nejmenší s kořalkou, 1 se španělským vínem, 8 se všelijakou medovinou a tři s pivem. K tomu pro čeleď 1 sud piva, soudek medoviny a ještě malý soudek kořalky.

Toto pohoštění nám dali dvojnásob při našem příjezdu, také na Květnou neděli, o Velikonocích a v den narozenin mladého prince. Jídla jsme si však dávali připravovat svým kuchařem na německý způsob. Měli jsme dobrou obsluhu nejen od lidí určených k obsluze v našem dvoře, nýbrž i od pristavů, kteří denně přicházeli navštěvovat vyslance. Brána dvora byla sice obsazena desátníkem čili kaprálem s devíti střelci; jakmile jsme však měli veřejnou audienci, čili, jak oni říkají, viděli jsme jasné oči Jeho carského Veličenstva, užívali jsme při vycházení a vcházení, zvaní a navštěvování dobrých přátel své předešlé svobody, ba skoro větší než předtím, bez jakéhokoli odporu Rusů.

Veřejná audience u velknížete.

3. dubna vyslance na předešlých koních s obvyklou okázalostí vyzvedli k veřejné audienci. Při jízdě do Kremlu se zachovával týž pořádek jako při vjezdu, jen sekretář jel sám před vyslanci a nesl knížecí pověřovací list v natažené ruce na červeném taftu. Střelci a lid stáli na ulicích od vyslaneckého dvora až do Kremlu a před audienční jizbu hustě a hojně. Jízdní poslové jezdili podle svého zvyku od Kremlu k vyslancům často a spěšně a přinášeli rozkaz, jak se má jet hned rychle, hned pomalu, hned úplně zastavit, aby si Jeho carské Veličenstvo mohlo v pravý čas sednout na audienční stolec.

S. 34.

Další průběh a nádhera audience byly stejné jako při první audienci předešlého roku: jak totiž z předsíně, která byla plná vážených Rusů, vyšli vyslancům vstříc dva velcí páni, přijali je a uvedli před Jeho carské Veličenstvo; jak se car sám ptal na zdraví Jeho knížecí Jasnosti a jak se zachoval při přijetí pověřovacího listu, líbání ruky a obdarování jídlem ze své tabule, o tom byla obšírnější zpráva podána výše na 35. listu, kam chci laskavého čtenáře odkázat.

Propozice při veřejné audienci.

Propozice při této audienci, kterou přednesl vyslanec Crusius, však byla uspořádána takto:

Nejjasnější, nejmocnější pane, care a velkokníže, pane Michaile Fjodoroviči, samovládce vší Rusi (zde byl přednesen celý titul, jak je popsán na 28. listu), nejmocnější care a velkokníže. Vašemu carskému Veličenstvu vzkazuje nejjasnější, vysoce urozený kníže a pán Fridrich, dědic Norska, vévoda šlesvický, holštýnský, stormarnský a ditmarský, hrabě oldenburský a delmenhorstský, náš nejmilostivější kníže a pán, svůj přátelský, strýcovský a švagrovský pozdrav a vše dobré, čím Jeho knížecí Jasnost může v příbuzenské lásce posloužit.

Především je Jeho knížecí Jasnosti nanejvýš potěšitelné slyšet, že se Vaše carské Veličenstvo spolu se svými mladými pány a celým velkým carským domem nachází v dobrém trvalém tělesném zdraví, při šťastné pokojné vládě a ve veškerém vysokém carském blahobytu; přeje ze srdce, aby Nejvyšší Vaše carské Veličenstvo spolu s celým carským domem v tom dlouho milostivě zachoval.

Nato Jeho knížecí Jasnost přátelsky, strýcovsky a švagrovsky děkuje Vašemu carskému Veličenstvu, že Vaše carské Veličenstvo Jeho knížecí

Jasnosti přátelsky, strýcovsky a švagrovsky povolilo svobodný průchod svými velkými říšemi a zeměmi do Persie a z ní. A protože Jeho knížecí Jasnost nás proto znovu vyslala s přítomným pověřovacím listem a zároveň poručila, abychom to, co bylo dříve o svobodném průchodu do Persie a z ní projednáno a uzavřeno, podle ratifikační listiny, kterou nám Jeho knížecí Jasnost svěřila, v jisté míře provedli a jinak u Vašeho carského Veličenstva přednesli jiné důležité věci.

Žádá tedy Jeho knížecí Jasnost Vaše carské Veličenstvo tímto přátelsky, strýcovsky a švagrovsky, aby ráčilo dovolit nám tajnou audienci, vyslechnout naše přednesení a dát nám k tomu žádoucí rozhodnutí. Jeho knížecí Jasnost se Vašemu carskému Veličenstvu naopak nabízí ke všemu strýcovskému a švagrovskému vyhovění a přátelství, což jsme chtěli jménem Jeho knížecí Jasnosti stručně přednést. Jinak se doporučujeme carské milosti Vašeho carského Veličenstva pro svou osobu s náležitou úctou.

Milostivá tabule po audienci.

Po audienci přijel jeden z velkoknížecích stolníků, *kněz* Semjon Petrovič Lvov, přinesl z velkoknížecí milosti jídla, 40 jídel, vesměs z vařených a pečených ryb, pečiva a zeleniny, bez masa (protože byl jejich půst), a 12 konví nápojů. Když byla tabule prostřena a připravena, podal stolník vlastní rukou vyslancům a nejpřednějším služebníkům každému misku silné kořalky. Potom vzal do ruky velké zlaté misky a nechal jít dokola připití na zdraví Jeho carského Veličenstva, mladého prince a potom Jeho knížecí Jasnosti, našeho nejmilostivějšího pána; *knězi* darovali velký pohár, nosičům několik rublů, a s tím zase odjel.

Sedli jsme si k tabuli, pojedli z některých ruských jídel, která byla sice dobře uvařená, ale většinou upravená s cibulí a česnekem; ostatní jsme poslali tlumočníkům a dobrým přátelům ve městě.

Perští vyslanci se mezitím ve svém dvoře, který byl blízko našeho ubytování, vesele vyhrávali na kotle, šalmaje a trubky. My, kteří jsme už byli připíjením na zdraví povzbuzeni k radosti, jsme proto snadno dali podnět, abychom tento den strávili s veselostí a dobrou zábavou, k čemuž nám velmi posloužily všelijaké nádherné nápoje, které poslal velkokníže.

První tajná audience.

5. dubna nás vyzvedli k první tajné audienci. Bojaři a páni, kteří audienci udíleli, byli titíž, kteří k tomu byli ustanoveni předešlého roku,

kromě říšského kancléře Gramotina, který byl pro stáří propuštěn. Místo něho však seděl Fjodor Fjodorovič Lichačov[1].

Jeden z našich lokajů umírá.

Během audience zemřel doma jeden z našich lokajů, Frantz Wilhelm z Falce, jemuž před osmi dny na cestě při převrácení saní padla na prsa Brüggemannova schránka čili cestovní skříňka, kterou měl v opatrování. Tělo jsme třetího dne potom řádně pohřbili, a protože zesnulý byl reformovaného vyznání, nesli ho nejprve do kalvínského kostela, měli pohřební kázání a potom ho pohřbili na německém hřbitově. K tomuto pohřbu nám velkokníže poslal spolu s pristavem patnáct svých bílých koní.

9. téhož měsíce jsme měli druhou tajnou audienci.

[1] Fjodor Fjodorovič Lichačov († 1653), dumný ďjak, v letech 1630–1631 a 1635–1643 v čele Posolského prikazu.

KAPITOLA ČTRNÁCTÁ

Jak Rusové slavnostně slavili svátek vjezdu na Květnou neděli a Velikonoce

Druhá tajná audience.

10. dubna, na Květnou neděli, se u Rusů slavil svátek vjezdu Kristova velkolepým procesím. Aby se vyslanci mohli na tento akt také podívat, poslal velkokníže, o což však byl předešlého dne požádán, vyslancům jejich dva obvyklé a dalších 15 koní. Dali nám vykázat vyvýšené místo naproti kremelské bráně a Rusy, kterých se před Kremlem shromáždilo přes 10 tisíc, odháněli, abychom procesí lépe viděli. Za námi však na popravišti, o němž byla řeč na 44. listu, museli stát perští vyslanci se svými lidmi. Procesí, které šlo z Kremlu do kostela Jeruzalém, probíhalo takto:

Nejprve šel velkokníže se svými bojary do kostela Panny Marie a vyslechl mši; potom vyšel s patriarchou v dobrém pořádku z Kremlu.

Rusové slaví svátek vjezdu Kristova.

Napřed vezli na velmi velkém a širokém, avšak nízkém voze strom, na němž bylo připevněno mnoho jablek, fíků a rozinek. Na stromě seděli čtyři chlapci v bílých košilích a zpívali Hosana.

Za tím následovalo mnoho popů rovněž v bílých kutnách a drahocenných mešních rouchách; nesli korouhve, kříže a obrazy na dlouhých tyčích a rovněž zpívali, někteří měli kadidelnice a mávali jimi k lidu. Potom nejpřednější *gosti* čili kupci. Za nimi následovali ďjakové, písaři, sekretáři a potom *knězi* čili knížata a bojaři, z nichž někteří nesli palmové ratolesti.

Nato přišel velkokníže v drahocenném oděvu, na hlavě měl korunu. Pod paží ho vedli nejpřednější říšští radové, *kněz* Ivan Borisovič Čerkasskij[1] a *kněz* Alexej Michajlovič Lvov. Sám vedl patriarchova koně na dlouhé uzdě. Kůň byl přikrytý suknem a s dlouhýma ušima upra-

[1] Ivan Borisovič Čerkasskij (asi 1580–1642), bojar, bratranec cara Michaila; po Filaretově smrti fakticky stál v čele vlády.

Procesí na Květnou neděli před Kremlem

ven jako osel. Patriarcha seděl napříč na něm, nad bílou kulatou čepicí posázenou velmi velkými perlami měl také korunu. V pravé ruce držel zlatý kříž posázený drahokamy, jímž žehnal okolo stojícímu lidu. Lid naopak velmi hluboko skláněl hlavy a žehnal se k němu a ke kříži. Vedle patriarchy a za ním šli metropolité, biskupové a jiní kněží, kteří nesli zčásti knihy, zčásti kadidelnice. Bylo tam také na 50 chlapců, většinou v červeném, kteří před velkoknížetem svlékali své kabáty a rozprostírali je na cestu; někteří místo kabátů kladli kousky sukna všelijakých barev po dvou loktech, aby přes ně velkokníže a patriarcha šli. Když velkokníže došel naproti vyslancům a vyslanci se před ním uklonili, zastavil se a poslal k nim svého nejvyššího tlumočníka Hanse Helmese, dal se zeptat na jejich zdraví a počkal, dokud se tlumočník k němu nevrátil; potom šli dál do kostela. Když v něm byli asi půl hodiny, vrátili se v předešlém pořádku. Velkokníže se před vyslanci znovu zastavil a dal říct, že dnes mají jíst z jeho tabule; místo toho nám však toho dne dali naše krmě čili proviant dvojnásob.

Patriarcha dává velkoknížeti za to, že mu vede koně, 200 rublů čili 400 říšských tolarů. Taková Květná neděle se slaví se stejnou okázalostí i v jiných ruských městech, kde pak patriarchu zastupují biskupové nebo kněží a velkoknížete vojevodové.

Velikonoce Rusů.

17. dubna, na svatý den velikonoční, byla nato mezi Rusy velká radost, zčásti pro radostný čas, že Kristus vstal z mrtvých, zčásti pro konec jejich dlouhého půstu. V tento den a také ještě 14 dní potom nosí každý, přední i obecní lidé, mladí i staří, obarvená vejce. Na všech ulicích sedí nesčetně mnoho prodavačů vajec, kteří prodávají takto uvařená a všelijakými barvami ozdobená vejce.

Velikonoční pozdrav.

Když se pak na ulicích potkají, pozdraví se polibkem na ústa a řeknou: *Christos voskres*, to jest: Kristus vstal z mrtvých; nato druhý odpoví: *Voistinu voskres*, Vpravdě vstal z mrtvých.

Nikdo, ať muž, nebo žena, vysokého nebo nízkého stavu, také druhému neodepře takový polibek a pozdrav spolu s obarveným vejcem. Sám velkokníže má ve zvyku rozdávat takové velikonoční vejce svým předním dvořanům a služebníkům, ba měl také ve zvyku, že o velikonoční noci, než šel na ranní mši, přišel k vězení, dal je otevřít a každému

vězni, kterých tam vždy sedí velký počet, podat vejce spolu s kožichem ze surových ovčích kůží a sám na ně zvolal:

Návštěva vězňů.

Ať se radují, neboť Kristus, který zemřel za jejich hříchy, nyní vpravdě zase vstal z mrtvých. Potom dal vězení zase zamknout a šel do kostela.

Během tohoto svatého velikonočního času byly dříve pilně navštěvovány nejen domy dobrých přátel, nýbrž i obecní krčmy, domy s pivem, medovinou a kořalkou, duchovními i světskými, ženami i muži. Přitom se tak opili, že je bylo tu a tam vidět ležet na ulicích, a každý musel ty své naložit na vůz nebo na saně a odvézt domů; za takových poměrů se pak ráno na ulicích tu a tam nacházelo mnoho zavražděných a svlečených. Nyní však prý patriarcha příliš velký nepořádek v navštěvování krčem čili šenků poněkud omezil.

KAPITOLA PATNÁCTÁ

O Brüggemannových zvláštních audiencích a o naší třetí, čtvrté, páté a poslední tajné audienci a o audiencích jiných národů; a co se jinak mezitím přihodilo

Brüggemannova 1. zvláštní audience.

29. dubna měl vyslanec Brüggemann na své přání tajnou audienci sám u bojarů a jel do Kremlu bez svého druha jen s několika málo lidmi; tam ho uvedli na pokladní dvůr a ve zvláštní komnatě ho poslouchali asi dvě hodiny. O tomto jeho přednesení, které nečinil z výslovného rozkazu, nýbrž sám od sebe, nesměl druhý vyslanec, pan Crusius, nic vědět.

Třetí, čtvrtá a pátá tajná audience.

6. května měli páni vyslanci spolu třetí, 17. čtvrtou a 27. téhož měsíce pátou a poslední tajnou audienci.

Lov se sokoly.

30. května uspořádal se svolením velkoknížete hofmistr mladého prince lov se sokoly a pozval k němu nejpřednější ze služebníků vyslanců; poslal nám své vlastní koně a vedl nás dvě míle od města na příjemnou louku, kde nás po dobré zábavě při lovu pod stanem dobře pohostil kořalkou, medovinou, perníkem, astrachaňskými hrozny a zavařenými višněmi.

Slavnost narozenin mladého prince.

1. června připadly narozeniny mladého prince *kněze* Ivana Michajloviče, které Rusové následujícího dne velmi slavnostně oslavili. Proto nám také, abychom je s nimi slavili, poslali obvyklou stravu dvojnásob.

Brüggemannova 2. zvláštní audience.

3. téhož měsíce jel vyslanec Brüggemann znovu sám do Kremlu a tajně jednal s bojary.

4. téhož měsíce, v předvečer Letnic, zasedlo Jeho carské Veličenstvo se svými bojary a rady k veřejné audienci a dalo odbavení všem ostatním vyslancům, kteří spolu s námi pobývali v Moskvě.

Odbavení perského, řeckého a tatarského poselstva.

Nejprve jel do Kremlu perský vyslanec, který byl kupec čili obchodník. Ten přišel v ruském červeném atlasovém kaftanu, krásně podšitém soboly, a vrátil se v něm dolů; i v Persii je to při odbavení zvykem.

Po něm jeli do Kremlu Řekové a Arméni a nakonec i několik Tatarů, kteří všichni se svými odpovědními listy a dary, které veřejně nesli, zase sestoupili.

12. téhož měsíce přijel před Moskvu náš kuchyňský písař Jacob Scheve z Německa, kterého jsme tam nechali, aby za námi dovezl ještě několik darů pro perského krále, zhotovených v Gdaňsku. Byl však zadržen tři dny před městem, dokud to kancléř neoznámil Jeho carskému Veličenstvu, které tehdy bylo na pouti mimo město, a nedostal jeho svolení ho vpustit.

15. téhož měsíce se velkokníže se svou manželkou vrátil domů. Velkokníže měl za sebou své bojary a dvořany, velkokněžna však šestatřicet svých panen a děveček v červených šatech a bílých kloboucích, z nichž visely dlouhé červené šňůry dolů po zádech; kolem krku měly bílý závoj a všechny byly velmi znatelně nalíčené a jely na koních po mužském způsobu.

17. téhož měsíce mě vyslanci poslali do kanceláře, abych něco přednesl u říšského kancléře; protože kancléř chtěl, abych byl kvůli větší cti uveden s pristavem, musel jsem proto dobrou chvíli stát a čekat v předpokoji mezi obyčejnými Rusy a služebníky, dokud nevyhledali a nepřivedli jednoho z našich pristavů.

Vrchní a podkancléř mě přijali přátelsky a na mé přednesení mi dali dobrou odpověď. Okno i stůl byly pokryty krásným kobercem a před kancléřem stál velký a krásný stříbrný, avšak prázdný kalamář; ten byl, jak mi řekli, spolu s tapetami postaven při mém příchodu a brzy potom zase odstraněn. Jinak to totiž v jejich kancelářích nevypadá příliš čistě. To byla příčina mého zdržení.

KAPITOLA ŠESTNÁCTÁ

Jak jsme se připravili na cestu do Persie a kolik osob jsme v Moskvě přijali

20. téhož měsíce přišli pristavové a písaři a oznámili vyslancům jménem Jeho carského Veličenstva, že mohou, kdykoli se jim zlíbí, vyrazit z Moskvy a táhnout do Persie; ruku Jeho carského Veličenstva nepolíbí nyní, nýbrž až se zase vrátí; nyní by se to nehodilo, protože se nechtějí úplně rozloučit a táhnout domů. Při poslední veřejné audienci totiž musí Jeho carské Veličenstvo odevzdat odpovědní listy a dát vyřídit pozdrav Jeho knížecí Jasnosti, což se při cestě do Persie, kterou vyslanci zamýšleli, nemělo stát.

Připravili jsme se proto k další cestě a dali zhotovit několik lodic, abychom na nich jeli z Moskvy až do Nižního. A protože nám cestu v těch místech, zvláště po řece Volze, líčili kvůli kozákům a lupičům jako velmi nebezpečnou, přijali vyslanci se svolením Jeho carského Veličenstva do naší služby z jeho vojáků a důstojníků třicet mužů a vzali je s sebou do Persie.

Velkoknížecí vojáci, kteří táhli s námi do Persie.

Totiž:

Hugo Krafert, Johann Kitt, Erdwal Junger — rodem ze Skotska, poručíci. Wilhelm Morrhof, Alexander Eickenhudt, Wilhelm Burlai, Georg Bropösen — poddůstojníci; v Isfahánu je zastřelili Indové. Daniel Gloen, kapitán zbrojnice.

Obyčejní vojáci:

Tobias Hansen, bubeník, který hned při odjezdu vypadl z lodice do řeky Oky a utonul. Alexander Tschammers, kterého na cestě za Šamachou našli mrtvého na voze, protože byl několik dní předtím nemocen. Carl Stecks, v Isfahánu zastřelený Indy. Andreas Todt, také zastřelený Indy. Peter Schmock. Michael Sibers. Curt Janson. Heinrich Doll. Lorentz Rim. David Londe. Wilhelm Morrhof. Grillies Tomson. Jacob Jacobson. Johann Kitt. Georg Watzon. Richard Röling. Carl Olson, za-

střelený Indy v Isfahánu. Wilhelm Hoi, kterého na zpáteční cestě před Tarku, protože šel příliš daleko od tábora, odvlekli Tataři. Thomas Stockdom. Wilhelm Crups, zemřel v Isfahánu na úplavici. Richard Meison. Georg Scheer, profous.

Vedle nich bylo přijato k veslování a k všelijaké obyčejné práci na vodě i na souši několik Rusů,

totiž:

Semjon Kirillov. Larka. Filka Jurga. Larion Ivanov. Ivan Ivanov, zemřel v Persii na úplavici.

Ti všichni byli s několika kovovými děly, která jsme přivezli s sebou z Německa, spolu s jinými kamennými kusy, koupenými v Moskvě, a s naším náčiním a zařízením 24. a 25. června posláni napřed do Nižního Novgorodu.

KAPITOLA SEDMNÁCTÁ

O polských vyslancích; jak přijeli před Moskvu a jak se chovali k Rusům

Polští vyslanci přijeli do Moskvy.

26. téhož měsíce přijeli před Moskvu a byli uvedeni polští vyslanci čili, jak oni říkají, velké poselstvo. Když nás vyslanci uviděli, některé z nás, kteří jsme se vyjeli podívat na vjezd, přátelsky nám kývali s odkrytými hlavami a zdravili nás, vůči ruským pristavům však seděli nehybně a vážně.

Pristavové také museli, ačkoli s velkou nevolí, nejprve sesednout s koní a odkrýt hlavy před vyslanci. Poláci totiž namítali, že jinak se to nehodí, protože oni nepřišli přijímat Rusy, nýbrž být od nich přijati.

Vyslancům také nepřivedli, jak je jinak obvyklé, velknížecí koně, aby na nich vjeli, protože krátce předtím jeden velký polský vyslanec je nechtěl přijmout a chtěl vjet na svých vlastních koních.

Počínání jednoho polského vyslance v Moskvě.

Tento velký vyslanec (abych se o něm zmínil více) byl poslán k velknížeti brzy po osvobození města Smolenska a porážce Rusů před ním; jak nám vyprávěli, choval se k Rusům ve všem velmi vzdorovitě a povýšeně. Při veřejné audienci své přednesení nečinil vestoje, nýbrž vsedě, a když bojaři při jmenování titulu jeho krále podle svého zvyku nechtěli smeknout čapky, mluvil proti tomu horlivě a hanlivými slovy a v započaté řeči tak dlouho mlčel, dokud Jeho carské Veličenstvo bojarům nepokynulo, aby odkryli hlavy.

Protože Jeho Veličenstvo v Polsku nedalo předat žádné dary, daroval vyslanec sám od sebe velknížeti krásný kočár. Když mu však byly jako dar na oplátku poslány několik čtyřicítek sobolů, vyslanec je nechtěl přijmout. Velkokníže mu proto rovněž poslal kočár zpět.

Pristava prý dal shodit ze schodů, což Jeho carské Veličenstvo velmi těžce neslo a dalo se ho proto zeptat, zda takové počínání činí z rozkazu svého krále, nebo z vlastního uvážení. Má-li k tomu rozkaz, muselo by

to Jeho carské Veličenstvo prozatím nechat být. Vítězství je v Boží ruce, ten je dává, komu chce; i když Jeho královské Veličenstvo tentokrát nad nimi zvítězilo, mohlo by se mu to jindy zase nezdařit. Kdyby však Jeho carské Veličenstvo vědělo, že to vyslanec udělal sám od sebe, chtělo by to napsat králi, který by ho za to bezpochyby dobře uměl potrestat.

Protože tedy onen vyslanec o ruskou okázalost a nádheru při přijetí málo dbal, bylo toto *velikoje posolstvo* čili velké poselstvo přijato o to hůř.

KAPITOLA SEDMNÁCTÁ (DRUHÁ)

Obsahuje ruský průvodní list

Velkoknížecí průvodní list, který byl dán vyslancům.

Když jsme nyní své věci v Moskvě vyřídili, chystali jsme se k další cestě a dostali jsme od velknížete otevřený průvodní list, adresovaný velknížecím vojevodům a služebníkům, kteří se nacházeli v těch místech; zněl takto a carští tlumočníci ho přeložili. Je z něho patrný styl ruské kanceláře.

Otevřený průvodní list Jeho carského Veličenstva, udělený knížecím holštýnským vyslancům

Od velikého panovníka a velknížete Michaila Fjodoroviče, vší Rusi, z Moskvy do měst Kolomny a Perejaslavle, Rjazaně a Kasimova a Muromu a Nižního Novgorodu a Kazaně a Astrachaně, našim bojarům a vojevodám a ďjakům a všem našim úředníkům: na náš rozkaz propuštěni z Moskvy do Persie k perskému šáhovi Sefímu kvůli úmluvě o průchodu a obchodu holštýnských kupců vyslanci a radové holštýnského knížete Fridricha, Philippus Crusius a Otto Brüggemann, a s nimi propuštěni z Moskvy do Persie jejich holštýnští němečtí lidé, 85 osob; také kvůli doprovodu od nás přijatí služební moskevští Němci, které přijali, 30 mužů; k jejich posílení je jim povoleno přibrat v Nižním, v Kazani nebo v Astrachani pro doprovod na cestě do Persie ještě 11 mužů, Rusů nebo Němců, svobodných lidí. Také je v Nižním dovoleno najmout nebo přijmout 2 kormidelníky, kteří cestu po Volze dobře znají; a když budou v Persii a zase se vracet do holštýnské země přes naše moskevské panství, je holštýnským vyslancům stejně tak povoleno a dovoleno, budou-li potřebovat kvůli doprovodu nebo také kvůli práci, k těm 40 osobám najmout v Astrachani nebo v Kazani, nebo kde se jim to bude nejlépe hodit, ruské nebo německé svobodné lidi, kolik jich budou potřebovat. Také kde, kolik, jaké lidi a ve kterém městě na náš rozkaz přijmou, mají ty lidi jmenovitě sami poslat

k zapsání a vyšetření v těchže městech našim bojarům a vojevodám a ďjakům, aby o nich byla známost; a až se budou z Persie vracet po zimní cestě, je jim dovoleno najmout za vlastní peníze od našich ruských lidí, kdo bude chtít, s povozy, aby mohli pokračovat, jak jim bude možné.

A s pristavem je poslán z Moskvy až do Astrachaně astrachaňský šlechtic Rodion Gorbatov; a když Rodion s holštýnskými vyslanci dorazí do některého města, máte vy, naši bojaři, vojevodové, ďjakové a všelijací naši úředníci, Rodiona a holštýnské vyslance s ním všude propouštět bez jakéhokoli zdržování; a až budou v Persii a budou se vracet do holštýnské země přes naše moskevské panství, máte holštýnským vyslancům na tento náš průvodní list povolit, budou-li potřebovat kvůli doprovodu na volžské cestě a stezkách, najmout k těm 40 mužům na posílení ještě další dělníky v Astrachani nebo v Kazani nebo kde se jim to bude nejlépe hodit, a kolik osob budou potřebovat najmout. A kdy, kolik lidí ve kterém městě na cestě do Persie nebo na zpáteční cestě z Persie od našich ruských nebo německých lidí najmou, je nařízeno tytéž lidi jmenovitě k vyšetření a zapsání v týchž městech posílat k vám kvůli známosti, aby mezi nimi nebyl žádný lupič ani uprchlý *cholop*. A vrátí-li se holštýnští vyslanci z Persie po zimní cestě, máte jim povolit, aby si od našich ruských lidí s povozy za své peníze najali, kolik budou potřebovat, a aby jim, když pojedou z Moskvy do Persie a když se budou vracet z Persie k nám do Moskvy, nebylo v žádném městě činěno žádné zdržování ani od nikoho žádná křivda. A holštýnské vyslance máte mít v úctě a jejich lidem prokazovat všechno přátelství; také sami holštýnští vyslanci a jejich lidé na cestě do Persie a zpět z Persie k nám do Moskvy rovněž nemají nikomu z našich ruských lidí působit žádnou křivdu, násilí ani loupež. A potraviny pro sebe ani pro své lidi nemají násilím od nikoho brát, nýbrž je jim nařízeno a dovoleno kupovat pro sebe a pro své vlastní lidi i pro své přijaté a najaté lidi na cestě do Persie a zpět z Persie všelijaký proviant za vlastní peníze od těch, kdo jim chtějí něco prodat. Psáno v Moskvě roku 7144, 20. června.

Car a velkokníže Michail Fjodorovič, vší Rusi. Ďjak Maxim Matjuškin.

Velká carská pečeť s dvojhlavým orlem

Kniha třetí

Pojednává o Rusku a jeho obyvatelích

KAPITOLA PRVNÍ

O Ruské říši, jejích provinciích, řekách a městech

Délka a šířka Ruska.

Rusko, neboli, jak někteří říkají, Bílá Rus, které se podle svého hlavního a sídelního města Moskvy, ležícího uprostřed země, obecně nazývá také Moskevsko, je jednou z nejzazších částí Evropy, hraničí s Asií a je velmi rozlehlé. Rozkládá se totiž na délku přes 30 stupňů čili 450 německých mil a na šířku přes 16 stupňů čili 140 mil. Jeho hranice — zvláště chceme-li brát v úvahu, co nyní patří pod vládu cara čili moskevského velknížete — sahají na sever čili k půlnoci až za polární kruh, kde je uzavírá Ledové moře, a na východ čili k ránu po velikou řeku Ob, která protéká Nogajskou Tatarií. Na jihu čili k poledni má za sousedy krymské čili perekopské Tatary, na západě čili k večeru Litvu, Polsko, Livonsko a Švédsko.

Ruská říše se dělí na různá knížectví a provincie, které jsou většinou vypočteny ve velknížecím titulu, uvedeném výše na 19. listu.

Vladimir.

Prvním a nejpřednějším z nich bylo kdysi knížectví Volodimer čili Vladimir, jak se dnes nazývá, ležící mezi dvěma řekami, Volhou a Okou. Stojí tam dosud staré město a hrad téhož jména, který postavil velkokníže Volodimer roku Páně 928 a který jemu i následujícím velknížatům sloužil za carské sídlo, dokud velkokníže Danilo Michajlovič hlavní sídlo odtud nepřenesl do Moskvy[1].

Ostatní knížectví mívala kdysi vlastní knížata a pány, kteří jim vládli. Nyní však byla všechna, a to většinou tyranem Ivanem Vasiljevičem, válečnou mocí podrobena carskému a moskevskému žezlu.

---

[1] Omyl autora: město Vladimir založil podle letopisné tradice Vladimir I. kolem roku 990 (podle jiné Vladimir Monomach roku 1108). Sídlo velknížat a metropolitů se do Moskvy přeneslo za Ivana I. Kality ve 20. letech 14. století; prvním moskevským knížetem byl Daniil Alexandrovič († 1303).

Řeky v Rusku.

Tyto země a provincie protéká mnoho znamenitých, dlouhých a splavných řek, takže bych skoro řekl, že jim podobné jinde v Evropě sotva najdeme. Nejpřednější z nich je Volha, kterou jsme jen od Nižního Novgorodu po Kaspické moře naměřili na 500 německých mil, nepočítaje to, co urazí od svého pramene oklikou (totiž přes 100 mil), než sem doteče. Také Dněpr čili Borysthenes je znamenitá řeka; odděluje Rusko od Litvy a vlévá se do Pontu Euxinského čili Černého moře. Rovněž Dvina, která se u Archangelsku vlévá do Mare Album čili Bílého moře. Oka a Moskva jsou také dosti velké řeky, ale o něco menší než tři předešlé, o mnoha jiných, menších říčkách ani nemluvě. Ty všechny poskytují obyvatelům dobrou obživu, jednak protože se po nich dá pohodlně obchodovat, jednak bohatými úlovky ryb.

Prameny řek.

Stojí za povšimnutí, že všechny tyto vody nepramení, jak bývá obvyklé, v horách a skalách, jichž v celém velkoknížectví není, nýbrž v kalužích, bažinách a písčitých místech.

Města v Rusku.

V Rusku je mnoho velkých a na svůj způsob skvělých měst. Nejpřednější z nich jsou Moskva, Velký Novgorod, Nižní Novgorod, Pskov, Smolensk (toto město ovšem zprvu nepatřilo Rusům, nýbrž Litevcům a polskému králi, jak lze číst v Petreiově *Moskevské kronice*[1]; Moskvané je dobyli roku Páně 1514, roku 1611 je znovu vydobyl polský král Zikmund, roku 1632 je velkokníže Michail Fjodorovič opět oblehl, musel však od něho s velkou ztrátou a s malou slávou odtáhnout; nyní, loňského roku 1654, připadlo velkoknížeti znovu na základě kapitulace), dále Archangelsk, velké přímořské a obchodní město, Tver, Toržok, Rjazaň, Tula, Kaluga, Rostov, Perejaslavl, Jaroslavl, Uglič, Vologda, Vladimir a Staraja Russa (to jest Stará Rus), od níž podle mínění některých dostalo Rusko své jméno.

Tato města, pravím, jsou v Rusku nejpřednější. Jinak je tam velmi mnoho malých měst, městeček a nesčetně vesnic.

---

[1] Petrus Petreius (kolem 1570 Uppsala – 1622 Stockholm), švédský diplomat. V Rusku pobýval v letech 1601–1605, 1607–1608 a 1612, tedy za Smuty, a podílel se na stolbovském míru (1617). Jeho dějiny Moskevského státu vyšly švédsky roku 1615 a rozšířené německy roku 1620; Olearius je cituje jako *Moskevskou kroniku*.

Hrady v Rusku.

Ve městech je tu a tam také mnoho hradů, jsou však většinou stejně jako sama města postaveny ze dřev a trámů kladených křížem přes sebe, takže proti žháři chrání jen málo.

Pěkná města jsou ostatně tu a tam i v Tatarii kazaňské, astrachaňské a v jiných tatarských zemích podrobených velknížeti. Protože však vlastně k Rusku nepatří, prohlédneme si je, až jimi budeme projíždět.

Pokud jde o Moskvu, sídelní a hlavní město celého velknížectví, zasluhuje, abychom o ní promluvili obšírněji.

Město Moskva.

Jméno má od říčky Moskvy, která protéká městem po jeho jižní straně a omývá Červenou zeď. Svobodný pán z Herbersteinu píše, že od jiných slyšel, jako by byl pól nad tamním obzorem vyvýšen o 58 stupňů, on sám však že svým astrolábem 9. června v poledne naměřil výšku slunce 58 stupňů. Předpokládám-li nový kalendář, kdy slunce stálo v 18. stupni Blížence a mělo tedy deklinaci 23 stupňů, a odečtu-li ji od výšky slunce, vychází výška rovníku 35 stupňů. Odečte-li se pak ta od celého kvadrantu, tedy od 90, zbývá přece 55 stupňů, a nikoli 50, jak mu to z jeho naměřené výšky chtěli vypočítat. A kdyby se mělo za to, že myslel starý kalendář, podle mého mínění by to nevyšlo ani tak.

Výška pólu.

Já jsem však opakovaným zjišťováním výšky pólu nalezl zeměpisnou šířku 55 stupňů 36 minut. V prvním vydání stálo nedopatřením tiskaře 56. Zeměpisnou délku pak má asi 66 stupňů, pokud jsem to mohl vyrozumět z doby, kdy Měsíc procházel poledníkem.

Město leží uprostřed a takřka v lůně země a Moskvané odhadují, že je od hranic na všechny strany vzdáleno 120 mil; míle však nejsou všude stejné. Jeho velikost počítaná podle obvodu činí asi 3 německé míle; kdysi prý bývalo ještě jednou tak velké. Matěj z Miechowa píše, že bylo za jeho doby dvakrát větší než Florencie v Toskánsku nebo dvakrát větší než Praha v Čechách. Roku Páně 1571 však při velikém vpádu krymských čili perekopských Tatarů a znovu roku 1611 od Poláků vyhořelo celé až po hrad, jak o tom lze číst u Helmolda v *Chronica Slavonica*, u Chytraea v *Saxonii* v dějinách téhož roku, u Meterana (avšak pod rokem 1572) a u Petreia v *Moskevské kronice* na s. 40, a jak to říkají i sami Rusové. Vlastní plán města, jak leží a jak je dnes obehnáno valy

a baštami, může čtenář vidět zde připojený. Napočítá se v něm prý dosud na 40 tisíc domovních ohnišť.

Dřevěné domy.

Obytné domy ve městě jsou ovšem dřevěné (vyjma domů velkých pánů a některých nejbohatších kupců a Němců, kteří mají na svých dvorech kamenné paláce), totiž postavené z borových nebo jedlových trámů kladených křížem přes sebe, jak je lze vidět na některých vyobrazeních, zvláště na 25. a 40. listu. Střechy jsou kryté šindelem, na něm březovou kůrou a zčásti drnem.

Mnoho požárů.

Proto tu často vypukají velké požáry, a to tak často, že neuplyne měsíc, ba ani týden, aby nevyhořelo několik domů a někdy, je-li silný vítr, i celé ulice. Za našeho pobytu jsme v noci několikrát viděli vyšlehnout oheň na třech a čtyřech místech zároveň. Krátce před naším příjezdem vyhořela třetina města a totéž se prý stalo znovu před čtyřmi lety. Pro takové neštěstí jsou ustanoveni střelci a zvláštní hlídky, kteří se musejí ohni postavit. Nikdy se však nehasí vodou: strhají se domy stojící nejblíže kolem požáru, aby oheň sám ztratil sílu a uhasl. Proto musí každý voják a hlídka nosit v noci při sobě sekeru.

Aby byly kamenné paláce a klenuté sklepy v takové chvíli před přelétajícím ohněm v bezpečí, mají jen docela malá okénka, opatřená okenicemi ze železného plechu.

Kdo však o svůj dům v ohni přijde, může brzy přijít k novému. Za Bílou zdí mají totiž trh s domy, kde stojí mnoho domů, zčásti sestavených, zčásti rozebraných; ty se dají koupit a s malými náklady dopravit na místo a postavit.

Ulice jsou široké, ale na podzim a za deštivého počasí velmi blátivé a hluboké. Proto je většina ulic vystlána kulatinou kladenou těsně vedle sebe, takže se po ní dá chodit jako po mostech.

Rozdělení města.

Celé město se dělí na čtyři hlavní okrsky. První se jmenuje Kitajgorod, to jest Střední město, protože zaujímá prostřední místo; v plánu je označen písmenem B a je obehnán tlustou červenou kamennou zdí, kterou nazývají *krasnaja stena*. Na jižní straně ho, jak bylo řečeno, uzavírá říčka Moskva a na severu říčka Neglinná, která se za hradem spojuje s Moskvou.

MOSCVA
Die

Hrad Kreml.

Téměř polovinu tohoto okrsku zabírá velkoknížecí hrad Kreml, velký a rozlehlý jako slušné město, obehnaný trojí tlustou kamennou zdí a hlubokým příkopem a dobře opatřený děly a vojskem. Je v něm mnoho nákladných kamenných budov, paláců a chrámů, které obývají a navštěvují velkokníže, patriarcha, nejpřednější říšští rádcové a páni. Předešlý velkokníže Michail Fjodorovič, který žil v naší době, měl sice dobré kamenné komnaty a pro svého pana syna, nynějšího velknížete, dal postavit skvostnou budovu a palác na italský způsob, sám však, jak říkali, kvůli zdraví bydlel v dřevěné komnatě. Nynější patriarcha si prý dal ke svému bydlení také postavit skvostnou budovu, jen o málo horší než velkoknížecí.

Chrámy v hradě.

Kromě dvou klášterů, které obývají mniši a jeptišky, je tu padesát kamenných chrámů. Nejpřednější a největší z nich jsou chrám Trojice, chrám Panny Marie, chrám sv. Michaela (v něm mají velknížata své hrobky) a chrám sv. Mikuláše. Jeden z nich, ten po levé ruce (kolem něhož jsme šli, když jsme stoupali k audienci), má velké dvoukřídlé dveře, celé potažené silným stříbrným plechem.

Tyto chrámy, stejně jako vůbec všechny ostatní kamenné chrámy po celé zemi, mají pět bílých věží a na každé trojitý kříž v takové podobě a tvaru, jak lze vidět na připojeném vyobrazení, které věrně zachycuje chrám ležící v Bílé zdi.

Na hradě jsou však věže potaženy hladkým, silně zlaceným plechem, který za jasného slunce krásně září, a dodává tak celému městu zvenčí znamenitý vzhled. Někteří z našich, když přijeli do města, proto říkali: Zvenčí vypadá město jako Jeruzalém, uvnitř je to však Betlém.

Věž Ivan Veliký.

Uprostřed kremelského náměstí stojí nejvyšší věž, Ivan Veliký, to jest Velký Jan, rovněž potažená zmíněným zlaceným plechem a plná zvonů.

Velký zvon.

Vedle ní stojí jiná věž, na níž visí převeliký zvon, který prý váží 356 centů a byl ulit za velknížete Borise Godunova[1]. Tímto zvonem se

[1] Boris Fjodorovič Godunov (kolem 1552–1605), švagr cara Fjodora I., za jeho vlády faktický vládce státu, car od roku 1598.

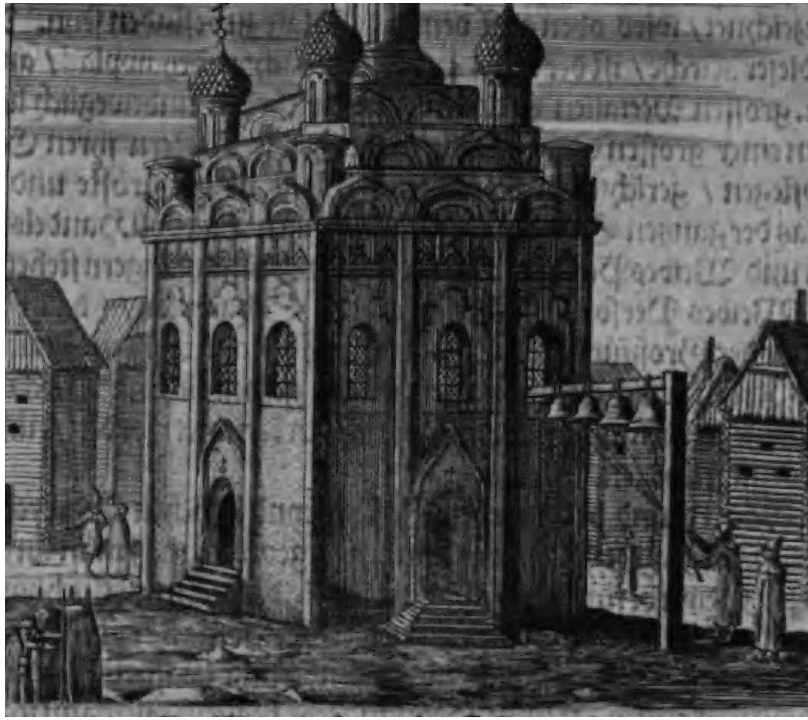

chrám v Bílé zdi

zvoní, slaví-li se velké svátky čili *prazdniky*, jak jim říkají, nebo vítají-li se velcí vyslanci či vedou-li se k veřejné audienci. Rozhoupává ho 24 i více lidí, kteří stojí dole na náměstí: z obou stran věže totiž splývají dva dlouhé provazy a na nich dole visí mnoho malých provázků, za které tolik lidí tahá. Zvonem se však smí pohnout jen málo, aby se příliš nerozhoupal a neohrozil věž; proto musí nahoře u zvonu stát několik lidí a pomáhat srdci.

V této hradbě jsou také velkoknížecí pokladnice, sklady proviantu a prachárny.

Chrám Jeruzalém.

Mimo hrad, v okrsku Kitajgorod, napravo od velké hradní brány, stojí umně postavený chrám sv. Trojice. Jeho stavitele prý dal tyran po dokončení oslepit, aby už nic podobného neudělal. Jak jsem jej pečlivě nakreslil, najde se výše na 45. listu. Nedaleko tohoto chrámu je popra-

viště, zmíněné na 44. listu, na němž nehybně leží na zemi dvě veliká kovová děla, namířená proti velké silnici, po níž Tataři obvykle podnikají své vpády.

Velký trh.

Před hradem je největší a nejlepší tržiště celého města, které je po celý den plné obchodníků, mužů i žen, otroků[1] a zahalečů.

Ženský trh.

Ženy mají nedaleko popraviště (kde jsou na právě zmíněném vyobrazení velkokníže a patriarcha) svá stanoviště a krámky s plátnem. Některé z nich tam stávají s prsteny v ústech, obvykle tyrkysovými, aby je prodaly; jak jsem byl zpraven, nabízejí přitom některé na prodej ještě něco jiného.[2]

Uspořádaná tržiště.

Na trhu a v postranních ulicích mají všechna zboží a řemesla vykázána svá určitá místa a krámy, takže na jednom místě se najde vždy jen jeden druh živnosti. Hedvábníci, soukeníci, zlatníci, sedláři, ševci, krejčí, kožešníci, čepičáři a další mají každý svou zvláštní ulici, v níž prodávají své zboží. Tento pořádek je velmi pohodlný, neboť každý ví, kam má jít, a dostane tam jedno i druhé.

Trh s bohy.

Nedaleko hradu, v jedné ulici napravo, je také jejich trh s bohy, kde se prodávají samé malované obrazy starých svatých. Netvrdí ovšem, že bohy kupují, nýbrž že je jen vyměňují za peníze, a nesmlouvá se při tom mnoho.

Vší trh.

Ještě dál po pravé ruce, jde-li se od vyslaneckého dvora na hrad, je zvláštní místo, kde Rusové za pěkného počasí sedí pod širým nebem, nechávají se holit a stříhat. Tento trh, kterému říkají vší trh, je tak hustě pokryt vlasy, že se po něm chodí jako po polštářích.

V tomto okrsku bydlí také většina nejpřednějších *gostí* čili kupců a rovněž někteří *knězi* čili moskevská knížata.

---

[1] V předloze „Sclaven“. Míněni jsou nejspíše *cholopi*, osobně nesvobodní lidé v majetku pána, které bylo lze prodat, darovat i zdědit a jimiž se člověk mohl stát i pro dluh; od nevolných sedláků, vázaných k půdě, se lišili právě touto osobní nesvobodou. Olearius sám o nich jedná ve 3. knize (kapitola o povaze Rusů), kde uvádí i ruské slovo *cholop*.

[2] Olearius tu zdrženlivě naráží na prostituci: prsten, který žena držela v ústech, byl znamením, že kromě prstenu nabízí i sama sebe.

2. Carogorod.

Druhý okrsek města nazývají Carogorod, to jest Královské město. Leží v podobě půlměsíce, je také obehnán silnou kamennou zdí, kterou nazývají *bělaja stena*, Bílá zeď, a prostředkem jím protéká říčka Neglinná. Bydlí tu mnoho pánů a moskevských knížat, synů bojarských čili šlechticů, přední měšťané a kupci, kteří tu a tam po zemi provozují svůj obchod, a také všelijací řemeslníci, především pekaři. Jsou tu i krámy s obilím a moukou, masné krámy, dobytčí trh a krčmy s pivem, medovinou a kořalkou.

Poganyj prud.

V tomto okrsku je též koňská stáj Jeho carského Veličenstva a rovněž slévárna, a to na místě, kterému říkají Poganyj prud, na Neglinné; tam lijí mnoho kovových děl a velikých zvonů. Až dosud tu měli velmi zkušeného mistra jménem Hans Falck z Norimberku, od něhož se někteří Rusové jen pouhým přihlížením naučili lít docela slušně. Ten uměl zvláštním hmatem upravit děla tak, že se z nich dá bezpečně vystřelit 26 liber železa s 25 librami prachu, a tím se proslavil až v Holandsku, takže se o něm zmiňuje i holandské vydání Meterana.

3. Skorodom.

Třetí okrsek města Moskvy se nazývá Skorodom[1]. Je nejzazší a táhne se kolem Carogorodu na východ, sever a západ. Než město Tataři vypálili, měl prý, jak říkají, v obvodu 25 verst čili 5 německých mil. Protéká jím říčka Jauza a spojuje se s Moskvou. V této části je dřevěný a výše zmíněný domovní trh, kde lze koupit dům a do dvou dnů jej mít postavený hotový na jiném místě města, protože trámy jsou už do sebe zapuštěny a stačí je jen položit na sebe a vycpat mechem.

4. Strelecká sloboda.

Čtvrtá část města se jmenuje Strelecká sloboda. Leží na jižní straně za říčkou Moskvou, směrem k Tatarům, a je obehnána palisádou z fošen a dřevěnými baštami.

Nalejki, pijácké město.

Tuto část prý dal postavit tyranův otec Vasilij pro cizí vojáky, Poláky, Litevce a Němce, a nazval ji Nalejki, totiž podle pití, neboť *nali* znamená v jejich řeči: nalej. Protože cizinci holdovali pití víc než Moskvané

[1] Vnější dřevěné opevnění Moskvy, později Zemljanoj gorod, postavené narychlo v letech 1591–1592 (odtud *skorodom*, „rychle postavený“).

a nedalo se dobře předpokládat, že by jim šlo vymýtit tak dlouho pěstovanou, ba přímo vrozenou neřest, nechali jim volnost pít. Aby však Rusové (kteří jsou také velmi nakloněni hýření a opilství, ale po celý rok smějí pít do sytosti jen několik málo dní, totiž o nejvyšších svátcích) nebyli zlým příkladem svedeni, museli mokří bratři bydlet sami za vodou. Lze o tom číst v Herbersteinově *Commentario rerum Moscoviticarum* na 46. listu a u Guagnina. Nyní tento okrsek obývají střelci čili vojáci, kteří jsou ve službách Jeho carského Veličenstva, a jiná obecná chátra.

Uvnitř moskevských hradeb i mimo ně je velmi mnoho chrámů, kaplí a klášterů. V prvním vydání jsem uvedl 1500, což se panu Johannu Ludwigu Gottfriedovi v *Archontologia Cosmica* na s. 467 zdálo velmi podivné a téměř neuvěřitelné. Uvedl jsem však ještě příliš málo, neboť jsem si od té doby opatřil o věci spolehlivější zprávu, jednak od našich krajanů, kteří ve městě mnoho let žijí, jednak od samých Moskvanů, kteří loňského roku, když si přijeli pro svého zajatce, falešného Šujského[1], byli delší dobu u nás v Holštýnsku a s nimiž jsem denně obcoval.

Přes 2000 chrámů v Moskvě.

Ti jednomyslně vypověděli, že je ve městě Moskvě přes 2000 chrámů, klášterů a kaplí.

Kaple se totiž nyní najde skoro u každého pátého domu, protože si každý veliký pán dává postavit vlastní kapli, vydržuje si v ní na svůj náklad vlastního popa a slouží v ní bohoslužbu jen se svými lidmi. Na nařízení nynějšího patriarchy byla prý kvůli častým požárům většina kaplí, které byly dřevěné, stržena a postavena z kamene; některé kaple však nejsou uvnitř širší než 15 stop. A tolik budiž řečeno o městě Moskvě.

Protože je také město Archangelsk předním obchodním městem a pokud vím, nikde se o něm nic napsaného nenajde, chci se o něm poněkud zmínit.

Město Archangelsk.

Na mapě, kterou lze najít v atlase, se nazývá Sv. Michael Archangel, Rusové mu však obecně říkají Archangel. Leží daleko na severu, v kraji Dvina, na stejnojmenné řece, a to na tom místě, kde se řeka dělí, obtéká ostrov Podezemskij a vlévá se do Bílého moře.

---

[1] Timofej (Timoška) Ankudinov (1617–1653/54), písař z Vologdy, který po útěku z Ruska (1643) procestoval Evropu a vydával se za syna cara Vasilije Šujského.

Město a vjezd k němu nejsou nijak staré, neboť dříve vplouvaly lodě do levého ramene Dviny u kláštera sv. Mikuláše, a proto se tomu místu také říkalo přístav sv. Mikuláše, jak je vidět u Petreia na s. 65. Protože však ústí toho ramene naplaveným pískem změlčelo, kdežto pravé rameno bylo hlubší, začalo se víc užívat pravého ramene a na něm bylo postaveno město.

Samo město prý není velké, je však velmi proslulé velkým obchodem a kupectvím, které se tu provozuje po moři. Každoročně sem totiž připlouvají holandské, anglické a hamburské lodě se všelijakým zbožím. V tu dobu se tam pak vydávají kupci z celé země, zvláště Němci z Moskvy, a v zimě se se svým zbožím vracejí na saních zpátky domů.

Velké clo v Archangelsku.

Nynější velkokníže tam uvalil velké clo, které vybírá vojevoda sídlící na hradě. A protože je to clo kupcům poněkud těžké, kdežto Jeho královské Veličenstvo švédské chce clo přes Livonsko do Narvy vybírat jen dvě ze sta, má se za to, že se většina obchodu odtamtud odvrátí a obrátí se přes Baltské moře Livonskem, zvláště proto, že je tu vystaven menšímu nebezpečí než tam.

Ostrov Solovky.

Nedaleko Archangelsku leží v Bílém moři v jednom zálivu čili koutě tři ostrovy nedaleko od sebe. Největší se jmenuje Solovka, ostatní Anzer a Kuzova. Na Soloveckém ostrově je klášter, v němž byl pohřben jeden ruský světec; toho dal velkokníže na popud patriarchy loni vyzdvihnout a přenést do Moskvy, o čemž bude brzy řeč obšírněji. Někteří chtějí tvrdit, že předešlí velkoknížata uložili na tomto ostrově (který je prý vysoký, skalnatý, strmý a těžko přístupný) veliké poklady.

Polohu tohoto místa a vjezdu z moře jsem dostal nakreslenou od jednoho dobrého přítele, který tam několikrát cestoval a tu krajinu dobře zná, a sděluji ji zde laskavému čtenáři a milovníkům místopisu.

mapa ústí Dviny s Archangelskem a Soloveckými ostrovy

KAPITOLA DRUHÁ

O povaze vzduchu, povětří, půdy, o tom, co v zemi roste, a o zahradách

Vzduch, povětří a povaha země nejsou ve velkoknížectví všude stejné, protože se skládá z mnoha rozmanitých provincií, které leží daleko od sebe, ba v různých podnebných pásech. Pokud jde o Moskevsko a přilehlé kraje, je tam vesměs svěží a zdravý vzduch, a jak píšou všichni a jak říkají i sami Rusové, nebylo tam dosud mnoho slyšet o morových nemocech nebo o velkém umírání; také tam bývá obecně mnoho starých lidí.

Velký mor v Moskvě.

Tím víc je k podivu, že letošního roku 1654, v době války před Smolenskem, vznikl v Moskvě tak jedovatý vzduch a takový mor, který dosud trvá, že lidé, kteří podle svého mínění vyjdou z domu zdraví, prý padají na ulicích a umírají. Proto jsou také cesty do Moskvy tu a tam zatarasené.

Velký mráz.

V zimě bývá obecně po celém Rusku tak velký mráz, že se před ním člověk sotva ukryje, a není u nich nic neobvyklého, že někomu omrznou nos, uši, ruce a nohy. Za našeho pobytu, když jsme tam roku 1634 byli poprvé, byla tak krutá zima, že na trhu před hradem pukla mrazem země na délku asi 20 sáhů a na šířku čtvrt lokte.

Totéž uvádí Herberstein.

Nikdo z nás nemohl s nezakrytou tváří ujít po ulici padesát kroků, aby se mu nezdálo, že mu omrzl nos a uši. Shledal jsem také pravdivým, co někteří psali, že kapka vody a slina zmrzne dřív, než dopadne z úst na zem.

Ačkoli je zimní mráz tak velký, vyrážejí na jaře byliny a listí rychle, a v době, kdy věci rostou a zrají, nezůstává ta země za naším Německem nijak pozadu. Protože totiž vždycky napadá mnoho a vysokého sněhu, je země i křoví jím přikryto jako šatem a chráněno před ostrým mrazem.

Díky tak silnému mrazu a hojnému sněhu, který bývá po celém Rusku a Livonsku, se tam dobře cestuje a dají se užívat ruské saně, nízké a udělané z lýka nebo lipové kůry. Někteří z nás si saně vystlali plstí, lehli si do nich na dlouhé ovčí kožichy, které se tam dají koupit velmi lacino, a saně shora přikryli plstěnou nebo soukennou pokrývkou; pod ní jsme se pak i v největším mrazu mohli dát od sedláků vézt docela v teple, ba zpocení a spící.

K tomu se velmi hodí ruští koně, sice malí, ale rychlí, kteří jsou zvyklí uběhnout bez krmení 8, 10 a někdy i 12 mil. Tak jsem dvakrát jel z Tveru do Toržku a zpět.

Rychlí koně.

Cesta je tam ovšem, jako skoro po celém Rusku, bez zvláštních hor a údolí.

Proto se tu dá vykonat dlouhá cesta velmi rychle, a to s malými náklady. Sedlák, který vozí za mzdu, totiž někoho doveze na 50 německých mil za 2, 3 nebo nanejvýš 4 říšské tolary; tak jsem se já jednou za takovou mzdu dal dovézt z Revalu do Rigy, což je 50 mil.

Velké horko.

Jak silný je v zimě mráz, tak velké je naopak v létě horko. To je pro cestující tím obtížnější, že je trápí nejen ve dne sluneční paprsky, ale i množství komárů, které slunce zplodí v bažinách, ba skoro všude po celém Rusku, a před nimiž nemá člověk pokoj ve dne ani v noci. Proto se musí v noci ležet buď blízko ohně, nebo pod sítí proti komárům, jak už bylo naznačeno výše.

Úrodnost země.

Ačkoli je ta rozlehlá země tu a tam porostlá křovím, plná lesa, většinou jedlového, březového a lískového, pustá a bažinatá, přece je pro dobrotu půdy, kde se jen trochu obdělá, nesmírně úrodná (vyjma několika málo mil kolem města Moskvy, kde je půda písčitá), takže v obilí i pastvě má velikou hojnost. Sami Holanďané přiznávají, že jim před několika lety za veliké drahoty prokázalo Rusko obilím největší dobrodiní. Jen zřídka je slyšet, že by v zemi byla drahota. Na některých místech v zemi, kde obilí nemá odbyt, se nezorá víc půdy (ač by mohli), než kolik potřebují na rok, a nic neskladují, protože vědí, že každý rok bohatou úrodu pro sebe mít budou. Proto se tam nechává ležet ladem mnoho krásné úrodné půdy, jak jsem sám viděl, když jsme projížděli několika krajinami s černou tučnou půdou, porostlou tak vysokou trá-

vou, že koním sahala po břicha; ani ta se nikdy nesklízela, protože jí mají nazbyt, a spásal ji jen dobytek.

Úrodnost Ingrie.

Je k podivu, co nám vyprávěli u Narvy: že na ruské straně, hned za řekou, je mnohem lepší půda a všechno tam roste dřív a lépe než na této straně Narvy v Allentackenu, ačkoli mezi nimi teče jen ta řeka.

Doba setí a žní.

Na tomto místě v Ingrii, stejně jako v severních částech Karélie, Ruska a Livonska, zasívá rolník své semeno teprve tři neděle před svatým Janem; to pak kvůli ustavičnému žáru slunce (které i při západu sotva klesne pod obzor) roste před očima, takže se během sedmi, nanejvýš osmi neděl dá zasít i sklidit. A kdyby chtěli sít dříve, setba by se jim nedařila kvůli mrazu, který se ještě skrývá v zemi, a studeným větrům.

Rusové mají při žních oproti Livoncům také tu výhodu, že obvykle dovezou své obilí do stodol nebo do stohů suché, kdežto Livonci musejí své obilí sušit žárem ohně.

V Livonsku se obilí suší.

Každý statek má totiž zvláštní k tomu postavené stavení čili domy, kterým říkají *rigy*. V nich se obilí, dokud je ještě ve slámě, rozloží přes trámy a v peci, která má podobu pekařské pece, se zatopí; obilí se pak musí sušit stoupajícím žárem, a velmi často se stává, že takové rigy i s obilím lehnou popelem.

Rigy k sušení obilí.

Obilí, které takto nějaký čas leželo v horku a vysychalo, však nedá tak dobré osivo jako to, které uschne samo.

Dobré ovoce v Moskvě.

Na některých místech, zvláště v Moskvě, se pěstuje také výborné zahradní ovoce, jablka, hrušky, třešně, švestky a rybíz. Věc se tedy má docela jinak, než co o Rusku píšou Herberstein, Guagnino a jiní po nich, že by tam totiž pro velký mráz vůbec nebylo ovoce a chutná jablka. Mají mezi jinými dobrými jablky také jeden druh, který má tak jemnou a bílou dužinu, že je v nich, podrží-li se proti slunci, vidět jádra. Ačkoli jsou však na pohled i na chuť příjemná, nevydrží pro svou přílišnou vláhu tak dlouho jako jablka v Německu.

Zelenina.

Najde se tam také všelijaká zelenina, zvláště chřest, tlustý jako palec, jak jsem ho sám jedl u jednoho holandského kupce, mého dobrého přítele v Moskvě; dále dobré okurky, cibule a česnek ve velikém množství. Hlávkový ani jiný salát Rusové nikdy nesázeli, nedbali o něj, tím méně ho jedli, ba Němcům se při jeho jídle smáli, jako by jedli trávu. Nyní však i někteří z nich začínají salát jíst. Melouny se tam pěstují ve velkém množství a mnoho lidí má z jejich pěstování jisté živobytí a obživu. Melouny tam jsou nejen hojné, ale také obrovské, chutné a sladké, takže se dají jíst bez cukru. Ještě roku 1643, když jsem znovu odjížděl z Moskvy, mi jeden z mých dobrých přátel daroval na cestu takový meloun vážící jeden pud (to jest 40 liber).

Jak se pěstují melouny.

K pěstování melounů mají Rusové zvláštní výhody a hmaty, které zčásti správně popisuje Herberstein na 45. listu. Semena namáčejí ve sladkém mléce, někteří i v odstáté dešťové vodě smíšené se starým ovčím hnojem. Pak se do země dva lokte hluboko udělají pařeniště z koňského hnoje a slámy, navrchu se pokryjí dobrou zemí a do ní se udělají ploché jamky půl lokte široké. Doprostřed se zasadí jádro, aby semeno ohřívalo a poháněl nejen teplo zespodu, ale i sluneční žár shromážděný ze všech stran. V noci se přikrývají proti jinovatce a mrazu poklopy ze slídy čili mariánského skla; ty nad nimi často zůstávají i přes den. Potom se jim také obřezávají postranní výhonky, a v určitou dobu i konce úponků. Tak svou pílí a péčí tomuto růstu napomáhají.

Boranec.

Vyprávěli nám také, že za Samarou, mezi řekami Volhou a Donem, roste zvláštní druh melounu či spíše dýně, který prý velikostí a povahou odpovídá ostatním obyčejným melounům, zevnějškem však má podobu beránka a dokonce zřetelně napodobuje jeho údy; proto mu Rusové také říkají *boranec*, beránek.

Ovčí melouny.

Stonek je mu jakoby v pupku, a kam se obrátí (neboť při růstu mění své místo, nakolik mu to stonek dovolí), tam usychá tráva, o níž se říká, že ji spásá. Když dozraje, uschne i stonek a plod dostane chlupatou kůži jako beránek, kterou prý lze vydělat a připravit k ochraně proti zimě. V Moskvě nám ukazovali několik kousků takové kůže, utržených z jedné pokrývky, s tvrzením, že je z boranců; byla jemná a vlna kudrnatá jako

kůže jehněte, které bylo buď vyříznuto z matčina těla, nebo se teprve právě narodilo. Zmiňuje se o tom plodu i Scaliger ve *Cvičení* 181: dokud má kolem sebe trávu a byliny, stojí prý v plném růstu jako beránek na plné pastvě; nemá-li jich, hyne a kazí se. Rusové říkají, že je pak brzy zralý. Pravda prý je také, co dále píše Scaliger, že tento plod nepronásledují žádná jiná zvířata než vlci, takže se na něj dají i chytat.

Byliny a květiny.

Krásných bylin a květin neměla Moskva před lety mnoho. Předešlý velkokníže však krátce po našem pobytu velmi dbal o to, aby si dobře zařídil zahradu a ozdobil ji všelijakými vzácnými bylinami a květinami. Dříve neznali dobré plné růže a museli se spokojovat s divokými růžemi čili šípkovými keři a jimi zdobit své zahrady.

Kdy se dostaly růže do Moskvy.

Před několika málo lety však přední tamní kupec Peter Marselis[1] přivezl první plné a provensálské růže ze zahrady mého nejmilostivějšího knížete a pána na Gottorfu, a ty se tam také dobře ujaly.

Vlašské ořechy ani vinná réva se v Moskvě nepěstují. Víno všeho druhu se však hojně dováží holandskými a jinými loděmi přes Archangelsk a nyní také z Astrachaně, kde se teď pěstuje (o čemž níže obšírněji).

Z toho je ovšem vidět, že nedostatek některých plodů a rostlin nelze přičítat ani tak půdě a vzduchu, jako spíš nedbalosti nebo nevědomosti obyvatel.

Nemají nedostatek ani v plodinách země, kterých je potřeba k obyčejnému živobytí. Konopí a len se pěstují ve velkém množství, a proto je v Rusku plátno velmi laciné.

Medu a vosku, kterého ovšem hojně nacházejí v lesích, je takový nadbytek, že vedle toho, co spotřebují na medovinu a voskové svíce k obecné potřebě a k bohoslužbě (a není toho málo), prodávají velké partie do jiných zemí. Většina toho jde přes Pskov.

Celé Rusko je, stejně jako Livonsko, všude, vyjma toho, co se vypálením proměnilo v pole, jakoby přikryto křovím a lesy. Proto je tam mnoho stromů a srstnaté zvěře.

---

[1] Peter Marselis (1602–1672), kupec nizozemského původu z Hamburku, v Rusku od roku 1629; od roku 1632 spoluzakladatel železáren u Tuly, agent dánského krále a holštýnského vévody. Jeho první ženou byla Dorothea Barnesleyová.

Všelijaká pernatá zvěř.

Pernatá zvěř se tam však pro své velké množství necení tak vzácně a vysoko jako u nás: tetřevy, tetřívky, jeřábky a koroptve, divoké husy a kachny lze od sedláků dostat za málo peněz. Jeřábi, labutě a drobní ptáci jako kvíčaly, drozdi, skřivani, pěnkavy a podobní, ačkoli se tam vyskytují hojně, se nepokládají za hodné lovu ani jídla. Čápy tu ani v Livonsku nepotkáš.

Mnoho divé zvěře.

Lesy jsou také bohaté na všelijakou divou zvěř, vyjma jelenů, které tam buď nejsou k vidění vůbec, nebo, jak někteří tvrdí, jen zřídka. Losů, divočáků a zajíců je hojnost. Zajíci jsou na některých místech, stejně jako v celém Livonsku, v létě sice šedí jako obvykle, v zimě však sněhobílí.

Přitom je k podivu, že v Kuronsku, které sousedí s Livonskem a od něho je odděleno jen řekou Dvinou, zůstávají zajíci v zimě šedí. Proto, chytí-li se takový zajíc někdy v Livonsku, když Dvina zamrzne, říkají mu kuronský přeběhlík.

Příčinou té změny barvy je jejich temperament.

kniha 13, kap. 27.

Neboť (jak praví Caelius Rhodiginus: *Capilli imitantur humoris colorem, unde alimenta trahunt* [Vlasy napodobují barvu šťávy, z níž čerpají výživu]) vlasy následují barvu svého temperamentu. Tato zvířátka jsou tam pro bažinatou a vlhkou zemi mnohem flegmatičtější, čili vlhčí a studenější povahy než naše.

ex adustis humoribus nigricans consurgit vapor [ze spálených šťáv vystupuje černající pára], Rhodiginus tamtéž.

Přistoupí-li k tomu vnější mráz, jako je zima (neboť *hyems habet vim et naturam phlegmatis* [zima má sílu a povahu hlenu], jak praví Avicenna v *Canticis*), zbělejí, neboť bílá barva pochází z chladu (*albus capillus innuit frigidam complexionem* [bílý vlas ukazuje na studenou povahu], praví Averroes k tomuto místu Avicenny), jako černá z horka. Dostanou-li pak v létě znovu horký a suchý vzduch, jak tomu tam bývá, změní se zároveň s temperamentem i barva. Vzpomínám si přitom, co jsem slyšel vyprávět svého zesnulého tchána v Livonsku: dal v létě k svatbě jednoho ze svých dětí chytit několik zajíců a (na svém statku Kunda, ležícím mezi Revalem a Narvou) zavřít je do sklepa a kr-

mit. Po několika nedělích proměnili svůj šedý kožich v bílý, jako by byla zima; z toho se pak dá vyvodit příčina té proměny.

Vedle této dobré zvěře je tam také mnoho dravé a nečisté zvěře, jako medvědi, vlci, rysové a tygři, lišky, sobolové a kuny, s jejichž kůžemi se provozuje veliký obchod.

Mnoho domácího dobytka.

Protože je tu a tam, jak řečeno, nadbytek pastvin, je tam mnoho domácího dobytka, krav, skotu a ovcí, které se prodávají za velmi malé peníze. Na první cestě jsme jednou v Ladoze koupili tučného vola, ačkoli nebyl velký (neboť dobytek je po celém Rusku obecně nevelký), za dva tolary a ovci za 10 kopějek čili 5 míšeňských grošů.

Tekoucí vody a stojatá jezera, jichž je v Rusku mnoho, jsou nesmírně bohaté na ryby všeho druhu, vyjma kaprů, kteří se nenacházejí ani v Livonsku. V Astrachani jsme však viděli kapry neobvyklé velikosti a v hojném počtu, které bylo možno koupit za jeden šilink za kus; chytají se ve Volze, ale pro hrubé a tuhé maso nemají příliš lahodnou chuť.

Mariánské sklo.

Nejpřednější z toho, co se dobývá ze země, je mariánské čili Panny Marie sklo, které se na jistých místech láme v lomu a po celém Rusku se užívá do oken.

Doly v Rusku.

Výnosné doly tato země dříve neměla. Před několika lety se však jeden otevřel na tatarském pomezí u Tuly, 26 mil od Moskvy. Uvedli ho do chodu někteří němečtí horníci, které tam na prosbu Jeho carského Veličenstva poslal Jeho kurfiřtská Jasnost saská; až dosud dával dobrý výtěžek, přináší však většinou železo.

Sedm verst čili půldruhé míle od toho dolu byl mezi dvěma horami, v příjemném údolí, kde se k tomu nabízel vhodný potok, postaven železný hamr, kde se železo zpracovává, kove do tyčí a lijí se všelijaké věci.

Pan Peter Marselis.

Správu tohoto hamru má na základě jisté smlouvy, kterou s ním velkokníže uzavřel, pan Peter Marselis. Každoročně dodává do zbrojnice Jeho carského Veličenstva určitý počet železných tyčí, několik velkých děl a mnoho tisíc pudů koulí, a proto je stejně jako u předešlého, tak i u nynějšího velkoknížete ve veliké milosti a vážnosti. Vedou se jím v Moskvě i jiné veliké obchody.

Zlatý důl.

Za života cara Michaila Fjodoroviče, asi před patnácti lety, také kdosi ohlásil, že na jistém místě v Rusku je zlatý důl. Do díla však uveden nebyl, a tak se z objevitele a oznamovatele, který se domníval, že zbohatne, stal chudák.

Jak se tam dívají na nové vynálezy.

Ti, kdo (jak to u knížecích dvorů bývá) nabízejí, že pány novými vynálezy obohatí, mají u carského dvora málo štěstí a zdaru. Předešlý velkokníže sice rád viděl, když někdo navrhl něco nového k rozmnožení jeho pokladu. Aby však on sám, kdyby se pod tím skrýval podvod nebo kdyby věc nedopadla tak, jak se doufalo, zůstal bez škody, musel vynálezce dělat pokus na vlastní náklad, anebo, neměl-li na to prostředky, byly mu proti jistým zárukám nějaké peníze zálohovány; podařilo-li se to, dostal oznamovatel bohatou odměnu, v opačném případě musel škodu nést on, a ne velkokníže. Abych to potvrdil příkladem zmíněného zlatého dolu: byl tehdy v Moskvě přední anglický kupec, můj dobrý přítel (jehož jméno ze šetrnosti zamlčím), jinak upřímný a dobročinný muž, který v Moskvě dlouho bydlel a vedl dobrý obchod. Když ohlásil, že podle zvláštní povahy a známek jisté půdy najde zlatý důl, velkokníže s tím sice souhlasil a na záruku mu k tomu zálohoval peníze.

Nehoda jednoho anglického kupce.

Když se však tomu dobrému muži dílo nepodařilo, práce i náklady přišly vniveč a jeho jmění nestačilo, aby vynaložené velkoknížecí peníze vrátil, byl vsazen do dlužní věže. Potom byl na přímluvu svých ručitelů zase propuštěn, aby mohl obcházet, oslovovat dobré lidi a sehnat tolik, aby uspokojil velkoknížete i své ručitele a mohl opustit zemi. Tuto svou nehodu a ruský proces mi sám obšírně a velmi dojemně vyprávěl, když jsem byl naposledy v Moskvě a když se to právě dělo.

KAPITOLA TŘETÍ

O povaze severních zemí a o samojedských národech

O povaze a plodech krajin ležících na sever, jako je Dvina, Jugorsko, Permsko, Sibiř a Samojedsko, které uznávají velknížete za svého pána, nemohu, protože jsem tam nebyl, napsat nic jistého.

Severní země.

Rusové však vyprávějí a jiní jednomyslně píší (pokud jeden neopisuje od druhého), že tyto země jsou pro drsné povětří, dlouhou zimu a krátké léto velmi neúrodné a zvláště k orbě, obilí a stromovému ovoci nevhodné; že obyvatelé nevědí nic o chlebu, nýbrž protože je tam pro velké pustiny, řeky a jezera mnoho zvěře a ryb, mají z toho jedině svůj pokrm a obživu, oblékají se do kůží zvířat a odvádějí z nich velknížeti své dávky a daně.

Odkud pocházejí nejlepší kožešiny.

Odtud prý hojně přicházejí nejkrásnější soboli, kuny, také kůže bílých medvědů (které velcí páni v Moskvě věší vzadu přes saně), rysi a jiné kožešiny a prodávají se v Moskvě a jinde.

Samojedi.

Že se však o Samojedech zmíním podrobněji než o jiných severních národech, k tomu mám příčinu zčásti proto, že se o nich u zeměpisců nenajde mnoho zvláštního, zčásti proto, že jsem s nimi sám mluvil a o jejich životě dostal zprávu. Když jsem totiž roku 1643 dne 30. července měl v Moskvě předstoupit před Jeho carské Veličenstvo k veřejné audienci, musel jsem však předtím chvíli čekat v Posolském prikazu čili vyslanecké kanceláři, dokud se nevrátil perský vyslanec, který byl povolán přede mnou, přišli tam také dva Samojedi, kteří byli posláni ze své země, aby velknížeti dodali několik sobů a kůží bílých medvědů. S nimi jsem se dal do rozhovoru; mluvili otevřeně, srozumitelně a na všechny otázky dávali dobrou odpověď, neboť dobře rozuměli ruské řeči, v níž jsem s nimi skrze svého tlumočníka mluvil.

Skythové.

U starých spisovatelů se nenajde, že by se nazývali Samojedy, nýbrž Skythové, a mám za to, že toto jméno dostali teprve od Rusů, když se dostali pod ruskou vládu.

Plinius, kn. 6, kap. 17.

Protože totiž dříve jedli lidi a maso i svých vlastních přátel, když zemřeli, mísili s jinou zvěřinou a polykali, jak o tom vyprávějí Plinius a Olaus Magnus, nazvali je *Samojedy*, to jest sami sebe jedoucí; rusky totiž *sam* znamená sám a *jem* jím. Jak to správně připomíná Guagnini v popisu Moskevska u provincie Pečory. A je to právě tolik, jako když je Plinius řeckým slovem *anthropophagos* nazývá lidožrouty, jako se píše i o Brazilcích.

Jejich země není Samogitie, kterou zeměpisci kladou mezi Litvu, Polsko a Livonsko a kterou Rusové nazývají Žmudská země, nýbrž Samojedsko, které se na nových mapách nachází za Sibiří u hor, které se nazývají Hyperborejské, před velkou řekou Ob a nad ní, u Tatarského moře a u Vajgače, jak ho nazývají Holanďané.

Jsou to ti barbaři, Tataři a pohané, kteří se odedávna nazývali *Scythae septentrionales, Europaei et Asiatici* [severní, evropští a asijští Skythové], protože leží na těchto hranicích a rozhraní. Zmiňuje se o nich Strabón v 7. knize, Curtius v 7. knize a nazývá některé z nich *Abios Scythas*,

Abii Scythae.

bezpochyby od řeky Abi čili Ob. Rovněž Justinus ve 2. knize, Olaus Magnus *Histor. de gentib. septentr.*, kn. 4, kap. 3, a Münster ve své *Cosmographii*, kn. 5, v 60. a následujících kapitolách. Nemají žádná postavená ani opevněná města, nýbrž bydlí dosud v lesích a pustinách, jak to již za Alexandrových dob uvedli jejich vyslanci u Curtia ve zmíněné knize:

Curt., kn. 7.

Nos deserta et humano cultu vacua magis quam urbes et opulentos agros sequimur. [Vyhledáváme spíše pustiny a místa prázdná lidského obdělávání než města a bohatá pole.] A protože leží v *zona frigida*, mají většinu roku tuhou zimu a velmi vysoký sníh. To dali právě zmínění vyslanci Alexandrovi také na srozuměnou a řekli: *Si humanum genus omne superaveris, cum silvis et nivibus et fluminibus ferisque bestiis gesturus es bellum.* [Překonáš-li všechen lidský rod, budeš muset vést

válku s lesy, sněhy, řekami a divokou zvěří.] Bydlí v malých nízkých chýších zčásti zapuštěných do země, které (jak říkali) nahoře končí kulatě a špičatě a uprostřed mají díru jako komín, kterou v zimě vylézají. Jejich chýše totiž zcela pokrývá sníh, který prý napadne přes dva muže vysoko, takže nikdo moc nevychází ani nevchází. Pod sněhem si však udělali chodby, kterými chodí z jednoho domu do druhého.

Půl roku noc.

Protože v tu dobu skoro půl roku nemají žádné slunce a den, nýbrž ustavičnou noc a mimo domy nemohou mnoho podnikat, je jim to počasí o to snesitelnější. Mezitím užívají ke svícení rybí tuk a vystačí si s ním tak dlouho, dokud zase nedostanou denní světlo; když totiž slunce opět vystoupí nad rovník a prochází severními znameními, nezapadá, takže jim naopak chybí noc. Tehdy také sníh zmizí, takže mohou zase vyjít na zemi a na zimu zase nashromáždit zásoby.

Guagn.

A to bude snad to, co někteří o severních národech napsali, že se totiž mezi nimi nacházejí lidé, kteří na způsob vlaštovek a žab leží půl roku, totiž v zimě, mrtví, v létě však zase ožívají a chodí.

Ol. Magn.

Viz o tom Guagniniho v popisu Lukomorje a Olaa Magna. Nemají žádnou orbu, a proto nevědí nic o chlebu; místo chleba však jedí na vzduchu sušené ryby, med a zvěřinu, které je prý u nich hojně.

Samojedi jsou malí lidé.

Samojedi jsou malé postavy, mají široké obličeje, malé oči a krátké nohy a vypadají skoro jako Gróničané, z nichž některé jsem nedávno sám viděl v Holštýnsku, jak se o tom bude jednat v následující kapitole.

Oděv Samojedů.

Co se týče oděvu Samojedů, je zhotoven ze surových sobích kůží. Nosí široké čepice, některé z kousků barevného sukna, které dostávají od Rusů, některé však jen ze surových kůží, na nichž jsou dlouhé klapky na uši, které si zavazují pod krkem. Košile si dělají z kůží mladých sobů, které jsou velmi měkké a s nakrátko ostříhanou srstí. Pod košilemi nosí kalhoty a přes ně dlouhé kabáty. Dole na košilích a kabátech mají dlouhosrsté třásně. Jejich boty jsou rovněž z takových kůží a na všech oděvech mají srst obrácenou ven. Nit, kterou šijí šaty, je zhotovena ze šlach a žil.

Samojedi

Kapesníky.

Kapesníky si dělají ze zeleného dřeva, škrábou ho na tenké hobliny a vlákna, vypadá to skoro jako tence oškrabaný roh nebo pergamenové hobliny. Vezmou si z toho hrst a utírají se tím; je to velmi měkké na omak.

Zda jsou lidé bez hlavy.

Když je velká zima, přetahují si někdy kabáty přes hlavu a nechávají rukávy viset po stranách, což těm, kdo na to nejsou zvyklí, připadá podivné. Takový pohled, zvláště pro ty, kdo přistávají z lodi, dal snad podnět k tomu, co někteří ze starých napsali: že se nacházejí lidé, kteří nemají hlavu, nýbrž obličej na prsou; také že někteří mají tak velkou nohu, že se jí mohou přikrýt. Kdyby se však takoví lidé na světě nacházeli, myslím, že bychom o nich už měli lepší zprávu. Během sta let byl totiž svět po vodě i po souši, zvláště holandskými, anglickými a španělskými plavbami, dosti prozkoumán a poznán, podle jejich cestopisů však nic takového nenašli. Že však na lidech viděli velké nohy, to může dobře být: snad za ně považovali jejich velké lyže čili sněžnice.

Velmi velké lyže.

Tyto národy, stejně jako Laponci, Finové a Čeremisové, mají totiž v zimě, když chtějí jít po hlubokém sněhu, dlouhé a široké lyže, zčásti z kůry, zčásti vyřezané ze dřeva, na nichž se mohou rychle posouvat. Finové jich nechávají vyčnívat za patou tolik jako vpředu a některé takové lyže jsou tři lokte dlouhé; nazývají je *suksi*. Takový způsob pohybu jsme viděli v Narvě, kde nám plukovník Port pro potěšení nechal ně-

které Finy ze svých vojáků sjíždět před městem z dlouhého pahorku. Lyže Samojedů se však nazývají *narty*, jak správně připomíná Guagnini v popisu krajiny Permsko. Jejich boty jsou rovněž z takových surových kůží, uvnitř podšité srstí a sahají až pod kolena.

Sobi.

Soby, kteří jsou velikostí a podobou skoro jako jeleni, ale bílí a šedí, mají široká kopyta jako krávy (některé z nich jsme viděli v moskevském Kremlu), ochočují tak, že jim chodí do obydlí a zase ven, a užívají je místo koní; zapřahají je do malých lehkých saní podoby jako půl člunu nebo lodice, s nimiž mohou nesmírně rychle běžet a pokračovat.

Vajgač.

Také Holanďané roku Kristova 1595 při druhé severní plavbě nedaleko Vajgače zastihli Samojedy v takové podobě. Píší, že když 31. srpna toho roku vešli u Vajgače míli cesty do země, uviděli pohromadě dvacet z těchto lidí; zprvu je pokládali za úplně divoké. Ti se také zprvu chopili luků a šípů, s nimiž umějí dobře zacházet, a chtěli jít na Holanďany jako na nezvané hosty. Když se však skrze ruského tlumočníka (neboť, jak řečeno, Samojedi rozumějí rusky) dozvěděli, že nepřicházejí jako nepřátelé, nýbrž jako přátelé, odložili luky a šípy, přátelským pokloněním Holanďany přivítali, dali se s nimi do rozhovoru a podali jim dobrou zprávu o povaze země a moře. Chovali se velmi bojácně a nedůvěřivě, ačkoli se k nim Holanďané chovali přátelsky a dobročinně.

Nedůvěřiví lidé.

Když jednomu podali suchar, přijal ho sice s úctou, hned se do něho zakousl a snědl ho, ale stále se bojácně ohlížel; a když uslyšeli výstřel z ručnice, který se přece stal směrem k moři, tak se vyděsili a vyskočili, jako by byli šílení. Jak se o tom lze podrobněji dočíst ve výše zmíněné holandské tištěné plavbě na 8. listu. Píší a kreslí také, že tito lidé měli vlasy spletené do dlouhých copů, visících po zádech přes oděv; já jsem to však na těch, které jsem viděl v Moskvě, nepozoroval. Když se jednoho z nich, když vyprávěli o svém, podle našeho mínění tvrdém a drsném životě, mezi jiným ptali, jak se mu líbí moskevská země a život a zda by tu raději nebydlel než ve své zemi, odpověděl:

Vlast je milá.

Moskevsko se mu sice nelíbí zle, ale přece mu je milejší země, v níž se narodil, než všechny ostatní země; jsou na to zvyklí a mohou v ní žít

docela dobře a v klidu. Nepochybuje, že kdyby velkokníže znal jejich dobré dny a nádheru, opustil by své sídlo a odebral by se žít k nim.

**Var. lect., *kn. 2, kap. 3.*

Ti byli také smýšlení jako Odysseus, který (jak podle Cicerona, kn. 1 *De oratore*, říká Muretus) raději chtěl žít ve své skalnaté a drsné vlasti než u Kalypsó ve všelijaké rozkoši a zábavě, o čemž Homér v *Odyssei*, kn. 5. A lze s Ovidiem dobře říci (kn. 1 *Ex Ponto*, el. 3):

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos ducit et immemores non sinit esse sui. Quid melius Roma? Scythico quid frigore peius? Huc tamen ex illa barbarus urbe fugit.

Nevím, čím rodná země láká všechny k sobě,
že nikdo na ni nezapomene v žádné době.
Co lepší nad Řím je? Co horší skythských mrazů?
A přece barbar z Říma prchá k domovu zas.

Samojedi byli modloslužebníci a pohané.

Tyto národy kdysi jako pohané uctívali jako bohy slunce, měsíc a vyřezávané modly, jak je také patrné z častěji zmíněného popisu plavby: že na výběžku čili cípu Vajgače nalezli několik set takových drsných a neforemně vyřezaných obrazů postavených, a když si Holanďané při odchodu ze země jeden z nich vzali s sebou, běžel za nimi jeden Samojed a s pohnutými posunky obraz zase vyžádal a vzal zpět.

Stali se křesťany.

Asi před 23 lety však poslali poselstva k velkoknížeti a prosili, aby je učinil účastnými své víry. To se také stalo a byl tam poslán biskup vladimirský s několika popy čili kněžími, aby je poučili v jejich náboženství a pokřtili je.

KAPITOLA ČTVRTÁ

O Grónčanech

O Grónčanech.

Protože jsem se, laskavý čtenáři, v předešlé kapitole zmínil o Grónčanech, u nichž jsem v mnoha věcech shledal podobnost se Samojedy a jinými Tatary, s nimiž jsme se na cestě setkali, a také jiné pozoruhodné věci, nepokládal jsem za docela nevhodné učinit zde digresi čili malou odbočku od naší cesty a Grónské národy poněkud pozorovat, zvláště proto, že jsem je sám viděl, slyšel mluvit a o jejich povaze se do jisté míry vyptal. Chci však nejprve připomenout, co se o Grónčanech vědělo a psalo dříve, a potom, jak se nacházejí v nynější době.

Grónsko bylo starým neznámé.

Staří popisovatelé světa, zemí a přírody, jako Ptolemaios, Strabón, Plinius, Solinus a jiní, nevěděli o ničem víc než jen o třech dílech světa, totiž o Evropě, Asii a Africe, neboť čtvrtý díl, Ameriku, objevil Kryštof Kolumbus teprve roku Kristova 1492, a to jen pokud jde o přední ostrovy, a o pět let později Amerigo Vespucci odkryl úplně pevninu, po níž si ještě dnes podržuje jméno Amerika. Proto se o ostatních zemích a národech, které leží mimo tyto tři díly (jako je i Grónsko), nelze z nich ničeho dozvědět.

Ostrovy Orcades.

Ačkoli se zmiňují o několika severních ostrovech, které Pomponius Mela nazývá *Orcades*, nelze z toho vyrozumět nic jistého a zvláštního.

Grónsko však leží v Ledovém moři za ostrovem Islandem, a podle výpovědi dánských lodí, které tam nedávno plavaly, asi 60 mil za ním. Mnozí je pokládali za ostrov, ale je věrohodné, že na východní straně naráží na Tatarsko a na západní na Ameriku, jak se brzy řekne.

Arngrímur Jónsson, islandský dějepisec.

Arngrímur Jónsson, Islanďan, uvádí ve své *Chorographii*, kterou nazývá *Specimen Islandiae historicum*, na s. 146, že Grónsko bylo poprvé objeveno roku Kristova 982 a o čtyři roky později obsazeno a osíd-

leno, a to jakýmsi Erichem Rufem čili Erikem Rudým, který se z Norska, ze šlechtického rodu a zámožný, odebral se svým otcem Thorwaldem na Island (jiní říkají, že kvůli zabití, jehož se dopustili v Norsku); a protože Erich po smrti svého otce nemohl žít v míru s některými předními muži toho místa, vydal se na loď a dále na sever, kde pak narazil na Grónsko.

Erik Rudý objevitel Grónska.

A protože zemi v místě, kde přistál, nalezl porostlou krásnou zelenou trávou, dal zemi toto jméno. Později také přemluvil mnoho jiných Islanďanů pro dobrotu země, že ho následovali s loďmi a mnoha lidmi.

Leif, Erikův syn.

O čtrnáct let později, totiž roku Kristova 1000, se Erikův syn jménem Leif plavil z Grónska do Norska, byl tam králem Olafem přemluven ke křesťanské víře a pokřtěn.

Křesťanská víra zavedena v Grónsku.

Tento Leif se pak s knězem vrátil do Grónska a přivedl to tak daleko, že se jeho otec Erik se všemi svými lidmi dal pokřtít a přijal křesťanskou víru.

Tito Erikovi potomci se prý potom rozmnožili, šli dále do země, vystavěli města a kláštery a měli své biskupy, z nichž několik vyjmenovává zmíněný Arngrímur na s. 148 a klade je až do roku Kristova 1389. Biskupským sídelním městem tam prý byla Garde. Grónsko, pokud bylo známo, se však roku Kristova 1023 stalo poplatným Norskému království a roku 1261 mu bylo docela podrobeno.

Pontanovo mínění o tom.

Dánský dějepisec Pontanus sice uvádí, že roku Kristova 834 císař Ludvík a papež Řehoř IV. ustanovili brémského a hamburského biskupa Ansgara arcibiskupem nad severními zeměmi, přičemž byly výslovně jmenovány i Island a Grónsko, jak je patrné z listin, které prý byly tehdy tomuto biskupovi uděleny a nacházejí se ve 4. knize na s. 97. Grónsko by tedy bylo objeveno a ke křesťanské víře přivedeno mnohem dříve, než bylo výše řečeno.

Pontanus je vyvrácen.

Islanďan Arngrímur Jónsson však tomuto spisovateli směle odporuje ze svých islandských starožitností a kronik, říká, že v tu dobu Grónsko ještě nebylo známo, tím méně přivedeno ke křesťanské víře. Pokládá to jen za výmysl a přídavek, jehož Pontanus použil sobě k výhodě

kvůli svému mylně postavenému mínění o Islandu, který nazývá prastarou součástí; a míní, že slova Grónsko a Island v původních listinách nestála. Jak se o tom lze obšírněji dočíst ve vícekrát zmíněném *Specimen*, *partis* 2. *memb.* 2.

Ansgar ustanoven biskupem nad Seveřany.

V brémské kronice sice stojí, že roku Kristova 858 papež Mikuláš, stejně jako to učinil Řehoř IV., ustanovil Ansgara legátem a *vicarius apostolicae sedis* [náměstkem apoštolského stolce] nade všemi pohany, Dány, Švédy a Slovany, ale o Grónsku tam není ani slova; viz o tom M. Adama *Historiam ecclesiasticam Bremensem*, kn. 1, kap. 23, s. 24. Ani v *Annales* Baroniových, ani v *Concilia magna* (které přece papežský knihovník pilně sebral a roku 1644 vydal v Paříži) se nenachází, že by v tu dobu proběhlo nějaké apoštolské vyslání mířící do Grónska.

Grónsko bylo často navštěvováno.

V té době pak prý islandské a norské lodi Grónsko často navštěvovaly, Norové ještě až do doby své královny Markéty; a protože důchody z Grónska náležely ke komorním statkům norských králů, nesměl tam nikdo bez povolení. Několik plavců, kteří se tam roku 1389 plavili na vlastní pěst, mělo být potrestáno na hrdle, kdyby neprokázali, že je tam zahnala bouře a velké nebezpečí proti jejich vůli. Brzy nato poslala královna tam své vlastní lodi, které se nevrátily. Totéž se stalo i o několik let později.

Plavba ustala.

Protože pak vedle tak přísného zákazu bylo i nebezpečí na moři tak velké, neměli lidé k takové cestě dále chuť, a tak plavba do Grónska později úplně ustala.

Pontanova vlastní myšlenka o Ledovém moři.

Přitom mi připadá podivné, co uvádí Pontanus (kn. 9, s. 521): že totiž před tou dobou plavby nebyly tak nebezpečné jako nyní, protože tehdy se ledové kry na tom místě ještě tolik nehromadily, které jsou tam nyní ve velkém množství a činí plavbu a přistání u země velmi obtížnými a nebezpečnými. Proč by se proboha mělo nyní dostat tam více ledových ker než před několika sty, ba tisíci lety, anebo proč by jich tehdy nebylo tolik jako nyní? Neboť svět stojí tak dlouho a každý rok byla zima i léto, v nichž led může vznikat i tát; a i když v některých létech led úplně neroztaje, stane se to přece potom. Anebo musí dokázat, že tam za starých

časů nebyla zima tak tuhá nebo léto teplejší, než jsou nyní. A jak to pak, že se tam nyní zase dá doplout, jak to dosvědčují dánské cesty tam ještě před jedním, dvěma a třemi lety?

Grónsko se prý ztratilo.

Za doby Kristiána III., krále dánského, a také krále Fridricha II. se prý měla dávno opuštěná plavba do Grónska znovu podniknout, ale zemi zčásti už nenašli, zčásti, i když ji spatřili, k ní nemohli doplout, neboť loď, kterou král Fridrich roku 1588 vyslal s Magnusem Heiningsenem, se uprostřed hlubin (nevím, z jakých příčin) zastavila a nedalo se s ní vůbec dále, takže se s nepořízenou vrátili.

Alžběta, královna anglická, sem vyslala.

Královna Alžběta v Anglii však tam poslala jakéhosi Martina Frobishera se třemi loděmi, které sice dorazily k zemi, ale nechtěly se odvážit daleko do vnitrozemí, protože národy shledaly divokými, nedůvěřivými, lstivými, záludnými a nepřátelskými, jak se o tom podrobněji vypráví ve výše zmíněné 26. plavbě.[1]

Kristián IV., král dánský, sem vyslal.

Roku 1605 si Kristián IV., král dánský, vzal grónskou plavbu znovu za své, opatřil zkušeného kormidelníka z Anglie a pod admirálem Gotskem Lindenauem tam poslal tři lodi, které tam také šťastně dorazily: admirál se svou lodí ve směru na severovýchod, anglický kormidelník však, který se, aby se vyhnul ledu, obrátil na jiné místo do mořského zálivu táhnoucího se k jihozápadu, přistál podle jejich mínění na druhé straně Grónska.

V Grónsku dobrá půda.

Tento Angličan tam nalezl různé dobré přístavy, zemi dobrou a plnou zelených luk a také obyvatele vlídnější a lépe oděné než na druhé straně.

Divoši jsou uneseni.

Divoši byli na obou místech ochotni vyměňovat své zboží s Dány, zvláště za zrcadla, nože, ocel a železo; zlata a stříbra si prý málo cenili. Admirál ponechal násilím na lodi dva divochy, kteří k němu přišli na palubu; Angličan rovněž tři na svém místě; a ačkoli se ostatní divoši

[1] Míněn 26. díl sbírky cestopisů vydávané nakladatelstvím Levina Hulsia ve Frankfurtu (*Sammlung von sechs und zwanzig Schiffahrten*, 1598–1650), věnovaný Grónsku a vydaný Christophem Le Blonem; na něj se autor odvolává i dále (*Le Blon, s. 14*). Dříve v textu se tento spis výslovně nezmiňuje — „výše zmíněné“ je autorova nepřesnost.

domnívali střílením šípů a házením kamenů je pomstít a své zajatce vysvobodit, byli přece ostrou střelbou Dánů odraženi. Tak přišlo těchto pět divochů s nimi do Dánska.

Druhá cesta.

V hned následujícím roce vypravil král znovu Gotskeho Lindenaua s pěti loděmi a dal jim s sebou tři z divochů, aby jim trochu tlumočili a pomáhali v obchodu, k čemuž byli ochotni; jeden z nich však zemřel na cestě tam a druhý, protože se měl zase vrátit, se vrhl do vody a utopil se.

Divoši zabili jednoho Dána.

Ačkoli Dánové na této cestě šťastně dorazili ke Grónsku, nechtěli s nimi divoši (snad kvůli svým krajanům odvlečeným předešlého roku) obchodovat, nýbrž se chovali nepřátelsky, a Lindenauova komorníka, který se k nim odvážil na zem v mínění pohnout je po dobrém k obchodu, hned chytili, zabili a rozsekali na kusy. Dánové naproti tomu na jiném místě pochytali několik divochů, kteří se svými malými člunky pluli vedle lodi a za ní, a vytáhli je i s jejich členky na loď.

Třetí cesta.

Rok nato poslal král znovu dvě lodi. Ty sice Grónsko spatřily, ale protože se pro množství ledu, který ležel jako vysoké hory jeden na druhém, nemohly dostat ke břehu, vrátily se zase domů.

Čtvrtá cesta.

Potom už král tam žádné lodi neposílal. Několik kupců v Kodani se však spojilo, vypravilo dvě lodi a roku 1636 je poslalo do Grónska; ty také přistály u *Fretum Davis* [Davisova průlivu] (který objevil John Davis roku 1586), obchodovaly též s divochy, dva z nich připoutaly ke stěžni a vzaly s sebou; když je však několik mil od Grónska na širém moři pustili na svobodu, rychle skočili do moře a plavali k severu, bezpochyby se utopili. Ostatní divochy však král potom dal opatrovat a ošetřovat zvlášť k tomu ustanovenými lidmi.

Divoši chtějí uprchnout.

Láska k jejich vlasti, k níž se často s povzdechem obraceli, však některé z nich vedla k tomu, že se odvážili nebezpečného podniku: protože jim byla dovolena volnost vycházet a vcházet, zmocnili se při nedbalém dozoru svých členů (které jsou malé, jen pro jednu osobu, a každý může unést jeden člověk) a vypluli s nimi na moře v úmyslu dosáhnout tak daleké cesty zase své země; deset mil od Zundu je však

bouře vrhla na pobřeží Skåne, kde je chytili sedláci a přivedli je zase do Kodaně. Dva z těch, kteří utrpěli ztroskotání, se přesto odvážili podruhé, vyrazili ve svých *kajakkách* (tak nazývají své malé čluny) a pluli několik mil na moře; jednoho z nich přivedli zase zpět, druhý však už byl příliš daleko napřed a pryč.

Divoši zemřeli.

Ostatní zůstali někteří až do dvanáctého roku, ale chodili stále smutní a nakonec se jeden po druhém utrápili k smrti.

Po té době tedy Grónsko dvacet let nebylo dánskými loděmi navštěvováno.

Fridrich III., král dánský.

Když však nynější král dánský Fridrich III. nastoupil vládu, přišlo Grónsko opět na mysl.

Nová grónská plavba 1652.

Kapitán David Dannel.

Neboť jak je Jeho královské Veličenstvo od přírody nakloněno ke všelijakým takovým vědám a věcem, které dobře slušejí potentátům, a o ně se stará, tak si Jeho Veličenstvo mezi jiným vzalo za své i grónské plavby, které se dříve osvědčily, a nejprve povolilo, aby jeho někdejší generální celní správce pan Heinrich Müller (přední zámožný muž v Kodani, také zvláštní milovník cizích a neobvyklých věcí) na svůj návrh učinil první pokus; ten také roku 1652 vypravil loď a poslal ji tam s kapitánem jménem David Dannel, velmi zkušeným a zběhlým mužem. A protože se ta cesta zdařila, musela tatáž loď s kapitánem plout tam ještě dva roky po sobě a vždy se šťastně vrátili.

Grónská cesta roku 1654, 28. července.

Nejnovější cesta se uskutečnila v nyní uplynulém roce 1654: zjara vypluli z Kodaně a koncem července (*Heumonat*, senoseč) šťastně dorazili ke Grónsku, a to na takové místo, kde zemi nalezli plnou útesů, vysokých hor pokrytých sněhem a pobřeží ještě dosti pokryté ledem. A protože se pro skalnaté dno neodvážili zakotvit, jen se tam několik dní nechali unášet.

Divoši hned připluli se svými malými člunky, kolem stovky, k jejich lodi; zprvu sice nedůvěřovali a nechtěli na palubu, když jim však přátelsky kynuli a nabízeli jim všechno dobré, osmělili se, přišli na loď a dali se do obchodu. Někdy také přivedli na palubu několik žen, aby se podívaly na cizí národy a skrze jejich užívání také od cizinců něco získaly.

Grónčané jsou smilní.

Jsou totiž národ horké krve a velmi náchylný ke smilstvu a nemají prý proti tomu žádný zákaz. Tím se také několik z nich dostalo do zajetí Dánů.

Divoška chce ležet s Dánem.

Když totiž nakonec, když loď chtěla opět odplout, se mezi jinými obchodníky nacházelo na lodi i několik žen a jedna z nich chtěla od jednoho lodníka vyhandlovat pár nožů a nabídla mu za ně tulení kůži, on ji však cenil příliš nízko, dala mu posunky a znameními na srozuměnou, zda by snad neměl chuť užít její živou kůži. Když lodník kývl, že ano, hned si rozvázala kalhoty a chtěla si lehnout na palubě přede všemi lidmi. Když jí však lodník dal na srozuměnou, že se nesluší dělat takové věci veřejně, nýbrž ať jde s ním dolů do podpalubí, šla ke svému otci, který byl přítomen, a ptala se, co na to říká, zda má lodníka následovat. Otec svolil, šel však sám ještě se dvěma starými ženami, chlapcem a děvčátkem s ní dolů, chtěli vidět, jak obchod dopadne.

Divoši jsou zajati.

Sotva však byli dole, zavřel se poklop, plachty se daly větru a odplulo se.

Když divoši viděli, že jsou oklamáni, strhl se na lodi i mimo ni velký a žalostný křik; ti, kdo byli na lodi ještě volní, rychle se odtud dostali do svých člunků. Mnozí z nich sledovali loď na svých člunech několik mil v naději, že své zajatce zase dostanou. Chlapec byl tak divoký a hbitý, že lodníkovi, který ho držel, nejprve nechal v rukou šaty a vyklouzl z nich, a potom, když ho chytil nahého, se mu vykroutil z rukou, protlačil se otvorem, kterým prochází kotevní lano a který byl dosti široký, skočil do vody a uplaval.

Jednu docela starou ženu, která byla zajata s nimi, si nechtěli ponechat, nýbrž kynuli ostatním na moři, aby si ji zase vzali k sobě.

Zůstaly tedy na lodi čtyři osoby z divochů, totiž muž, dvě ženy a děvčátko; zprvu se sice chovali zle, ale protože se k nim mluvilo přátelsky, dělalo se jim dobře a dávalo se jim na srozuměnou, že je chtějí zase dopravit do jejich země, poněkud se uklidnili. Když dorazili do Bergenu v Norsku, choval se muž velmi vesele a odvážně a chtěl jedné vznešené paní, která mezi jinými přišla divochy obhlédnout, sáhnout po kolenou. Potom však, než dorazili do Dánska, na lodi zemřel.

Grónčan umírá na lodi.

Jeho dcera, když viděla, že z něho už vychází duše, mu pevně zašněrovala obličej do jeho oděvu a tak ho nechala zemřít. Po několika hodinách, když ho s velkým křikem oplakala, byl tak zašněrovaný hozen přes palubu. Jmenoval se Ihiob. Ostatní tři však přišli zdrávi. Nejstarší, žena pětačtyřicetiletá, se jmenovala Küneling a zanechala doma dvě děti. Prostřední, pětadvacetiletá, Kabelau. To byla ta, skrze niž byli všichni zajati. Nejmladší, třináctiletá, Sigoko.

Protože se Jeho královské Veličenstvo dánské kvůli moru zuřícímu v Dánsku zdržovalo ten rok v Holštýnsku ve Flensburku, byly tyto grónské ženy přivezeny tam, kde je také ponechali až do odjezdu Jeho královského Veličenstva.

Reinhold Horn, opatrovník divochů.

A k tomu, aby na ně dával pozor, opatřoval je vším potřebným a učil je dánské řeči, byl ustanoven ranhojič jménem Reinhold Horn z Pomořan (člověk zručný a vhodný, který vykonal cestu do Grónska s nimi a pochytil něco z jejich řeči).

S divochy se dobře zachází.

Jeho královské Veličenstvo jim z obzvláštní mírnosti projevuje nejmilostivější vůli, chce je také obdarovat všelijakými věcmi, které se jim líbí a jsou jim milé, a nejbližšími loděmi, které Jeho královské Veličenstvo hodlá tam poslat, je poslat zase do Grónska k jejich lidem. Aby mohli u nich vychvalovat dobrodiní a lidi této země, zda by se tím snad Gróničané nedali pohnout přistoupit blíže k nám, provozovat obchod a přijmout křesťanské náboženství; kéž Nejvyšší tento chvályhodný úmysl podpoří.

Postava divochů.

Jeho královské Veličenstvo poslalo také tyto tři osoby k Jeho knížecí Jasnosti, panující vrchnosti šlesvické a holštýnské, na Gottorf, aby se na ně podívala (neboť i ona zvlášť ráda vidí, co Bůh a příroda na tak vzdálených místech dává a plodí). Když jsem je pak měl několik dní ve svém domě, dobře jsem si prohlédl jejich povahu. Byly postavy malé a zavalité, širokého obličeje, nejstarší a nejmenší s malýma černýma očima, s krátkýma rukama a nohama, nohy stavěly dovnitř. Ve všech těchto kusech se podle vnějšího vzhledu (jak to Johannes de Laet v *De origine gentium Americanarum* podle jiných správně připomíná) podobají Samojedům, ba i Nogajským Tatarům, jenže Gróničané jsou

mnohem tmavší (černožlutí, na pohled jako zkažené olivy) a mají docela měkkou kůži, na omak jako hedvábí. Na těle jsou mnohem tmavší než v obličeji.

Prostřední, Kabelau, však nebyla tak tmavá jako ostatní, měla větší oči a dávala na sobě znát více rozumu, obratnosti a veselosti. Mělo se za to, že musí být ještě potomkem křesťanů, kteří tam žili před několika sty lety, anebo aspoň nějaké zvláštní sekty, neboť nejedla všechno, co jedli ostatní, totiž nečistá zvířata a ptáky, ani to, co je uvnitř těla zvířat, jako plíce, játra, srdce a vnitřnosti.

Černé vlasy.

Všichni mají uhlově černé hladké vlasy, které si uprostřed hlavy stáčejí do uzlu. Muži mají v obličeji více vrásek a také mnohem silnější rty než ženy, na bradě mají řídké, někteří vůbec žádné vousy, jako Samojedi.

Malované obličeje.

Obličeje dospělých žen jsou všechny po způsobu Američanů pomalovány černomodrými čarami, od dolního rtu až na samý konec brady a vedle dolů. Jedna jich měla 13, druhá 15, tlusté jako hrubé nitě z příze, i tlustší, vedle sebe. Nahoře na nose mezi očima jde vzhůru čára, která se na čele rozděluje a táhne se nad obočím až do spánků a tam končí dvěma hroty jako vidlice. Právě takové čáry mají i pod očima. Tyto čáry si prý protahují kůží šicí jehlou a nití namazanou černým tukem (*ipsis bello, nobis deformi spectaculo* [jim krásná, nám ošklivá podívaná]), jak říká Barlaeus o černoších v Americe. Pokládají to za svou ozdobu, co je v našich očích ošklivé. Dostávají to prý na znamení, když jsou uznány za dospělé. Proto takové čáry měly jen ty dvě starší, nikoli však ta mladá třináctiletá. Ukazovaly mi také díry v ušních lalůčcích a daly na srozuměnou, že v nich obvykle nosí velké kruhy. Ženy, i když ještě nerodily, mají prsy dlouze visící dolů, s dlouhými uhlově černými bradavkami, a když kojí, přehazují prsy vzhůru a přitahují k nim přes rameno hlavu dítěte, které visí na zádech.

Ze zprávy těch, u nichž se ve Flensburku zdržovaly, a jiných, kdo s nimi denně obcovali, jsem se dozvěděl, *quod in certa quadam corporis parte careant crinibus* [že na jisté části těla nemají chlupy]. A že i u nich je pravda, co říká Sennertus *De fluxu sanguinis menstrui*, kn. 4:

Sekce 1, kap. 2.

Referunt mulieres Indicas mensibus carere [Vypravuje se, že indiánské ženy nemají měsíčky]. Příčiny toho se lze dočíst na témže místě. S tím se shoduje Rodericus a Castro, *De natura mulierum*, kn. 2, kap. 9.

Řeč Grónčanů.

Jejich řeč a výslovnost se také podobá tatarskému způsobu; mluví a štěbetají rychle a slova tvoří většinou na patře čili nahoře v hrdle, a vyrážejí je *cum rasione quadam* [s jakýmsi chrčením] čili napůl chraplavě, zvláště když se v tom vyskytne „g“, jako *Kagsua*. Stejně jako Číňané nemají v celé řeči žádné „r“, proto také slova, která toto písmeno mají (jako *Herre*), nedokážou vyslovit, nýbrž říkají jen *Helle*. Jejich řeč je zvláštní a nemá nic společného s žádnou evropskou. I když se někdy vyskytnou jednotlivá slova, která znějí jako dánská a norská nebo jim jsou rovna, jako *Mamad* všelijaký pokrm, *Konà* žena, *Posak* měšec, přece je od těch jazyků daleko.

Může dobře být, že nynější Grónčané si od starých islandských a norských obyvatel a kupců, kteří byli časem divochy vyhubeni, podrželi některá slova. Proto však nejde o norskou řeč, jak se domnívá pan Grotius. Mají také některá slova, která se zdají nebýt docela nepodobná řeckým a latinským, jako *Iliout* slunce, *Igne* oheň, *Keileng* nebe, *Nau* loď, jak se to i v jiných jazycích obvykle stává, ale nic jistého se z toho vyvodit nedá.

Kn. 1, kap. 7.

Viz Hornia *De originibus Americanis*.

Grónská slova.

Milovníkovi takových cizích věcí pro potěšení zde chci uvést sto slov Grónčanů, jak jsem je obdržel od zmíněného Reinholda Horna a sám slyšel od Grónčanek podle jejich výslovnosti. Je mnoho slov, zvláště ta, která mají „n“, která vyslovují nosem a která se nedají tak dobře napsat.

Keileng nebe; *Iliout*, *Ilioun* slunce; *Aningang* měsíc; *Ubleisin* hvězdy; *Igne* oheň; *Igga* kouř; *Imè* voda; *Imak* moře; *Siruksua* déšť; *Apon* sníh; *Nidlong* led; *Ipsan* země; *Ipgin* tráva; *Ugaggan* kámen; *Keisuin* dřevo; *Suwigming* železo; *Kisakaun* teplý; *Keigenakaun* studený; *Iglun* dům; *Nau* loď; *Kajakka* malý člun; *Pauting* veslo; *Mingakeisin* ryba; *Kapissiling* losos; *Kalulia*, *Kalulisen* treska (kabeljau), sušená treska; *Touwak*, *Touwaksen* jednorožec (ryba);

Uglesin pták; *Kachsluton* kachna; *Tukro* maso; *Kalipsi* hrnec; *Keijuta* kotel; *Ingeling* nůž.

Æmeisà nádoba na pití; *Niakau* hlava; *Isikin* oko; *Keinga* nos; *Siuta* ucho; *Kanexua* ústa; *Kiguting* zub; *Ukang* jazyk; *Umixuin* vous; *Akseita* ruka; *Tikagga* prst; *Kublun* palec; *Kuggie* nehet na prstu; *Nasekka* břicho; *Kanà* noha; *Sikadin* chodidlo; *Ennowan*, *Neizin* kabát, kazajka; *Naglein*, *Karlein* kalhoty; *Kaming* boty; *Ubia* otec; *Nulia* matka; *Pannien* dítě; *Petting* muž; *Konà* žena; *Kannoctuina* starý; *Kajoctuinas* mladý; *Pinallu* pěkný, krásný; *Ekikin* ošklivý; *Pisikse* luk; *Kaksua* šíp; *Ublau* den; *Unnuwoa* noc; *Agakwugoo* včera; *Akaggoo* dnes.

Itaguptaa zítra; *Uàngga* já; *Ibling* ty; *Ab* ano; *Nagga* ne; *Pisiak* pes; *Amiga* kůže; *Mekkone* šicí jehla; *Mikakkaun* malý; *Angewo* velký; *Agnessui* vysoký; *Eipa* nízký; *Kachain* hladový; *Kasilakaun* sytý; *Kapziun* jíst; *Jemektaun* pít, zpívat; *Keigerson* plakat; *Iglakton* smát se; *Aliasukton* být smutný; *Tabatton* být veselý; *Jeptone* přines sem; *Nikatin* jdi pryč; *Kia meble* jak se to jmenuje?; *Sunà*, *Suà* co je? co chceš?

Jejich čísla: *Tausi* jedna; *Maglune* dvě; *Pingegua* tři; *Sissemà* čtyři; *Tellimà* pět; *Akbukmen* šest; *Arleng* sedm; *Pingeguen* osm; *Sissemen* devět; *Tellimen* deset.

Grónčané nazývají své obyvatele *Inguin*, cizince však *Kablunassuin*.

Oděv Grónčanů.

Co se týče jejich oděvu, je zhotoven z tulených kůží a sobích kůží a srstí, jako u Samojedů, obrácenou ven; uvnitř jsou podšity ptačími kůžemi, zvláště z labutí, divokých hus, kachen a racků; v létě obracejí peří také ven. Muži i ženy chodí oblečeni skoro stejně, mají úzké kalhoty a kabátce jako spodní košile čili úzké kabátce, sahají sotva po zadek, nahoře je na nich límec a kapuce (jako na mnišských kápích), přičemž je přece tento rozdíl: mužům leží kapuce plochá na hlavě, ženám však jde skoro o půl lokte výš, a to kvůli jejich způsobu vázat si vlasy, které jim uprostřed hlavy stojí vzhůru.

Rozdíl v oděvu.

Ženám visí na kabátci vzadu i vpředu dlouhý cíp až dolů ke kolenům, což muži nemají, jak je vidět na obrázku. Kalhoty mužů sahají ke kolenům, u některých i pod ně; ženské však končí vysoko nad koleny, na stehnech, takže jimi sotva zakryjí zadek. Od kalhot až k botám, které sahají také jen na píď pod kolena, jsou úplně nahé.

Grónčané

Košile.

Jejich košile jsou zhotoveny z rozříznutých a sušených tulených střev, která jsou jemně sešita po pruzích, sahají také sotva po zadek a nazývají se *kapissil*.

Když tyto tři přišly do Flensburku, dali jim ušít dlouhé suknice ze sukna. A když jim předložili různé kusy všelijakých barev, aby si z nich vybraly, sáhly po zeleném. K této barvě mají zvláštní zálibu.

Obydlí.

Jejich obydlí v zemi prý jsou chýše a stany; chýše jsou loket hluboko v zemi a nad zemí vyzděné z drnů a také potažené kůžemi tuleňů a mrožů.

Čluny.

Rovněž jejich malé čluny jsou sestaveny jako lehká kostra zčásti z kostic, zčásti ze dřeva a celé potaženy a obaleny takovými kůžemi. Mají podobu tkalcovského člunku, na obou koncích špičaté, uvnitř sotva půl lokte vysoké; uprostřed, kde jsou skoro loket široké, je kulatý otvor, tak velký, že do něho sotva projde tělo; do něho si člověk sedne a nohy strčí dopředu. Svůj kabátec si kolem otvoru pevně uváže, stejně tak i kolem rukou a hlavy, aby k němu nemohla vniknout žádná voda.

Sigoko, Küneling, Kabelau, Ihiob

Vesla.

Při plavbě užívá jen jednoho vesla, které má na obou koncích ploché lopatky, jimiž se drží v rovnováze, a když ho bouře převrhne, může se brzy zase vztyčit. Často prý pro zábavu a cizincům k potěše udělali to, že se i s člunem úplně převrátili a hned zase seděli vzpřímeně. Odvažují se s nimi několik mil na moře a dovedou se pohybovat tak rychle, že je naše čluny s mnoha vesly nemohou dobře sledovat.

Zaměstnání divochů.

Jejich hlavní zaměstnání je na moři rybolov; ryby umějí střílet lukem a šípem (což je i jinak jejich hlavní zbraň) a také lovit na udici. Jejich udice však nejsou ze železa, nýbrž z rybích kostí, které umějí úhledně opracovat, a nazývají takové udice *karlusa*.

Rybí udice.

Zvláště dobře se vyznají v lovu velryb, a to jiným způsobem než Evropané.

Lov velryb.

K lovu velryb i mrožů a tuleňů mají velmi dlouhý řemen vyřezaný z kůže takových ryb, který nazývají *agla*; na něm je dlouhý šíp čili harpuna s několika protihroty, *anenning*, nahoře však nafouknutá tulení

kůže, nazývaná *awata*. Když je ryba zasažena šípem, nechají ji s tím odplout; měchýř na vodě jim ukazuje stopu; když se ryba zase vynoří, dostane ještě další šípy; když pak vykrvácí a zeslábne, zabijí ji a dopraví ke břehu.

Pokrm divochů.

Z toho mají svou hlavní obživu, neboť jejich pokrm v jejich zemi je prý hlavně tuk z takových ryb a zvláště z tuleňů, který jedí nadmíru rádi; jinak všelijaké sušené i čerstvé mořské ryby, nejvíce velké tučné halibuty, velké ptáky, jichž je u nich hojně, soby a jinou zvěřinu, také nečistá zvířata, lišky a psy. To však nejedí syrové, jak o nich jiní píší, nýbrž vařené, a užívají k tomu rybí tuk (tran), který také obvykle pijí, a k tomu jen vodu.

Jejich nápoj.

Ačkoli jim chtěli dát víno, nechtěly ho, nýbrž je pokládaly za kyselý nápoj a hned zase sáhly po vodě. Vlévají do sebe neuvěřitelně mnoho vody, rády jedí led a sníh a pijí i v noci. Zde v zemi jedí všelijaké maso, divoké i domácí, sušenou tresku syrovou i vařenou, všechny jejich pokrmy však musejí být připraveny bez soli a koření, neboť nesnesou sůl, ani nic sladkého či kyselého, jako cukr a ocet. Chléb dosud jíst nechtěly, když se však trochu nadrobí do masového vývaru, jedí to, pokud to není husté, lžícemi. Maso obvykle odřezávají přímo před ústy.

Rády mají sušenou nevařenou tresku, kterou namáčejí do tranu nebo oleje a ukusují z ní. Hrnce si ve své zemi dělají ze zvláštního kamene, který je šedavý a měkký k řezání; když se nasákne tranem, prý zpevní a z vnějšku se dá vypálit. Jejich nože jsou ze stoliček jakési mořské ryby, kterou nazývají *ekulugliua*, Piso však v *Historia naturalis Brasiliae*, s. 180, a Jonston *De piscibus*, s. 201, brazilsky *piracia pua*.

Rádi je nechávají při jejich způsobu stravy, aby neutrpěly újmu na zdraví a životě nezvyklými věcmi, které jsou jejich povaze protivné.

Povaha divochů.

Pokud jde o povahu a mravy Grónčanů, lze je vskutku nazvat divochy, neboť nemají žádný vysoký rozum, kázeň, zdvořilost a stydlivost, žijí po zvířecku, jejich oděv vydává nelibý zápach, nemyjí se, když se jim na ruce dostane nečistota, olizují ji jako psi, prý žerou svou vlastní havěť na těle. Těmto třem to však odnaučili. Hledí kysele, smějí se zřídka, většinou jsou bázliví, nedůvěřiví, záludní a nezkrotní, jak lze vyrozumět

výše z předešlých plaveb. To mají národy ležící pod tak velmi studeným nebem od přírody, podle mínění Pliniova, když říká:

Plin., Sec. kn. 2, kap. 78.

Truces sunt ex caeli rigore [Jsou drsní pro krutost nebe]. To dobře věděla Dido; proto, když chtěla dát Aeneovým lidem na srozuměnou svou dobrou mysl, mírnost a vlídnost, řekla:

Vergil., kn. 1 Aen.

Non obtusa adeo gestamus pectora Poeni, nec tam aversus equos Tyria sol iungit ab urbe.

Nejsme my, Punové, tak tupí, to věz,
i slunce od Tyru se neodvrací přec.

**In climatibus diversis diversi mores* [V různých podnebích různé mravy].*

Grónčany však lze podle toho, jak se země táhne, na různých místech zastihnout různé, jak to dosvědčují Gotske Lindenau a anglický kormidelník (jak zmíněno na s. 166). Ten na svém místě na jihozápadě, kde přistál, nalezl lepší jak zemi, tak i národy než oni na své drsné straně. Naše tři Grónčanky, které byly vzaty vpředu v Davisově průlivu u Balriviru, jsou tiché, snadno pochopí, co se jim předvede. Jedna, když jsem jí olůvkem nakreslil ruku a obličej, to dovedla dosti napodobit; prostřední, Kabelau, začala také dobře napodobovat všelijaké ruční práce, které u nás obvykle pro potěšení dělají panny, jako šňůrování a podobně.

Tančí v baletu.

Když byl ve Flensburku před Jeho královským Veličenstvem hrán balet, měly tyto Grónčanky vlastní *entrée* a dovedly se v něm po svém způsobu docela dobře chovat; a nepředvedli jim nic tak podivného, aby to nedovedly napodobit. Když jinak tančí po způsobu své země, ohýbají se jako smyčec, poskakují stranou sem a tam a tleskají rukama, obrácenýma dlaněmi vzhůru, střídavě jednou přes druhou. I když takové a jiné věci rády napodobují, k učení řeči se nemají, umějí však srozumitelně opakovat všechno, co se jim předříká.

Peníze si necení.

Nevědí nic o penězích a necení si ani zlata, ani stříbra. Železo a ocel, a zvláště co se z nich vyrábí, jako nože, nůžky, sekery, kordy, hřebíky a podobně, je u nich ve velké ceně. Předložil jsem jedné z nich nůž a

dukát, jiné také nůž a říšský tolar, a dal jim volnost vzít si, co chtějí: obě sáhly po nožích a peníze mi nechaly.

Obchod.

Proto je jejich způsob obchodu s cizinci ten, že si ze zboží cizinců vyberou, co se jim líbí, a položí to na jednu stranu, proti tomu ze svého zboží položí tolik, kolik se jim zdá, že za to chtějí dát. Potom každý ubírá a přidává, dokud se o koupi nesjednotí.

Jejich zboží.

Zboží, kterým hlavně obchodují a které od cizinců berou, jsou, jak právě řečeno, nože, nůžky, jehly, zrcadla, stuhy, železo, ocel, skleněné korálky a podobně. Na jejich straně však: tulení kůže, tulení a velrybí tuk, tran a jednorožce.

Jednorožci z ryb.

Tito jednorožci však nejsou ze čtvernohých neboli suchozemských zvířat, nýbrž z jakéhosi druhu velryby, která se tam nachází. Vyrůstá jim vpředu u nosu, proto se to dá nazvat spíše zubem než rohem. I když tento roh není ze čtvernohého zvířete, má přece tutéž sílu a účinek, jaký se připisuje onomu jinému jednorožci, totiž že slouží proti jedu, jak to na různých místech, také před třemi lety u někdejšího proslulého lékaře Olause Worma v Kodani a nedávno i u nás, prokázaly zkoušky na několika psech.

Loď výše zmíněného pana Heinricha Müllera přivezla několik takových jednorožců, z nichž jeden se spolu s rybářským náčiním a čluny Grónčanů, rovněž jejich oděvem a také podobiznami tří Grónčanek nachází zde na Gottorfu v kunstkomoře Jeho knížecí Jasnosti, mého nejmilostivějšího pána. Roh je bílý, 8 stop a 2 palce dlouhý, 18 liber těžký. Jeho královské Veličenstvo dánské však má jeden, který je ještě o 6 palců delší.

Z takového rohu si divoši dělají harpuny k velkému rybolovu a hroty šípů, také některé sekací a řezné nástroje, které umějí naostřit na kamenech.

Le Blon, s. 14.

Co dalšího užitečného a cenných věcí se v Grónsku nachází, je vidět ve vícekrát zmíněné 26. plavbě, kterou vydal Christoph Le Blon: totiž že prý poskytuje vzácný mramor všelijakých barev. Na některých místech se nachází spat, mastek a mariánské sklo. Na místě, kam přistál ang-

lický kormidelník, se z vystupující páry usuzuje, že jsou v zemi sirné doly.

S. 28.

Ti z plavby krále Fridricha II. nalezli také mnoho stříbrné rudy, z níž 100 liber dalo 26 uncí dobrého stříbra.

Zlatý písek.

S. 39.

Loď kupců, která tam vyplula roku 1636, nalezla u jednoho potoka písek, který byl barvou a tíhou podobný zlatu, a naložila jím loď většinou; když však přijela do Dánska a dala ho vyzkoušet jednomu zlatníkovi (který snad neměl znalost, jak takový písek vytavit) a nic se z toho nevytěžilo, vysypali písek hned, než se to dobře rozkřiklo, aby se vyhnuli posměchu, jako zbytečnou zátěž do moře. Čehož však potom litovali, když viděli, že z podobného písku nalezeného v norských dolech zkušení taviči vytěžili dobré zlato.

Stříbrné doly v Norsku.

Jinak nebylo po mnoho let známo, že by severní hory byly bohaté stříbrem a zlatem. Před nedávnem se to však zjistilo: zvláště v Norsku se otevřely stříbrem bohaté doly, v nichž se nacházejí velké hroudy rýzího stříbra, a u Jeho královského Veličenstva dánského jsem nedávno viděl a držel v rukou jeden takový kus, těžký asi 30 liber.

Náboženství Grónčanů.

Pokud jde o náboženství Grónčanů, nebylo možné zjistit, jak se s ním má. Jsou bezpochyby pohané a modloslužebníci, jak jsme také dostali z kunstkomory Paludanovy takovou modlu, kterou vzali na pevnině v Davisově průlivu. Je hrubě vyřezaná ze dřeva, půl lokte dlouhá, oděná do peří a srstnaté kůže a ověšená malými podlouhlými zvířecími zuby. Když jsem jim takový obraz ukázal, poznaly ho, nazvaly ho *Nalymguisang* a vyprávěly, že kolem té modly obvykle tančí děti. Ony samy se prý někdy obracejí ke slunci, když jasně vyjde, a pláčou. Pravděpodobně proto, že (jak píše Johannes de Laet podle jiných) slunce uctívají. Jinak je člověk neslyší ani nevidí se modlit, ani když vstávají nebo jdou spát, ani když chtějí jíst nebo když se najedly.

Čarodějové.

Zeiller v popisu *Scandie* čili Skåne říká, že jsou jako Laponci velmi oddáni čarodějnictví, prý svým zaklínáním dělají bouře a cizí lodi uvá-

dějí do nebezpečí, aby se jim staly kořistí. Na posledních cestách se sice nic takového nezjistilo, leda by se to chtělo předpokládat kvůli zastavené lodi Magnuse Heiningsena, o níž se mluvilo výše na s. 165.

Zaříkávání.

Musejí mnoho dbát na zaříkávání, což lze vyvodit z toho: když mezi těmito našimi Grónčankami někdo onemocněl, musel si zdravý lehnout na záda vedle nemocného; potom se nemocný posadil, uvázal zdravému kolem hlavy pásku a pod ni na čele zastrčil hůl, často tím hlavu nadzvedal a mnoho k tomu mluvil; hlavu nejprve zvedl lehce, potom s obtížemi a nakonec ji už nemohl zvednout; tu pacient užíval docela jiných slov než předtím a zdravému zase zvedal hlavu jako předtím, přičemž ji teprve zvedal těžce a potom lehce. Co si přitom představují, ví Bůh.

Nemají prý mezi sebou žádnou vrchnost ani rozdíl stavů; kdo má mnoho dětí, luků a šípů, kdo může ulovit mnoho ryb a zvěře, ten prý je nejbohatší a nejpřednější.

Když se však obyvatelé této země pozorují podle jejich přirozených vlastností, zvláště co se týče jejich černožluté barvy, může to dát příčinu k podivení; takovou by totiž člověk očekával jen v horkých, nikoli v tak ledově studených zemích, kde tito bydlí. Neboť Plinius říká:

Kn. 2, kap. 78.

Aethiopas vicini sideris vapore torreri, adustisque similes gigni, … et adversa plaga mundi atque glaciali candida cute esse gentes, flavis promissis crinibus [Etiopané jsou praženi žárem blízkého slunce a rodí se podobní spáleným … a v opačném, ledovém pásmu světa jsou národy bílé pleti s dlouhými plavými vlasy]. Kdyby tato černota pocházela jen ze sluneční výhně, jíž nejsou vystaveni, nebyli by Grónčané na celém těle tak černí, nýbrž bělejší jako Samojedi, kteří s nimi leží pod jedním pásem nebe čili výškou pólu.

Rozdíl v černotě.

Podobný rozdíl barev nacházíme na jiných místech světa víc: lidé na africkém předhoří, které se nazývá *Caput bonae spei* [mys Dobré naděje], jsou jako smůla černí, jak to viděl a popsal vysoce chvályhodný Mandelslo ve své východoindické cestě a jiní; Španělé a Italové však, stejně jako Peršané, kteří leží ve stejné vzdálenosti, totiž kolem 35. stupně od rovníku, jsou bílí, ačkoli tito jsou zahrnuti v severní a oni v jižní části. Stejně tak lidé v zemi kněze Jana (jednoho odtamtud

máme u našeho dvora) jsou černožlutí, na Cejlonu a v Malabaru však uhlově černí, ačkoli leží také pod jednou čarou. Ba co víc, i národy skoro po celé Americe, a zvláště ty, které leží uprostřed pod rovníkem, prý nejsou pravě černé, nýbrž jako Gróncané černožluté. Protože tedy z toho lze vyvodit, že na tom nemá vinu jen blízkost nebo vzdálenost slunce, a přece se chce ptát po pravých příčinách, bude se to muset připsat skrytým kvalitám půdy, nebe nebo vzduchu, které jsou (jak o tom Barlaeus v *Historia Brasiliae* hraběte Mořice disputuje a mluví) *S. 62.*

ignorantiae, proh dolor, humanae asyla [běda, útočiště lidské nevědomosti].

Nové mínění, proč jsou Mouřenínové černí.

Přitom musím také připomenout, co Francouz Bochart ve svém *Phaleg* čili *Geographia sacra* (kn. 4, kap. 1, *de Chami posteris*) pozoruhodně píše o Mouřenínech a černých divoších vůbec: že totiž jako potomci prokletého Chama musejí nést černou barvu jakoby na znamení kletby, a že to s sebou nese i jméno. Neboť חם *cham* znamená horký a חום *chum* načernalý; a nestalo se prý bez zvláštního řízení Božího, že Chamovi musel připadnout jeho díl v horkých spálených zemích a že ho ještě nyní drží: jako část Asie, Afriku, a z nich Ameriku a tak dále, a tyto Gróncany, kteří jsou bezpochyby také Chamovi potomci.

Černí od přírody.

To jsou ovšem duchovní myšlenky o černých a divoších. Pokud však jde o přirozené rozmnožování a rozdíl docela černých a černožlutých na různých místech, je věrohodné, že první přijatá přirozenost a vrozený způsob od rodičů, černý s černým, a někdy smíšení černých a bílých k tomu dává velkou příčinu. Vidí se to na roubech a mezcích (abych užil Bodinova přirovnání),

**Meth. hist., *s. 144.*

kteří jsou zplozeni ze dvou druhů a pohlaví. A takový způsob a vlastnosti na změněných místech nezmění.

Kn. 1, kap. 4.

Proto učený Hornius v *De originibus gentium Americanarum* míní, že obyvatelé kraje Quarequá (v Panamě), protože jsou mnohem černější než ostatní Američané, ba Mouřenínům docela podobní, byli tam přesazeni od Mouřenínů, u nichž změna nebe nic nezmůže. Při zvážení toho jsem tedy, jako někteří jiní, toho mínění, že původ Gróncanů je

z Ameriky a Tatarska, a že Grónsko musí na východní straně narážet na Ameriku a na západní na Tatarsko, anebo s nimi být srostlé přes úzké Ledové moře, přes které se dá brzy přeplout a přejít. Zeiller na zmíněném místě míní, že kvůli čarodějnictví, které mají společné s Laponci, se táhne i k Laponsku. Čti Hornia, kn. 2, kap. 1.

Grónčané pocházejí z Ameriky a Tatarska.

Že tedy Grónčané, kteří mají pravou americkou barvu a vnitřní vlastnosti, ale tatarské obličeje a vlasy, přišli tam ze západu z Ameriky a smísili se s Tatary, a podrželi si svou barvu na tak studených místech, stejně jako Mouřenínové v naší zemi. A to není špatné vodítko k pravému původu Grónčanů. Neboť jak říká právě zmíněný autor:

Kn. 1, kap. 8.

Magnum prae ceteris in eruenda gentium origine momentum habet corporis habitus, minus quam cetera mutationi obnoxius [Velkou váhu před ostatním má při zkoumání původu národů tělesný vzhled, méně než ostatní podrobený změně]. Na tomto základě chtěl také Hérodotos dokázat, že původ Kolchů musel být z Egypta, protože měli černé kudrnaté vlasy.

S. 127.

Jak se o tom lze dočíst v jeho *Euterpé*.

Toto mínění dále podepřít bych mohl uvést z popisu Západní Indie od Johannese de Laet místo, kde píše o ostrově zvaném *Terra nova*, který leží naproti Grónsku na západ v Americe:

Kn. 2, kap. 2.

Quicunque nuper de hac insula scripserunt, magno consensu testantur orientalem et meridionalem illius plagam nullis hominibus habitari, sed omnes incolas barbaros ad occidentalem et orientalem partes incertis sedibus vagari, asperi et inculti, etc.

To jest: že všichni, kdo o té zemi psali, jednomyslně dosvědčují, že východní a jižní část této krajiny není obydlena usedlými lidmi, nýbrž je navštěvována barbary, kteří se toulají sem a tam. Jsou to drsní divocí lidé, kteří neznají a nebojí se ani Boha, ani vladaře. Žijí spíše jako duchové než lidé, a ti, kdo bydlí na pevnině na sever, jsou těmto ve všem podobní, takže nelze pochybovat, že jsou jednoho původu. Postavou nejsou velcí, mají černé vlasy, zahnuté nosy. Jejich oděv i chýše jsou z kůží mořských zvířat. Velmi dobře se vyznají v lovu velryb a v získávání tranu z nich, jsou pracovití a ochotně slouží Francouzům a Špa-

nělům, kteří každoročně přicházejí kvůli lovu velryb do úzkého moře svatého Vavřince. Potud Johannes de Laet na zmíněném místě.

Nyní tedy z těchto okolností vidíme, že tito od přírody horkokrevní, černožlutí lidé s pomalovanými obličeji se ve všem svém konání, životě, mravech a postavě podobají Grónčanům, a že proto lze Grónčany (abych tak řekl) nazývat Severoameričany. Také že Grónsko není od Ameriky oddělená země, ať by se proti tomu chtělo namítat cokoli o *fretum Davis*, které by mělo dělat rozdíl; neboť jím ještě nikdo neprojel, nýbrž je třeba je pokládat spíše za mořský záliv (kterých je tam víc a které, protože je obklopuje země, mohly jako stojaté vody snadno zamrznout).

Grotiův omyl.

Z toho je také patrné, že se jinak učený pan Grotius velmi mýlil, když píše, že toto Grónsko, ba celý velmi rozsáhlý obvod polovice Ameriky až k šíji u města Panamy, mělo být osídleno od Norů. Vždyť jeho obyvatelé se ani postavou, barvou, ani řečí nepodobají Norům, nýbrž docela Afričanům a Tatarům. V tom se (jak výše zmíněno) se mnou shodují de Laet a Hornius a Grotia v tomto případě dostatečně vyvracejí.

A tolik budiž tentokrát dosti řečeno o Grónčanech. Obrátíme se tedy zase do Ruska k našim Moskvanům.

KAPITOLA PÁTÁ

O Rusech samých, pokud jde o jejich vnější podobu a oděv

Moskvany čili Rusy chceme pozorovat nejprve zvenčí, totiž podle jejich vnějšího vzhledu, postavy a také oděvu, a potom zevnitř, totiž podle jejich povahy, schopností a mravů.

Rusové mají velké vousy a tlustá břicha.

Muži jsou obecně velcí, tlustí a silní lidé, kůží a přirozenou barvou podobní ostatním Evropanům. Velmi si cení velkých vousů a tlustých břich, a kdo je jimi obdařen, je u nich ve větší vážnosti než jiní. Jeho carské Veličenstvo také takové z řad kupců obvykle užívá k službě při veřejných audiencích vyslanců, čímž míní zvýšit svou majestátní vážnost. Kníry nechávají dlouho viset přes ústa dolů.

Vlasy na hlavě nosí dlouhé, splývající přes ramena, jen jejich popové čili kněží, ostatní však je mají všichni nakrátko ostříhané. Velcí páni si je dávají dokonce oholit břitvou a pokládají to za ozdobu. Takového mínění však není Ambrož, když říká:

**Hexaemeron, *kn. 6, kap. 9.*

Ex arboribus licet, quae humani sit gratia capitis, aestimare: tolle arbori comam, tota arbor ingrata est [Na stromech lze odhadnout, jaký je půvab lidské hlavy: vezmi stromu korunu a celý strom je nevzhledný]. Snad podle Ovidia:

Kn. 3 De arte am..

Turpe pecus mutilum, turpis sine gramine campus, et sine fronde frutex, et sine crine caput.

Bez ocasu dobytek, bez trávy louka, bez listí keř
jsou k nevidění — a hlava bez vlasů je též, věř.

Jakmile se však někdo proti Jeho carskému Veličenstvu provinil nebo ví, že upadl v nemilost, nechá si vlasy růst dlouhé a divoké, dokud taková nemilost trvá. Snad mají tento zvyk od Řeků, které přece vždycky chtějí napodobovat; ti totiž (jak říká Plútarchos), když je potkalo velké neštěstí, chodili s dlouze visícími vlasy.

Dlouhé vlasy znamením smutku.

Ženy si však v takovém případě vlasy dávaly ostříhat. *Plút., Quaest. Rom.* 14, s. 267.

Postava ruských žen.

Všechny se líčí.

Ženy jsou prostřední velikosti, obecně dobře urostlé, jemné tváře i údů, ale ve městech se líčí všechny, a to tak hrubě a nápadně, že to vypadá, jako by člověk přejel obličej hrstí mouky a štětcem namaloval tváře načerveno. Barví si také obočí a řasy načerno, někdy nahnědo.

I jiné ženy, sousedky nebo ty, které se objevují v jejich společnostech, se musejí dát takto natírat, bez ohledu na to, zda jsou od přírody krásnější, než je činí líčidlo, aby při pohledu na přirozenou krásu namalovaná ozdoba nevyšla naprázdno. Jak se to stalo v naší době: když se choť nejpřednějšího pána a bojara knížete Ivana Borisoviče Čerkaského, která byla v obličeji nadmíru krásná, zprvu nechtěla líčit, byla ostatními bojarskými paními vzata na řeč, proč pohrdá zvykem a obyčeji své země a chce tím ostatní sobě rovné zahanbit; a přivedly to přes své muže tak daleko, že se tato od přírody krásná paní musela líčit a, abych tak řekl, jasnému slunci rozsvěcovat svíčku.

Protože se tedy líčení děje veřejně, posílá ženich své nevěstě při nastávající svatbě mezi jinými dary také krabičku plnou takového líčidla, jak se řekne při popisu jejich obyčejných svateb.

Vlasy žen a panen.

Ženy nosí vlasy stočené pod čepcem, dospělé panny je však nechávají spletené do copu na zádech, na jehož konci visí dole červený hedvábný střapec.

Dětem pod deset let, děvčátkům stejně jako chlapcům, také stříhají vlasy na hlavě a nechávají viset jen kadeře po obou stranách; děvčátkům však pro rozlišení věší do uší velké stříbrné nebo mosazné kruhy.

Oděv mužů.

Oděv mužů mají skoro jako Řekové.

Košile.

Jejich košile jsou široké, ale krátké, sahají sotva pod zadek, kolem krku hladké bez řas, záda od ramen dolů ve tvaru trojúhelníku podšitá, šitá červeným hedvábím; u některých jsou klíny pod pažemi i dole po stranách velmi úhledně zhotoveny z červeného taftu. Bohatí si dávají

košile na límci, který je dobrý palec široký, také vpředu dolů a kolem rukou vyšívat pestře barveným hedvábím, někdy vyšívat zlatem a perlami, které pak vyčnívají nad kaftan, a na konci límce jim visí dvě velké perly, zlaté nebo stříbrné spony.

Kalhoty.

Jejich kalhoty jsou nahoře široké, stahují je na šňůře a mohou je podle libosti dělat širší a užší.

Ruský oděv

Přes košile a kalhoty nosí úzké suknice jako naše spodní kabátce, jenže dlouhé až po kolena, a rukávy delší a před rukama shrnuté do několika řas; vzadu na krku mají límec čtvrt lokte dlouhý a široký, který je zespodu ze sametu, u nejpřednějších obvykle ze zlatohlavu, vyčnívá nad ostatní suknice a na šíji stojí vzhůru.

Kaftan.

Tyto suknice nazývají *kaftan*. Přes tento kaftan nosí někteří jinou suknici, která sahá až na lýtka a pod ně, nazývá se *feres* [feresja].

Feres.

Obě spodní suknice jsou z kartounu, kindjaku, taftu, damašku nebo atlasu, podle toho, co komu jeho jmění dovolí. Feres se podšívá bavlnou.

Svrchní suknice.

Přes to mají dlouhé suknice, které jim sahají až k nohám a které si přetahují přes ostatní, když chtějí vyjít. Ty jsou obvykle z fialově mod-

rého, světle hnědého nebo tmavě ocelově zeleného sukna. Také z pestrého damašku, atlasu a zlatohlavu.

S. 32.

Z tohoto posledního druhu jsou všechny suknice, které leží ve velkoknížecí pokladnici a při veřejných audiencích se půjčují přísedícím a přítomným mužům, kteří mají dělat parádu.

Tyto svrchní suknice mají vzadu na ramenou široké límce, jsou vpředu dolů a po stranách v rozparcích lemovány zlatými, také perlami vyšívanými prýmky, na nichž visí dlouhé střapce; rukávy na nich jsou skoro tak dlouhé jako suknice, ale velmi úzké, a shrnují si je na pažích do mnoha řas, takže ruce sotva vyčnívají; někdy při chůzi nechávají rukávy viset přes ruce.

Zneužívání dlouhých rukávů.

Někteří pacholci a darebáci nosí v takových rukávech kameny a klacky, čehož si člověk snadno nevšimne, a tím mnohdy, zvláště v noci, nic netušícího člověka přepadnou a srazí.

Čepice.

Na hlavách nosí všichni čepice; knížata, bojaři čili říšští radové, když jsou ve veřejném shromáždění, mají čepice z černých lišek a sobolů, asi loket vysoké, jinak však ze sametu na náš způsob a podšité a lemované černými liškami nebo soboly, nenechávají však mnoho srsti obrácené ven; po obou stranách jsou také posázeny zlatými nebo perlovými prýmky; prostí měšťané však mají v létě z bílé plsti a v zimě ze sukna a obyčejnou kožešinou podšité čapky čili čepice.

Čapky.

Nosí obecně jako Poláci krátké boty, vpředu do špičky, z juchty nebo perského safiánu. O kordovanu nevědí nic.

Vysoké střevíce panen.

Střevíce žen, zvláště panen, mají velmi vysoké podpatky, asi čtvrt lokte, zezadu po celé délce pobité malými jemnými hřebíčky; v takových střevících nemohou mnoho chodit, neboť sotva přední část střevíce se prsty dosahuje na zem.

Oděv žen.

Suknice žen jsou jako mužské, jenže svrchní suknice poněkud širší, z téhož sukna; bohatým jsou vpředu dolů lemovány prýmky a jinými zlatými šňůrami, některé jsou zdobeny prýmky a střapci, některé docela

velkými stříbrnými a cínovými knoflíky a jimi se zapínají. Rukávy jsou nahoře u těla rozvázány, takže mohou paže prostrčit a rukávy nechat viset vedle. Nenosí však kaftany, tím méně čtverhranné límce stojící na krku vzhůru.

Velmi dlouhé rukávy košil.

Rukávy jejich košil jsou asi 6, 8, 10, a jsou-li z jemného kartounu, i více loktů dlouhé, ale úzké, a při oblékání je shrnují do malých řas.

Ženské čepice.

Na hlavách nosí široké a velké čepice ze zlatohlavu, atlasu nebo damašku, posázené zlatými prýmky, některé také vyšívané zlatem a perlami a lemované bobří kožešinou, takže vlasy visí hladce dolů přes polovinu čela. Dospělé panny nosí velké liščí čepice.

Němci nosili ruský oděv.

Dříve také Němci, Holanďané, Francouzi a jiní cizinci, kteří ve velkoknížecích službách, také kvůli obchodu, chtěli u nich pobývat a žít, užívali jejich ruského způsobu oděvu a kroje, a také museli, aby nebyli od zpupných ničemů haněni a ohrožováni. Před rokem však v tom nynější patriarcha učinil změnu. A to k tomu dala podnět tato příležitost: když se kdysi ve městě konalo velké procesí, jehož se zúčastnil sám patriarcha, a ten podle zvyku na ulicích žehnal okolo stojícímu lidu, nechtěli se Němci, kteří stáli mezi Rusy, před patriarchou tak klanět a žehnat se jako Rusové; když to patriarcha s nevolí viděl a dozvěděl se, že to jsou Němci, řekl: není správné, aby nehodní cizinci takto nepoznaně přijímali požehnání spolu s ostatními. A aby je napříště mohl poznat a od Rusů rozlišit, musel vyjít první rozkaz všem cizincům, aby každý hned odložil ruské šaty a napříště se ukazoval v oděvu podle způsobu své vlastní země.

Tomuto prvnímu přikázání tak rychle vyhovět bylo některým stejně obtížné, jako bylo nebezpečné se mu protivit. Mnozí z nich totiž nemohli tak brzy přijít k novým šatům, ani tak pro nedostatek látky a potřebných věcí jako pro nedostatek krejčích, a také nesměli kvůli své každodenní službě u dvora bez újmy chybět.

Vyhledávají staré německé oděvy.

Proto si každý vzal, co mu bylo nejblíž po ruce; někteří si oblékli šaty svých otců, dědů a pradědů a jiných přátel, které zčásti přišly do Moskvy ještě za časů tyrana při odvlékání starých Livonců a ležely v truhlách. To pak při jejich shromážděních vzbudilo velký smích, nejen

Cizinci v Moskvě

pro tak staré a rozmanité kroje, nýbrž i proto, že šaty byly mnohým buď příliš velké, nebo příliš malé. Nyní tedy musejí všichni cizinci, ať jsou z kterékoli země, chodit a ukazovat se v šatech podle způsobu své vlastní země, pro rozlišení od Rusů.

Německé šaty nosí Rus.

V Moskvě bydlí kníže čili *knjaz* jménem Nikita Ivanovič Romanov[1], který je po carovi nejpřednější a nejbohatší a také jeho blízký příbuzný, veselý pán a přítel německé hudby. Ten měl nejen k cizincům, zvláště k Němcům, nýbrž i k jejich oděvu velkou zálibu, a to tak, že si dal ušít polské a německé šaty a někdy je pro potěšení sám oblékl a jezdil v nich ven a na hon, bez ohledu na to, co proti tomu namítal patriarcha. Někdy mu i v náboženských věcech, co se mu nezdálo správné, dal krátkou a svéhlavou odpověď. Patriarcha však prý od něho nakonec ty šaty lstí dostal a odstranil.

[1] Nikita Ivanovič Romanov (kolem 1607 – 1654), bojar, bratranec cara Michaila Fjodoroviče a nejbohatší muž Moskevska. Proslul zálibou v západních šatech, zbraních a hudbě.

KAPITOLA ŠESTÁ

O povaze Rusů, vlastnostech jejich mysli a jejich mravech

Rusové jsou barbaři.

Pozoruje-li se Rus podle své mysli, mravů a života, je třeba ho právem počítat mezi barbary, a nepřísluší mu nyní to, co se kdysi soudilo o Řecích, z jejichž původu a způsobu se sice chlubí, a přece od nich nemají ani řeč, ani umění: že totiž jen oni jsou chytří a důvtipní lidé a jiní, kteří nebyli Řeky, se nazývali barbary. Rusové totiž nemilují svobodná umění a vysoké vědy, tím méně mají chuť se v nich sami cvičit. Ačkoli se říká: *Didicisse fideliter artes emollit mores, nec sinit esse feros* [Svědomitě se naučit uměním zjemňuje mravy a nedovolí být divokým]. Proto zůstávají neučení a hrubí.

Většina z nich obvykle vynáší o vysokých a jim neznámých přírodních vědách a uměních, když je snad postřehnou u cizinců, velmi hrubé a nerozumné soudy. Tak pokládali astronomii a astrologii za čarodějnou vědu. Nemyslí totiž, že se to děje přirozeně, když lze zatmění slunce a měsíce, jakož i působení hvězd předem vědět a předpovědět. Proto když se v Moskvě rozkřiklo, že si mě velkokníže, poté co jsme se vrátili z Persie, objednal a přijal za svého astronoma, šla mezi některými řeč: přijde zas brzy do Moskvy čaroděj, který umí z hvězd předpovídat budoucí věci a nachází se u holštýnských vyslanců; a lidé už ze mě měli hrůzu, což mě, když jsem se to dozvěděl, mezi jinými příčinami právem zdrželo.

Moskvanům však snad nešlo ani tak o to, mít ve mně astronoma, jako o to, aby si mě v zemi podrželi, když se rozkřiklo, že jsem zakreslil a do mapy zanesl řeku Volhu a perské provincie, jimiž jsme šli.

Když jsem byl potom, totiž roku 1643, svým nejmilostivějším pánem znovu poslán do Moskvy a pro zábavu v temné komoře malým otvorem a broušeným sklem předváděl v živých barvách všechno, co bylo na ulici proti oknu, a ukázal to podkancléři, který zrovna ke mně přišel, ten

se pokřižoval a řekl: to je čarodějnictví, zvláště proto, že lidé a koně obraceli nohy vzhůru a tak bylo vidět, jak chodí.

Pitvat lidská těla a mít kostry je Rusům ohavností.

Ačkoli lékaře s jejich uměním milují a ctí, nechtějí přece schvalovat a připustit, aby se užívalo a zacházelo s takovými prostředky, obvyklými v Německu a jinde, jimiž se člověk učí lépe vést léčbu, jako je pitvat lidské tělo a mít kostry, z čehož mají Rusové největší hrůzu.

Stalo se před několika lety, že zkušený lazebník (ranhojič) jménem Quirinus, Holanďan, člověk veselé mysli, který byl ve velkoknížecí službě, měl v komoře na stěně za stolem zavěšený skelet čili lidskou kostru. Když jednou, jak měl ve zvyku, sedě u stolu hrál na loutnu, přišli střelci, kteří (jak bylo tehdy ještě zvykem) stále drželi stráž na Německém dvoře, za zvukem a nahlíželi dveřmi. Když zahlédli lidské kosti na stěně, vyděsili se, a tím víc, že viděli, jak se kosti hýbou; šli proto a roznesli, že německý lazebník má na stěně pověšené mrtvé tělo, a když hraje na loutnu, mrtvý se hýbe.

Ranhojič Quirinus se s kostrou dostal do velkého nebezpečí.

Tento povyk dojde k velknížeti a patriarchovi; ti poslali jiné s rozkazem, aby pilně dávali pozor, zvláště když bude lazebník hrát na loutnu. Ti nejen potvrdili první výpověď, nýbrž dokonce řekli, že mrtvý na stěně tančil podle loutny.

To vzbudí u Rusů velký údiv, radí se o tom a usnesou se, že lazebník musí být neomylně čaroděj, je třeba ho spálit i s jeho mrtvými kostmi. Když se Quirinovi o tomto nebezpečném usnesení proti němu dá tajně vědět, pošle předního německého kupce, který byl u velkých pánů dobře zapsán, ke knížeti Ivanu Borisoviči Čerkaskému, aby mu o tom podal správnou zprávu a takový nespravedlivý úmysl zmařil. Kupec bojarovi domlouvá a říká, že kvůli takové kostře nelze lazebníkovi přičítat vůbec žádné čarodějnictví. V Německu je totiž zvykem, že přední lékaři a lazebníci takové kosti mívají a seznamují se s nimi proto, aby, když se u živých přihodí zlomenina kosti nebo jiné poranění údu, tím lépe věděli, jak na to sáhnout a jak to léčit. A že se kosti hýbaly, nepocházelo z hry na loutnu, nýbrž z větru proudícího otevřeným oknem. Nato se sice rozsudek změní, Quirinus však musel hned ze země a kostra byla vyvlečena za moskevskou říčku a spálena.

Malíř v nebezpečí kvůli lebce.

Stejnou tragédii chtěli nedávno sehrát s německým malířem jménem Johann Detersen. Když totiž ve velkém požáru, který v Moskvě vypukl před čtyřmi lety, přišli střelci výše řečeným způsobem hasit oheň a strhávat okolní domy a v malířově domě našli starou lebku, chtěli s malířem i s lebkou do ohně, a byl by do něj vhozen, kdyby nebylo několika lidí, kteří vysvětlili, že jí užívá k ničemu jinému než k malování, jak je u německých malířů obvyklé.

Rozum Rusů.

Rusové jsou sice, pokud jde o rozum, bystří a mazaní, užívají ho však ne tak k tomu, aby usilovali o ctnost a chválu, jako aby hledali svou výhodu a prospěch a vyhověli svým žádostem. Proto jsou, jak říká Jacobus[1], *Nobilis Danus* (jak se sám nazývá, vyslanec dánského krále Fridricha II.), ve svém *Hodoeporicon Ruthenicum*:

S. 36.

Jacobus Danus o povaze Rusů.

Callidi, versuti, pertinaces, effreni, adversi et perversi, ne dicam impudentes, ad omne malum proclives, utentes violentia pro ratione, quique virtutibus (crede mihi) omnibus nuncium remiserunt [Chytří, prohnaní, umínění, nevázaní, odporní a zvrácení, abych neřekl nestydatí, ke všemu zlému náchylní, užívající násilí místo rozumu, a kteří (věř mi) dali všem ctnostem výhost]. Jak to na něm samém prokázali? Jsou lstiví, tvrdošíjní, nezkrotní, protivní, zvrácení, nestydatí, ke všemu zlému náchylní, užívají násilí místo práva, ba dali všem ctnostem dobrou noc a ukousli všem hanbám hlavu.

Bystrost.

Svou bystrost a lest dávají mezi jiným dostatečně najevo v obchodech, při koupi a prodeji, kde vymýšlejí všelijaké fígle a úskoky, jak bližního napálit. A kdo je chce ošidit, musí mít dobrý mozek. Protože totiž pravdou velmi šetří a lží rádi užívají a jsou podezíraví, nechtějí ani jinému věřit, a kdo je dokáže napálit, toho chválí a mají ho za mistra. Proto kdysi několik moskevských kupců jednoho Holanďana, který je v obchodě ošidil o velkou sumu, prosili a žádali, aby vstoupil do jejich

[1] Jacob Ulfeldt (1535–1593), dánský šlechtic a diplomat; roku 1578 vedl poselstvo krále Fridricha II. k Ivanu IV. Jeho latinský cestopis *Hodoeporicon Ruthenicum* vyšel až roku 1608.

společnosti a byl jejich společníkem v obchodě. Protože takové mistrovské fígle uměl, doufali, že s takovým mužem budou mít šťastný obchod. Je však podivné, že ačkoli podvádění nepokládají za věc svědomí, nýbrž spíše za chytrý a chvályhodný kousek, přece mnozí z nich míní, že je hřích, kdyby tomu, kdo při vyplácení peněz omylem napočítal příliš mnoho, neměli přebytek vrátit. Tvrdí, že se to stalo z nevědomosti a proti vůli bližního, a byla by to tedy krádež; ono druhé však s dobrou vůlí a rozvahou jejich protistrany. Neboť k obchodu je přece třeba přinést rozum a chytrost, anebo od něj vůbec zůstat stranou.

Falešné udání.

Ke své úskočnosti, podvodu a zlovolnosti vůči bližnímu, proti němuž mají zášť a nenávist, užívají mezi jiným také tento kousek: protože krádež je u nich vysoce trestná neřest, hledají příležitost někoho z ní obvinit: jdou si vypůjčit od bližního a dají do zástavy něco z oděvu, nářadí a jiných věcí; prý mu také někdy něco tajně podstrčí do domu nebo do bot, v nichž obvykle nosí své písemnosti, nože, peníze a jiné drobnosti, a potom ho obviní a udají, jako by jim to tajně odcizil. Když se věci u něho najdou a poznají, musí být obviněný potrestán. Když se však takový podvod a falešnost staly tak obecnými a známými, dal velkokníže za našich časů roku 1634 na jejich Nový rok veřejně vyhlásit nový rozkaz: že nikdo, ani otec a syn, nesmí bez úpisů vydaných oběma stranami půjčovat peníze, dávat zástavy nebo se jinak navzájem zavazovat, nechtějí-li být kvůli pohledávce podezřelí, anebo o ni úplně přijít.

Falešní soudci.

I falešní soudci sami některé tajně podněcují, aby bližního z takového zločinu obvinili, aby jim to něco přineslo do domu. Jak brzy uslyšíme.

Úskočnost a falešnost je u nich tak veliká, že je jí třeba se obávat nejen mezi cizími a sousedy, nýbrž i mezi bratry a manžely, jak jsou o tom známé příklady.

Za časů velkoknížete Borise Godunova se stalo (jak nám vyprávěl narvský pastor pan Martin Baer, který tehdy žil v Moskvě), že velkokníže, když jednou trpěl velkými bolestmi na podagru, dal vyhlásit: je-li někdo, kdo by ho od té nemoci mohl osvobodit, ať se přihlásí, ať je jakéhokoli stavu nebo náboženství chce, a bude mu léčba odměněna velkými milostmi a bohatstvím.

Bojar je udán svou ženou.

Když se to doslechla žena jednoho bojara, s níž její muž zacházel poněkud tvrdě, myslela, že tím dostává dobrou příležitost pomstít se na svém muži; jde proto a udá svého muže, že zná dobrý prostředek, jak velknížeti pomoci, ale že mu to nechce udělat z lásky. Bojar je povolán k velknížeti a vyslýchán; a když předstíral, že o léčbě nic neví, je bídně zbit a držen ve vazbě. A když říká, že mu tuhle kaši navařila jeho žena z nenávisti a že jí to nezapomene, je zbit ještě tvrději a pohrozeno mu dokonce trestem smrti, který měl být co nejrychleji vykonán, nevysvobodí-li velknížete z nemoci. Dobrý bojar neví strachy, co počít, prosí však o čtrnáctidenní lhůtu, aby mohl nasbírat nějaké byliny, že chce zkusit své štěstí. V mínění prodloužit si tím ještě tak dlouho život; snad by se mezitím mohlo přihodit něco jiného.

Léčba podagry.

Když je mu ta lhůta povolena, pošle do Čirbaku, který leží dvě denní cesty od Moskvy na řece Oce, a dá odtamtud přivézt celý vůz všelijakých bylin a trávy vespolek, které tam prý rostou v hojnosti a vysoké, a udělá z nich velknížeti lázeň. K bojarovu velkému štěstí přejdou pacientovi bolesti, snad ani ne tak od té lázně, jako samy od sebe. Nato je sice bojar zbit ještě tvrději za to, že takové umění znal, zapíral je a velknížeti nechtěl pomoci, ale vedle toho je obdařen a obdarován novým šatem, 200 rubly čili 400 tolary a 18 sedláky jako dědičným vlastnictvím, s přísnou výhrůžkou, aby se na své ženě nemstil. Manželé spolu prý potom docela dobře vycházeli.

Dříve byl na základě takového nepřátelského a zlovolného udání, zvláště když se týkalo urážky majestátu, obviněný bez jakéhokoli výslechu, důkazu a obhajoby potrestán a buď vyhnán do vyhnanství, nebo dokonce odsouzen k smrti, což často postihlo nejen osoby nízkého, nýbrž i vysokého stavu, cizince stejně jako domácí. Jak je takových příkladů mezi Rusy nespočetně.

Cizí vyslanci nejsou slyšeni.

V tomto případě nebyli ušetřeni ani vyslanci cizích potentátů. Jak byl takový rychlý proces veden s jedním římským císařským vyslancem, který byl zatčen a poslán do dalekého vyhnanství, potom však ze zoufalství, aby se s ním lépe zacházelo, přijal ruskou víru. Byl ještě za našich časů v Moskvě. Totéž potkalo i vyslance krále francouzského

jménem Charles Talleyrand, prince de Chalais, kterého jeho zlovolný kolega Jacques Roussel po ruském způsobu tajně udal.

S. 53.

O tom se lze podrobněji dočíst výše v 17. kapitole první knihy.

Udavači jsou napřed mučeni.

Když se však vidělo, že se mnozí z nich nestydí jen z pouhé nenávisti a nepřátelství bez důvodu jeden druhého obviňovat a pomlouvat, mínilo se, že je třeba v takových případech postupovat poněkud opatrněji, a nařídilo se, že nyní v trestních věcech musí žalobce a udavač sám nejprve na skřipec a žalobu potvrdit vystáním útrpného práva. Setrváli při první výpovědi a udání, musí obžalovaný buď také na skřipec, anebo je někdy, je-li věc zjevná, bez dalšího procesu odsouzen k trestu. Jak se za našich časů stal i takový příklad, kdy jednoho štolbu udala jeho zlovolná žena, že prý měl v úmyslu velkoknížecí koně, ba kdyby měl příležitost, i samotného velkoknížete otrávit; žena byla na takovou žalobu natažena na skřipec, a protože útrpné právo vystála s nezměněnou výpovědí, byl muž uznán vinným a poslán do vyhnanství na Sibiř. Žena však zůstala v Moskvě a dostávala na své živobytí polovinu ročního platu, který měl její muž.

K cizincům nejsou věrní.

Protože tedy Rusové užívají své prohnanosti a úskočnosti v mnoha věcech a nejsou si věrní ani mezi sebou, lze snadno posoudit, jaké smýšlení mají k cizincům a jak se lze spolehnout na jejich důvěrnost. Nabízejí-li se, že s někým uzavřou přátelství, neděje se to z lásky ke ctnosti (které si mnoho neváží, a přece má být podle Aristotelova mínění v tom řídicí hvězdou a cílem), nýbrž kvůli vlastní výhodě a užitku, a platí u nich:

Vulgus amicitias utilitate probat. [Lid měří přátelství užitkem.]

Kde přátelství si lid vybírá,
tam jistě po užitku zírá.

Pyšní.

Jsou také, zvláště ti, které štěstí a bohatství nebo úřad a čest povznesly nad stav prostého člověka, velmi pyšní a domýšliví, což dávají zvláště vůči cizincům najevo ne jemně, nýbrž veřejně posunky, slovy i skutky. A jako si žádného cizince ve srovnání se svými krajany nijak zvlášť neváží, tak se i domnívají, že na světě není potentát, který by se jejich panovníkovi vyrovnal bohatstvím, mocí, vznešeností, vážností a

důstojností. Nepřijmou také žádný list adresovaný Jeho carskému Veličenstvu, v jehož titulu je pochybena byť jediná čárka nebo něco, co neznají.

Car nemá být švagrem.

Bylo k smíchu, když před lety dva ruští vyslanci poslaní do Holštýnska k panující vrchnosti nechtěli přijmout list Jeho knížecí Jasnosti Jeho carskému Veličenstvu, protože v nadpisu stálo podle zvyku, jak se psalo předešlým velkoknížatům, „strýci a švagrovi“, dokud tato slova nebyla vyňata. Říkali, že na tom závisí jejich život; Jeho carské Veličenstvo je prý příliš vysoko, než aby ho cizí potentát nazýval švagrem. Bez ohledu na to, co se jim vykládalo a dokazovalo o spříznění vévody Magnuse Holštýnského, otce mého nejmilostivějšího pána, s předky tohoto cara, a že ta slova jsou jinak náležitě položena.

Alí, patron Peršanů.

Skoro by to chtělo vyznít jako to, co Peršané píší o Alím, svém velikém světci a patronovi: že není-li sám Bohem, je přece Bohu velmi blízký příbuzný.

Jsou hrubě ctižádostiví a dovedou si dost naříkat, když se k nim někdo nechová a nezachází s nimi podle jejich vůle.

S. 120, 127, 135.

Pristavové, kteří jsou jako služebníci Jeho carského Veličenstva posíláni přijímat cizí vyslance, se nestydí veřejně žádat, aby vyslanci dříve než Rusové smekli klobouky a sesedli z koní. Derou se také násilím, aby jeli a šli před vyslanci, a podobných hrubých zdvořilostí víc; a myslí, že by se vůči svému pánu a celému národu velice provinili, kdyby se k cizím hostům a vyslancům vysokých potentátů, kteří (jak říká Frederik de Marselaer ve svém *Legatus*)

Kn. 1, diss. 3.

imagines principum, et principali honore digni censendi [jsou obrazem knížat a mají být pokládáni za hodné knížecí cti], chovali s příjemnou zdvořilostí a úctou a projevovali se vlídně.

Hrubí v psaní.

Sami nejpřednější z nich užívají někdy ve svých listech cizím pánům dosti tvrdých a nerozvážných slov, spokojí se však s tím, když se jim to zase oplatí a vrátí domů. Přece jsme však mezi nimi zastihli některé, i když ne mnoho, kteří nám dávali znát všelijakou vlídnost a dobrou

vůli. Před lety prý byli mnohem nezdvořilejší, ale díky dosavadnímu častému styku a obcování s cizinci se poněkud zlepšili.

Chvála Nikity, s. 184.

Výše zmíněný Nikita je mezi všemi, jak rozumem, tak i počestností a vlídností, bezpochyby nejznamenitější, a proto ho lze pokládat za nejužitečnějšího a za ozdobu všech Rusů, jak bude z brzy následujících příběhů obšírněji zřejmé.

Hádka kvůli přednosti.

Kvůli vznešenosti si neustoupí ani mezi sebou, derou se o přednost a často se kvůli tomu dostanou do velké hádky. Jak se jednou stalo v Nižním Novgorodě v naší přítomnosti: když 14. července přijel z Moskvy hofmistr říšského kancléře, vážený muž, podívat se na naši tam nově postavenou loď a pozdravit vyslance, a byl spolu s pristavem pozván k tabuli, strhla se mezi nimi tvrdá hádka o přednost: *bljadin syn, sukin syn, jebu tvoju mať*, zkurvysyn, pse a jiná hanlivá slova byla jejich nejlepší tituly, jimiž se velmi prudce častovali. Hofmistr mínil, že je syn bojarský čili šlechtic, ten druhý však z nízkých lidí, a proto by mohl sedět nad ním. Pristav však: že je velkoknížecí služebník a že jemu kvůli jeho pánu přednost právem náleží. Bylo nám to omrzelé a styděli jsme se poslouchat takové skoro půl hodiny trvající hašteření a nadávání, oni však v tom nepřestávali, až nakonec vyslanci promluvili mezi ně a řekli: mělo se za to, že jako přátelé nám přijdou prokázat přátelství, a ne obtíž, a že se nebudou v naší přítomnosti sami hanobit; a prosili je, aby se chovali přívětivěji a veseleji, aby nám byla jejich přítomnost tím příjemnější. Nato se uklidnili, pořádně se napili a byli spolu docela důvěrní.

Hašteřivý národ.

Jsou vůbec hašteřivý národ, dovedou se navzájem obořit prudkými a tvrdými slovy jako psi. Člověk vidí na ulicích tu a tam takové hádky a babské hašteření s takovou vervou, že by ten, kdo na to není zvyklý, často mínil, že si hned skočí do vlasů. Ke rvačce však dojde velmi zřídka, a když už k ní dojde, bijí se pěstmi a strkají se ze vší síly do boků a do přirození. Nikdy nebylo vidět, že by se Rusové vyzývali na šavle nebo na kule, jak bývá zvykem v Německu a jinde. Je však dobře známo, že přední páni, ba *kňazové* čili knížata, se na koních statně šlehali knuty, jak nám bylo věrohodně vyprávěno, a i my jsme něco takového viděli od dvou synů bojarských při výše zmíněném uvítání tureckého vyslance.

Souboj knížat. S. 41.

Nadávky a kletby Rusů.

Při výlevech svého hněvu a hašteření sice neužívají zlých kleteb a přání, které jsou u nás bohužel až příliš obvyklé, jako zatracování svátostmi, „ať tě čert vezme“, nadávání do šelem a podobně. Místo toho však mají velmi hanebná a ohavná slova a posměšky, které bych, kdyby to nevyžadovala dějepisná zpráva, k cudným uším nepustil. Nemají na jazyku nic obecnějšího než: *bljadin syn, sukin syn, sobaka, jeb tvoju mať, jobanaja mať* — zkurvysyn, synu děvky, pse, jebu tvou matku až do hrobu. *In os ipsius; in oculos* [do huby; do očí] a co je ještě dalších takových hanebných řečí; a nejen dospělí a staří, nýbrž i malé děti, dříve než umějí jmenovat Boha, otce a matku, mají v ústech to *jeb tvoju mať* a vrhají je na rodiče, stejně jako rodiče na děti.

Bylo zakázáno.

Takové hanebné a ohavné klení a nadávání bylo sice nedávno přísně a tvrdě, ba pod trestem knuty čili bití metlami veřejně vyhlášeno a zakázáno, a zpočátku se nad tím horlivě drželo: tajně ustanovené osoby se tu a tam na ulicích a tržištích vmísily mezi lid a s přidělenými střelci a katy musely klející zadržet a na místě, všem pro výstrahu, potrestat.

Ale nadávání tak dlouho zvyklé a příliš hluboko zakořeněné vyžadovalo tu a tam více dozoru, než se dalo zařídit, a způsobilo dozorcům, soudcům a katovým pacholkům tak nesnesitelnou práci, že je přestalo bavit dohlížet na to, čeho se sami nemohli zdržet, a trestat provinilce.

Zaplatit bezčestí.

Aby se však nadávání, hanobení a urážky na cti nepáchaly bez rozdílu proti nízkým i předním lidem, nařídila vrchnost, že kdo předního muže nebo jeho ženu nebo velknížecího služebníka, ať je to Rus nebo cizinec, vyhubuje, udeří nebo jinak zneuctí, musí uraženému za tu potupu dát velkou peněžní pokutu, čemuž říkají zaplatit *besčestije* [bezčestí]. Suma takového bezčestí se počítá podle něčí hodnosti, úřadu nebo služby a nazývají to *oklad*. Každému je však určitým odhadem stanoven jeho oklad: každému bojarovi podle jeho původu a důstojnosti stavu, jednomu snad 2000, druhému 1500, třetímu tisíc tolarů a tak dále dolů. Carskému služebníkovi však podle jeho ročního platu: jako lékaři 600 tolarů ročně (k čemuž se nepočítají týdenní platy). Tolik musí utrhač dát tomu, komu nadával, žádá-li to před soudem. Zneuctí-li člověk nejen muže, nýbrž i ženu a děti, je

bezčestí ženy dvojnásobné, každé dceři 1800 a každému synovi 600 tolarů. Nadává-li utrhač, jak to v hněvu dělávají mnozí lehkomyslní lidé, i rodičům a prarodičům, musí i za ně, bez ohledu na to, že jsou dávno mrtví, stejně tak zaplatit bezčestí. Nemůže-li provinilec zaplatit penězi ani statky se vším, co má, je osobně poslán uraženému do domu a ten s ním může naložit podle své libosti. Často z provinilce udělají nevolníka nebo ho dají veřejně zmrskat knutou.

Příklad bezčestí.

Tento způsob, jak naložit s takovými utrhači a hanobiteli cti, je volný jak Němcům a jiným cizincům, tak Rusům, a mezi Rusy je zcela obecný, mezi cizinci však poněkud řidší. Známy se mi staly jen dva příklady: za časů velkoknížete Michaila Fjodoroviče musel starý Angličan John Barnesley zaplatit bezčestí doktoru Deeovi, rovněž Angličanovi, osobnímu lékaři velkoknížete. Potom také požadoval plukovník Bockhoven mladší bezčestí od kapitána de la Coste, Francouze; protože však byl plukovník Bockhoven sám k takovému trestu odsouzen za to, že vyhuboval Francouzi Antonu de Groen (který se, jak se řekne dále, nechal překřtít), a de Groen byl kapitánovým dobrým přítelem, bylo to zprostředkováno tak, že se jedno proti druhému zrušilo a oba se smírně dohodli.

Mravy Rusů.

Velké zdvořilosti a počestných mravů u nich nelze hledat, jsou dosti ukryté. Nestydí se dát před každým slyšet a cítit, co příroda po jídle obvykle působí nahoře i dole. A protože jedí mnoho česneku a cibule, je jejich přítomnost tomu, kdo na to není zvyklý, velmi obtížná. Protahovat se a nahlas říhat měli dříve ve zvyku přimíchávat i do tajných audiencí (snad proti vůli těch dobrých lidí).

Jejich rozhovory.

Protože jsou v chvályhodných vědách nezkušení a o pamětihodné věci a dějiny starých a předků se mnoho nestarají, ani nedychtí zkoumat povahu cizích národů, neslyší člověk na jejich shromážděních o ničem takovém mluvit. Nemluvím však zde o hostinách velmi velkých pánů. Jejich řeči většinou směřují k tomu, k čemu je vede jejich přirozenost a obecný způsob života, totiž o rozkoších, hanebných neřestech, chlípnosti a smilstvu, které zčásti spáchali sami, zčásti jiní. Vyprávějí všelijaké sprosté historky, a kdo dovede přitom pronést nejhrubší oplz-

losti a sprosťárny a předvést se nestydatými posunky, je nejlepší a nejvítanější.

S. 20.

Nestydaté tance.

K tomu směřují i jejich tance, které provádějí zčásti s chlípnými pohyby údů. Potulní komedianti si prý při tanci někdy obnažují i zadek a nevím, co ještě, jak takovým nestydatým tancem tehdy posloužili dánskému vyslanci Jacobovi; a ruské ženy mu oknem jizby dělaly podivné pozice a pohledy, jak se o tom lze obšírněji dočíst v jeho *Hodoeporicon* (s. 17).

Smilní.

Kn. 6.

Jsou tělesným rozkošem a smilstvu tak oddáni, že se někteří poskvrňují i ohavnou neřestí, které říkáme sodomie, a užívají k tomu nejen *pueros muliebria pati assuetos* [chlapce zvyklé nastavovat se jako ženy] (jak praví Curtius), nýbrž i muže a koně. To jim pak na jejich pitkách musí poskytovat látku k řeči. Kdo je při takových neřestech přistižen, není totiž přísně trestán. Takové ohavné věci obvykle zpívají i hospodští muzikanti na veřejné ulici, někteří je za peníze ukazují mladému lidu a dětem v loutkovém divadle.

Loutkové divadlo.

Ruští komedianti a loutkové divadlo

Jejich medvědáři mají totiž u sebe i takové komedianty, kteří dovedou hned mezi jiným sehrát s loutkami frašku čili *klucht* (jak říkají Ho-

landťané): uváží si kolem těla přikrývku, vytáhnou ji nad sebe a udělají si tak *theatrum portatile* čili přenosné jeviště, s nímž mohou běhat ulicemi a na něm hrát s loutkami.

Omnem pudorem ac verecundiam exuerunt [Odložili všechen stud a ostych], praví vícekrát zmíněný Jacobus, dánský šlechtic.

Ženy se ukazují nahé.

My sami jsme v Moskvě několikrát viděli, že mužské i ženské osoby vyšly z obecních lázní, aby se zchladily, a nahé, jak je Bůh stvořil, přistoupily k nám a pokřikovaly na naše mladé mužstvo nestoudně polámanými německými slovy.

Zahálčivci.

K takové chlípnosti mnohé z nich vede zahálka, neboť je denně vidět po mnoha stovkách nečinně stát a procházet se na trhu a v Kremlu. Jako i zvláště opilství, kterému jsou oddáni víc než kterýkoli národ na světě. *Venter mero aestuans cito despumat in libidinem* [Břicho rozpálené vínem rychle vykypí v chlípnost], praví Hieronymus.

Ep. 83.

Když se pak tak nadmíru naplní, pouštějí se jako nezkrocení hřebci tam, kam je vede jejich chlípná žádost.

Pouť v Novgorodě.

Přitom si vzpomínám, co nám vyprávěl velkoknížecí tlumočník ve Velkém Novgorodě: že se totiž v Novgorodě každoročně koná velký poutní den, kdy krčmář s koupeným povolením metropolity postaví před krčmou několik stanů, v nichž se cizí poutní bratři a sestry i domácí hned s počínajícím dnem scházejí, před svou bohoslužbou vypijí několik misek kořalky a mnozí z nich tam vysedí celý den a svou poutní zbožnost utopí.

Hanba dvou opilých lidí.

V takový den se stalo, že jedna opilá žena vyšla z krčmy, upadla na cestě a usnula. Když šel kolem jiný opilý Rus a uviděl tu ženu ležet s obnaženým tělem, vzplanul chtíčem a lehl si k ní, bez ohledu na to, že bylo za bílého dne a na veřejné cestě. Zůstal u ní také ležet a usnul. Mnoho mladého lidu se postavilo do kruhu kolem toho zvířecího páru a dlouhou chvíli se tomu smáli a bavili se, až nakonec přišel starý muž, hodil přes ně kabát a jejich hanbu zakryl.

Opilství u všech.

Neřest opilství je u těchto národů ve všech stavech, duchovních i světských, vysokých i nízkých, mužů i žen, mladých i starých osob tak obecná, že když je člověk vidí tu a tam ležet na ulicích a válet se v blátě, nedbá toho jako něčeho každodenně obvyklého. Potká-li vozka takové opilé svině, které zná, hodí je na svůj vůz a odveze domů, kde dostane zaplaceno za odvoz. Nikdo nepromarní žádnou příležitost k pití a pořádnému opití, kdekoli a jakkoli se naskytne, a děje se to nejvíc kořalkou. Je to také první pocta, kterou jeden druhému prokáže při návštěvách nebo shromážděních, že mu podá k vypití jednu nebo více misek kořalky, *carskoje vino* [carské víno]; přitom se prostý lid, otroci a sedláci ukazují tak věrní, že když někdo dostane od předního muže misku z jeho ruky natočenou potřetí, počtvrté i víckrát, vždycky ji vypije v mínění, že nesmí nic odmítnout, dokud nepadne a někdy spolu s vypitým nevyvrhne i duši. Jak se takové příklady staly v naší době i při štědrosti a pobízení našich lidí vůči Rusům. Nejen prostí, pravím, nýbrž i přední páni, ba velcí carští vyslanci, kteří by v cizích zemích měli dbát vysoké vážnosti svých pánů, neznají míru, když se jim předloží silný nápoj, nýbrž je-li jen trochu lahodný, lijí ho do sebe jako vodu, takže se s nimi musí zacházet jako s lidmi zbavenými rozumu, ba někdy je zvednout dokonce mrtvé.

Vyslanec se upil k smrti.

Jak to ukazuje příklad velkého vyslance, který byl roku 1608 poslán k Jeho královskému Veličenstvu ve Švédsku Karlu IX.: ten se tak naplnil nejsilnější kořalkou, ačkoli ho před její ohnivou silou varovali, že byl v týž den, kdy ho měli vyzvednout k audienci, nalezen v posteli mrtvý.

Kabaky Rusů.

Za naší doby byly všude veřejné kabaky a krčmy, takže kdo jen chtěl, mohl si do nich sednout a za své peníze pít; prostí lidé tam nosili, cokoli jen mohli vydělat, a seděli tak pevně, až s vyprázdněným měšcem svlékli šaty, ba i košili, dali je krčmáři a potom šli domů nazí, jak přišli na svět. Když jsem roku 1643 měl ubytování ve Velkém Novgorodě v Lübeckém dvoře nedaleko jednoho kabaku, viděl jsem z kabaku vycházet takové propité a nahé bratry, některé bez čepic, některé bez bot a punčoch, některé jen v košili. Mezi jinými jednoho, který nejprve propil kabát a vyšel v košili, a když potkal dobrého přítele, jehož cesta vedla rovněž do kabaku, vrátil se s ním zpět.

Vyjde z krčmy nahý.

Za několik hodin vyšel bez košile a měl na těle jen spodky. Když jsem mu dal zavolat, kam se mu poděla košile, kdo ho tak oloupil, odpověděl s jejich obvyklým *jeb tvoju mať*: to udělal krčmář. Inu, kde zůstal kabát a košile, ať tam zůstanou i kalhoty. Šel nato znovu do kabaku a vyšel potom docela nahý, vzal hrst pampelišek, které rostly vedle kabaku, držel si je před přirozením a šel tak vesele a se zpěvem domů.

Kabaky zrušeny.

Takové veřejné kabaky, které patřily zčásti carovi, zčásti bojarům, byly sice nedávno zrušeny, protože dávaly lidem jen příležitost odvádět se od práce a vydělaný groš propít, a nikdo už nedostane kořalku za 2 nebo 3 kopějky, šilinky nebo groše; místo toho dalo Jeho carské Veličenstvo v každém městě zřídit jen jeden *kružečnyj dvor*, jak tomu říkají, čili dům, z něhož se kořalka prodává jen na džbány a celé konve, a jsou nad tím ustanoveny přísežné osoby, které z toho každoročně odvádějí do pokladny Jeho carského Veličenstva neuvěřitelnou sumu peněz. Ale každodennímu hýření se tím přece málo ubere, protože se několik sousedů složí, nechá přinést konvici nebo víc a nerozejdou se, dokud není všechno vyprázdněno a oni často neleží jeden vedle druhého. Někteří ji také nakupují ve velkém a tajně ji zase prodávají na misky. Proto je sice už nevidět tolik nahých, ale ne o mnoho méně opilých, kteří se potácejí a leží jako dřív.

Ženy se opíjejí.

Ani ženy nepokládají vůbec za hanbu opít se a padnout vedle mužů. V Narvě jsem toho ve svém ubytování, které jsem měl u Niehoffové, viděl pěkné divadlo: několik ruských žen přišlo ke svým mužům na pitku, sedly si vedle nich a čile pily s nimi dokola. Když muži dobře podnapilí chtěli jít domů, ženám se to ještě nehodilo, a ačkoli za to dostaly políčky, přece se tím nedaly pohnout vstát. Když pak muži nakonec padli na zem a usnuli, sedly si ženy na muže a připíjely si jedna druhé kořalkou tak dlouho, až se opily i ony.

Ženy sedí na mužích.

Náš hostinský v Narvě, Jacob von Köllen, vyprávěl, že stejnou komedii sehráli na jeho svatbě: muži, když se opili, ženy z rozmaru pořádně zbili a pak s nimi zase pili; ženy nakonec, sedíce také na svých usnulých mužích, si tak dlouho připíjely, až vedle nich padly a usnuly také.

Opilci v Narvě

Jakou nouzi a ztroskotání musí v takových případech a příležitostech trpět čest a cudnost, lze snadno posoudit.

Mniši a popové rádi pijí.

Řekl jsem, že ani duchovní osoby se z této neřesti nechtějí vyjímat. Popa a mnicha lze zastihnout opilého stejně snadno jako světského člověka a sedláka. Ačkoli se v žádném klášteře nepije víno, kořalka, medovina ani silné pivo, nýbrž jen kvas, to jest řídké pivo čili patoky, užívají přece té svobody, že když vyjdou z klášterů a zastaví se u dobrých přátel, dobrý silný nápoj nejen neodmítají, nýbrž si ho i žádají a dychtivě do sebe berou a tak se jím osvěžují, že je od propitých světských bratrů nelze rozeznat jinak než podle oděvu.

Požehnání opilého kněze.

Když jsme při druhém poselstvu projížděli Velkým Novgorodem, viděl jsem na ulici potácet se kněze jen v kaftanu čili spodním šatu (svou svrchní suknici měl bezpochyby zastavenou v kabaku). Když došel k mému ubytování, chtěl podle jejich zvyku žehnat střelcům, kteří tam drželi stráž; když však vztáhl ruku a chtěl se trochu uklonit, byla mu hlava příliš těžká a padl do bláta. Když mu střelci zase pomohli vstát, požehnal jim přesto zablácenými prsty. Protože takové divadlo mají denně před očima, nikdo z Rusů se mu nijak nediví.

Kouří tabák.

Jsou také velcí milovníci tabáku a před nedávnem s ním chodil každý: prostý a chudý člověk dal svou kopějku za tabák stejně ochotně jako za chléb. Když se však vidělo, že z toho lidem vzniká nejen žádný užitek, nýbrž spíše znatelná škoda, protože při užívání tabáku nejen prostý člověk, zvláště jejich služebníci a otroci, ztráceli mnoho času od práce, nýbrž i neopatrností s ohněm a jiskrami mnoho domů vyšlo v kouř, ba že i při konání bohoslužby v kostelích před obrazy, které se mají ctít jen kadidlem a vonnými věcmi, vydávali ze sebe zlý zápach, zakázal velkokníže na žádost patriarchy roku 1634 obchod s tabákem i jeho užívání úplně, spolu se soukromým šenkem kořalky a piva.

Je zakázán.

Provinilci byli také tvrdě trestáni, totiž rozříznutím nosu a vyplácením metlami, jak jsme sami takové trestání viděli na mužích i ženách, o čemž se poví víc při zmínce o jejich soudnictví.

Rusové jsou otroci.

Jako jsou Rusové od přírody tvrdí a k otroctví jakoby zrozeni, tak musejí být drženi pod tvrdým a přísným jhem a donucením a stále poháněni k práci, a to holemi a biči, přičemž se nijak zvlášť neprojevují netrpělivě, protože to jejich stav vyžaduje a jsou tomu zvyklí. Mladí a odrostlí chlapi se někdy v určité dny scházejí, pouštějí se do sebe a cvičí se v bití, aby si na to zvykli (a zvyk bývá druhou přirozeností) a aby jim potom trestající rány padaly snesitelněji.

Učí se snášet rány.

Otroci a nevolníci jsou všichni bez rozdílu. Mají také zvyk a způsob ponižovat se před někým a dávat najevo své otrocké smýšlení tím, že se před předním mužem sklánějí až k zemi, bijí čelem hluboko, ba až o zem, a vrhají se člověku až k nohám; za rány a tresty také obvykle takto děkují.

Bití čelem znamením otroctví.

Jako se všichni poddaní, osoby vysokého i nízkého stavu, musejí nazývat a pokládat za carovy *cholopy*, otroky a nevolníky, tak i velcí páni a přední lidé mají zase své otroky a nevolné čeledíny a sedláky. Knížata a velcí páni musejí své otroctví a nicotnost vůči carovi vyznávat mezi jiným i tím, že v listech a prosebných spisech musejí všechna svá podepsaná jména psát ve zdrobnělině, jako *Ivaška*, Honzíček, místo Ivan, Johannes, a také *Petruška tvoj cholop*, Petříček, tvůj otrok. I když

velkokníže někoho oslovuje, užívá takových zdrobnělých slov. Na provinění velkých pánů také často následuje takový barbarský trest, podle něhož lze jejich otroctví změřit. Proto také říkají: všechno, co mají, patří Bohu a velkoknížeti.

Cizinci se musejí ponižovat jako Rusové.

I cizinci, když vstoupí do carových služeb, se musejí k takové nízké poníženosti přiznat a očekávat, co je přitom potěší i zabolí. Ačkoli car k nejpřednějším obvykle hledí milostivým okem, mohou se přece velmi snadno provinit a upadnout v nemilost.

Nebezpečí lékařů.

Dříve byla nebezpečná věc s velknížecími osobními lékaři: když podaný lék nechtěl účinkovat podle jejich vůle nebo pacient při léčení zemřel, upadli do nejvyšší nemilosti a bylo s nimi zacházeno jako s otroky. Příběh o velknížeti Borisi Godunovovi a jeho lékařích je známý. Když totiž roku 1602 přijel vévoda Jan, bratr Kristiána IV.[1], krále dánského, pojmout za manželku velknížecí dceru a náhle byl stižen nemocí, přikázal velkokníže s velmi tvrdými výhrůžkami, aby lékaři na vévodovi prokázali své nejlepší umění a nenechali ho zemřít. Když však žádný lék nechtěl zabrat, nýbrž vévoda zemřel, museli se lékaři ukrýt a dlouhou dobu se neukazovat.

Car dělá doktora.

Měl mezi jinými i jednoho Hornoněmce, kterého sám udělal doktorem. Když ho totiž ten jednou žádal o dovolení odjet na německou univerzitu a přijmout doktorský gradus, ptal se velkokníže, co to je: stát se doktorem, a čím se to děje? Když slyšel, že se člověk musí ve svém umění podrobit zkoušce, a shledá-li se způsobilým, prohlásí se za doktora a lékařská fakulta mu o tom dá vysvědčení s podpisem a pečetí, řekl na to velkokníže: cestu a náklady si můžeš ušetřit; já jsem tvé umění zakusil (neboť mu krátce předtím ulevil v bolestech podagry), já tě udělám doktorem a dám ti tak velký list, jaký venku nedostaneš; což se také stalo. Tohoto moskevského doktora dal velkokníže po čase, když ho bolesti podagry zase přepadly, předvolat. Ten se domníval, že je s jeho životem konec, přišel ve starých roztrhaných a rozřezaných šatech, nechal si vlasy rozcuchaně a divoce viset kolem hlavy a obličeje a vlezl po

[1] Kristián IV. (1577–1648), dánský a norský král od roku 1588.

čtyřech do dveří se slovy: není hoden, aby žil, tím méně aby viděl jasné oči Jeho carského Veličenstva, protože upadl v jeho nemilost.

Bojar hanobí doktora.

Hned ho bojar, který tam stál, kopl nohou, takže mu špička boty poranila hlavu, a nazval ho *sobaka*, psem, v mínění tím velkoknížeti posloužit. Doktor však, když postřehl milostivý pohled cara, obrátil tuto potupu ve svůj prospěch a pokračoval žalostným hlasem: Ó veliký care, jsem tvůj a ničí jiný otrok, těžce jsem se proti tobě prohřešil a zasloužil jsem si smrt; pokládal bych se i za šťastného, kdybych měl zemřít z tvých rukou. Ale být takto hanoben od tohoto tvého služebníka mi jde velmi k srdci, a vím také dobře, že není tvou vůlí, aby jiný nade mnou, tvým služebníkem, páchal takové násilí.

Potupa je zaplacena.

Tato pokorná řeč proměnila hněv velkoknížete v milost; dostal darem 500 rublů, i ostatní lékaři byli zase zbaveni nemilosti, bojar však byl zbit.

Otroci velkých pánů.

Co se týče otroků a čeledínů velkých a jiných pánů, je jich nespočetně a mnohý jich má na svém statku a dvoře přes 50, ba i přes 100. Ti v Moskvě většinou nejsou stravováni na dvorech, nýbrž mají stravné, a to tak malé, že sotva mohou udržet život, proto je v Moskvě tolik zlodějů a vrahů. Za naší doby skoro neminula noc, aby se lidem nevloupali do domů a nevyloupili je.

Loupeže v noci v domech.

Často přitom zavřeli domácího pána v komoře na závoru, a když se necítí dost silný, aby zlodějům odolal, musí zůstat zticha, nechce-li se přitom dostat do nebezpečí života nebo vidět dům zapálený nad hlavou. Proto se na předních dvorech zřizuje jistá stráž, která se musí každou hodinu dát slyšet: na zavěšeném prkně musí paličkami hrát jako na buben a odbíjet hodiny.

Strážní jsou také zloději.

Protože se však často stalo, že takoví strážní nebdělí tolik pro pány jako pro zloděje, dělají jim bezpečnou cestu, pomáhají krást a utečou s nimi, nepřijímá se nyní nikdo za strážného ani nikdo za čeledína (neboť mimo otroctví lze mít čeleď za peníze), leda by měl za ručitele známé a usedlé muže. Takoví vícekrát zmínění otroci dělali zvláště v Moskvě

v noci ulice tak nebezpečnými, že bez dobré zbraně a průvodců nebylo možné zůstat nenapaden, jak se to stalo i nám.

Loupež na ulici.

Když totiž několik našich lidí prodlévalo na hostině u dobrého přítele až do pozdní noci a na zpáteční cestě jeden šel napřed, přepadli ho dva ruští lupiči; když však dal svým křikem najevo nebezpečí a my ostatní jsme přispěchali, jeden zloděj se schoval, druhý však dostal tolik ran, že se sotva odvlekl.

Vražda.

Když jindy byli naši vyslanci s lidmi na hostině na předním místě a náš kuchař zůstal doma a hostitelův kuchař ho doprovázel domů, byl na zpáteční cestě zastřelen. Brzy nato ubili i Arenta Spieringa, hofmistra švédského vyslance, který chtěl jít v noci od dobrého přítele domů. Jeho kabátec, ještě potřísněný krví, se za osm dní nato prodával.

Johann Kitt.

Tak se stalo i našemu poručíkovi Johannu Kittovi, který, když jsme se vrátili z Persie, byl se mnou na německé svatbě, chtěl jít krátce přede mnou sám domů a byl loupežnými Rusy tak zbit, že poté, co den a noc ležel bez rozumu a citu, vypustil duši.

Mnoho zavražděných.

Jiných příkladů, které se staly mezi nimi samými, je nespočetně. Neminula noc, aby se ráno na ulicích nenašlo několik mrtvých. Takové vraždy se často děly o jejich vysokých svátcích, nejvíc v Máselném týdnu, týden před masopustem, kdy jsou denně opilí do němoty. Za naší doby bylo 11. listopadu napočítáno před Zemským dvorem 15 zavražděných. Tam se totiž ráno vláčejí, a kdo v noci nečekaně postrádá někoho ze svých doma, jde je tam hledat. Ty, které nikdo nepozná a neodnese, pohřbívají bez obřadů.

Nebezpečí lékaře.

Ba otroci a lupiči se nebáli ani přepadnout za bílého dne osobního lékaře Jeho carského Veličenstva pana Hartmanna Gramanna: několik z nich ho povalilo a chtělo mu uříznout prst, na němž nosil pečetní prsten, a stalo by se tak, kdyby jeden kníže, doktorův dobrý přítel, u jehož brány se to stalo, neposlal své čeledíny, aby ho z jejich rukou vytrhli. Měšťané byli za noci při takovém nebezpečí velmi nemilosrdní: když i slyšeli pod svými okny někoho v rukou lupičů a vrahů v nouzi, ani se z okna nepodívali, tím méně přišli na pomoc. Nyní však, jak slyším,

prý byl zaveden lepší pořádek: na všech křižovatkách drží v noci silnou stráž střelci nebo vojáci a je zakázáno, aby se kdokoli dal zastihnout na ulici bez lucerny nebo světla, ať jde, jede nebo jede na koni; a přesto je dotazován, kam jde. Ty, kdo jsou zastiženi bez světla, zadrží a odvedou do Střeleckého prikazu, kde jsou druhého dne vyslechnuti a podle povahy věci buď propuštěni, nebo vzati na skřipec.

Mezi Tverem a Moskvou nebezpečno.

V srpnu, kdy připadá senoseč, je kvůli těmto otrokům cesta na této straně Moskvy na 20 mil, kde mají bojaři své louky a kam se tato čeládka posílá na práci, velmi nebezpečná. Je tam totiž hora, z níž mohou zdaleka spatřit pocestné, a mnohý byl od nich oloupen, ba zabit a zahrabán do písku. I když se na takové chlapíky žalovalo, jejich páni se přes to dívali skrze prsty, protože jim dávají sotva tolik, aby si zakryli kůži.

Když jsou otroci a nevolní čeledíni takových pánů smrtí nebo dobrotou svých pánů propuštěni na svobodu, brzy se zase prodají znovu. Protože totiž jinak nemají z čeho žít, neváží si svobody a nevědí si s ní ani rady.

Kn. 3 Polit.*, kap. 14.*

Jejich přirozenost je, jak říká moudrý Aristotelés o barbarech, že nemohou a nemají žít lépe než v poddanství. Neboť i u nich se splňuje, co onen řekl o národech v Malé Asii, kterým se říká Iónové (kteří měli také původ od Řeků):

Plút., Apophth..

Quod in libertate mali, in servitute boni sint [Že jsou na svobodě zlí, v poddanství dobří]. Na svobodě jsou zlí, v poddanství však povolní lidé.

Pán může druhému své otroky prodat nebo darovat.

Děti za dluhy rodičů.

S otcem a dětmi je to však kvůli otroctví nyní takto: žádný otec nemůže prodat syna, ani to už nikdo nedělá; nedá ho také rád sloužit ani k počestnému muži, i kdyby s ním měl doma trpět hlad, protože je tak hrdý, že to pokládá za hanbu. Když se však muž dostane do dluhů a nemůže zaplatit, smí své děti zastavit nebo je dát věřiteli na splacení dluhu na určitá léta sloužit: syna za 10 tolarů a dceru za 8 tolarů ročně, dokud dluh neodslouží; potom je dlužník musí zase vyplatit. Nechtějí-li k tomu však syn a dcera svolit a otec je pohnán k soudu a prokáže se,

že nemá čím zaplatit, drží ruské právo děti k tomu, že musejí za rodiče platit. Chtějí-li tedy děti, mohou dát věřiteli svého otce *kabalu* čili obligační úpis na sebe, že jsou nevolníky a chtějí sloužit.

Rusové ve válce.

Kvůli otroctví a hrubému tvrdému životu se Rusové tím snáze dají přivést do války a užívat v ní. V jistých případech, když na to dojde, bývají někdy srdnatí a smělí vojáci.

Marcian., l. 11 ff. De re milit.; Cod. Theod., *kn. 7, tit.* 2.

Staří Římané sice nechtěli připustit, aby v jejich válkách byli nevolní čeledíni nebo lidé neznámého původu a života a ničemové, jak stanoví zákon císařů Gratiana, Valentiniana a Theodosia. To však způsobovalo, že tehdy ti, kdo se chtěli dát k vojsku a nechat se užívat, museli mít jiný cíl (totiž ctnost a světskou blaženost) než dnes většina (plenit, loupit a zbohatnout).

Dnes však obvykle platí, jak říká onen u Vergilia: *Dolus an virtus, quis in hoste requirat?* [Lest či statečnost — kdo se na to ptá u nepřítele?] Proč by se tedy ještě mělo podle římského způsobu mezi těmi, kdo se chtějí dát zapsat, dělat velký výběr?

V pevnostech dobří vojáci.

Ruští otroci vytrvávají u svých pánů a vojevůdců věrně, a když mohou mít dobré zkušené cizí plukovníky a velitele, jichž se těmto lidem nedostává, lze na nich pozorovat velkou srdnatost a smělost, víc však v pevnostech a městech než v poli, jak byl o tom už výše uveden příklad dvou Rusů při vydání pevnosti Nöteburgu.

Zámek Sokol.

Totéž se zažilo ve válce, kterou vedli roku 1579 s Polskem, kdy na zámku Sokol, který Poláci tvrdě sužovali ohněm, nechtěli přestat odporovat nepříteli zepředu, ačkoli jim začaly hořet šaty na těle zezadu, jak se o tom lze dočíst v Henningesově livonské kronice na 70. listu.

Opatství Padis.

Na témže místě se zmiňuje i o obléhání a dobytí opatství Padis v Livonsku, kde byli Rusové při vydání pevnosti hladem tak zmořeni, že nemohli Švédům vyjít naproti ani k bráně. A pisatel k tomu s podivem dodává: Tomu říkám vojáci v pevnostech, kteří se pro své pány odváží něco nasadit!

Ale v polních bitvách a při obléhání měst a pevností, ačkoli také dělají, co mohou, jim to tak nejde; proti Polákům, Litevcům a Švédům

většinou tahali za kratší konec a byli někdy rychlejší v útěku než v pronásledování nepřítele.

Války před Smolenskem.

Že však minulého roku dobyli město Smolensk s vojskem, které čítalo přes dvakrát sto tisíc mužů, lze jim počítat k velké statečnosti asi tak málo jako roku 1632, kdy museli od něho odtáhnout s nejvyšší škodou a hanbou, k velké nectnosti. Oba případy se totiž neobešly bez podezření: tehdy skrze generála Šeina, nyní však skrze jiné, dříve neznámé cizí příčiny.

Vzpoury a bouře Rusů.

Rusové, zvláště prostý lid, sice ve svém otroctví a pod tvrdým jhem z lásky ke svému pánu mnoho snesou a přebolí, když to však nemá míru, platí i u nich: *patientia saepe laesa fit tandem furor* [trpělivost často uražená se nakonec mění v zuřivost]. Obvykle to vyústí v nebezpečnou vzpouru a nebezpečí, a to ne tak proti jejich hlavě jako proti nižší vrchnosti, zvláště když jsou od ní nebo od jejích společníků příliš utiskováni a vrchnost je nechce chránit. A když jsou jednou rozbouřeni a rozvášněni, nedají se snadno utišit, vydávají se, nedbajíce všeho nebezpečí, které z toho vzniká, do všelijakého násilí a zuří jako šílení lidé.

Šeinova zrada.

To dobře věděl předešlý velkokníže Michail Fjodorovič, a proto, když vojáci, kteří se ze Smolenska tak bídně vrátili, tak tvrdě žalovali na zradu generála Šeina (do níž byla ne bez příčiny vtahována v podezření i vyšší hlava) a když se zprvu váhalo postupovat proti obžalovanému přísně, a vypadalo to proto na všeobecné povstání, zařídilo se, aby se lidu dostalo zadostiučinění popravou Šeina. A aby se k tomu Šein bez újmy jiných tím ochotněji uvolil, užili této lsti: namluvili mu, že má být vyveden jen naoko, ale nebude popraven, jen aby lid viděl vůli velkoknížete, a až si lehne, má hned přijít přímluva, nato bude následovat milost a prostý lid se uklidní. Když tedy Šein, takto potěšený, v dobré naději (kterou nemálo zvětšovala důvěra, kterou z jistých příčin měl k patriarchovi) vyšel ven a lehl si na břicho na zem, bylo katovi kynuto, aby rychle sekl, což také udělal a hlavu několika ranami srazil.

Nato byl ještě téhož dne Šeinův syn, který byl také u Smolenska, na naléhání lidu po jejich způsobu ubit knutou k smrti. Ostatní z jeho příbuzenstva byli také hned posláni na Sibiř; tím byl lid uspokojen a vzpoura utišena. Stalo se to v červnu roku 1633.

Piasecius, s. 462.

Tuto válku popsal Piasecius ve své *Chronica memorabilium in Europa*, ovšem ne se všemi okolnostmi, a lze ji najít mezi dějinami let 1633 a 1634.

O takových, sice zprvu velkou trpělivost nesoucích, potom však rozhořčených a bouřících se myslích Rusů nám další příklady poskytnou při zmínce o jejich státní správě dvě hrozné bouře a vzpoury, které v Rusku vznikly před několika lety.

KAPITOLA SEDMÁ

O domácnosti Rusů, jejich obecném životě, pokrmech a obživě

Domácnost Rusů.

Jejich domácnost je zařízena podle toho, co který stav snese; žijí obecně prostě a na domácnost jim mnoho nepadne. Velcí páni a bohatí kupci sice nyní bydlí ve svých nákladných palácích, které však byly postaveny teprve během posledních 30 let; předtím se i oni spokojovali s prostými domy.

S. 144.

Většina, zvláště prostý člověk, nevynakládá mnoho. Jako je lze zastihnout v prostých a levných obydlích, jak řečeno výše, tak se v nich nachází i velmi skrovné, avšak jim dostatečné zásoby a domácí nářadí. Většina nemá víc než 3 nebo 4 hliněné hrnce a stejně tolik hliněných a dřevěných mís; cínového nádobí je vidět málo, stříbrného ještě méně, leda misky na kořalku nebo na medovinu.

Prosté domácí nářadí.

Nejsou také zvyklí vynakládat velkou námahu na čištění a leštění svých nádob. I velkoknížecí stříbrné a cínové nádobí, z něhož byli vyslanci stravováni, vypadalo černé a odporné, jako když člověk najde konvice u některých líných hospodských, které se drhnou jednou za rok nebo nikdy.

Neradi drhnou.

Proto v žádném domě, ani bohatých, ani chudých lidí, není vidět žádnou ozdobu z vystaveného nádobí, nýbrž jen holé stěny, které jsou u předních potaženy rohožemi z lubu, a pár malovaných svatých.

Lůžka Rusů.

Mají málo peřin, většina žádné; leží na podušcích, slámě, rohožích a svých šatech. Spí na lavicích a v zimě, stejně jako Neněmci v Livonsku, na peci, která je jako pec na pečení a nahoře plochá. Tam se pak muž, žena, děti, čeledíni a děvečky společně tísní. Pod pecí a lavicemi jsme u některých na venkově zastihli slepice a prasata.

Jejich pokrmy.

Nejsou také zvyklí na jemná jídla a lahůdky; jejich každodenní strava je kaše, řepa, zelí, okurky čerstvé a nakládané, v Moskvě však nejvíc solené hrubé ryby, které někdy kvůli ušetřené soli velmi páchnou, ale jedí je rádi. Proto lze jejich rybí trh dřív ucítit než uvidět a vstoupit na něj. Pro výborné pastviny mají také dobré skopové, hovězí a vepřové maso, protože však mají podle svého náboženství skoro tolik postních dnů jako ostatních dnů, kdy jedí maso, zvykli si na hrubou a prostou stravu a vynakládají tím méně nákladů. Dovedou z ryb, pečiva a zeleniny připravit mnoho jídel všelijakým způsobem, takže se na maso přitom dá zapomenout.

S. 131.

Jak jsme jednou v postě byli z carské milosti, jak řečeno výše, pohoštěni čtyřiceti takovými jídly.

Pirohy.

Mají mezi jiným i druh pečiva jako paštiky nebo spíše placky, jimž se říká *pirogi*; jsou velikosti máslové housky, jenže poněkud podlouhlejší, plní je drobně nasekanou rybou nebo masem a cibulí, pečou je v másle nebo v postní době v oleji; mají nikoli nepříjemnou chuť a takovým jídlem chce každý pohostit svého hosta, chce-li mu udělat dobře.

Ikra, rybí jikry.

Mají také velmi obvyklé jídlo, kterému říkají *ikra*; připravuje se z jiker velkých ryb, zvláště z jesetera a vyzy. Jikry otlučou z přilepené blány, nasolí je, a když tak 6 nebo 8 dní postojí, smíchají je s pepřem a drobně nakrájenou cibulí, někteří k tomu přilijí ocet a olivový olej, a předkládají to. Je to docela chutné jídlo, zvláště když se na ně místo octa vymačká citronová šťáva; má prý dělat dobrou chuť k jídlu a mít sílu dráždící přirozenost. Takové jikry se solí na Volze, nejvíc u Astrachaně, zčásti se suší na slunci a naložené do několika set sudů se vyvážejí do jiných zemí, zvláště do Itálie, kde se pokládají za lahůdku a nazývají se *caviaro*.

Kaviár.

Jsou také jistí lidé, kteří tento obchod musejí získat od velkoknížete v nájmu za jistou sumu peněz.

Jídlo na kocovinu.

Obvykle také připravují jídlo, které jedí na kocovinu, když je bolí hlava a nemají chuť: nakrájejí pečené skopové maso za studena na malé kousky jako kostky, poněkud tenčí a širší, smíchají je se stejně drobně nakrájenými okurkami a pepřem, přilijí napůl ocet a napůl okurkový nálev a jedí to tak lžícemi. Načež pak znovu chutná pití. Jejich pokrmy se obecně připravují s česnekem nebo cibulí, a proto všechny jejich jizby a domy, i nákladné velkoknížecí komnaty a paláce v Kremlu, ba i sami Rusové, když s někým mluví, a všechna místa, kde jen chvíli byli, vydávají silný zápach, nám Němcům protivný.

Rusové a jejich domy silně páchnou.

Nápoje.

Nápojem prostých lidí je kvas, který se podobá našemu řídkému pivu čili patokům, také pivo, medovina a kořalka. A kořalka musí u všech vždycky dělat začátek jídla a potom se pije i u stolu vedle jiného nápoje. Přední však mají vedle dobrého piva i španělské, rýnské a francouzské víno, všelijaké druhy medoviny a dvojitou kořalku.

Dobré pivo Němců.

Dobré pivo mají, které zvláště Němci dovedou na jaře dobře uvařit a uložit. Mají k tomu připravené ledové sklepy, do nichž kladou dospod sníh a led a na to vrstvu sudů, potom zase vrstvu sněhu a sudů a tak dále.

Ledový sklep.

Nahoře to pak pokryjí slámou a prkny, neboť sklepy jsou nahoře otevřené. Potom si odkrývají jeden sud po druhém k potřebě. Mohou tak pivo přes celé léto (které u nich bývá dosti horké) uchovat čerstvé a dobré chuti. Víno dostávají do země přes Archangelsk; Rusům, kteří si dobré kořalky cení víc, však nechutná tolik jako Němcům.

Kořalka se cení víc než víno.

Malinová medovina.

Výtečnou a chutnou medovinu dovedou vařit, jako z malin, ostružin, třešní a jiných. Nám byla malinová medovina pro svou lahodnou vůni a chuť nejpříjemnější. Naučili mě ji vařit tímto způsobem: nejprve se dají zralé maliny do sudu a nalije se na ně čistá voda; nechá se to 1 nebo 2 dny stát, dokud chuť a barva z malin nepřejde do vody; tu vodu z malin slijí a rozmíchají v ní čistý nebo od vosku oddělený med, na konvici

medu 2 nebo 3 konvice vody, podle toho, jak sladkou nebo silnou ji kdo chce mít. Nakonec se do ní hodí krajíček opečené housky potřený trochou kvasnic, a když začne kvasit, musí se chléb zase vyndat, jinak z něho medovina dostane příchuť; potom se nechá 4 nebo 5 dní kvasit. Někteří, chtějí-li medovině dát kořeněnou chuť a vůni, zavěsí do ní v plátýnku i hřebíček, kardamom a skořici. Stojí-li medovina na teplém místě, nepřestane kvasit ani za 8 dní; proto se sud, když měl svou určitou dobu kvašení, může postavit do chladu a stáhnout z kvasnic.

Někteří prý také lijí na maliny prostou kořalku, dobře zamíchají, a když to den a noc stálo, zase slijí a smíchají s medem; má to dát lahodný nápoj. Protože se totiž kořalka zlomí a smíchá s malinovou vodou, nemá už být její chuť v nápoji znát.

Jejich hostiny.

Pořádají také někdy hostiny a dávají při nich znát svou nádheru mnoha druhy jídel a nápojů.

Kam tím míří.

Když však přední páni pořádají hostiny a zvou jiné, kteří jsou pokládáni za nižší stav, míří to jistě na něco jiného než na dobrou důvěrnost, a takový pohostinný chléb bývá jakoby nastrčený na udici, čímž víc vydělají, než vynaloží. Je totiž u nich zvykem, že hosté takovým hostitelům přinášejí skvělé dary. Zvláště když je takové slávy hoden a pozván německý kupec, ví už, jak draho ho ta čest přijde. Vojevodové ve městech, zvláště na místech, kde je mnoho obchodu a ruchu, prý takto bývají přes rok dvakrát nebo třikrát velmi štědří a pohostinní a zvou bohaté kupce.

Největší čest hostům.

Největší čest a přátelství, které hostu při hostinách nebo i při zvláštních návštěvách míní prokázat na znamení, že jim byl vítaný, milý a příjemný, je, že po všech pohoštěních přijde Rusova žena, pěkně oblečená, a podá hostu ze své ruky k vypití misku kořalky. Někdy také, chce-li hostu opravdu dobře, mu dá políbit její ústa.

Hrabě Šaklov mi prokazuje čest.

Jak takovou velkou čest prokázal i mně, když jsem byl roku 1643 naposledy v Moskvě, hrabě Lev Alexandr ze Šaklova.

Když mě totiž po nákladném pohoštění odvolal od tabule, od ostatních hostů, a odvedl do jiné komnaty, řekl: že největší čest a dobrodiní, které se člověku v Rusku může stát, je, když hostitelova žena jako paní

domu přijde a stejně jako hostitel hosta uctí. A protože jsem mu byl jako služebník Jeho knížecí Jasnosti holštýnské milý, chtěl mi z ohledu a z úcty k ní, od níž ve svém pronásledování a putování (o čemž se poví obšírněji v dodatku) užil mnoha dobrodiní, prokázat i takovou čest. Přišla tedy jeho žena, v obličeji velmi krásná, ale přece přitom nalíčená, ve svém svatebním šatě (který bude popsán u ruské svatby), měla za sebou služku, která nesla láhev kořalky a misku. Když vešla, nejprve se uklonila hlavou před svým mužem a potom přede mnou, dala nalít misku, přiložila ji k ústům a podala mi ji k vypití, a to třikrát. Potom chtěl hrabě, abych ji políbil, a když jsem jí, takové cti nezvyklý, políbil jen ruku, chtěl, abych políbil i její ústa; musel jsem se tedy z úcty k vyšší osobě uvolit tu čest po jejich způsobu přijmout. Nakonec mi dala bílý taftový kapesník vyšívaný zlatem a stříbrem a ozdobený dlouhými třásněmi. Takové kapesníky obvykle darují ženy a dcery velkých pánů nevěstě na svatbě, jak i na tom, který jsem dostal, bylo na malém lístku přišito jméno Strešněv (strýce velkokněžny z otcovy strany)[1].

Příjmy velkých.

Bojaři a velcí páni, ačkoli, jak se dá předpokládat, jim na nákladný způsob života a rozsáhlou domácnost mnoho padne, mají vedle velkého platu své bohaté statky a sedláky, kteří jim ročně mnoho vynesou. Kupci a řemeslníci mají svou obživu a každodenní groš ze svých živností.

Obživa kupců.

Kupci jsou chytří a horliví v tom, aby něco vydělali. Ti v zemi obchodují se všelijakým zbožím potřebným k obecnému životu. Ti, kdo s povolením Jeho carského Veličenstva jezdí do sousedních zemí, jako do Livonska, Švédska, Polska a Persie, obchodují nejvíc se soboly a jinými kožešinami, lnem, konopím a juchtou. Obvykle kupují od anglických kupců, kteří vedou v Moskvě velký obchod, sukno po 4 tolarech za loket a loket nezměněný zase prodávají po třech a půl nebo třech tolarech, a přece s dobrým ziskem.

Kupecký fígl.

Děje se to však takto: vezmou jeden nebo více kusů sukna za řečenou cenu se splatností za půl nebo celý rok, jdou s ním hned a prodají je kramářům (kteří je měří na lokte) za hotové peníze, které pak vloží

[1] Omyl autora: Vasilij Ivanovič Strešněv byl vzdáleným příbuzným carevny Jevdokije Lukjanovny; jejím strýcem byl Ivan Stěpanovič Strešněv.

do jiného zboží, a tak mohou mezitím peníze třikrát i víckrát obrátit k svému zisku.

Obživa řemeslníků.

Řemeslníci, protože ke svému prostému životu mnoho nepotřebují, mohou v tak velké obci svou prací vydělat dost na jídlo a misku kořalky a uživit sebe i své. Jsou učenliví, dovedou dobře napodobit, co vidí u Němců, a za málo let od nich mnohé uviděli a naučili se, co dříve neuměli. Proto také takto zpracované zboží prodávají za vyšší cenu než dřív. Zvláště jsem se podivil zlatníkům, že nyní dovedou stříbrnou nádobu vytepat tak hluboko a vysoko a dosti úhledně, jak to jen Němec dokáže.

Rusové se učí od Němců.

Proto kdo si chce v řemesle uchovat zvláštní znalosti a fígle jen pro sebe, nedá žádnému Rusovi přihlížet. Tak to zpočátku dělal slavný slevač děl Hans Falck: když se pustil do formování a lití nejpřednějších děl, museli ruští pomocníci odejít.

S. 149.

Nyní však prý dovedou lít i velká děla a zvony.

Velmi velký zvon.

A minulého roku byl v Kremlu vedle věže Ivan Veliký od učedníků zmíněného Hanse Falcka ulit velký zvon, který po očištění vážil 7700 pudů, to jest 308 000 liber čili dva tisíce osmdesát centů, jak mi tady sdělili různí Němci z Moskvy i Rusové. Tento zvon však, když byl zavěšen v připraveném lešení a rozezněn, pukl; před puklinou měl prý mít skvělý zvuk. Je nyní zase rozbitý a Jeho carské Veličenstvo chce na témže místě ulít ještě větší a dát ho zavěsit k věčné památce svého jména; prý už je s velkými náklady položen vosk a základ k formě.

Rusové drží polední klid.

Rusové vysokého i nízkého stavu mají ve zvyku držet po jídle polední klid a spát. Proto je v poledne většina krámů, a to i těch nejpřednějších, zavřena a kramáři nebo jejich učedníci leží a spí před krámy. Nelze také v tu dobu kvůli polednímu klidu mluvit s žádným předním pánem ani kupcem.

Falešný Dimitrij.

Na tom také Rusové poznali, že falešný Dimitrij[1], o němž bude řeč zanedlouho, nemohl být rodem Rus a synem velkoknížete, protože si, jako jiní Rusové, neliboval v poledním spánku. Stejně tak proto, že ani nechodil podle ruského způsobu tak často do lázně. Rusové totiž pokládají koupel za věc nezbytnou, zvláště o svatbách po první noci.

Rusové se rádi koupou.

Proto mají ve všech městech a vesnicích mnoho veřejných i soukromých lázní, v nichž se velmi často zdržují.

Způsob koupání.

V Astrachani jsem šel, abych si prohlédl jejich způsob koupání, nepoznaně s nimi do lázně. Lázeň byla sice přepažena prkny, aby muži a ženy mohli sedět zvlášť. Chodili však jedněmi dveřmi ven i dovnitř, a to bez zástěr; někteří si drželi před sebou svazek z březového listí, dokud si nesedli, někteří ani to ne; ženy přicházely někdy nahé, bez ostychu před jinými, mluvit se svými muži.

Z teplé lázně do studené.

Snesou velké horko, leží na potní lavici a nechávají si takovými svazky a koštíky hnát horko na tělo a třít se jimi (což bylo pro mě nesnesitelné); a když jsou od horka celí rudí a zemdlení, že už v lázni nemohou vydržet, vybíhají ženy stejně jako muži nazí ven, polévají se studenou vodou, ba v zimě se dokonce válejí ve sněhu a drhnou si jím kůži, jako se to dělá s mýdlem, a potom zase jdou do teplé lázně. A protože lázně leží obvykle u vod a potoků, přecházejí z teplé lázně do studené. A i když k ženám do vody skočil německý tovaryš, aby se koupal s nimi, nebyly tak citlivé, aby ho z hněvu jako Diana se svými družkami postříkáním vody proměnily v jelena, i kdyby to dokázaly.

Čtyři ženy ve studené lázni v Astrachani.

V Astrachani se přihodilo, že 4 mladé ženy vyšly z lázně a skočily se zchladit do Volhy, která tam v jedné zátoce čili koutě dělá mělké dno a příjemnou studenou lázeň. Když se tam vrhl i jeden z našich vojáků, stříkaly na sebe navzájem ze žertu. Jedna však, protože se odvážila trochu hlouběji, dostala se na pohyblivý písek a začala se propadat; když

[1] Samozvanec vydávající se za careviče Dimitrije, nejmladšího syna Ivana IV. († 1591 v Ugliči); vládl jako car v letech 1605–1606.

ostatní viděly svou družku v nebezpečí, křičely a snažně prosily vojáka, který kolem plaval, aby pomohl.

Jedna zachráněna z nebezpečí.

Voják se dal snadno uprosit, přispěchal k ní, uchopil ji v pase a pozvedl ji, takže se ho mohla chytit, držet se ho a s ním vyplavat. Tu Němce chválily a říkaly, že k nim byl do vody seslán jako anděl.

Obecné lázně Livonců.

Zmíněný způsob koupání jsme viděli nejen v Rusku, nýbrž i v Livonsku a Ingermanlandu, kde prostí lidé, zvláště Finové, v nejtužší zimě vybíhali z lázní na ulici, drhli se sněhem a potom zase běželi dovnitř do horka; a takové rychlé střídání horka a zimy jim neškodí, protože si na to i svou přirozenost zvykají hned v mládí. Proto jsou Finové a Lotyši stejně jako Rusové tvrdí, silní a vytrvalí lidé, kteří dobře snesou mráz i horko.

Tvrdí lidé.

V Narvě jsem s podivem viděl, jak ruští a finští chlapci osmi-, devíti- a desetiletí chodili a stáli v tenkých jednoduchých plátěných kabátcích bosí, jako husy, po sněhu i půl hodiny, aniž dali jakékoli znamení nesnesitelného mrazu.

V Rusku jsou obecně zdraví a staří lidé, kteří mnoho nestůňou, a když se dostanou na lůžko, je nejlepší léčbou prostého člověka, i v horečkách, kořalka a česnek; přední páni však nyní zčásti užívají i rady německých lékařů a řádných léků.

Lázně Němců.

Jinak jsme v Moskvě u Němců, stejně jako u Livonců, zastihli v jejich domech dobré lázně. Mají v nich klenuté pece, v nichž leží mnoho kamenů na vyvýšeném roštu.

V Livonsku.

Z pece vede do lázně otvor, který zavírají poklopem a kravským hnojem nebo hlínou. Zvenčí je podobný, ale menší, kterým táhne kouř. Když jsou kameny dost rozpálené, otevře se vnitřní otvor a vnější zavře; podle toho, jaké horko kdo chce, lije se na kameny voda, v níž se někdy namáčejí dobré byliny. V lázních jsou po stranách kolem dokola potní a umývací lavice, jedna vždy výš než druhá, pokryté plátnem a podušemi vycpanými senem, posypané květinami a všelijakými vonnými bylinami a okna ozdobená, na zemi však leží drobně nasekané a rozmačkané jedlové větvičky, což dává velmi příjemnou vůni a potěšení.

Potom se člověku přidělí žena nebo děvečka k umývání; koupe-li se u nich cizí známý a vítaný host, dobře se ho hledí, obsluhuje a ošetřuje. Hospodyně nebo dcera obvykle přinese nebo pošle do lázně několik plátků ředkve posypaných solí a dobře připravenou studenou polévku; nestane-li se to, má se za to, že je to velké opomenutí a znamení špatného uvítání. Po lázni pak pohostí svého hosta podle toho, jakého je hoden, všelijakým dovoleným potěšením.

Takovou počestnou dobrou vůli a čistotu však u sedlácky pyšných, sobeckých a nečistých Rusů, u nichž se to obecně vede prasácky a nechutně, hledat nelze.

Krátký popis Rusů.

Jeden z nás, když pozoroval a uvažoval povahu, život a bytí moskevských Rusů, to krátce popsal následujícími rýmy:

Kostely, ikony, kříže, zvony,
ženy nalíčené, že to znát je na hony,
děvky, česnek, kořalky dost —
to v Moskvě potká každý host.
Na trhu jen tak postávat,
před lázní nahý vystávat,
v poledne spát a chlastat k tomu,
říhat a prdět bez studu po domu,
hádat se, šlehat, krást a vraždit
zevšednělo tak, že nikoho nezarazí;
nikdo se už po tom neotočí,
když to denně slyší a vidí na vlastní oči.

KAPITOLA OSMÁ

O manželském stavu Rusů a o způsobu, jak slaví svatbu

Ačkoli je nepatřičná Venušina hra u Rusů velmi obvyklá, přece se neudržují veřejné nevěstince, z nichž by snad, jak je to bohužel v Persii a v některých jiných zemích obvyklé, měla vrchnost své jisté příjmy.

Manželský stav Rusů.

Mají svůj řádný manželský stav a je dovoleno mít jen jednu manželku. Když muži zemře žena, smí se oženit podruhé, i potřetí, počtvrté to však dovolit nechtějí. A když kněz takové lidi oddá, musí být sesazen z úřadu. Jejich kněží, kteří slouží u oltáře, musejí nutně žít v manželství, a když mu první žena zemře, nesmí se znovu oženit, leda by se vzdal kněžského úřadu, odložil čepičku a chtěl provozovat obchod nebo jiné řemeslo. Při ženění také hledí na *arbor consanguinitatis* [strom pokrevního příbuzenství] čili příbuzenství a nežení se blízko v krvi, rádi se drží mimo všechno švagrovství a nechtějí také připustit, aby si dva bratři vzali dvě sestry, ani ti, kdo spolu drželi dítě při křtu. Dávají se se svými ženami oddávat ve veřejných kostelích se zvláštními obřady a při ženění zachovávají tento zvyk:

Začátek namlouvání.

Mladým tovaryšům ani pannám se nedovoluje sejít se jakýmkoli způsobem, tím méně spolu jednat o věcech sňatku a zasnoubit se, nýbrž rodiče, kteří mají dospělé děti a rádi by je viděli provdané, nejvíc otcové panen, jdou k těm, o nichž míní, že by se jejich dětem hodili, oslovují je buď sami, nebo jejich rodiče a příbuzní, a dávají najevo svou mysl, vůli a mínění kvůli sňatku svého dítěte. Líbí-li se návrh a žádá-li se dceru předem vidět, je to sice odmítnuto, přesto se však někdy, zvláště je-li panna krásná, dovolí ženichově matce nebo přítelkyni se na ni podívat; nenajde-li se na ní znatelná vada, že by nebyla slepá nebo chromá, jedná se a usnáší mezi rodiči a příbuznými obou stran o věnu, kterému říkají *pridanoje*, a podle příležitosti o svatební smlouvě.

Obecně však, jsou-li jen trochu vznešení lidé, vychovávají své dcery v zamčených komnatách, skrývají je před lidmi a ženich je nespatří dřív, než ji dostane do svatební komnaty. Proto je mnohý oklamán, že místo krásné dostane nevzhlednou a vadnou, ba místo dcery jinou příbuznou nebo dokonce děvečku, jak jsou takové příklady známy od vysokých osob; proto také není divu, že se často snášejí jako pes s kočkou a že je bití žen v Rusku tak obvyklé.

Svatební obřady Rusů.

Jejich svatby a odvedení nevěsty se slaví se zvláštní okázalostí, a to u předních *kňazů* čili knížat, bojarů a jejich dětí tímto způsobem:

U nejpřednějších.

Pro nevěstu a ženicha se ustanoví dvě ženy, kterým říkají *svacha*; jsou jako hospodyně, které musejí ve svatebním domě všechno uspořádat.

Příprava svatebního lože.

Nevěstina svacha jde ve svatební den a připravuje svatební lože v ženichově domě; s ní jde na sto služebníků jen v kaftanech a každý nese na hlavě něco, co patří ke svatebnímu loži a k ozdobě svatební komnaty. Svatební lože se však připravuje na čtyřiceti snopech žita narovnaných vedle sebe a do sebe, které ženich předtím dal položit, a vedle nich dal do komnaty postavit několik nádob nebo sudů plných pšenice, ječmene a ovsa. Má to znamenat a pomoci, aby v manželství měli přebytečnou obživu a potraviny.

Obřady ve svatebním domě před kostelem.

Když bylo přes den všechno uvedeno do dobré pohotovosti a pořádku, odebere se pozdě večer ženich s celým svým příbuzenstvem do nevěstina domu a pop, který je má oddat, jede před ním. Nevěstini příbuzní stojí pohromadě a přijímají ženicha i s jeho lidmi přátelsky, ženichovi nejpřednější nebo nejbližší příbuzní jsou pozváni k tabuli, na níž stojí 3 jídla, nikdo však z nich nejí. Nahoře u tabule se pro ženicha, protože ještě chvíli stojí a rozmlouvá s nevěstinými příbuznými, nechá místo, na které si sedne chlapec; toho musí ženich darem vyplatit.

Nevěsta zahalená posazena k ženichovi.

Když si ženich sedne, posadí se k němu po boku nevěsta zahalená, v nádherných šatech, a aby jeden druhého neviděl, natáhne se mezi nimi červený taft, který drží dva chlapci. Potom přijde nevěstina *svacha* (svatební dohazovačka), učeše nevěstě vlasy, které jsou rozpuštěné, splete

je do dvou copů, nasadí jí korunu spolu s jinými ozdobami a nechá ji tak sedět s odkrytým obličejem.

Nevěstin oděv a ozdoby.

Koruna je z tence vytepaného zlatého nebo stříbrného plechu, podšitá látkou; u uší, kde se trochu sklání dolů, visí 4, 6 i více šňůr velkých perel vedle sebe, které sahají až pod prsa. Její svrchní suknice je vpředu dolů a kolem rukávů, které jsou na tři aršíny čili lokte široké, a také límec u suknice (který, asi tři prsty široký, stojí tuhý kolem krku, ne nepodobný psímu obojku) hustě vyšívána velkými perlami, a taková suknice přijde daleko přes tisíc tolarů.

Svatební obřady.

Svacha češe také ženicha. Mezitím vstoupí ženy na lavice a zpívají všelijaké oplzlosti. Potom přijdou dva mladí tovaryši velmi pěkně oblečení a přinesou na nosítkách velmi velký sýr a několik chlebů, ověšené všude soboly. Totéž přichází i z nevěstina domu.

Karavaj.

Těm se říká *karavaj*. Pop žehná je, sýr a chléb, které se potom nesou s nimi do kostela; potom se na tabuli postaví velká stříbrná mísa, v níž jsou čtyřhranné kousky atlasu a taftu, tolik, kolik je třeba na malý měšec, a také ploché čtyřhranné kousky stříbra, chmel, ječmen, oves, všechno smíchané dohromady; potom přijde svacha, zase nevěstu zahalí a z mísy na ni sype; všichni bojaři a mužští, kdo chce, si mohou z atlasu a stříbra nasbírat, mezitím se zpívá píseň. Potom vstane nevěstin a ženichův otec a vymění snoubencům prsteny.

Po těchto obřadech vezme svacha nevěstu, posadí ji do saní a doveze ji zahalenou do kostela. Kůň před saněmi je na krku a pod chomoutem ověšen mnoha liščími ohony. Ženich hned následuje se svými příbuznými a popy. Pop má pak někdy svatební nápoj už tolik okoštovaný, že ho musí držet z obou stran, aby nespadl z koně, a stejně tak potom v kostele při vykonávání svého úřadu. Vedle saní jdou někteří dobří přátelé a mnoho otroků. Přitom padají ty nejhrubší oplzlé vtipy.

Svatební obřady v kostele.

V kostele je dobrá část dlažby, kde se oddává, pokryta červeným taftem a na ni položen ještě zvláštní kus, na který nevěsta a ženich vstoupí. Když se má začít oddávat, nechá si pop nejprve obětovat, totiž pirohy, pečivo a paštiky; potom se nevěstě a ženichovi drží nad hlavami velké obrazy a jsou požehnáni.

Ruská svatba ve svatebním domě

Požehnání nevěsty a ženicha.

Potom vezme pop ženichovu pravici a nevěstinu levici do obou svých rukou a ptá se jich třikrát, zda se chtějí a zda spolu chtějí dobře vycházet. Když dají své slovo, vede je dokola v kruhu a zpívá 128. žalm, který mu oni, jakoby tančíce, po kouscích přezpěvují. Po tanci jim nasadí na hlavu pěkné věnce.

Oddavky.

Jsou-li však vdovec nebo vdova, věnce se jim nedávají na hlavu, nýbrž na ramena, a pop říká: Ploďte se a množte se. A spojí je těmito slovy: Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj atd. Mezitím všichni svatební hosté, kteří jsou v kostele, zapálí malé voskové svíčky a podají popovi buď dřevěnou pozlacenou misku, nebo jen skleněnou číši s červeným vínem, z níž připije mladým manželům, a ti mu musejí každý třikrát připitek opětovat. Potom hodí ženich číši na zem a rozšlape ji s nevěstou na malé kousky s těmito slovy: Tak ať padnou pod naše nohy a jsou rozšlapáni všichni, kdo mezi námi zamýšlejí vzbudit nepřátelství a ne-

Oddavky v kostele

návist. Potom na ně ženy sypou lněné a konopné semeno a přejí jim štěstí; také škubou a tahají nevěstu, jako by ji chtěly ženichovi uchvátit, ti dva se však drží pevně jeden druhého. Po tomto počínání vede ženich nevěstu k saním a sám si sedne zase na koně; vedle saní se nese šest voskových svíček a přitom se zase tropí ty nejhrubší žerty.

Ve svatebním domě.

Když přijdou do svatebního domu, který je u ženicha, posadí se hosté spolu s ženichem ke stolu, jedí, pijí a veselí se; nevěsta však je hned svlečena až do košile a uložena do postele. Když ženich začal jíst, je pozván nahoru k nevěstě. Před ním jde šest nebo osm chlapců s hořícími pochodněmi.

Ve svatební komnatě.

Když nevěsta uslyší ženichův příchod, zase vstane, přehodí si kožich podšitý soboly a přijme svého milého úklonou hlavy; chlapci zastrčí hořící pochodně do zmíněných sudů s pšenicí a ječmenem, dostanou každý pár sobolů a odejdou. Ženich si sedne s nevěstou, kterou tehdy

poprvé vidí s odkrytým obličejem, ke krytému stolu. Předloží se jim jídlo a mezi jiným pečená slepice; tu ženich roztrhne, hodí křídlo nebo nohu, která první odpadne, za sebe a druhou sní. Po jídle, které netrvá příliš dlouho, jde s nevěstou do postele a nikdo nezůstane kromě starého služebníka, který se před komnatou prochází sem a tam; mezitím obě strany, rodiče a příbuzní, provozují všelijaké kejkle a čáry, aby tím novomanželům přivodili šťastné manželství. Služebník, který drží stráž před komnatou, se musí občas zeptat, zda už je věc vykonána.

Nevěsta se po souloži koupe.

Zvolá-li ženich ano, hned se to oznámí trubačům a kotlářům, kteří stáli připraveni a měli paličky stále zdvižené, a ti se pak vesele dají slyšet. Nato se hned zatopí lázeň, v níž se po několika hodinách musí nevěsta a ženich každý zvlášť vykoupat; tam jsou omyti vodou, medovinou a vínem; potom je ženich od své mladé ženy obdarován koupelovou košilí, vyšívanou na límci perlami, a zcela novým nákladným šatem.

Následující dva dny se tráví velkým přebytečným jídlem, pitím, tancem a všelijakou zábavou, jakou si jen dovedou vymyslet. Užívají přitom všelijaké hudby a mezi jinými nástroje, kterému říkají psaltér; je skoro jako cimbál, mají ho položený na klíně a hrají na něj prsty jako na harfu, jak je naznačeno na předešlém obrázku u loutkového divadla.

Přitom se pak mnohá žena, když na ni opilý muž nedává dobrý pozor, s tovaryši a jinými muži dopouští dosti velkých přestupků a poklesků; užívají tedy příležitosti těchto shromáždění ke své rozkoši, protože se k ní nejlépe naskytne právě na takových veřejných hostinách. To je tedy pravdivá zpráva o obřadech a zvycích nynějších svateb velkých pánů v Moskvě.

Svatby nižších lidí.

Chtějí-li však slavit svatbu nižší lidé nebo lidé měšťanského stavu, pošle ženich den předtím nevěstě nové šaty, čepici a pár bot, rovněž skříňku, v níž je líčidlo, hřeben a zrcadlo. Druhého dne, kdy má svatba začít, přijde pop se stříbrným křížkem, doprovázen dvěma chlapci, kteří nesou hořící voskové svíce. Pop žehná křížem nejprve chlapce a potom hosty; nato je nevěsta a ženich posazeni ke stolu a i mezi nimi se drží červený taft; když je pak nevěsta svachou vystrojena, musí přiložit svou tvář k ženichově tváři, a tak se oba spolu prohlížejí v zrcadle a přátelsky se na sebe usmívají; mezitím chodí svachy a posypávají je i

hosty chmelem. Po takových obřadech se odeberou do kostela, kde se oddavky vykonají předešlým způsobem.

Po skončené svatbě se ženy drží v komnatách, mezi lidi mnoho nepřicházejí, spíše je navštěvují jejich příbuzní, než by je směly navštěvovat ony.

KAPITOLA DEVÁTÁ

O postavení ruských žen

Ženy sedí zavřené.

Jako děti velkých pánů a kupců bývají jen málo nebo vůbec ne vedeny k hospodaření, tak se ho i potom v manželství velmi málo ujímají, jen sedí, šijí a vyšívají zlatem a stříbrem pěkné kapesníky na bílém taftu a jemném plátně, malé měšce a podobně. Nesmějí zabít slepici ani jiný dobytek, ani se pouštět do přípravy jídla, protože se má za to, že by se tím znečistilo; proto všechnu takovou práci nechávají vykonávat čeledíny. Z podezíravosti je muži pouštějí z domu jen málokdy a do kostela také zřídka; u prostých lidí se to však tak přísně nebere.

Doma chodí ve velmi prostých šatech; když však mají buď na rozkaz mužů prokázat čest cizímu hostu a vystoupit s miskou kořalky k připití, nebo když chtějí jít po ulici třeba do kostela, musejí být oblečeny co nejnákladněji a v obličeji a na krku hustě a tučně nalíčeny.

Ženy jezdí na saních.

Ženy *kňazů*, bojarů a nejpřednějších lidí jezdí v létě v krytých vozech potažených červeným suknem, které v zimě užívají i na saních. Sedí v nich nádherně jako bohyně a mají před sebou u nohou sedět otrockou děvečku. Vedle běží mnoho čeledínů a otroků, někdy až 30 nebo 40 lidí. Kůň, který táhne vůz nebo saně, je jako ten, který veze nevěstu, ověšen liščími ohony a je podivné na něj pohledět. Takovou ozdobu jsme viděli nejen u ženských saní, nýbrž i předních pánů, ba i u saní samotného velkoknížete, který místo liščích ohonů užívá někdy krásných černých sobolů.

Kratochvíle žen.

Protože mladé zahálčivé ženy, které zřídka přicházejí mezi lidi a doma se ničeho mnoho nechápou, mají tak málo kratochvíle, dělají si samy někdy se svými děvečkami zábavu, totiž houpáním, v němž mají zvláštní zálibu.

Houpání.

Položí přes špalek prkno, stoupnou na oba konce, houpou se a vyhazují jedna druhou vysoko do vzduchu. Užívají také někdy provazů, v nichž se mohou rozhoupat velmi vysoko.

Houpání ruských žen

Houpačky Rusů.

Prostí lidé, zvláště na předměstích a ve vesnicích, provozují takovou hru veřejně na ulici. Postavili tam totiž obecní houpačky v podobě šibenice s křížem, na nichž se může houpat dva, tři i více lidí zároveň. A takovou hru je vidět nejvíc o jejich svátcích: jistí chlapci totiž mají sedadla a ostatní příslušenství připravené a hotové a těm, kdo se chtějí houpat, je za několik kopějek půjčují. I muži svým ženám takovou zábavu rádi dopřávají, ba někdy jim přitom i pomáhají.

Proč Rusové většinou bijí své ženy.

Že však mezi nimi často vzniká tak velká nevole a rvačky, pochází z toho, že buď žena muže uráží nevhodnými a hanlivými slovy (v tom mají velmi prořízlou pusu), nebo že se opije častěji než muž, nebo také že se přílišnou vlídností k cizím mužům a tovaryšům u muže stane podezřelou; tyto tři příčiny se u ruských žen obvykle často sejdou.

Když je pak bičem nebo holí dobře proplácena, nebere si to příliš k srdci, protože ví, že se provinila, a vedle toho vidí, že jejím sousedkám a družkám, propadlým týmž neřestem, se nevede lépe.

Zda je pravda, že ženy z ran mužů poznávají věrnou lásku.

Že by však ruská žena měla z mnoha ran a bičování usuzovat na milující a při jejich nedostatku na nemilující a nepřejícné srdce svého muže, jak o nich vyprávějí někteří dějepisci z Petreiovy ruské kroniky (Petreius to však bezpochyby má z Herbersteina) a Barclay v *Icon animorum*[1], jsem nezažil a nedovedu si to ani představit: že by měly milovat, čeho se příroda i každý tvor štítí, a co je dílem hněvu a nepřátelství, pokládat za znamení lásky. Je obecné přísloví: Rány přátelství nedělají. To podle mého mínění platí i u nich. Nikdo, kdo je při zdravém rozumu, nebude bez příčiny nenávidět a trápit vlastní tělo.

Žena si žádá na muži bití.

Že však některé ženy možná se svými muži vedly takové žertovné řeči, nebo že to byla nějaká bláznivá žena, která svému muži, s nímž dlouhý čas žila v míru a svornosti, domlouvala a řekla mu: nikdy ještě nepoznala, že by ji opravdu miloval, protože od něho nikdy nedostala rány; nato se prý muž dal brzy uprosit, aby jí žádaným způsobem prokázal svou lásku, a nechal bič čile kmitat; a protože se jí to velmi líbilo, opakoval to i po čase a napotřetí, aby jí prokázal svou velmi velkou lásku, ji ubil k smrti. Ten muž jménem Jordan prý byl Ital; Herberstein ho nazývá *Alemannum fabrum ferrarium*, německým kovářem, a stalo se to prý za jeho doby v Moskvě. To pravím, co se přihodilo s touto jedinou ženou, nelze vzít za příklad a z mysli jedné vynutit přirozenost všech ostatních.

Cizoložství.

Cizoložství se u nich netrestá na hrdle a ani se neříká cizoložství, nýbrž jen smilstvo, když ženatý spí u ženy jiného; cizoložníkem nazývají toho, kdo si vezme za manželku ženu jiného.

Když mezi manželi dojde ke smilstvu a je to žalováno a prokázáno, následuje bič a provinilý musí být několik dní stravován v klášteře o vodě a chlebu, potom je osoba poslána zase domů, kde pak ještě jednou přijde ke slovu pánův bič za zanedbanou domácí práci.

Manželé se mohou rozejít.

Když se však dva manželé jeden druhého nabaží a vůbec se nemohou snést a srovnat, je prostředek, že jeden z nich odejde do kláštera; když

[1] John Barclay (1582–1621), skotský spisovatel píšící latinsky, autor satirického románu *Argenis* a mravopisného spisu *Icon animorum* (1614).

to udělá muž a opustí ženu pro Boží čest, dostane žena jiného muže, který může, přeje-li si to, být vysvěcen na popa, i kdyby byl předtím ševcem nebo krejčím. Muž má také tu svobodu, že nemůže-li se ženou zplodit děti, smí ji zavřít do kláštera a do šesti týdnů se oženit s jinou.

Takový příklad se děje i s velknížecími osobami, které, nemohouli se svými chotěmi zplodit buď vůbec žádné dědice, nebo jen dcery, je dávají do kláštera a žení se s jinou. Tak učinil tyran Ivan Vasiljevič, který svou choť Solomonii[1], když ji měl 21 let za manželku a nemohl s ní zplodit děti, násilím zavřel do kláštera a dal se oddat s jinou, jménem Helena, dcerou Michaila Glinského. Předešlá však brzy nato v klášteře porodila mladého syna, jak o tom obšírněji podávají zprávu Herberstein na s. 19 a Tileman Bredenbach na s. 251.

Ženy musejí jít do kláštera.

Stejně tak, ví-li muž své ženě dokázat něco nečestného, musí se dát postřihnout na jeptišku a jít do kláštera. Přičemž muž často užívá spíše své vůle než práva. Když totiž buď z pouhého podezření, nebo z jiných lichých důvodů na ženu zanevře, poštve za peníze pár ničemů, kteří s ním jdou k soudci, žalují a svědčí proti ženě, že byla přistižena při tom a onom zločinu nebo smilstvu, a dosáhnou toho, zvláště když kopějky pomáhají pracovat, že dobrá žena, dříve než to tuší, musí obléci řeholní roucho a být násilím odvedena do kláštera, kde musí zůstat po celý život. Kdo byl totiž jednou do tohoto stavu zasvěcen a byl postřižen, nesmí se už nikdy vrátit do světa a vstoupit do manželství.

Žena utíká od muže do kláštera.

To musel za naší doby bolestně zakusit jeden Polák, který přijal ruskou víru a oženil se s krásnou mladou Ruskou. Když musel kvůli nutným záležitostem odcestovat a zůstat pryč přes rok, byla dobré ženě postel asi příliš studená; našla si proto jiného a zplodila s ním dítě. Když se pak dozvěděla o mužově návratu a nedůvěřovala si, že by mohla o svém hospodaření vydat dobré počty, utekla do kláštera a dala se postřihnout. Když muž přišel domů a dozvěděl se o věci, nic ho tolik nermoutilo jako to, že se žena dala zasvětit na jeptišku; rád by jí odpustil a vzal ji zase k sobě, i ona by se k němu zase vrátila, ale nemohli být připuštěni zase

[1] Solomonie Saburovová († 1542), první manželka velknížete Vasilije III.; roku 1525 byla pro bezdětnost zapuzena a donucena vstoupit do kláštera. Vasilij se pak oženil s Helenou Glinskou († 1538), matkou Ivana IV. — Olearius tu omylem jmenuje „tyrana Ivana Vasiljeviče“, šlo však o jeho otce Vasilije III.

dohromady, jakkoli chtěli. Patriarcha a mniši by to pokládali za velký hřích, ba za hřích proti Duchu svatému, který by nikdy nemohl být odpuštěn.

Když odkládají kříž.

Jak velmi si Rusové libují v tělesném obcování v manželství i mimo ně, tak hříšné a nečisté je přece pokládají a nechtějí připustit, aby se při tom ponechal na krku křížek, který se jim zavěsí při křtu, nýbrž ten se má po tu dobu odložit; ani aby se obcování dělo tam, kde stojí jejich obrazy svatých, leda by byly dobře zakryté.

Ani ten, kdo provozoval tělesnou rozkoš, nesmí ten den přijít do kostela, leda by se zase čistě umyl a čistě oblékl. Ti, kdo jsou poněkud svědomitější, zůstávají přece stát před kostelem nebo v předsíni a tam vykonávají svou modlitbu. Když se kněz dotkne své ženy, musí se nad pupkem i pod ním dobře umýt a smí sice nato jít do kostela, ale ne k oltáři. Ženské osoby se pokládají za nečistší než muži, proto se při mši nezdržují celé v kostele, nýbrž zůstávají obvykle stát vpředu u dveří.

KAPITOLA DESÁTÁ

O světském stavu a státní správě Rusů

Vláda Rusů.

Co se týče vlády Rusů, je zčásti z předešlých kapitol patrné, že je to *monarchia dominica et despotica* [panská a despotická monarchie] (jak mluví politikové), kde jeden pán, totiž car čili velkokníže, který přišel ke koruně dědictvím, sám vládne celé zemi, a všichni jeho poddaní, šlechtici a knížata stejně jako prostý člověk, měšťané a sedláci, jsou jeho *cholopy* a otroky, jimž vládne a s nimiž zachází jako hospodář se svými čeledíny.

**Pol.* 3, kap. 14.*

A tento způsob vlády je velmi podobný tomu, který popisuje Aristotelés: *Est alia species monarchiae, qualia sunt apud quosdam barbaros regna, vim habentia proximam tyrannidi* [Je jiný druh monarchie, jako jsou království u některých barbarů, která mají moc velmi blízkou tyranidě]. Protože totiž je obecný rozdíl mezi spravedlivým a tyranským královstvím, že v onom se hledí blaha poddaných, v tomto však vlastního užitku pána, je ruská vláda tyranské velmi blízce příbuzná.

S. 198.

Velcí páni se také nesmějí stydět kromě toho, že své jméno, jak řečeno výše, píší ve zdrobnělině, nazývat se otroky a nechat s sebou jako s otroky zacházet. Dříve se *gosti* čili přední kupci a velcí páni, kteří se k obsluze při veřejných audiencích musejí vždy dostavit v nákladných ozdobách, když bez závažných příčin zůstali pryč, trestali po otrockém způsobu knutou na holá záda; nyní se jim však ukládá dvou- nebo třídenní vězení, podle toho, jaké mají u dvora přímluvce a příznivce.

Carův znak a pečeť.

Svou hlavu nazývají *velikij kňaz* čili velkokníže, car, carské Veličenstvo, a někteří tvrdí, že toto slovo pochází z *Caesar*. Stejně jako Jeho římské císařské Veličenstvo má také v říšském znaku a pečeti dvouhlavého orla, ovšem se spuštěnými křídly, nad jehož hlavami byly dříve

jen dvě, nyní však tři koruny, aby se vedle jeho ruského naznačila i dvě tatarská království, Astrachaň a Kazaň. Na těle orla visí štít, v němž jezdec kopím bodá draka, jak je vidět na připojeném vyobrazení, které vedle titulu ukazuje i velikost.

Carská pečeť

Takového orla zavedl teprve tyran Ivan Vasiljevič z ctižádosti, když se chlubil, že pochází z krve římských císařů. I jeho tlumočníci a někteří němečtí kupci v Moskvě ho nazývají císařem.

Co znamená slovo car.

Protože však Rusové nazývají carem i krále Davida, znamená to slovo spíše krále a snad má svůj původ z hebrejského צרי *zarah*[1], které znamená balzám nebo mast, jak je vidět v První knize Mojžíšově, kap. 37, a u Jeremiáše 51, takže by se mělo jmenovat pomazaný, protože se odedávna králové pomazávali.

[1] Omyl autora: slovo car pochází z latinského *Caesar* (přes staroslověnské *cěsarь*).

Verš 25; verš 8.

Vysoká čest cara.

Svého cara velmi vyvyšují, vzpomínají jeho jména ve shromážděních s velmi velkou úctou a bojí se ho tak velmi, ba víc než Boha, že by se jim dalo říci, co řekl Saadí v perském *Růžovém sadu* bázlivému královskému služebníku:

Kn. 1, kap. 32.

Kdyby ses Boha bál a jak pána jej ctil,
pravím, že i v těle bys andělem byl.

Vštěpují to také své mládeži hned od útlého dětství, že mají o Jeho carském Veličenstvu mluvit a smýšlet jako o Bohu; proto často říkají: To ví Bůh a velkokníže. K tomu směřují i jiné jejich obvyklé způsoby řeči. Jako: předstoupit před velkoknížete jim říká vidět jasné oči Jeho carského Veličenstva. Aby daly znát svou hlubokou poníženost a povinnost, říkají, že všechno, co mají, nepatří tak jim jako Bohu a velkoknížeti. Jak je k takové řeči vícekrát zmíněný tyran Ivan Vasiljevič svým násilím dobrou měrou přivykl, a také podle jejich stavu to s nimi a s jejich statky není jinak.

Cestování je jim zakázáno.

A aby je udržel v otroctví a bázni pokojné, nesmí nikdo pod tělesným trestem vycestovat ze země a seznamovat je se svobodami cizích zemí, ani žádný kupec pro svou živnost bez carova svolení překročit hranici a obchodovat.

Syn Hanse Helmse, doktor medicíny.

Starý německý tlumočník Hans Helms (který loni zemřel v 97. roce svého věku)[1] poslal před 10 lety ze zvláštní milosti velkoknížete svého syna, kterého zplodil v Moskvě, na německé akademie, aby tam studoval medicínu ke službě carovi; ten v ní tak prospěl, že s velkou slávou dosáhl gradu doktora a v Anglii na oxfordské univerzitě byl pokládán skoro za zázrak, do moskevského otroctví, z něhož jednou vyklouzl, se však až dosud nechtěl vrátit.

Petr Miklaf.

Proto novgorodský kupec Petr Miklaf (chytrý a skromný člověk), který byl loni u nás jako vyslanec a chtěl mi svěřit svého syna, aby

[1] Rozpor v textu: podle autorova údaje při první audienci byl Helmes roku 1634 šedesátiletý, zemřel by tedy asi osmdesátiletý.

se učil německy a latinsky, nemohl k tomu dostat svolení ani od patriarchy, ani od velknížete.

Že by však nynější velknížata, jako kdysi tyran, měla poddané a jejich statky tak násilně napadat, ačkoli k tomu mají moc, to není, i když to jiní, snad ze starých, totiž z Herbersteina, Jovia, Guagniniho atd., kteří psali o tehdejším bídném stavu Rusů, který vytrpěli pod železným žezlem tyrana, ještě nyní píší. Jako se stejným způsobem píše o Rusech mnohem víc věcí, které se u nynějších takto nenacházejí, bezpochyby kvůli obecné proměně časů, vlád a lidí.

Car nerad nechá sedláka zchudnout.

Tento nynější velknížete, jako ještě mladý zbožný pán, nerad by, stejně jako jeho pan otec, nechal zchudnout kteréhokoli ze svých sedláků. Když totiž někdo pro neúrodu obilí nebo jinou nehodu a neštěstí zchudne, je mu, ať je to carův nebo bojarův sedlák, od jeho nadřízeného prikazu čili kanceláře poskytnuta zápůjčka a dává se pozor na jeho počínání, aby se mohl zase vzpamatovat, zaplatit svůj dluh a odvést vrchnosti náležité povinnosti.

Milost i v nemilosti.

Ba když má být někdo pro urážku majestátu a jiné prokázané velké zločiny v nemilosti poslán na Sibiř, což se dnes nestává tak velmi často, je přece nemilost tak zmírněna, že je mu podle stavu a postavení osoby zajištěna snesitelná obživa: velkým pánům v penězích.

Vyhnání na Sibiř.

Písařům se přidělí úřad v kancelářích sibiřských měst, střelcům a vojákům zase vojenské místo, z něhož dostávají svůj roční plat a dobrou obživu. Nejtěžší pro většinu je, že jsou vyhnáni od vysoké tváře Jeho carského Veličenstva a nemají být hodni vidět jeho jasné oči.

Jinak jsou příklady, že některým taková nemilost vyšla k velkému užitku, protože se tam pro svou živnost a obchod měli lépe než v Moskvě a nabyli takového jmění, že když tam měli ženu a děti, nežádali se vrátit do Moskvy, ani když byli propuštěni na svobodu.

Iura maiestatis.

Car si, jak se sluší, nechává záležet na své majestátní vznešenosti a zachovává *iura maiestatis* [práva majestátu] jako jiní monarchové a absolutní páni. Totiž: není podroben žádným zákonům, smí však podle svého uznání a libosti dávat a nařizovat zákony a rozkazy. Ty všechny, ať jsou jakékoli, jsou bez jakéhokoli odporu, ba tak poslušně, jako by

je dal sám Bůh, přijímány a zachovávány, neboť mají za to, jak o nich správně píše Chytraeus v 1. knize *Saxonia*, že velkokníže dělá všechno s vůlí Boží. Proto mají k dosvědčení jeho neomylné pravdy a spravedlnosti přísloví: Slovo Boží a velknížete se nesmí měnit, nýbrž se musí neomylně dodržet.

Dosazuje a sesazuje vrchnosti, ba vyhání je a dává popravit, když chce, a je u nich tentýž zvyk, jaký podle výroku proroka Daniele byl obvyklý za vlády krále Nabuchodonozora:

Dan. 5, v. 19.

Koho chtěl, zabil, koho chtěl, bil, koho chtěl, povýšil, koho chtěl, ponížil.

Vojevodové a místodržitelé.

Ve všech provinciích a městech ustanovuje své vojevody, místodržitele a správce, kteří mají s kancléři, ďjaky čili písaři pečovat o soud a spravedlnost. Co ti rozsoudí, platí u dvora za platné, a od jejich soudu se nekonají žádné apelace ke dvoru.

Barcl., kn. 3, kap. 6.

Při takové správě provincií a měst se drží právě toho způsobu, který u Barclaye Kleobúlos chválí sicilskému králi a radí mu: že totiž nenechá žádného vojevodu ani správce vládnout na jednom místě déle než dva nebo tři roky, leda by se to stalo ze závažných příčin, aby země nebyla buď nespravedlivou vládou příliš dlouho obtěžována, nebo příliš velkým přátelstvím a důvěrností, které by místodržitelé mohli s poddanými navázat, snad svedena k odpadnutí.

Vést válku.

Vyhrazuje si sám právo vyhlásit cizím národům válku a vést ji podle své libosti, a ačkoli se na to ptá svých bojarů a rad, dělá to přece takovým způsobem jako kdysi Xerxés, král perský, který dal svolat asijská knížata, aby se radila o válce, kterou chtěl vést proti Řekům, ale chtěl spíše knížatům oznámit, co se mu líbí, a dokázat, že je monarcha. Řekl: Svolal je sice proto, aby nedělal všechno z vlastní rady, ale mají přitom vědět, že jim víc přísluší poslouchat než radit.

Valer. Max., kn. 9, kap. 5; Herod., kn. 7.

Udělovat hodnosti.

Velkokníže také obvykle uděluje hodnosti a vznešenosti tím, že ty, kdo se dobře zasloužili o něho a o zemi nebo jinak jsou pokládáni za

hodny jeho milosti, činí *kňazy* a knížaty. Někteří velknížata také, když slyšeli, že je v Německu regálem prohlašovat diplomy doktory, to napodobili a některé, jak zčásti řečeno výše, své lékaře, ba i lazebníky, takovými hodnostmi obdařili.

Vlastní mince.

Car má také ve své zemi vlastní minci a dává ji razit ve čtyřech různých městech, totiž v Moskvě, Novgorodu, Tveru a Pskově, z čistého stříbra, někdy i ze zlata, a ta je celá malá, jako malé dánské šestáky, ještě menší než německé feniky, zčásti kulatá, zčásti podlouhlá. Na jedné straně stojí obvykle jezdec, který kopím bodá podrobeného draka, což byl prý dříve jen novgorodský znak; na druhé však ruské písmo, jméno velknížete a města, kde byla ražena. Tyto druhy se nazývají *děngi* a *kopějky*, každá za holandský stüber nebo skoro tolik jako půl míšeňského groše nebo holštýnský šilink; jde jich 50 na říšský tolar. Mají také ještě menší druhy, totiž půl a čtvrt kopějky, kterým říkají *poluška* a *moskovka*, jak je vidět na připojeném obrázku. S tak malými kousky se špatně obchoduje, protože člověku snadno propadnou mezi prsty, proto jsou Rusové zvyklí, když se zabývají prohlížením nebo měřením zboží, brát kopějky často po 50 kusech do úst, mluví a jednají přitom stále, takže na nich není nic znát, dělají si tedy, abych tak řekl, z úst měšec.

Dělají si z úst měšec.

Počítají na altyny, grivny a ruble, ačkoli takové druhy peněz v celých kusech nemají, mají je však v jistých počtech kopějek. Altyn je 3, grivna 10 a rubl 100 kopějek. Platí u nich i naše říšské tolary, kterým říkají *jefimki* (od Jáchymova), berou rádi kus za 50 kopějek, jdou s nimi však brzy do mincovny a vydělávají na tom. Rubl čili 100 kopějek totiž váží o půl lotu méně než 2 říšské tolary.

Zlatou minci je vidět málo; velkokníže ji dává razit jen tehdy, když se dosáhne vítězství nad nepřítelem, aby se darovala vojákům nebo i jinak jako groše z milosti.

Vysoká cla.

Ustanovuje také tu a tam vysoká cla, a kupci, Rusové i cizinci, nyní musejí dávat v Archangelsku a Astrachani 5 procent, což každoročně vynáší mnoho.

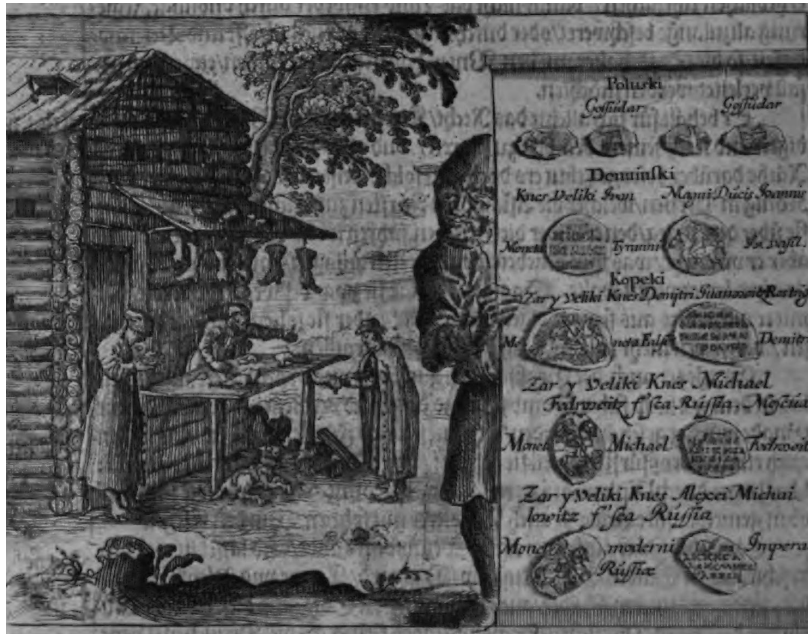

Ruská mince

Dary římskému císaři.

Car často posílá nákladná poselstva a posly k římskému císařskému Veličenstvu, králi dánskému, švédskému, perskému a jiným potentátům. Velké vyslance nazývají *velikij posol*, posly a malé vyslance však *poslannik*. Někdy s nimi posílá velké dary, které všechny spočívají v kožešinách. Mezi jiným je pamětihodné, co velkokníže Fjodor Ivanovič poslal roku 1595 v jednom slavnostním poselstvu císaři Rudolfu II., jak jsem to dostal z jisté ruky. Totiž:

1003 čtyřicítky sobolů. 519 čtyřicítek kun. 120 černých lišek. 337 000 lišek. 3000 bobrů. 1000 vlčích kůží. 74 losích kůží.

Vyslanci darují sami.

Vyslanci a zvláště poslové, když nepřinášejí velkoknížecí dary, obvykle někdy za svou osobu darují několik sobolů, aby za to byli zase obdarováni, a když se to hned nestane, obvykle to i sami připomenou.

Vyslanci provozují obchod.

Velkokníže posílá skoro každoročně perskému králi *poslanniky* čili malé vyslance, aby při jejich často skrovném vyřizování provozovali obchod (ačkoli tam posílá i zvlášť své kupce), kteří, protože je král ve své zemi drží bez nákladů, mohou mít tím větší zisk. Jako tedy car velmi často vysílá svá poselstva k cizím potentátům, tak je od nich zase často navštěvován, a mnohokrát se stane, že v Moskvě pobývají současně dvoje, troje i více poselstev a jejich vyřizování a odbavení jde velmi pomalu.

Cizí vyslanci u cara.

Někteří cizí potentáti mají také v Moskvě své legáty a *consules perpetuos* [stálé konzuly] čili rezidenty, kteří bydlí ve vlastních dvorech.

Vyslanecké dvory.

V Moskvě jsou postaveny pohodlné domy a dvory, do nichž se přicházející vyslanci ubytovávají; nejsou v nich však postele, a kdo nechce spát na slámě a tvrdých lavicích, musí si přinést vlastní lůžko. Brány vyslaneckého dvora se obsazují silnou stráží, a dříve se to drželo tak přísně, že nikdo z lidí vyslanců nesměl ven ani jiní dovnitř, museli být opatrováni jako zajatci; nyní však smí každý po první veřejné audienci jít, kam chce, a obyvatelé říkali, že jsme při prvním poselstvu byli první, jimž byla taková svoboda vycházet dovolena.

Svoboda vycházet.

Vyslanci mají se svými lidmi, dokud jsou v zemi, hojnou obživu a jsou neustále navštěvováni a obsluhováni dvěma přidělenými pristavy a hospodáři. Obecné otázky pristavů vyslancům jsou: jaké je jejich poselství u velkoknížete, zda nevědí, co stojí v listě carovi, zda mají také dary a kolik jich mají odevzdat Jeho carskému Veličenstvu; zda nemají také něco pro ně.

Ptají se, zda se přinášejí dary.

Když jsou pak dary odevzdány, dá je velkokníže hned druhý nebo třetí den odhadnout od jistých lidí, jakou mají cenu.

Kde se vyslanci stravují. S. 127.

Dříve byli vyslanci po veřejné audienci vždy stravováni v komnatě velkoknížete, někdy u jeho tabule. Nyní se však jídla a nápoje z milosti obvykle přinášejí vyslancům do domu.

Vyslancům i jejich služebníkům se při odbavení, přinesli-li od svých panovníků nebo za sebe dary, darují dobré dary v sobolech a jiných kožešinách; i *poslannici*, když přinesou od cizího potentáta jen přátelský list, obvykle dostanou čtyřicítku čili 20 párů sobolů, které mají v Moskvě cenu asi 100 tolarů nebo o něco víc.

Dobrý pořádek, jak rychle cestovat.

Aby se vyslancům a poslům pomohlo rychle dál, je na silnicích dobře zařízeno: na různých místech jsou drženi jistí sedláci, kteří musejí mít denně v pohotovosti v jedné vesnici 40, 50 i více koní, aby, když přijde rozkaz velkoknížete, hned mohli zapřáhnout a spěchat dál, neboť pristav buď sám, nebo jiného pošle napřed a dá posly čekat, nebo když přijíždějící poslové jen zapískají, ať je den či noc, hned se dostaví povozníci se svými koňmi. Takovou příležitostí se lze z Novgorodu do Moskvy, což se počítá na 120 německých mil, dostat za šest nebo sedm dní velmi pohodlně a v zimě po saňové dráze ještě dřív. Za takovou službu dostává každý sedlák ročně 30 rublů čili 60 říšských tolarů, má vedle toho volnou orbu, kterou mu velkokníže přenechá, a je osvobozen od všech daní a jiných břemen. Když cestují, musí pristav každému podle příležitosti rozdat jeden nebo dva altyny (kterým říkají chléb s máslem). Že se sedláci při takové službě mají dobře, proto se jich mnoho snaží stát se takovými jamskými sedláky.

KAPITOLA JEDENÁCTÁ

O moskevských velkoknížatech, jak po sobě během sta let vládla, a co se přitom pamětihodného přihodilo

Abych dal povahu ruské státní správy a vlády poznat o něco víc, chci hned v digresi čili odbočce od cesty krátce vzpomenout několika velkoknížat a toho pamětihodného, co se za jejich časů přihodilo a co se hodí k našemu záměru, a začít od ukrutného tyrana až po tohoto nynějšího velkoknížete Alexeje Michajloviče[1].

Tyran Ivan Vasiljevič.

Tyran Ivan Vasiljevič nastoupil vládu roku Kristova 1540 a vedl proti svým sousedům těžké a kruté války, odvlekl do Moskvy mnoho německých Livonců a jiných zajatců, jejichž rody v ní ještě dnes žijí jako otroci; zuřil a tyranizoval proti křesťanům, ba vlastním poddaným, stejně jako proti Turkům, Tatarům a pohanům, strašně a nelidsky, abych neřekl nekřesťansky.

S. 123.

Jak už byly výše při popisu města Velkého Novgorodu vyprávěny některé příklady, a tak skutkem málo prokázal, co o něm Jovius na začátku první knihy svých dějin neprávem chválí, že byl *Christianae religionis cultor sane egregius* [vskutku vynikající ctitel křesťanského náboženství], pán, kterému křesťanské náboženství velmi leželo na srdci. Takové zdání musel mít proto, že se odvažoval zastávat i velekněžský úřad, soudit spory v duchovních věcech, pokrytecky sám sloužit mši, zpívat a provozovat jiné církevní obřady jako jiní popové a mniši, a že se často u stolu veselil zpíváním Athanasiova vyznání víry.

Viz Chron. Ruthen..

Měl postupně sedm manželek; s první zplodil dva syny, Ivana, kterého sám ubil holí, a Fjodora, který po něm nastoupil vládu. S poslední

[1] Alexej Michajlovič (1629–1676), syn cara Michaila, car od roku 1645, otec Petra I. Velikého. Za jeho vlády přešla levobřežní Ukrajina pod moskevskou vládu (1654) a ruská církev se rozštěpila (starověrci).

zplodil ještě syna jménem Dimitrij, kterého dal zabít Boris Godunov, jak se brzy poví. Zemřel roku Kristova 1584 dne 28. března v 56. roce svého věku, když vzal strašný konec a s žalostným vytím a naříkáním vypustil duši. Jeho tělo už několik dní před smrtí (protože začalo hnít) i po smrti nesnesitelně páchlo.

Fjodor Ivanovič

Jeho syn Fjodor Ivanovič byl nato téhož roku 31. července ve 22. roce svého věku korunován na velkoknížete.

Salom. Henning, s. 150.

Protože tento velkokníže neprokazoval tak bystrý a činný rozum, jak by bylo při tehdejším velmi rozvráceném stavu země zapotřebí, protože si nejvíc liboval a pracoval v tom, že zvonil na zvony před kostelem i po něm, jak vzpomíná Salomon Henning v livonské kronice, bylo uznáno za dobré, aby mu byl jako gubernátor přidělen říšský štolba Boris Godunov, vlastní bratr mladé velkokněžny.

Pravý Dimitrij zavražděn v Uglič.

Tento Boris Godunov se svým chytrým rozumem a prozíravou vládou tak vysoce zasloužil a zalíbil v zemi, že každý měl za to, kdyby velkokníže Fjodor Ivanovič a také mladý pán Dimitrij měli zemřít, nikdo by nebyl k vládě schopnější než Boris Godunov. Boris si to vzal k srdci, a aby viděl tím dřív naplněno mínění Rusů a své přání, dá mladého pána Dimitrije v devátém roce jeho věku zabít jeho dvořany, k tomu velkými sliby uplacenými. Po vykonaném činu přišli vrazi s radostí do Moskvy v mínění, že za tak ochotnou službu dostanou od Borise velký majetek. Boris však, aby tato zrada zůstala zamlčena a v tajnosti, dal i pachatele hned zabít a v Moskvě na různých místech tajně založit oheň, aby Moskvané neměli příčinu ani tak želet Dimitrijovy smrti jako ztráty domu a dvora, a tak vlastním neštěstím dostali podnět zapomenout na cizí.

Zrádci dostávají svou mzdu.

Sám se nad takovou vraždou stavěl velmi zarmoucený a rozhněvaný, způsobil, že mnozí ugličští obyvatelé za to museli být vyhnáni do bídy a zámek jako dům vraždy zbořen.

Fjodor Ivanovič umírá.

Velkokníže Fjodor Ivanovič, když vládl 12 let, upadne do rychlé nemoci a umírá roku Kristova 1597[1].

Boris Godunov

Protože však Fjodor Ivanovič nezanechal dědice a i jeho bratr byl mrtev, radí se mezi velkými pány, koho chtějí mít za velknížete; ačkoli bylo v zemi mnoho velkých vznešených pánů, z nichž by se dal někdo zvolit, nebyl přece nikdo tak moudrý a opatrný jako Boris Godunov, byl také už zvyklý na vládu, musel tedy být velknížetem on a žádný jiný.

Boris Godunov se stává velknížetem.

Boris však, když se mu tato vysoká čest nabídne, staví se, jako by vůbec neměl v úmyslu ji přijmout, protože je plná námahy, neklidu, závisti a nepřátelství; říká: že by se mu spíš líbilo nosit prostou mnišskou kápi než korunu a žezlo, jde nato do kláštera, přece však skrze některé pány a dobré přátele zařídí, aby nezvolili nikoho než jeho a proto na něho, jak by se jen zdráhal, naléhavě doléhali, že se nakonec dá uprosit; a šlo mu to podle jeho přání a vůle. Když se totiž Rusové dozvěděli, že odešel ke své sestře do kláštera, spěchají k němu s velkým zástupem, padají s pláčem na zem a prosí, aby s ostříháním vlasů tak rychle nepostupoval, že ho chtějí zvolit za velknížete. Dal se nakonec jejich slzami a přímluvou své sestry obměkčit, aby přijal korunu, kterou dávno rád měl a nikomu jinému raději nepřál. Tímto prostředkem je Boris Godunov roku Kristova 1597 zvolen velknížetem.

Griška Otrepjev, falešný Dimitrij.

Za jeho vlády se vzbouří ruský mnich jménem Griška Otrepjev, který se narodil v Jaroslavli z nízkých šlechtických rodičů, ale aby se zkrotila jeho drzost a svévole, byl dán do kláštera. Ten se vydává za Dimitrije, syna tyrana Ivana Vasiljeviče, a dotáhne to tak daleko, že je za něho přijat a korunován na velknížete. Začal tu věc takto: když byl dorostlý chlapec dobrého rozumu, odebere se z popudu a navedení starého lstivého bohatého mnicha tajně z kláštera do Litvy do služby k jednomu knížeti, Adamu Wiśniowieckému, a pilnou službou se učiní velmi oblí-

[1] Fjodor I. zemřel 7. ledna 1598. Rozdíl vysvětluje ruský letopočet, v němž rok začínal 1. září: rok 7106 od stvoření světa trval od září 1597 do srpna 1598. Totéž platí o volbě Borise Godunova.

beným. Jednou se přihodí, že ho jeho pán, rozhněvaný pro nějaký přestupek, obořuje obvyklými nadávkami *bljadin syn* a udeří ho do krku; nato Griška začne hořce plakat a říká: Pane, kdybys věděl, kdo jsem, nenadával bys mi zkurvysynů a tak se mnou nezacházel. Když však kníže chtěl vědět, kdo tedy je, dá odpověď: je vlastní syn velkoknížete Ivana Vasiljeviče, o jehož život Boris Godunov usiloval, ale místo něho dal omylem zabít syna kněze, který se mu věkem a postavou velmi podobal. On však byl pomocí dobrých lidí zachráněn a dopraven do kláštera. Ukazuje také zlatý kříž posázený drahokamy, předstíraje, že mu byl zavěšen při křtu. Až dosud se ze strachu před Borisem Godunovem nechtěl prozradit. Padá nato před knížetem a prosí žalostnými slovy, aby ho vzal pod svou ochranu. Protože tento uprchlý mnich dovedl vyprávět všechny okolnosti, o nichž byl dobře poučen, a podle toho tak obratně volit posunky, pohnul svého pána, aby té smyšlence uvěřil; ten mu hned daroval nákladné šaty a koně a prokazoval mu takovou čest, jaká mohla náležet velknížecímu synu.

Po zemi se tu a tam rozhlašuje, že je nyní přítomen pravý dědic velknížecího stolce, kterého Bůh podivuhodně vysvobodil z rukou jeho nepřítele. Věci se věří, a tím víc, že velknížete Boris, tímto pokřikem dosti zmatený, vypsal velké peníze a statky těm, kdo by mu domnělého Dimitrije vydali do rukou.

V Polsku dobře přijat.

Tento Dimitrij je pro větší bezpečí poslán do Polska, kde ho dobře přijme vojevoda sandoměřský se slibem, že pokud by chtěl, až bude jednou povznesen na otcův stolec, dát v Moskvě zasadit katolické náboženství, chtějí mu pomoci, aby ho tím dřív mohl zaujmout.

Stává se katolíkem.

Dimitrij to nejen svolí, nýbrž sám tajně přijme římskokatolické náboženství a slíbí vedle toho, že pak pojme vojevodovu dceru za choť a učiní ji velkokněžnou. Tato nabídka se vojevodovi docela zamlouvala. Přivede ho nato ke královskému polskému dvoru, kde je i v mínění, že je to syn velknížete, nádherně přijat a hoštěn.

Vede šťastnou válku proti Moskvanům.

Vojevoda, zčásti z naděje na tak skvělého budoucího zetě, zčásti z lásky k rozšíření svého náboženství, do toho vloží své poslední jmění a přivede s jinými velkými pány v Polsku na nohy dosti velké vojsko, s nímž se Griška vydal do Ruska a vedl proti velknížeti veřejně velmi

krvavé války, měl i tak dobrý postup, že dobýval jeden hrad a město za druhým, získal velký počet přívrženců, ba i někteří z velitelů, které Boris proti němu vyslal, k němu přeběhli. Nad tím se velkokníže tak velmi zděsí, že 13. dubna roku Kristova 1605 umírá nenadálou náhlou smrtí.

Boris Godunov umírá.

Fjodor Borisovič

Fjodor Borisovič zvolen velkoknížetem 1605.

Páni v Moskvě sice hned znovu volí syna zemřelého velkoknížete Borise, Fjodora Borisoviče, který byl ještě docela mladý pán; když však vidí, že Dimitrijova moc je stále větší, berou si z toho zlou předpověď, scházejí se, radí se a dojdou i na myšlenku, že to musí být pravý Dimitrij, o němž se mínilo, že byl zabit v Ugliči; neměli by proto příčinu se svému zeměpánu dále protivit. Když se to přednese obci, byli jako nestálý lid velmi snadno přivedeni k témuž mínění a volali proto nahlas: Bůh dej štěstí Dimitrijovi jako pravému dědici země a vyhub všechny jeho nepřátele! Běží nato do Kremlu, vztáhnou ruce na svého teprve zvoleného mladého velkoknížete a zajmou ho, plení a vyhánějí všechny, kdo zbyli z rodu Borise Godunova. Posílají k Dimitrijovi, prosí ho, ať jen přijde, zaujme otcův stolec a odpustí jim jejich tak dlouhý odpor, k němuž došlo zčásti z nevědomosti, zčásti z poštvání Godunovců; připravili mu už cestu: Fjodora Borisoviče s matkou a sestrou zajali a chtějí je i s celým jejich rodem vydat do jeho moci. To byla pro falešného Dimitrije dávno žádaná dobrá novina.

Velkokníže Fjodor Borisovič je zardoušen.

Dříve však, než chtěl táhnout do města Moskvy a do sídla, poslal napřed ďjaka čili písaře Ivana Bogdanova, který musel mladého velkoknížete i s matkou zabít a vydávat, že se sami otrávili jedem. Tak byl tento mladý velkokníže Fjodor Borisovič ve druhém měsíci své vlády, totiž 10. června roku Kristova 1605, ve své komnatě zardoušen provazem.

Falešný Dimitrij

Falešný Dimitrij korunován na velkoknížete.

16. června táhne falešný Dimitrij se vší svou mocí až před město Moskvu, kde mu Moskvané, osoby vysokého i nízkého stavu, vyšli naproti, přinesli skvělé dary a přáli mu štěstí k vjezdu. 29. července byl s velkou nádherou korunován. Potom, aby se podvod tím méně poznal a on byl tím jistěji pokládán za pravého Dimitrije, dá matku pravého Dimitrije, kterou Boris Godunov dal do kláštera daleko od Moskvy, přivézt zase do Moskvy, jde jí s nádherným průvodem naproti před město, přijímá ji přátelsky, drží jí v Kremlu královskou tabuli, navštěvuje ji denně a prokazuje jí tak vysokou čest, jak jen dítě může své vlastní matce. Tato dobrá žena sice dobře věděla, že její vlastní syn byl doopravdy zabit a že tento jí nemůže patřit, přece to však, zčásti ze strachu, zčásti aby po tak dlouho vystálé bídě a smutném stavu mohla užívat takové cti a radosti, nechala být a neodporuje.

Když však Dimitrij zřídil svůj dvůr a způsob vlády, zvyky a obyčeje ne jako jiní Rusové a velknížata a nezachovával je; oženil se s polskou a katolickou pannou, totiž s dcerou vojevody sandoměřského; vzal velké peníze a statky z pokladu a poslal je do Polska, aby nevěstu dobře vypravil; svatební veselí slavil víc po polsku než po moskevsku; ba i mladá velkokněžna musela hned druhý den po svatbě moskevské šaty zase odložit a obléknout polské.

Telecí maso je ohavnost.

Dával svými kuchaři připravovat telecí maso a pokrmy, které Rusové nejedí a které jsou jim ohavností; za celou dobu svatby nešel ani jednou do lázně, která přece byla denně připravena, a šel tedy neumytý do kostela, doprovázen mnoha psy, čímž byla poskvrněna jejich svatyně; neklaněl se dost hluboko jejich svatým a dělal víc jiných cizích věcí, bolelo to Rusy u srdce, přicházeli na jiné myšlenky a postřehli, že jsou oklamáni.

Vasilij Ivanovič Šujskij.

Mezi nejpřednějšími *kňazy* čili knížaty země byl jeden Vasilij Ivanovič Šujskij[1], který o tom tajně mluvil s jinými velkými pány a kněžími a vylíčil jim, do jak velkého nebezpečí byla tímto velknížetem

[1] Vasilij IV. Ivanovič Šujskij (kolem 1552–1612), kníže z rurikovského rodu Šujských, car v letech 1606–1610.

postavena jejich víra, ba země a lidé. Podle všeho zdání totiž tento není původem syn velkoknížete a věrný otec země, nýbrž zrádce země. Dohodnou se proto, že tohoto Dimitrije tajně odklidí z cesty. Tento tajný úklad však byl oznámen velkoknížeti, a ten dal mnoho Rusů ubít a Šujského jako strůjce vzít na mučidla, zmrskat a odsoudit k smrti.

Šujskij odsouzen k smrti.

Dostane milost.

Když však byl vyveden na popraviště a sekyra mu přiložena ke krku, dá mu velkokníže oznámit milost a tentokrát mu takový spáchaný *crimen laesae maiestatis* čili vinu urážky majestátu odpustí, míně tím ukázat se podle příležitosti přísným i milostivým pánem, nahnat svým poddaným strach před podobnými spiknutími a také získat jejich lásku k sobě.

Rusové se také nějaký čas drží vůči němu tiše a pokorně a činí tak svého velkoknížete zcela bezstarostným až do doby svatby, která se konala roku 1606 dne 8. května.

Dimitrijova svatba.

Když totiž s nevěstou přišlo do města tolik Poláků a jiných cizinců, většinou ozbrojených a v brnění, Rusům se znovu široce otevřely oči. Kníže Vasilij Šujskij svolá zase tajně nejpřednější muže města na svůj dvůr, opakuje velké nebezpečí jejich vlasti pod tímto velkoknížetem, a pokud by ještě déle zůstal u vlády, nedalo by se doufat v nic jistějšího než v jejich konečnou zkázu. On za svou osobu už jednou nasadil život za řecké náboženství a blaho své vlasti, chce to dělat i nadále a hledět, jak neštěstí předejít, pokud mu chtějí věrně pomoci. Ostatní se dlouho nerozmýšleli, slíbili a přísahali, že při něm nasadí statky i krev, ať jen začne, co chce.

Povstání proti Dimitrijovi.

Toto usnesení se drží v tajnosti a čeká se na příležitost, která se v posledních dnech svatby pohodlně naskytla. Rusové proto 17. května, totiž devátého dne svatby, v noci, když velkokníže se svými, plnými vína a spánku, spal, dali zvonit na poplach všemi zvony a ve spěchu přivedli celé město do zbraně. První útok byl veden na Kreml, polská stráž u bran pobita, brány otevřeny, vtrhli do velkoknížecí komnaty, všechno vyplenili a strhali; velkokníže, který se chtěl zachránit oknem na náměstí pod zbývající stráž, je chycen, bit a s mnoha posměšky zase odveden do komnaty.

Dimitrij zastřelen.

Když se to dozvěděla jeho domnělá matka a Šujskými byla při líbání kříže tázána, zda je to její pravý syn, řekla hned ne: nepřivedla na svět víc než jednoho syna a ten byl v raném mládí zrádně zavražděn; nato je falešný Dimitrij zastřelen z pistole. Potom byli služebníci, svatební hosté a jiní cizinci, mezi nimiž mnoho klenotníků s nákladnými klenoty, celkem 1700 mužů, nemilosrdně pobiti. Velkokněžna s otcem, vojevodou, a bratrem a také královští polští vyslanci, kteří byli posláni na svatbu, byli zajati a bylo s nimi zle nakládáno, šlechtičny znásilněny a zneuctěny.

Spálen.

Dimitrijovo tělo však svlékli donaha, vláčeli ho před Kreml na náměstí a nechali ho tři dny ležet obnažené na stole, aby každý viděl podvodníka a proklínal ho. Potom byl sice uložen do země, ale brzy zase vyňat a spálen.

Kníže Vasilij Ivanovič Šujskij

Šujskij se stává velknížetem.

Protože tento podnik dopadl podle přání Rusů dobře, učinili svého vůdce, knížete Vasilije Ivanoviče Šujského, velknížetem a 1. června roku 1606 ho korunovali. Sotva však nastoupil vládu, objevuje se další podvodník, kníže Grigorij Šachovskoj, který se chce také chopit vynálezu předešlého Dimitrije.

Jiný falešný Dimitrij.

V nepokoji v Kremlu ukořistil velknížecí pečeť, jde s ní spolu se dvěma Poláky do Polska, rozhlašuje cestou ve všech hospodách, že je Dimitrij a v potyčce Rusům lstivě unikl; protože bylo v noci, pokládali za něho jiného a místo něho ho ubili; chce nyní v Polsku zřídit nové vojsko a pomstít na Moskvanech utrpěnou potupu a škodu. Dává také všude hostinským skvělé dary. Tomu věří ti, kdo nebyli v Moskvě, a do Moskvy se to oznamuje. Tento pokřik opět způsobil nemalý zmatek.

Třetí Dimitrij.

Proti tomuto a ještě jinému, tedy třetímu podvodníkovi, který se také nazýval Dimitrijem a vlastním synem Ivana Vasiljeviče, v Moskvě však byl jen prostým písařem, a protože byl velmi chytrý a výmluvný, měl dosti velký počet přívrženců z uprchlého lidu i z předních měst

(k čemuž pak nemálo pomáhali polští páni, aby se za utrpěnou potupu pomstili na Moskvanech), museli Rusové vést velké války. Protože však v nich často mnoho ztratili, dávali vinu svému velknížeti Šujskému a mínili, že musí být tak nešťastný pán ve své vládě, že vítězství před ním vždycky jakoby utíkalo a obracelo se k nepřátelům; říkali: toto krveprolití v Rusku nepřestane, dokud bude vládnout on.

Velkokníže Šujskij zavřen do kláštera.

Proto mu z podnětu tří moskevských pánů, totiž Zachariáše Ljapunova, Michaila Molčanova a Ivana Keseského, ve třetím roce jeho vlády vzali žezlo a korunu, strčili ho do kláštera a proti jeho vůli ho ostříhali na mnicha. Usnesli se nato mít za velknížete ne už nikoho ze svého středu, nýbrž cizího vysokého potentáta, zrozeného z královských nebo vysoce knížecích rodičů, a pro vznešenost, blízkou polohu, také pro řeč, mravy, oděv a jiné příčiny nevěděli k tomu nikoho vhodnějšího než syna polského krále Vladislava[1]; učinili proto v té věci návrh polskému králi, který byl také jistou měrou a způsobem přijat. Stalo se to roku Kristova 1610.

Šujskij vyňat z kláštera a vydán polskému králi.

Tehdy vzali Rusové svého velknížete Vasilije Ivanoviče Šujského zase z kláštera a poslali ho i s jeho bratrem Dimitrijem Šujským, ruským vrchním vojevůdcem, také třetího bratra a některé jiné ruské pány z rodu Šujských zajaté do Smolenska k polskému králi, u něhož také ve vězení zemřel a prý leží pohřben mezi Varšavou a Toruní u cesty.

Vladislav, syn Zikmunda, krále polského

Syn polského krále Vladislav zvolen velknížetem a je mu přísaháno.

Polský král dal svému vojevůdci Stanisławu Żółkiewskému, který tehdy ležel s vojskem nepřátelsky před Moskvou, rozkaz, aby po uzavřeném příměří přijal jménem jeho syna hold, vykonal ho a sídlil v Moskvě tak dlouho, dokud Vladislav nepřijde osobně. Rusové si to také nechali líbit, přísahali vojevůdci jménem Vladislava a přijali od něho zase přísahu, uvedli ho s 1000 muži do velknížecího sídla, přijali ho se všelijakými nákladnými dary a pohoštěními. Polské vojsko však zůstalo

[1] Vladislav IV. Vasa (1595–1648), syn polského krále Zikmunda III. a polský král v letech 1632–1648. Nároku na moskevský trůn, k němuž byl zvolen roku 1610, se vzdal až polanovským mírem (1634).

venku před městem ležet pokojně a mezi Moskvany a polským táborem bylo velké přátelství, denně se scházeli a obchodovali spolu. Mezitím se Poláci jednotlivě dostávali do města, hledali u měšťanů nocleh, až jich nakonec bylo kolem Kremlu na 6000 mužů, kteří pak Rusy v domech, kostelech i na ulicích notně obtěžovali, takže by si Rusové raději přáli, aby s Poláky nikdy neměli co činit, zvláště proto, že se příchod jejich nového velkoknížete příliš protahoval a věc se jim začala zdát podezřelá.

Moskvané litují volby.

Shromáždili se proto Moskvané 26. ledna roku 1611 na náměstí před Kremlem v počtu několika tisíc mužů a vedli velmi těžké stížnosti na velké násilnosti a nevázanosti vojáků, které museli denně vidět páchat na sobě, na svých dcerách a ženách a zvláště na svých svatých, po nichž stříleli z pistolí. Vydržovat 6000 mužů ve městě stálo denně velké peníze. Byli ve své živnosti zdržováni a vysáti až do krajnosti; nově zvolený velkokníže se také nedostavil, nevěděli, co si mají myslet, takto to déle nemohli vydržet, musejí dbát o své blaho a sáhnout k jiným prostředkům.

Povstání proti Polákům v Moskvě.

Ačkoli se vojevůdce snažil je dobrými slovy uklidnit a na některých provinilcích ze svých dal vykonat přísný trest, nemohlo se tím přece Rusům dostat zadostiučinění. Když se proto Poláci obávali všeobecného povstání, drželi silnou stráž, obsadili všechny ulice a brány a zakázali Rusům ukazovat se na veřejnosti se zbraní. Tím byli Rusové ještě víc rozhořčeni, srocovali se v několik houfů na různých místech města, aby se Poláci museli k odporu rozdělit. Poláci však naproti tomu zapálili město na různých místech, takže Rusové, pokud nechtěli vidět své ženy, děti a co jim jinak bylo milé, jít v kouř, museli běžet zachraňovat.

Moskva celá vyhořela.

Z toho vznikl takový požár a krveprolití, že během dvou dnů bylo velké rozsáhlé město Moskva, kromě Kremlu a kamenných kostelů, celé obráceno v popel, přes dvakrát sto tisíc Moskvanů zahynulo a ostatní byli rozehnáni. Potom byl Kreml, velkoknížecí poklad, kostely a kláštery docela vypleněny a neuvěřitelné jmění ve zlatě, stříbře, perlách, drahokamech a jiných nákladných věcech odvezeno a posláno do Polska. Vojáci prý, jak píše Petreius, ze zpupnosti nabíjeli své ručnice velkými perlami a stříleli do vzduchu. Takovou velkou loupež,

a mezi jiným velmi velký jednorožcův roh, posázený velkými diamanty a jinými nákladnými kameny, Rusové oplakávají ještě dnes.

Čtrnáct dní po tomto nepokoji přitáhl Zachariáš Ljapunov (který spolu se dvěma jinými předtím způsobil, že Šujskij byl svržen a syn polského krále zvolen velknížetem) s několika tisíci muži, které shromáždil v zemi, do Moskvy, oblehl Poláky v Kremlu, kteří byli v potyčce také dosti oslabeni, způsobil jim velkou újmu a dotáhl to tak daleko, že Poláci museli uzavřít dohodu, vydat Kreml a zase táhnout ze země.

Michail Fjodorovič

Michail Fjodorovič se stává velknížetem.

Když byli Rusové znovu pány v zemi, zvolili a korunovali za velknížete Michaila Fjodoroviče, což se stalo roku Kristova 1613. Jeho otec byl Fjodor Nikitič, jeden z rodu tyrana Ivana Vasiljeviče. Když ten opustil manželský stav a dal se do duchovního řádu, byl zvolen patriarchou, přičemž změnil své jméno a nazval se Filaret Nikitič.

Filaret Nikitič.

Syn, jako byl od přírody velmi zbožný a bohabojný, tak prokazoval otci, dokud žil, všechnu čest a synovskou poslušnost. Když měli předstoupit před Jeho carské Veličenstvo vyslanci cizích potentátů, nechal otce se svým duchovenstvem při veřejné audienci sedět po své pravici. Tento patriarcha zemřel roku 1633 krátce před naším příjezdem do Moskvy. Jeho pečeť měla tuto podobu.

Michail Fjodorovič, laskavý panovník.

Velknížě Michail Fjodorovič nalezl zemi při nástupu své vlády ve velkém neklidu, ale brzy mu leželo na srdci uzavřít mír se sousedními potentáty. Vládl mírně a prokazoval se k cizincům i domácím tak vlídně, že každý měl za to, že země proti svému zvyku za mnoho set let neměla tak zbožného pána. Roku Kristova 1645 dne 12. července, když vládl 33 let, odešel ve 49. roce svého věku náhlou smrtí.

Zemřel.

Osm dní nato zemřela i jeho choť, velkokněžna. Ve vládě však po něm nastoupil jeho syn kníže Alexej Michajlovič, který ještě nyní vládne.

Dříve však, než budu pokračovat v popisu vlády tohoto velknížete a dosavadního stavu Rusů, chci vzpomenout nového podvodníka, který

Pečeť patriarchy Filareta

se na konci předešlého a na začátku tohoto nynějšího velkoknížete neostýchal užít stejné lsti jako předešlí falešní Dimitrijové a vydávat se za pravého dědice velkoknížecího stolce.

KAPITOLA DVANÁCTÁ

O falešném Šujském, jinak zvaném Timoška Ankudinov, o jeho původu, počátcích a konci

Falešný Šujskij.

Byl jeden Rus, který se chtěl nazývat Johannes Sinensis (mělo to, jak říkal, po sarmatsku znít Ivan Sujskij čili Šujskij); ten, když kvůli několika zločinům utekl z Moskvy, vydával se v cizích zemích za syna bývalého velkoknížete Vasilije Ivanoviče Šujského, a byl nynějším velkoknížetem Alexejem Michajlovičem s velkými náklady vyhledán, chycen a loni v Moskvě popraven.

A protože se stal v různých zemích známým zčásti osobně, zčásti z pověsti a mnozí, i vysoké hlavy, kteří neznali pravé okolnosti, o něm měli velmi nestejná a podivná mínění, chci krátce vyprávět jeho pravou povahu, jak jsem ji věrohodně obdržel nejen od Rusů, nýbrž i od Němců bydlících v Moskvě, kterým byl dostatečně znám, a zčásti jsem ji sám na něm pozoroval.

Timoška Ankudinov.

Jeho pravé jméno bylo Timoška Ankudinov; narodil se ve městě Vologdě, které leží v krajině téhož jména, z prostých nízkých rodičů; jeho otec byl Děmka čili Dementij Ankudinov, kramář s plátnem tamtéž. A protože otec na něm pozoroval dobré nadání a zvláštní rozum, držel ho pilně ve škole, takže se v krátké době naučil dobře číst a psát pěkným písmem, a dosáhl tak nejvyššího stupně ruské učenosti, nad který se dosud nedostali.

Stává se kostelním služebníkem.

A protože měl vedle toho dobrý hlas ke zpěvu a dovedl úhledně zpívat jejich chrámové zpěvy, oblíbil si ho tehdejší arcibiskup vologodský a velkopermský jménem Nektarij, vzal ho ke svému dvoru a do chrámové služby, kde se choval tak dobře, že mu arcibiskup dal za ženu dceru svého syna (kterého zplodil před duchovním stavem).

Sňatek s vnučkou arcibiskupa.

Tu začal Timoška být pyšný a na některých místech se ve svých listinách nazýval vnukem místodržitele vologodského a velkopermského.

Promrhává ženin majetek.

Stává se kancelářským písařem v Moskvě.

Když však po arcibiskupově smrti promrhal statky své ženy nepořádným životem, odebere se se ženou a dítětem do Moskvy, kde je přijat svým dobrým přítelem z arcibiskupského dvora Ivanem Patrikejevem, ďjakem v kanceláři *Novaja četverť*, a povýšen do této kanceláře na písaře, kde se choval také tak dobře, že protože se v tomto prikazu spravovaly peníze z velknížecích kabaků a krčem, svěřili mu příjmy a vydání do rukou. Přitom se nějaký čas prokazoval věrným, až nakonec našel nevázané tovaryše, oddal se pití a hře, a tu se mu velknížecí peníze začaly lepit na prsty.

Zpronevěřuje peníze, je nepoctivý, hráč a zloděj.

A když viděl, že při nastávajícím vyúčtování (které se u moskevského dvora vždycky přísně vyžaduje, a tak je každý, kdo sedí na účtech, držen ve strachu) mu bude chybět přes 100 rublů, vymyslel všelijaké lsti a úskoky, jak zpronevěřené peníze zase získat. Mezi jiným jde k jednomu písaři téhož prikazu, Vasiliji Grigorjeviči Spilkinovi, který byl jeho kmotrem (což se v Moskvě vysoce cení) a často mu prokázal mnoho dobrého, a říká: do Moskvy přijel přední kupec z Vologdy, jeho dobrý přítel, toho pozval na zítřek k sobě za hosta, a aby mohl svou ženu vystrojit poněkud víc než obvykle a postavit ji s miskou kořalky, jak je zvykem, prosil ho jako svého kmotra a spolehlivého přítele, aby mu půjčil perlový límec a šperky své ženy, že mu je hned nepoškozené přinese zase domů.

Vypůjčí si šperky od kolegy.

Spilkin, netuše nic zlého, mu ochotně vyhověl bez jakéhokoli zajištění, ačkoli hodnota šperků byla přes 1000 tolarů. Timoška však nejen zapomene věci vrátit, nýbrž když mu to Spilkin připomene, zapírá vůbec, že by od něho něco dostal, ať mu to dokáže.

Zapírá a zašantročí je.

Spilkin pohnal Timošku k soudu, a když přesto zapíral, dal ho zavřít. Protože však obžalovanému nemohlo být nic dokázáno, je propuštěn na kauci, mezitím však zpronevěřené peníze přece zase neobstará.

Spálí svou ženu v domě.

Když pak Timošku i jeho vlastní žena, s níž dobře nevycházel, takový zločin vedle zneuctívání chlapců, při němž byl často přistižen, velmi vyčítala, a Timoška se obával, že se žena nakonec vyzpovídá a pravda a jeho zlovolnost vyjdou najevo, předsevzal si, aby to zakryl, ještě větší darebáctví: vezme a odvede svého synáčka k jednomu ze svých dobrých přátel, Ivanu Peskovovi v Rozbojném prikazu, jde potom v noci do svého domu, který byl na Tverské nedaleko dvora švédského rezidenta, zamkne svou ženu v jizbě, založí oheň a spálí vlastní dům i se ženou v něm, uteče a odebere se do Polska, takže se dlouho nevědělo, zda je ještě živ, nebo zda také uhořel. Stalo se to na podzim roku 1643.

Utíká do Polska.

Utíká k Chmelnickému.

Když o dva roky později přišli do Polska moskevští vyslanci a vešlo ve známost, že se tam takový Rus zdržuje, Timoška však tušil, že by se po něm mohlo pátrat, odebral se roku 1646 odtamtud ke kozáckému hejtmanovi Chmelnickému[1], u něhož si stěžoval, jako by musel být pronásledován proto, že je z velknížecího rodu, a uhlazenými slovy se u něho učinil milým a příjemným, takže byl dobře držen. Když o dva roky později byl k Chmelnickému v jiné věci vyslán i carský *poslannik* jménem Jakov Kozlov a Timošku tam zastihl a poznal, napomínal ho dobrými slovy, aby skončil s potulkami a zase se dostavil do Moskvy, že prohřešek s velknížecími penězi mu může být snadno odpuštěn na přímluvu dobrých přátel. Tehdy se totiž ještě nevědělo, že se vydával za syna velknížete Šujského. On však tomuto smíru nevěřil, a protože ho jeho zlé svědomí stále hnalo, ztratí se i odtamtud a uteče roku 1648 do Turecka, dá se obřezat a přijme mohamedánskou víru.

Utíká k Turkům, dá se obřezat.

A protože tam také kvůli spáchanému smilnému kousku mu chtěli jít po krku, utekl tajně a odebral se do Itálie do Říma, kde přijal římskokatolickou víru.

[1] Bohdan Chmelnický (asi 1595–1657), hejtman záporožských kozáků, vůdce povstání proti Polsku (od 1648); roku 1654 přijal svrchovanost moskevského cara.

Zase utíká.

V Sedmihradsku u knížete Rákócziho.

Odtamtud se odebere do Rakouska do Vídně a potom roku 1650 do Transylvánie čili Sedmihradska k knížeti Rákóczimu, který ho přijal, a protože uvěřil jeho lstivému předstírání, měl s ním velký soucit a na jeho naléhavé prosby ho nechal jít s doporučením k jiným potentátům; odtamtud se odebral do Švédska, kde mu tehdy vládnoucí královna Kristina[1] pro doporučující list knížete Rákócziho prokázala všechnu milost a s dobrým darem ho zase propustila. Mezitím ruští kupci, kteří se zdržovali ve Stockholmu, oznámili do Moskvy, že do Stockholmu přišel takový člověk.

Ve Švédsku.

Jeho carské Veličenstvo hned posílá k Jejímu královskému Veličenstvu švédskému písaře Kozlova s listem tohoto obsahu: že Jeho carské Veličenstvo zvědělo, že se ve Stockholmu má nacházet Rus, který se k nejvyšší újmě Jeho carského Veličenstva vydává za vlastního syna cara Vasilije Ivanoviče Šujského (který přece nezanechal vůbec žádné mužské dědice) a nazývá se Johannes Sinensis; chtějí, aby pro sousedské přátelství byl ten falešný Šujskij vydán tomuto jejich vyslanci.

V Livonsku.

Domnělý Šujskij však byl dřív, než posel přijel, zase pryč a do Livonska. Jeho zanechaný služebník Koška (Konstantin) je tam však zajat a s mnoha řetězy svázaný odvezen do Moskvy. Timoška je v Revalu sice na zatykač Jejího královského Veličenstva švédského vzat do vazby, ale vyvázl a utekl. Mezitím byli Timoškova matka, jiní příbuzní a ti, kdo byli dobrými přáteli uprchlíka, z pouhého podezření ze spiknutí uvězněni, mučeni a někteří přitom přišli o život.

V Míšni.

Když Timoška přišel z Livonska, byl v Brabantsku a, jak sám píše, u arcivévody Leopolda. Odtamtud přišel do Lipska a Wittenbergu s jedním Polákem jménem Stefan Lipowski, kde přijal augsburské vyznání a přijímal svátost, jak dosvědčuje jeho vlastní vyznání napsané latinsky, stvrzené vlastní rukou a pečetí, které se ještě nyní nachází na této univerzitě.

---

[1] Kristina (1626–1689), švédská královna (1632–1654, do roku 1644 za poručnické vlády); roku 1654 se vzdala trůnu a přestoupila ke katolictví.

V Holštýnsku.

Nakonec přišel i do Holštýnska a dostal se do Neustadtu, kde ho ruský kupec Petr Miklaf z Novgorodu, který byl také vyslán s carskými zatykači k německým knížatům a potentátům, dopadl a dal vzít do vazby; odtamtud byl na náležitou žádost téhož Rusa a předního kupce z Lübecku dopraven na knížecí sídlo Gottorf a držen tam tak dlouho, dokud kvůli tomu nepřišly zvláštní listy a poslové od Jeho carského Veličenstva k Jeho knížecí Jasnosti šlesvicko-holštýnské.

Jeho carské Veličenstvo totiž kvůli tomuto Timoškovi posílalo různé vyslance a posly sem a tam k evropským králům, knížatům a panstvím a vymohlo zatykače, aby uprchlík nebyl nikde v bezpečí, nýbrž byl chycen, kdekoli ho zastihnou. Jakmile se Jeho carské Veličenstvo skrze *poslannika* vyslaného kvůli tomu do Švédska dozvědělo, že byl Timoška v Holštýnsku v Neustadtu zadržen, poslalo hned k Jeho knížecí Jasnosti dva posly po sobě s listy jednoho obsahu, podle německého překladu takto:

List Jeho carského Veličenstva v Moskvě Jeho knížecí Jasnosti šlesvicko-holštýnské

Z milosti Boha všemohoucího, ve všem všechno působícího a dobrými útěchami všechny národy chránícího, jehož jest v Nejsvětější Trojici slavné a v jednotě chvályhodné, našeho Boha, milosti, správou, mocí, působením a dobrou vůlí od Boha vyvolení, držíce žezlo pravé křesťanské víry ve svých rukou, abychom opatrovali a udržovali velkou Ruskou říši a chránili jiná rozmnožená nebo nově nabytá panství, s Boží pomocí v míru bez zmatku na věky. My, veliký panovník, car a velkokníže Alexej Michajlovič, vší Rusi atd. (spolu s obvyklým celým titulem), velmocnému Fridrichovi, dědici Norska, vévodovi šlesvickému, holštýnskému, stormarnskému a ditmarskému, hraběti oldenburskému a delmenhorstskému, náš přátelský pozdrav.

V uplynulém roce 1644 (podle moskevského kalendáře 7152) okradli poklad našeho carského Veličenstva jistý Timoška Ankudinov a Koška Koničov, kteří uprchli před trestem smrti ze země našeho carského panství do Konstantinopole a tam se stali mohamedány. A když i tam spáchali zlo a stejně tak uprchli před trestem smrti, přišli do Polska a Litvy a v panstvích vyvolávali vzpouru a byli u záporožského vojska kozáků u generála Bohdana Chmelnického, který měl oba jmenované

naše zloděje a zrádce na rozkaz velikého pána Jana Kazimíra, našeho bratra, krále polského, zajmout a vydat těm, kdo k němu byli kvůli tomu vypraveni, totiž královskému dvořanovi Jermolickému a našemu dvořanovi Petru Protasjevovi, o čemž týž Chmelnický také psal našemu carskému Veličenstvu. Ale ti zloději a naši zrádci utekli do Říma a přijali tam latinskou víru, potom cestovali jinými panstvími a vyvolávali mezi nimi vzpoury, také změnili svá jména tak, že se jeden jako Timoška nazval Šujskij a na některých místech Sinensis, Koška však se vydával za jeho služebníka; oba se ukázali ve švédském království, kde je poznali naši kupci z Novgorodu a jiných měst, a když je chytili, byl Timoška zatčen generálem v Revalu a Koška generálem v Narvě, kteří oba generálové však bez rozkazu veliké královny švédské nám nechtěli oba zrádce vydat. Tehdy jsme napsali veliké královně skrze našeho dvořana N. N., aby ráčila rozkázat, aby nám oba jmenovaní naši zrádci byli vydáni, k čemuž veliká královna švédská svolila a generálovi v Revalu svým listem přikázala, aby oba naši zrádci byli vydáni našemu dvořanovi, až týž přijede ze Stockholmu do Revalu. Když však náš dvořan přišel ze Stockholmu do Revalu, byl vydán jen jeden zrádce, Koška. Druhý však, jménem Timoška, utekl z vazby, a dokud náš dvořan v Revalu setrval, nemohl být nikde nalezen; ten však byl po čase (v Holštýnsku) v Neustadtu zajat a vsazen do vězení. Proto jsme poslali k Vaší Lásce s listem našeho carského Veličenstva *poslannika* Vasilije Spilkina s několika našimi poddanými, abyste ráčili rozkázat tohoto našeho zrádce jemu vydat a k nám odeslat. (Až sem byl první list z 31. října roku Kristova 1652 a druhý z 5. ledna 1653 slovo od slova stejný. V posledním však s tímto dodatkem.) Ale v uplynulém roce, v prosinci, k nám přišel Petr Miklaf z Novgorodu a přinesl našemu carskému Veličenstvu od vašich rad doklad, že s Johannem von Gorenem z Lübecku zajal tohoto zrádce našeho Veličenstva ve vašem městě Neustadtu, a přednesli vám svou žalobu a podali zprávu o jeho zlodějství; proto jste rozkázali dopravit ho z vašeho knížecího města Neustadtu na Gottorf a opatrovat ve silném vězení. Proto k vám posíláme s tímto listem našeho carského Veličenstva téhož Petra Miklafa, abyste ráčili podle prvního i nynějšího našeho listu rozkázat vydat našemu *poslanniku* Spilkinovi a Petru Miklafovi a jiným našim poddaným jmenovaného zajatce a našeho zrádce a skrze ně ho k nám odeslat, aby zrádce neutekl a snad dále nezpůsobil nepokoj a vzpouru.

Za to vám zase naše carské Veličenstvo prokáže všechnu ochotu, kde se k tomu naskytne příležitost.

Zloděj a zrádce našeho carského Veličenstva jménem Timoška je velmi nízkého rodu, syn hrubého kramáře s plátnem, který se jmenuje Děmka Ankudinov, z předměstí Vologdy, jeho matka Solmanidka; jeho syn Sereška, který je ještě živ; týž Timoška sloužil v Moskvě v kanceláři *Novaja četverť* a okradl naši pokladnu; svou ženu zavraždil a spálil v jejím domě, čímž shořely i domy mnoha jiných lidí a mnoha našim poddaným vznikla škoda. Proto byl odsouzen k smrti a utekl až do této přítomné doby a v mnoha zemích vzbudil nepokoj. Dáno v našem carském sídle Moskvě 5. ledna od stvoření světa 7161 (od narození Kristova 1653).

Třetí a poslední list, který kvůli tomu přišel Jeho knížecí Jasnosti, byl doručen 17. října téhož roku, načež byl zajatec vydán Rusům.

Timoška přiveden k vyslanci Spilkinovi.

Jeden z vyslanců, kteří ty listy přinesli a přišli si pro zajatce, byl, jak je patrné z listu a už bylo řečeno, Grigorij Spilkin[1], bývalý Timoškův kolega a písař v kanceláři *Novaja četverť*, kterého Timoška ošidil o šperky jeho ženy. Když mu bylo jednou dovoleno zajatce vidět a v přítomnosti několika předních dvořanů s ním mluvit, přistoupil Timoška vážnou chůzí, nechtěl zprvu Spilkina znát, stavěl se, jako by ho nikdy neviděl, nechtěl s ním ani mluvit rusky, nýbrž žádal to činit sarmatským (polským) jazykem (který Spilkin ne zcela ovládal). A když se Spilkin zeptal, zda není Timoška Ankudinov, který okradl poklad velkoknížete a spáchal jiné zločiny, odpověděl: snad je takový pták jménem Timoška Ankudinov, který okradl poklad velkoknížete (neříkají tu ovšem okrást poklad velkoknížete tak, že by se vloupal do pokladnice, nýbrž že zpronevěřil peníze, které měly být uloženy do pokladu nebo k pokladu patřily), to se ho však netýká; jeho jméno je Johannes Sinensis, po sarmatsku Šujskij; tehdy ještě nechtěl říci, že je synem bývalého velkoknížete Vasilije Ivanoviče Šujského. Když mu však Spilkin dále domlouval a připomínal mu jeho starý život, začal se mu posmívat a hanět ho: nemůže ho uznat za vyslance, je kramář se špendlíky, jak s sebou nese i jeho jméno.

[1] Autor uvádí Spilkina jednou jako Vasilije Grigorjeviče, zde jako Grigorije.

Timoškův posměch Spilkinovi.

Za koho se Timoška vydával.

Když však byl Timoška jindy na vlastní žádost pánem dvorním kancléřem a radami tázán na některé body, totiž jakého původu a rodu je, zda je tomuto velkoknížeti nějak příbuzný, proč ho velkokníže pronásleduje a čím by mu mohl škodit, odpověděl zčásti ústně, zčásti potom zvláštním spisem, jak zní jeho vlastní slova: Slyšelo se přece, že jsem Johannes Sinensis, *Sarmatica lingua* Jan Šujskij, ve svatém křtu nazvaný Timotheus, syn Basilia Domitiana Šujského, který má jméno od města Šuja ležícího v Moskvě, *ex familia nationis Moschoviticae* [z rodu moskevského národa] pocházející; zrozený a vychovaný *in parte quadam regni Poloniae, provincia Novogardka Severskhio* [v jisté části Polského království, v provincii Novgorod Severský], usedlý v Ukrajině Severské, na svých vlastních statcích ve Velkých Mhorech, blízko moskevských hranic. Tento velkokníže není se mnou nijak spřízněn, neboť jeho otec byl jen ze šlechtického, můj otec však z knížecího rodu; a protože se to tomuto velknížeti dostalo ve známost, pronásledoval mě. Chán tatarský, který nyní válčí proti polské koruně, mě podněcoval, abych nepřátelsky napadl moskevskou zemi, což, protože ji moji staří předkové nazývali svou *patria* [vlastí], jsem z lásky k ní nechtěl zkoušet, totiž čelit násilí násilím. Mohl jsem velknížeti poslat do země sto tisíc šavlí, ale Bůh mě toho uchovej atd. To dal najevo i v listu patriarchovi. Když totiž první moskevský *poslannik*, který přišel ze Švédska, k němu šel, stavěl se k němu důvěrně a radil mu: ať se jen obrátí s prosbou k patriarchovi, který u velknížete mnoho zmůže; ten by ho svou přímluvou snadno uvedl zase v milost; i on chce přitom udělat to nejlepší.

Timoškův list patriarchovi.

Šujskij, který slovům tohoto Rusa trochu důvěřoval, mu dal zapečetěný list patriarchovi, v němž mezi jiným stálo: že se narodil jako Rus a byl pokřtěn Timotheus (od něhož je slovo Timoška zdrobnělina), byl tedy sveden, že chtěl poslat do země třikrát sto tisíc šavlí, ale v noci se mu zjevil anděl, který ho od toho odvrátil, aby to proti své vlasti a náboženství nedělal. Proto šel do sebe a chtěl se zase v míru obrátit domů, mohl se také nedávno v Neustadtu dostat na svobodu, ale nechtěl, aby se mohl dostavit a s vyslanci táhnout zpět do Moskvy. Když však tento *poslannik* list rozlomil a v mé přítomnosti mu ho přečetl, zapíral Timoška svou ruku, říkal: nic o tom neví, ukazoval jiný druh písma, hubil

a hanobil *poslannika*, takže mu ten z netrpělivosti hodil list do obličeje a plivl na něj. Timoška hned roztrhal list na malé kousky.

Nestálý v řeči.

Svými nestálými a vrtkavými řečmi a spisy dával dost najevo, že jeho tvrzení stojí na vratkých nohou. Někdy říkal, že je Rus a syn velkoknížete Vasilije Ivanoviče; ale v podaném spisu nazývá svého otce Basilius Domitianus. Je však známo, že žádný ze tří bratří Šujských (neboť tehdy jich už v Rusku víc nebylo) se tak nejmenoval. Brzy zapíral, že je Rus, a píše ve vícekrát zmíněném spisu: Mohu vyzkoušet a zřejmě dokázat, ačkoli nyní se má osoba nevýslovným trápením proměnila ve slabost, že ani z řeči, ani z mravů, ba ani ze svého postavení nemohu být poznán za Moskvana. Nenechával si totiž růst vousy široko jako jiní Rusové.

Znal několik jazyků.

Na svých dlouhých cestách se dosti naučil několika jazykům, totiž latině, italštině, turečtině a němčině, takže v každém dovedl dát najevo své mínění; dovedl také psát ruské písmo různými způsoby ruky, které často měnil ke svému prospěchu. Listy, které kvůli němu přišly od Jeho carského Veličenstva Jeho knížecí Jasnosti, chtěl také učinit podezřelými, velmi se snažil v podaném spisu nás přesvědčit, že listy jsou smyšlené a falešné, protože je nepodepsalo ani Jeho carské Veličenstvo, ani žádný velký pán. Neboť je prý Bohu i lidem známo (jak zní jeho slova), že každý zapečetěný list, jako i tento, nemající vlastnoruční podpis, nemůže platit.

Car nic nepodepisuje.

Timoška si však představoval, že neznáme zvyklosti ruské kanceláře. Žádné carské dopisy ani listy jiným potentátům, ba ani smlouvy, nepodepisuje car sám, musejí se spokojit s vytištěnou velkou pečetí. Bojaři a říšští radové však, kterými byla věc projednána, obvykle podepisují zvláštní listinu sepsanou o smlouvě a stvrzují ji svými pečetěmi, což musí platit stejně, jako kdyby to podepsalo samo Jeho carské Veličenstvo. Když však Timoška viděl, že jeho lest a podvod byly prohlédnuty a že se nemůže vymluvit, nýbrž bude nakonec vydán Rusům, pokusil se ze zoufalství vzít si život.

Timoška si chce zlomit vaz.

Když totiž na cestě do Travemünde, kde se měl nalodit, přijel k Neustadtu, vrhl se úmyslně z vozu po hlavě a válel se pod kola v mínění,

že tak udělá konec; protože to však bylo v písku a vůz hned zastavil, byl bez zranění zase posazen na vůz a pečlivěji střežen. Prý potom i na cestě do Moskvy pomýšlel všelijakými prostředky pomoci si od života, ty mu však, protože se to postřehlo, byly pilným dozorem odňaty. Jinak byl stále vesel, až když přišel do Novgorodu, začal být smutný a od Novgorodu až do Moskvy nechtěl jíst ani pít.

Odveden na mučidla.

Jakmile s ním přijeli do Moskvy, spěchalo se s ním hned na mučidla. Choval se však při mučení i při svém konci tak vzdorně, že se dalo usuzovat, že to dělá proto, že chtěl být buď pokládán za šílence, nebo, protože postřehl, že ho to bude stát život, ať pravdu vyzná, či ne, raději ze zoufalství pokračovat v započatém a vedeném bludu a zlovolnosti, aby tak mohl svou stálou řečí posílit myšlenky, které o sobě lstí vštípil cizím pánům.

Jak se Timoška choval na mučidlech.

Svědomí přitom dbal tak málo, jako kdysi při přijímání tolika náboženství, a možná si myslel: Raději do pekla vběhnout než vejít.

Když měl být totiž na mučidlech v přítomnosti k tomu určených nejpřednějších říšských rad na některé body tázán a vyslýchán, řekl: nepovažuje nikoho kromě velkého pána a bojara Nikity Ivanoviče Romanova za dost dobrého, aby s ním mluvil.

S. 190.

(Ten mu byl totiž pro svou statečnost a vlídnost dlouho známý.) Museli tedy dva z bojarů dojít k Nikitovi a prosit ho, aby přišel.

Nechce pít z dřevěných misek.

Mezitím chtěl Timoška pít, a když mu přinesli dřevěnou misku s kvasem čili řídkým pivem, nechtěl ani řídké pivo, ani pít z dřevěné misky, nýbrž ať mu dají ze stříbra doušek medoviny. Když mu ji podali, přiložil ji sice k ústům, ale vypil málo. Když pak pan Nikita se dvěma jinými bojary k němu vešel, poklonil se mu sice pokorně, přece však tvrdošíjně trval na tom, že je syn cara Vasilije Ivanoviče Šujského. Bylo mu však vyloženo a dokázáno, že je syn Děmentije Ankudinova, který byl ve Vologdě prostým kramářem s plátnem, a ne z velkoknížecího rodu Šujských.

S. 233.

Někdejší velkokníže Vasilij Ivanovič Šujskij totiž neměl vůbec žádné děti, nýbrž dva bratry, knížete Dimitrije Ivanoviče a Ivana Ivanoviče

Šujského, kteří také nezanechali mužské dědice. Tito tři bratři byli spolu s tehdejším patriarchou Filaretem Nikitičem posláni zajatí do Polska, jak bylo ukázáno výše. Dva starší bratři zemřeli v Polsku, třetí však, Ivan Ivanovič, byl s patriarchou propuštěn, přišel do Moskvy a zemřel teprve před málo lety za vlády tohoto velkoknížete. Jinak byl z tohoto rodu ještě jeden, totiž bratr jejich otce, kníže Vasilij Fjodorovič, který měl jen jednoho syna, knížete Michaila Vasiljeviče Šujského-Skopina; ten však zemřel v době, kdy švédský polní vůdce dobyl Velký Novgorod, a to také bez dědiců; takže tento Timoška se nemohl narodit ze Šujských.

Nechce znát svou matku.

Postavili mu při mučení i jeho vlastní matku, která je dnes jeptiškou a s uplakanýma očima naříkala nad jeho neštěstím, a když ho napomínala, aby upustil od svého bláznovství, vyznal pravdu a prosil cara o milost, díval se na ni sice zarmouceně, ale přece ji nechtěl znát. Postavili mu i písaře Ivana Peskova, jemuž před svým odjezdem svěřil svého syna, a spolu s písařem i syna. Peskov Timoškovi tvrdě domlouval: „Dost dlouho sis pomáhal lží a podvody a způsobil jsi Jeho carskému Veličenstvu nejvyšší nemilost a velké hoře. Pomysli nyní na Boha a vyznej pravdu! A není to snad tvůj syn, kterého jsi mi svěřil?“ Je však třeba vědět, že tohoto syna nezplodil se svou manželkou, nýbrž se svou děvečkou. Timoška se na oba podíval, Peskova pozdravil a dál nechtěl promluvit ani slovo.

Ani syna, ani jiné známé.

Ačkoli mu předvedli mnoho různých jiných jeho dřívějších dobrých známých a přátel, kteří s ním byli zároveň písaři a napomínali ho, aby vyznal pravdu, odpovídal přece na všechno, protože byl dostatečně usvědčen, tichým mlčením. Prohlédli ho také a shledali, že byl obřezán.

Byl obřezán.

Byl tedy sveden z mučidel a druhého ráno zase k nim přiveden a ještě na některé body tázán. On však na nic nechtěl odpovědět. Tu byl od mučení odveden na velké tržiště před Kremlem, byly mu přečteny jeho zločiny a vynesen rozsudek, že má být rozčtvrcen. Hned ho svlékli, položili a sekyrou mu nejprve usekli pravou ruku pod loktem, potom levou nohu pod kolenem, potom levou ruku a pravou nohu, a hned nato hlavu; všechno snesl stejně bez citu.

Falešný Šujskij popraven.

Kusy byly napíchnuty na 5 vztyčených kůlů a zůstaly stát do druhého dne, trup však zůstal ležet na zemi mezi kůly a v noci ho sežrali psi. Druhého rána katovi pacholci sesbírali zbylé kosti trupu, ostatní kusy i s kůly položili na saně a hodili za městem do mrchoviště.

Koškův trest.

Jeho bývalému služebníku Koškovi, který se musel na popravu svého pána dívat, byl sice, protože všechno ochotně vyznal, darován život, přece však, protože se proti Jeho carskému Veličenstvu dopustil křivé přísahy, byl vynesen rozsudek, že mu mají být useknuty tři přední prsty pravé ruky. Protože však jejich víra jako hlavní kus vyžaduje, aby se pravou rukou křižovali a žehnali, byl na dobrozdání patriarchy omilostněn tak, že trest musel být vykonán na levé ruce. Potom byl poslán do jednoho města na Sibiři a byla mu zajištěna obživa na doživotí.

Polský vyslanec se musí dívat.

Téhož dne a hodiny, kdy se tato exekuce konala, byl polský malý vyslanec čili *poslannik*, který krátce předtím přijel do Moskvy, veden k audienci a úmyslně přes popraviště, aby viděl a podal zprávu, že tento falešný Šujskij, který se nějaký čas zdržoval v Polsku, byl popraven. To je tedy pravá povaha falešného Šujského a jak vzal svůj konec.

KAPITOLA TŘINÁCTÁ

O korunovaci nynějšího velkoknížete Alexeje Michajloviče a o korunovaci vůbec

Alexej Michajlovič velkoknížetem. Natus est 1630, 17. Martii *[narozen 17. března 1630].*

Když roku Kristova 1645 dne 12. července, jak řečeno výše, zemřel velkokníže vší Rusi Michail Fjodorovič, byl hned druhý den, totiž 13. července, jeho syn Alexej Michajlovič v 16. roce svého věku pozdraven jako car a velkokníže vší Rusi a ještě téhož dne jednomyslným hlasem všech bojarů, velkých pánů a celé obce korunován a byl mu složen hold.

Protože tato korunovace musela být z pilného podnětu pana Borise Ivanoviče Morozova[1] jako bývalého hofmistra a vychovatele mladého pána z jistých příčin vykonána co nejrychleji, nemohli se dostavit všichni v zemi, kdo se jinak korunovace obvykle účastní.

Korunovace velkoknížat.

Korunovace moskevských velkoknížat, má-li se vykonat obvyklým způsobem, se však koná takto: do Moskvy se povolají všichni metropolité, arcibiskupové a jiní biskupové a opati, *kňazové*, vojevodové a úředníci, jakož i nejpřednější kupci z celého Ruska a ze všech provincií podrobených velkoknížecímu panství.

A když má korunovace začít, jde patriarcha s metropolity a jiným duchovenstvem do velkého kremelského chrámu. Za nimi následuje nový velkokníže s říšskými radami, bojary a úředníky.

V kostele je postaveno vyvýšené jeviště o třech stupních, pokryté nákladnými tapetami; na něm stojí tři stolce pokryté zlatohlavem; jeden je pro nového velkoknížete, druhý pro patriarchu a na třetím leží čepice posázená nákladnými drahokamy a velkými perlami a nahoře se střapcem, na němž visí zlatá korunka posázená diamanty. Vedle této čepice leží i nákladná suknice ze zlatohlavu, kolem dokola posázená perlami a drahokamy a podšitá velmi černými soboly. Tuto suknici prý, jak říkají,

[1] Boris Ivanovič Morozov (1590–1661), bojar, jeden z nejbohatších mužů Ruska, vychovatel cara Alexeje Michajloviče a v prvních letech jeho vlády její faktický vůdce.

dostal jeden velkokníže jménem Dimitrij Monomach z Kaffy v tatarské válce a ustanovil ji ke korunovaci velkoknížat.

Když car s bojary vstoupí do kostela, začnou kněží zpívat. Nato patriarcha čte modlitbu, vzývá Boha, svatého Mikuláše a jiné svaté, aby byli této korunovaci přítomni. Potom vystoupí nejpřednější říšský rada se zvoleným velkoknížetem, osloví patriarchu a dá mu najevo, že ho přijali jako nejbližšího dědice stolce Ruské říše a chtějí, aby ho požehnal a korunoval. Nato patriarcha vezme kandidáta nahoru, posadí ho na stolec a drží mu na čele zlatý křížek posázený nákladnými drahokamy a žehná mu; potom jeden z metropolitů čte tuto modlitbu, jak ji Petreius zaznamenal ve své ruské kronice:

Modlitba při požehnání.

Pane, Bože náš, Králi nade všemi králi, který jsi skrze svého proroka Samuele vyvolil svého služebníka Davida a pomazal ho za krále nad svým lidem Izraelem, vyslyš nyní naši modlitbu, kterou nehodní před tebe přinášíme, a shlédni ze svaté výše na tohoto svého věrného služebníka, který zde sedí na stolci a kterého jsi povýšil za krále nad svým lidem, jejž jsi vykoupil krví svého svatého Syna; pomaž ho olejem radosti, chraň ho svou mocí, vlož na jeho hlavu korunu zdobenou drahokamy, propůjč mu dlouhý život a dej mu do ruky královské žezlo, posaď ho na stolec spravedlnosti a podrob mu všechny barbarské jazyky; ať je jeho srdce a mysl vždy stálé ve tvé bázni, aby byl po celý život poslušen tvých přikázání; ať jsou od něho daleko všechna kacířství a bludy, poučuj ho, aby chránil a zachovával všechno, co svatá řecká církev přikazuje a chce mít. Suď ty svůj lid ve spravedlnosti, prokaž chudým milost, aby mohli dojít k věčnému životu. Tuto modlitbu uzavírá patriarcha jasným hlasem: **Tvé je království, moc i sláva, a buď s tebou Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch svatý.**

Po této modlitbě musejí dva biskupové sejmout suknici a čepici ze stolce a držet je, a patriarcha přikáže bojarovi, který s ním vystoupil, obléci velkoknížeti suknici. Opět nad ním pronese požehnání. Potom sám dá čepici s korunou bojarovi, přikáže mu ji nasadit velkoknížeti a říká: Ve jménu Boha Otce, Boha Syna a Boha Ducha svatého, a žehná mu potřetí. Nato patriarcha volá všechny duchovní, kteří jsou v kostele,

aby každý přistoupil a požehnal velkoknížeti rukou. Když se to stane, posadí se patriarcha a velkokníže na stolce, brzy však zase vstanou.

Zpívají litanii.

Potom začnou kněží zpívat litanii: *Gospodi pomiluj*, Pane, smiluj se nad námi, a ve třetím slově vždy jmenují velkoknížete. Potom se zase posadí a jeden z metropolitů jde k oltáři a říká hlasitě: Bůh zachovej našeho cara a velkoknížete vší Rusi, kterého nám Bůh milý dal, v dobrém zdraví a dlouhém životě; toto přání opakují ostatní popové a velcí páni, všichni, kdo stojí v kostele i mimo něj, a strhne se velký jásot. Nato všichni velcí páni bijí čelem před Jeho carským Veličenstvem a líbají jeho ruce. Potom předstoupí patriarcha sám před velkoknížete a pronese k němu napomenutí tohoto obsahu: protože nyní z Boží prozřetelnosti byl od říšských, světských i duchovních stavů ustanoven a korunován velkoknížetem vší Rusi a byla mu svěřena důležitá vláda zemí, ať přitom miluje Boha, žije podle jeho zákonů a podle nich vykonává spravedlnost a pomáhá chránit a šířit pravé řecké náboženství.

Nato přijme znovu požehnání a jde do protějšího chrámu, nazvaného Michaela archanděla. Mezitím se mezi lid hází peníze. V kostele se znovu zpívá litanie. Odtamtud jde velkokníže do chrámu svatého Mikuláše a potom v doprovodu říšských rad do velkého sálu, kde jsou duchovní i světští páni co nejnákladněji hoštěni, a přitom se tak opijí, že mnozí ani nevědí, jak se dostali domů.

Titul nynějšího velkoknížete.

Titul, který Rusové nyní přisuzují svému velkoknížeti, je zařízen takto:

Velikému panovníku, carovi a velkoknížeti Alexeji Michajlovičovi, celé, Velké i Malé Rusi samovládci, moskevskému, kyjevskému, vladimirskému, novgorodskému, carovi kazaňskému, carovi astrachaňskému, carovi sibiřskému, pánu pskovskému a velkoknížeti tverskému, jugorskému, permskému, vjatskému, bulharskému atd., pánu a velkoknížeti Novgorodu Dolní země, černigovskému, rjazaňskému, rostovskému, jaroslavskému, bělozerskému, udorskému, obdorskému, kondinskému a vládci celé severní strany, a pánu iverské země, kartlinských a gruzínských carů a kabardinské země, čerkeských a horských knížat a mnoha jiných východních, západních a severních panství a zemí

***otčičskému*, *dědičskému* (to jest od mnoha předků) a dědici, i pánu a vládci.**

KAPITOLA ČTRNÁCTÁ

O příjmech a vydáních velkoknížete; o tom, jak drží tabuli; o osobních lékařích a tlumočnících

Velké příjmy cara.

Tyto nyní zmíněné, v titulu obsažené a jiné země, provincie a města přinášejí ročně do pokladny Jeho carského Veličenstva mnoho, což se odhaduje na několik milionů, a to daněmi, poplatky, cly, krčmami, obchody a statky.

Z daní.

Ačkoli poddaní Jeho carského Veličenstva řádně nedávají velké daně, přece množství zemí a národů přináší mnoho. Když se však má vést válka, musejí měšťané, kupci a obchodníci zvlášť dávat těžké příspěvky. Za předešlého velkoknížete, když se měla vést válka před Smolenskem, museli odevzdat *pjatinu*, to jest pátý groš svého jmění. Tento car však vzal jen desátý. Bojaři a velcí páni musejí podle toho, kolik mají statků, držet ve válce jistý počet jezdců. Šlechtici však musejí obecně se svými služebníky sami do pole. Také kláštery musejí podle toho, kolik mají vesnic a sedláků, postavit a vydržovat jistý počet vojáků.

Z cel.

Cla, která přijímá z hranic a nejpřednějších obchodních měst, přinášejí také mnoho. Od jednoho předního německého kupce v Moskvě nám bylo sděleno, že přední obchodní město Archangelsk jednou za rok vyneslo neuvěřitelnou sumu peněz, totiž třikrát sto tisíc rublů, což je 600 000 tolarů.[1]

---

[1] V předloze „sechs Tonnen Goldes“. „Tuna zlata“ (něm. *Tonne Goldes*) nebyla jednotka váhy, nýbrž starší německá počítací jednotka, kterou užívali zvláště zámožní kupci pro velké sumy: 1 tuna zlata = 100 000 (říšských) tolarů. Slovo *Tonne* tu má původní význam sud, bečka – představa „sudu plného zlata“. Říšský tolar obsahoval podle říšského mincovního řádu z r. 1566 25,98 g ryzího stříbra (hrubá hmotnost 29,23 g); 600 000 tolarů tak odpovídá přibližně 15,6 t stříbra, a při tehdejším poměru ceny zlata ke stří-

Z krčem.

Krčmy, šenky, kabaky čili *kružečnyje dvory*, jak se jim nyní říká, přinášejí velkoknížeti, protože je nyní v celé zemi má sám a Rusové jsou nadmíru oddáni pití kořalky, nesmírně mnoho peněz. Dříve měli bojaři a velcí páni také na různých místech své krčmy, které stejně jako velkokníže pronajímali jistým osobám; protože však bojaři lidem tak vyhnali nájem, že mnozí přitom museli přijít na mizinu, je nyní nařízeno, že žádný bojar ani velký pán si nesmí ponechat žádný kabak, nýbrž velkokníže je všechny zabral a v každém městě ustanovil jeden dům, odkud se bere kořalka, medovina a pivo, a peníze se odvádějí jen do pokladny Jeho carského Veličenstva.

Car má sám všechny krčmy.

V Novgorodě byly vždy tři kabaky, z nichž každý dával ročně 2000 rublů, dohromady 12 tisíc říšských tolarů, a při tomto novém pořádku to dělá ještě víc. Takových domů se nyní, ačkoli nevynášejí všechny tolik, napočítá v zemích na tisíc.

Z obchodu.

Mnoho mu vynášejí také soboli a jiné kožešiny, které přicházejí ze severních zemí, s nimiž a s jiným zbožím provozuje silný obchod v zemi i mimo ni; užívá k tomu jistých osob, jimž svěřuje zboží, také velké sumy hotových peněz, a posílá je s tím do sousedních zemí, zvláště do Persie a Turecka, a dává jimi obchodovat ve prospěch své pokladnice.

Savelij, ruský kupec.

Takového velknížecího makléře čili obchodníka jménem Savelij, který byl vyslán se 4000 tolary, jsme zastihli v Persii. Protože však svou hřivnu dobře neuložil, nýbrž za tři roky, co byl pryč, všechno promrhal, dal velkokníže svému *poslanniku* Alexeji Savinoviči Romančukovovi, kterého s námi poslal do Persie, rozkaz přivést toho nevěrného kupce v řetězech s sebou zpět. Vyslanec ho sice zastihl v Šamachi v Médii, protože však tehdy právě zemřel tlumočník *poslannika*, použil ho místo něho, nedal na sobě znát nic ze svého rozkazu, stavěl se k němu vždy přátelsky, vzal ho s sebou k perskému králi v mínění vylákat ho dobrými slovy až k hranici. Savelij však postřehl ten kousek, a když se vyslanec chtěl vydat na zpáteční cestu, utekl v Isfahánu do *alakapi* čili

---

bru asi 1 : 14–15 zhruba 1,05–1,1 t zlata (jedna „tuna zlata“ ≈ 2,6 t stříbra ≈ 175–185 kg zlata). Jde o orientační hodnoty.

azylu, dal se obřezat, odebral se pod mohamedánskou ochranu a zůstal v Persii.

Stane se z něho darebák.

S. 155.

Car má také tu a tam skvělé statky, které pronajímá, a vybírá z nich velké peníze, jako i důl u Tuly, o němž byla řeč výše, mu dává dobrý výtěžek.

Velká vydání cara.

Ačkoli má velkokníže velké příjmy, nejsou ani vydání proti tomu malá.

Na vojáky.

Musí ročně vydržovat střelce čili vojáky, jichž je mnoho na hranicích (protože se sousedům málo důvěřuje) a ve městech: v Moskvě samotné 16 tisíc, v kazaňském území šest tisíc, které platí z polí a statků, ba v provinciích všude daleko přes sto tisíc mužů denně.

Na Tatary.

Vzdálení Tataři, od nichž musí často očekávat vpád, přicházejí s každoročními poselstvy a berou peníze, musí si tedy od nich jakoby kupovat mír. Války, které vede, ho stojí nadmíru velké peníze, protože obvykle táhne do pole s početným vojskem, vydržuje si většinou německé důstojníky za vysoký žold a vyplácí jim ho vždy přesně, ba některým, kdo si to žádají, obvykle dává i několik měsíců dopředu, proto se k němu vojáci ze všech míst hojně hrnou.

Na vyslance.

Na vyslance cizích potentátů, kterými je často navštěvován a někdy dvě, tři i více stran dlouho leží v Moskvě, a dokud jsou v Rusku, musejí být drženi zdarma, jde mnoho.

Na dvůr.

Vede také velký a rozsáhlý dvůr, neboť vedle své nákladné tabule stravuje v Kremlu i mimo něj denně na tisíc mužů.

Jak car drží tabuli.

Způsob, jak se drží tabule, je přitom třeba vzpomenout takto: když je čas jídla, netroubí se k tabuli, jak je zvykem na jiných dvorech, nýbrž jeden běží před kuchyň a sklep a volá nahlas: *Gosudar kušat chočet* [Panovník chce jíst]. Hned se pak nachystá. Jeho carské Veličenstvo sedá samo za tabuli, a pokud jsou s ním k jídlu pozváni patriarcha nebo

jiní velcí páni, jsou pro ně připraveny vedlejší tabule po stranách. Jídla, jichž je na 50 i více, se nestavějí všechna na velkoknížecí tabuli, nýbrž je drží vzhůru obsluhující a stolník je ukazuje; které se Jeho carskému Veličenstvu zalíbí, to se podá a postaví. Ostatní jídla se posílají jako jídla z milosti některým pánům a služebníkům, Němcům i Rusům, a zvláště pánům doktorům, osobním lékařům a lékařům.

D. Hartmann Gramann, osobní lékař.

Nyní má jediného doktora, osobního lékaře, pana Hartmanna Gramanna, který byl s námi v Persii. Ten má velké vědomosti v hermetickém lékařství a při léčení měl před jinými vždy znamenité štěstí, proto je nejen u Jeho carského Veličenstva ve velké milosti, nýbrž je i od bojarů, *kňazů* a velkých pánů velmi oblíben, ctěn a obdarováván.

Velký plat.

Má řádně měsíční plat 62 rublů čili 124 tolarů a k tomu roční plat 300 rublů, dohromady 2088 tolarů, vedle chlebového obilí, sladu, medu a čeho jiného je k domácnosti potřeba. I když se pouští žilou nebo jinak užívá léků, má doktor zvláštní dar na 100 tolarů na hotových penězích vedle kusu atlasu, damašku, čtyřicítky sobolů a podobně.

Od bojarů, *kňazů* a jiných velkých pánů dostávají lékaři za léčbu velmi zřídka hotové peníze, nýbrž soboly, boky slaniny, kořalku a jiný proviant. Musejí se denně dostavovat ke dvoru a bít čelem před velkými pány,[1] zvláště před představeným carské lékárny, která se udržuje nákladně.

Na tlumočníky.

Jeho carské Veličenstvo drží také s velkými náklady mnoho tlumočníků všelijakých jazyků, jakož i jiné služebníky z Němců a jiných cizinců. Zvláště mnoho vysokých vojenských důstojníků, kteří zčásti opustili své náboženství a dali se překřtít a kteří i v době míru pobírají vysoké služné.

Johann Böcker von Delden.

Jeho carské Veličenstvo má mezi svými tlumočníky výtečného muže jménem Johann Böcker von Delden, rodem z Kodaně, který dobře studoval, mnoho cestoval a umí mnoho jazyků; takového tlumočníka

[1] Rus. *bit' čelom*, doslova „bít čelem“: původně hluboká poklona až k zemi, při níž se čelo dotklo země (srov. výše v 6. kapitole popis, jak se Rusové „sklánějí až k zemi, bijí hlavou hluboko, ba až o zem“). V 17. století zároveň ustálený obrat pro ponížené uctívání a prosbu; odtud *čelobitnaja* (čelobitná), písemná žádost carovi či úřadu.

v Moskvě ještě nikdy neměli; Jeho carské Veličenstvo ho užívá jako generálního tlumočníka a obvykle ho posílá se svými vyslanci v nejdůležitějších věcech, jako byl nedávno se dvěma carskými vyslanci, Ivanem Ivanovičem Baklanovským, carským dvořanem, a Ivanem Polikarpovičem Michajlovem, ďjakem, u Jeho římského císařského Veličenstva ve Vídni.

Je povýšen do šlechtického stavu.

Tehdy ho Jeho císařské Veličenstvo s ohledem na jeho skvělé vlastnosti ze zvláštní milosti dobrovolně obdařilo šlechtickým listem, jak mi to oznámil dobrý přítel z Vídně a poslal mi jeho opis.

Obecné dvorské patolízalství.

Jinak je mezi velkoknížecími služebníky a dvořany, zvláště Rusy, v mnohém totéž jako na většině knížecích dvorů, kde spolu ctnost a neřest svádějí boj a neřest často vítězí. Někteří, kteří mají bližší a častější přístup k panstvu než jiní, jsou také urážlivější, umíněnější, hrubší a lakotnější než jiní, proto je, chce-li je člověk získat, musí vysoce ctít, zdravit s hluboce skloněnou hlavou a obdarovávat plnou hrstí, často ne tak proto, aby člověku udělali dobro, jako aby zlé nechali být.

Berou dary.

Byl proto před málo lety v Moskvě bídný stav, kdy se dary (kterým říkají *posul*) dalo všechno vyřídit a na svou stranu získat, ba právo, jak kdo chtěl, vykroutit jinému z rukou a přiřknout je sobě, i v té nejhorší věci. To se brzy po sňatku velkoknížete skrze některé nové příbuzné, jakož i jiné staré pány, vyvinulo a vyústilo v nanejvýš škodlivé povstání, takže někteří odcházeli s krvavými hlavami a jiní o hlavu přišli, jak se bude vyprávět v následujících kapitolách.

KAPITOLA PATNÁCTÁ

O sňatku a svatbě velkoknížete Alexeje Michajloviče

Morozov je velký a mocný u dvora.

Když velkokníže Alexej Michajlovič nastoupil vládu a byl ještě velmi mladý pán, zůstal u něho dál Morozov, jeho bývalý hofmistr a vychovatel, podle jehož vůle a libosti se velkokníže i vláda řídili.

Kn. 1, kap. 2.

Nejprve totiž přitáhl na svou stranu ty, kdo byli jeho vůli nejvíc nápomocní; ty však, kdo byli příbuznými Jeho carského Veličenstva, a zvláště paní matky, bývalé velkokněžny, a kteří také měli co říci, povýšil ode dvora na vojevody a jiné skvělé úřady, aby podle způsobu Lykogena u Barclaye[1] *suae factionis hominibus curiam impleret* [naplnil dvůr lidmi své strany], aby obsadil dvůr lidmi svého přívrženectva a nejpřednější úřady mohl rozdělit mezi přátele, kteří mu museli zůstat zavázáni. Žádný z velkých pánů ho nesměl předčit v pilné službě a přítomnosti u mladého cara. Aby ho odvrátil od jiných pánů, kteří by mu snad mohli být obtížní nepříjemnými a takovému věku ještě nesnesitelnými úředními záležitostmi, vodil ho velmi často na hon a na všelijaké zábavy.

Je stále kolem Jeho carského Veličenstva.

A aby si takovou milost udržel, usiloval, jak by mohl vstoupit do bližšího příbuzenství s Jeho carským Veličenstvem. Radil proto Jeho carskému Veličenstvu, aby se brzy oženilo, a aby se on sám, Morozov, ocitl přímo uprostřed carova příbuzenstva, navrhl mu dceru jednoho šlechtice, jejíž sestru si sám zamýšlel vzít.

---

[1] Postava z Barclayova románu *Argenis* (1621): ctižádostivý velmož, který chce ovládnout mladého krále.

Ilja Danilovič Miloslavskij, dvořan.

Byl totiž mezi dvořany jeden jménem Ilja Danilovič Miloslavskij[1], který měl dvě krásné dcery a žádné mužské dědice. Tento Ilja Morozovovi často posluhoval, protože byl u dvora, jak se říká, *factotum* čili člověk pro všechno, a pilně mu šel na ruku, takže ho Morozov měl rád nejen kvůli krásným dcerám, nýbrž i pro jeho ochotu. Morozov jednou v příhodné chvíli chválil carovi krásu těchto dvou sester a vzbudil v mladém pánovi velkou touhu je vidět. Obě sestry jsou přivedeny ke slečnám sestrám Jeho carského Veličenstva, jako by je jen navštívily. Když si je Jeho carské Veličenstvo prohlédne, zamiluje se do starší. Miloslavskému je oznámena milost Jeho carského Veličenstva a že se má stát jeho tchánem.

Stává se carovým tchánem.

Miloslavskij se nijak nerozpakuje hned dát své ano a poděkovat za velkou milost. Nato je mu, protože nebyl přebytečně bohatý, poslána do domu velká suma peněz a jiné nákladné věci, aby se on i jeho blízcí tím vypravili.

Carova svatba.

Brzy nato se chystalo ke svatbě, která se konala roku Kristova 1647 v neděli Septuagesimae ve 22. roce věku nevěsty, a to bez zvláštní okázalosti, v tichosti, aby na nevěstu a ženicha nebylo spácháno žádné čarodějnictví, jak je jinak obvyklé a jak se ho velmi obávají.

Morozov se stává carovým švagrem.

Osm dní po této carské svatbě slavil i bojar Boris Ivanovič Morozov svatbu s mladou sestrou velkokněžny a stal se tak blízkým švagrem Jeho carského Veličenstva.

[1] Ilja Danilovič Miloslavskij (1594/95–1668), bojar, tchán cara Alexeje Michajloviče. Stál v čele řady prikazů a až do 60. let patřil k nejmocnějším mužům státu.

KAPITOLA ŠESTNÁCTÁ

Jak se po carově sňatku chovali příbuzní velkokněžny; jak byla spravována obec; jak se vykonávala spravedlnost a soud; a co jiného pamětihodného se přitom přihodilo

Když se nyní Ilja Danilovič Miloslavskij stal carovým tchánem, byl velmi mocný. V Kremlu mu byl vedle příbytku Jeho carského Veličenstva dán dům, který měl obývat se svou ženou; ten dal hned strhnout a od základu znovu vystavět velmi nákladný palác.

Ilja staví velký palác.

Staří služebníci museli jeden po druhém odejít a místo nich byli dosazeni příbuzní pana Miloslavského, kteří byli nenasytní a lakotní a hrabali, kde mohli.

Leontij Stěpanovič Pleščejev.

Zvláště jeden jménem Leontij Stěpanovič Pleščejev, který byl dosazen za nejvyššího soudce na Zemském dvoře čili radnici. Ten nad míru odíral prostý lid až na kost; nedal se nasytit dary; když strany přišly před něho do kanceláře, vysál jim až morek z kostí, takže z obou stran se stali žebráci.

Stává se nespravedlivým soudcem.

Najímal lehkomyslné ničemy, aby počestné lidi, kteří něco měli, křivě udávali a žalovali, a museli je obviňovat zčásti z krádeže, zčásti z vraždy a jiných zločinů. Nato pak byli ubozí lidé uvězněni, krutě týráni a tak drženi několik měsíců, skoro až k zoufalství. Mezitím museli jeho bezbožní služebníci chodit za přáteli zajatých a důvěrně jim předkládat návrhy, jak by se mohli dostat na svobodu. Skrze takové zlodějské tovaryše s nimi dával jednat, co mají dát. Ani obviněné, ani jejich přátele totiž neráčil pustit k sobě.

Petr Tichonovič nespravedlivý muž.

Z počtu takových bezbožných úředníků byl i jeden jménem Petr Tichonovič Trachaniotov, Pleščejevův švagr, neboť Pleščejev měl za manželku Tichonovičovu vlastní sestru. Ten byl už povýšen na *okolničího*

(což je nejbližší stupeň k bojarovi čili říšskému radovi) a byl ustanoven správcem nad Puškarským prikazem, měl pod sebou střelce, puškaře, konstábly a všechny, kdo slouží zbrojnici; s těmi zacházel velmi nemilosrdně, zadržoval jim jejich zasloužený pracovní plat. V Moskvě je totiž zvykem, že na rozkaz velkoknížete musejí být všichni carští služebníci a řemeslníci každý měsíc přesně vypláceni, některým se plat nosí až do domu.

Přesné vyplácení u cara.

On však nechával lidi čekat několik měsíců, a když s velkou prosbou dostali sotva polovinu, někteří i méně, museli kvitovat celý plat. Kromě toho byly obchody velmi brzděny a zřízeno mnoho monopolů, a kdo B. I. M. (Borisu Ivanoviči Morozovovi) přinesl největší dar, šel radostně domů s listem z milosti.

Železné lokte se draze kupují.

Jiný navrhl dělat železné lokte, které musely být označeny orlem, a každý, kdo užíval loktů, si musel takový loket, který měl cenu jen 10 kopějek, šilinků nebo pět grošů, koupit za 1 říšský tolar, a staré lokte byly pod vysokým trestem zakázány; to vyneslo, protože se to týkalo všech provincií, mnoho tisíc tolarů.

Sůl je zdražena.

Jiný se chtěl zasloužit o pokladnu Jeho carského Veličenstva a zalíbit se, dal návrh, aby v celém Rusku sůl, z níž předtím pud (což je 40 liber) platil dvě grivny čili 10 grošů, musela odvést ještě jednu grivnu čili pět grošů poplatků a cla. Vypočítal také, kolik tisíc taková daň může ročně přinést do pokladny Jeho carského Veličenstva. Ale rok nato se počítalo, kolik tisíc se ztratilo na solených rybách (neboť Rusko jí víc ryb než masa), které kvůli drahotě soli nebyly náležitě nasoleny a shnily; a o kolik méně soli se prodalo, takže zůstávala ležet ve skladech, vlhla a rozplývala se.

Porada utiskovaných.

Kvůli těmto velkým útrapám a nesnesitelnému sužování začal prostý lid reptat; ráno i večer se lidé scházeli u kostelů a radili se, jak by se tomu neštěstí dalo bránit. Viděli, že ti, kdo jsou Jeho carskému Veličenstvu nejblíže, nechtějí o tom slyšet žádnou stížnost, tím méně stížnosti odpomoci, a usnesli se jednomyslně, že vždy, když Jeho carské Veličenstvo vyjede nebo půjde v procesí z Kremlu do městského kostela, budou číhat a jménem celé obce podají Jeho carskému Veličenstvu samému

několik suplik, budou si stěžovat na nespravedlnost a denně páchanou lehkomyslnost Leontije Stěpanoviče Pleščejeva a prosit, aby byl sesazen z úřadu a na jeho místo dosazen jiný počestný muž. Ačkoli se to zkoušelo několikrát, bojaři, kteří Jeho carské Veličenstvo (jak je zvykem) doprovázejí, jim vždy supliky odebrali. A protože je Jeho carské Veličenstvo samo nečetlo, nýbrž si z nich jen dávalo podávat zprávu, nebyla mu nouze utlačovaných poddaných správně přednesena a nenásledovala na ni ani žádná odpověď. Mezitím se mysl obce stále víc a víc rozhořčovala, a před kostely se scházeli s velkým nářkem a usnesli se, že až se jednou naskytne příležitost, přednesou svou nouzi a stížnost ústně před Jeho carským Veličenstvem. Stalo se pak roku 1648, že 6. července se slavil obvyklý svátek, kdy se Jeho carské Veličenstvo se všemi bojary a velkými pány podle svého zvyku odebralo do Sretenského monastýru ležícího ve městě. Tam se pak na velkém tržišti a ve všech ulicích, jimiž procesí šlo, shromáždilo nesčetné množství obce.

Přepadnou Jeho carské Veličenstvo.

Když po vykonané bohoslužbě Jeho carské Veličenstvo jelo zpět, natlačila se obec násilím, chytila koně Jeho carského Veličenstva za uzdu, prosí o slyšení, žalují a křičí nahlas na Pleščejeva a jeho nespravedlnost, prosí bez přestání, aby ho sesadil a na jeho místo ustanovil poctivého svědomitého muže, jinak by obec musela zahynout. Jeho carské Veličenstvo se nad takovým nenadálým přepadením a tak žalostnou stížností celé obce zděsí, mluví k nim přátelsky, ať se uklidní, že chce věc vyšetřit a vyhovět jim. Obec, spokojená s tak milostivým příslibem, děkuje Jeho carskému Veličenstvu a přeje mu dobré zdraví a dlouhý život; s tím Jeho carské Veličenstvo odjelo.

Násilí bojarů.

Někteří z bojarů však, kteří byli Pleščejevovi oddáni a přijeli vzadu za carem, nadávali obci, sekli některé svými knuty přes hlavy a některé i porazili na zem.

Obec se brání.

Obec sáhla kolem sebe, hledala kameny a házela je hojně na násilníky. Ti, nezvyklí na tak těžké krupobití na svých zádech, utekli a spěchali za Jeho carským Veličenstvem do Kremlu. A protože i od lidu, který se procházel na dvoře, byli stejně přijati, seskočili z koní a sotva se dostali nahoru po velkém schodišti, které vede do komnaty Jeho carského Veličenstva, neboť rozzuřená obec se na ně násilím tlačila. Střelci

však, kteří obvykle denně drží stráž před schodištěm, drželi lid zpátky tak dlouho, dokud se pronásledovaní nezachránili do velkoknížecí komnaty. Tu začne prostý lid jako šílený zuřit a běsnit, volat a křičet, ať jim vydají Pleščejeva; a když bojar Boris Ivanovič Morozov vystoupí na ochoz a jménem Jeho carského Veličenstva lid od takového požadavku odrazuje, volají: i tebe chceme mít.

Žádají vydání Pleščejeva.

Musí tedy i on, aby se vyhnul vlastnímu nebezpečí, brzy zmizet. Nato napadnou Morozovův dům, který byl v Kremlu, nákladný palác, rozbijí brány a dveře, všechno rozsekají, plení a loupí, co zastihnou, a co nemohou vzít s sebou, zničí.

Plení Morozovův dům.

Jednoho z Morozovových nejpřednějších služebníků, který se jim odvážil odporovat, svrhnou z nejvyšší komnaty z okna, takže hned zůstal ležet mrtev.

Morozovovu ženu sice v domě zastihli, ale na těle jí neublížili, nýbrž řekli: Kdybys nebyla sestrou velkokněžny, rozsekali bychom tě na malé kousky. Ukázali se tak zuřiví, že nešetřili ani obrazy čili svaté, které jinak vysoce ctí, nýbrž strhali jejich ozdoby z perel a drahokamů a házeli je dolů na náměstí.

Okrádají obrazy.

Nákladný vůz.

Mezi jinými nákladnými věcmi rozbili i vůz, který byl uvnitř i zvenčí potažen zlatohlavem a podšit nákladnými soboly, a všude, ba i kování kol a co jinak bývá ze železa, bylo silně ze stříbra. Ten mu prý darovalo Jeho carské Veličenstvo jako svatební vůz.

Někteří se dali do sklepa k sudům s medovinou a kořalkou, opili se z nich, a sudy, které nemohli vypít, rozbili, takže se brodili v nápoji až nad kolena, a když oheň, který byl na dvoře zapálen, zachvátil sklep, uhořeli i oni.

Plení další domy.

Po tomto plenění se lůza rozdělila do různých houfů; někteří se vydali k Pleščejevovi, někteří k Tichonovičovi, někteří ke dvoru říšského kancléře, někteří k jiným pánům, kteří jim byli podezřelí, ba i ke dvorům písařů a jiných, kdo měli s nenáviděnými pány sebemenší přátelské styky; plenili, loupili a ničili, co jim přišlo do rukou. Našli nákladné statky a velké bohatství, zvláště v Morozovově domě: perly mě-

řili rukama a čepici plnou prodávali za 30 tolarů, černé lišky po kusu a pár krásných sobolů za půl tolaru; zlatohlav rozřezali noži a rozdělili.

Pád Nazarije Čistého.

Říšského kancléře Nazarije Ivanoviče Čistého, který, jak řečeno výše, přivlastnil si sám obchod se solí a clo z ní tak vysoko vyhnal, potkala sotva tři dny předtím, když jel z Kremlu domů, splašená kráva; kůň se jí polekal a shodil ho na zem, takže ho museli donést domů napůl mrtvého. Ten byl kvůli pádu ještě upoután na lůžko.

Nazarij se schovává.

S. 208.

Když se však dozvěděl, že obec vyplenila Morozovův dům, a mohl si snadno spočítat, že i jeho jako hlavního utlačovatele navštíví, vyleze z postele a zaleze na půdě pod lázeňská košťata (která se, svázaná z březového listí jako košťata, drží ke koupání po celý rok, jak bylo řečeno výše) a dá na sebe svým chlapcem položit několik boků slaniny. Chlapec však je svému pánu nevěrný, zradí ho, vezme s sebou několik set dukátů a odebere se do Nižního Novgorodu. Rozzuřený lid vtrhne do domu, vytáhnou Nazarije zpod košťat a vlečou ho za nohy po schodech dolů na dvůr, ubijí ho klacky k smrti a hlavu tak rozmačkají, že ho nebylo možné poznat, a hodí ho na hnojiště a navrší na něj truhly a skříně.

Je ubit.

Nespravedlnost a zlovolnou mysl tohoto Nazarije jsme už za naší doby museli zakusit i na sobě. Protože u nejpřednějších u dvora mnoho platil a nebyl od nás hned podle své vůle obdarován, způsobil našemu vyřizování velké překážky.

Němci vyzváni k ochraně cara.

Zatímco se takové plenění dělo mimo Kreml, byl Kreml zavřen a druhého dne časně ráno, totiž 7. července, byli všichni němečtí vojenští důstojníci potichu vyzváni, aby se shromáždili a dobře vyzbrojení přišli zároveň do Kremlu, neboť vzbouřená lůza stále pokračovala a znovu se blížila ke Kremlu. Když se podle tohoto rozkazu Němci dostavili v silném houfu, bylo k podivu, jak ochotně jim vzbouřenci dělali místo s přátelským oslovením: Vy poctiví Němci, nedělejte nám nic zlého, jsme vaši přátelé a nechceme vám napříště na věky učinit nic zlého. Předtím totiž byli Němcům často nepřátelští a nanejvýš obtížní. Kremelská brána byla otevřena a Němci vpuštěni, ti se hned k zajištění Kremlu rozdělili na jistá stanoviště a drželi stráž.

Nikita vyslán ven.

Nato poslalo Jeho carské Veličenstvo ven svého strýce, velkého a chvályhodného pana Nikitu Ivanoviče Romanova, kterého obec pro jeho dobrou vlídnost velmi milovala, aby zkusil, zda by mohl rozhořčené mysli uchlácholit a přivést k pokoji. Přišel s holou hlavou k obci (která se k němu stavěla velmi uctivě a nazývala ho svým otcem) a pohnutě přednesl, jak bolestně Jeho carské Veličenstvo toto neštěstí pociťuje: předešlého dne přece obci slíbilo všechny věci pilně vyšetřit a vyhovět jim co nejmilostivěji.

Mluví k obci přátelsky.

To jim Jeho carské Veličenstvo jeho prostřednictvím ještě jednou opakuje a slibuje obci a chce to neomylně dodržet; ať se jen mezitím uklidní a jsou pokojní. Nato obec odpověděla: s Jeho carským Veličenstvem jsou docela spokojeni, chtějí se také rádi uklidnit, ale ne dříve, dokud jim Jeho carské Veličenstvo nevydá původce takového neštěstí, totiž bojara Borise Ivanoviče Morozova, Leontije Stěpanoviče Pleščejeva a Petra Tichonoviče Trachaniotova, aby před jejich očima dostali zaslouženou mzdu.

Obec žádá vydání tří osob.

Nikita děkuje za jejich odpověď a za stálou poddanost Jeho carskému Veličenstvu, chce to chválit a jejich žádost ohledně tří osob náležitě přednést. Přísahal jim však, že Morozov a Petr Tichonovič nejsou v Kremlu, nýbrž dali se na útěk. Tu prosili, ať jim tedy aspoň hned vydají Pleščejeva. Nikita nato obec pozdraví a jede zase do Kremlu.

Z Kremlu brzy přišla zpráva, že Jeho carské Veličenstvo se usneslo Pleščejeva hned vydat a před jejich očima popravit, a když se najdou ostatní, má i na ně dopadnout, co je po právu. A bylo přikázáno opatřit biřice čili kata. Obec neotálela, přivedla kata s jeho pacholky spěšně k bráně, a ten byl také brzy vpuštěn. Mezitím se domluvili, že ti, kdo mezi nimi měli koně, mají po skupinách jezdit sem a tam po silnicích, hledat uprchlíky a přivést je.

Pleščejev ubit.

Kat, sotva byl čtvrt hodiny v Kremlu, přišel a přivedl Pleščejeva ven. Jakmile ho zuřivý lid uviděl, nemohli se dočkat, až bude doveden na popraviště, bude mu přečten rozsudek a potom bude popraven, nýbrž vrhnou se na něj, ubijí Pleščejeva pod katovýma rukama klacky k smrti

a hlavu tak rozmačkají jako kaši, že jim mozek stříkal kolem obličeje, roztrhají jeho šaty, vlečou tělo nahé po tržišti v blátě a volají: Tak se má zacházet se všemi takovými darebáky a zloději. Bůh zachovej Jeho carské Veličenstvo dlouhá léta zdravé! Nechali ho ležet v blátě a šlapali na něj nohama. Nakonec přijde mnich a usekne pahýl hlavy od trupu se slovy: To je za to, že mě jednou dal nevinně zbít.

Morozov na útěku.

Bojar Boris Ivanovič Morozov chtěl podle Nikitovy výpovědi zkusit své štěstí útěkem, byl však spatřen povozníky a jamščiky, kteří mu zatarasili cestu, a zahnán zpět; ke svému velkému štěstí jim unikl a odebral se tajnou chodbou zase do Kremlu, takže si toho nikdo z jeho pronásledovatelů nevšiml. Aby pak obec viděla, že Jeho carské Veličenstvo to s přivedením ostatních myslí vážně, posílá knížete Semjona Požarského s několika lidmi, aby vyhledal Petra Tichonoviče; toho také zastihli u kláštera Trojice, 12 mil od Moskvy, a 8. července ho přivezli zpět do Moskvy, a to ne do Kremlu, nýbrž na Zemský dvůr.

Tichonovič přiveden zpět.

Jakmile se to oznámilo Jeho carskému Veličenstvu, musel být hned katem odveden na tržiště, pod krk mu byl položen špalek a sekyrou mu byla useknuta hlava.

Popraven.

Tím byla opět dobrá část rozpálených myslí ochlazena, děkovali Jeho carskému Veličenstvu za dobrou spravedlnost, přáli mu dlouhý život a žádali, aby se stejně stalo i Morozovovi. Protože však obec věděla, že Morozov byl povozníky na silnici spatřen, ale unikl jim, a nevěděli, kam se uchýlil, nemohli naléhat na tak rychlé vydání, žádali jen, aby se jim, kdyby byl nalezen, i kvůli němu dostalo zadostiučinění, což jim bylo slíbeno. Tím byla obecná lůza zatím poněkud utišena a uklidněna. Stalo se to krátce před polednem.

Vznikají velké požáry.

Brzy po poledni vznikly na Mitrovské, na Tverské a na jiných místech různé velké požáry. Tu přibíhala zuřivá čeládka spíš krást než zachraňovat. Byl to strašný požár, který sežral všechno, co bylo uvnitř Bílé zdi, až k řece Neglinné, přeletěl přes Neglinný most a dostal se do Červené zdi, k velkému a nejpřednějšímu kabaku čili krčmě velkoknížete, v níž se prodává kořalka, proto bylo celé město, jakož i Kreml sám, v nejvyšším nebezpečí. Nebylo jediného člověka, který by chtěl

nebo mohl zachraňovat, protože od kořalky, kterou při požáru dostali ze sklepů, byli všichni opilí a šílení. Sudům, které byly příliš velké, než aby se daly vytáhnout, vyrazili dna, kořalku vynášeli v kloboucích, čepicích, botách a rukavicích a tak se přitom opili, že ulice ležely celé černé pokryté opilci, a mnoho z nich, protože nevěděli o svých smyslech, se zadusilo kouřem a výpary a uhořelo.

Černý mnich.

Když večer kolem 11. hodiny stojí několik Němců a s velkým zděšením vidí velkoknížecí kořalečný dům stát v plných plamenech, zpozorují, že přichází černý mnich, který jako někdo, kdo za sebou táhne těžké břemeno, začíná funět a sténat, a když přijde blíž, volá nahlas o pomoc a říká: Tento prudký požár se neutiší, dokud do něho nebude hozeno a spáleno prokleté tělo bezbožného Pleščejeva (které mnich vlekl). A protože mu nechtěli pomoci, začal mnich prudce klít. Přiběhlo však nato několik dorostlých chlapců, kteří pomohli mršinu dovléct až k požáru a hodit ji do něho.

Pleščejevovo tělo hozeno do ohně.

A jak to začalo pomalu hořet, i oheň ubýval a před jejich očima, což bylo k podivu, sám uhasl.

Jeho carské Veličenstvo dalo několik dní nato střelce, kteří byli jeho osobní stráží, dobře pohostit kořalkou a medovinou. Stejně tak se velkoknížecí tchán Ilja Danilovič Miloslavskij projevoval k nejpřednějším měšťanům velmi přátelsky a mírně, zval denně několik skupin z cechů jednu po druhé na svůj dvůr, hostil je a snažil se získat mysl těch nejpřednějších. Patriarcha také přikázal popům a kněžím, aby uchlácholili ještě rozhořčené mysli obce. Jeho carské Veličenstvo obsadilo uprázdněné úřady a místa moudrými, zbožnými a u lidu oblíbenými muži.

Carova řeč k lidu.

Když se nyní vidělo, že tato nanejvýš smutná bouře a vichřice se dosti utišila, a tušilo se, že všechno je podloženo k pokojnějšímu a lepšímu stavu, dalo Jeho carské Veličenstvo v jeden procesní den svolat obec k sobě na jeviště ležící mimo Kreml, kde byl přítomen i pan Nikita Ivanovič Romanov. Jeho carské Veličenstvo začalo a nanejvýš litovalo obce, jak zle s ní bezbožný Pleščejev a Tichonovič bez jeho vědomí zacházeli a nakládali; ti už dostali svou zaslouženou mzdu, a na jejich místo byli nyní ustanoveni zbožní muži, kteří budou obci vládnout mírně a spravedlivě a dbát jejího užitku a blaha, nad čímž chce i on sám mít bdělé

oko. Zvýšené clo ze soli má být tímto také zase zrušeno. Chtějí také vydané listy z milosti na monopoly podle příležitosti zase vzít zpět, ba chtějí jejich privilegia a dříve mívané svobody rozšířit a rozmnožit a ve všem jako otec země zůstat poddaným nakloněn carskou milostí. Nato bili čelem velmi hluboko, děkovali a přáli Jeho carskému Veličenstvu dlouhý život. Nato car dále: Co se však týče osoby Borise Ivanoviče Morozova, kterého jim také slíbil vydat, nechce ho sice zcela omlouvat, nemůže ho však přece ani ve všem shledat vinným. Chce se však ujistit, že protože od obce ještě nikdy nežádal nic zvláštního, splní mu tuto první prosbu a odpustí Morozovovi, co jim snad učinil, tentokrát; chce ručit za to, že jim Morozov naproti tomu bude prokazovat všechnu věrnost, lásku a dobro. Pokud by i obec chtěla, aby Morozov už nevstupoval na místo říšského rady, chtěl by mu ho zase odejmout, jen aby ho jako svého druhého otce, který ho vychoval a odchoval, nemusel vydat na stětí hlavy. Nemohl to přenést přes srdce a nechtěl ani doufat, že by to od něho ještě žádali jako předtím. A protože Jeho carskému Veličenstvu vhrkly slzy jako svědkové velké lásky k Morozovovi do očí a řeč jakoby ukončily, strčili hlavy dohromady a začali potom hlasitě volat: Bůh zachovej Jeho carské Veličenstvo dlouhá léta zdravé! Co Bůh a Vaše carské Veličenstvo chce, to se staň.

Morozov uznán za svobodného.

Nad tím se Jeho carské Veličenstvo tak srdečně zaradovalo, jak bylo předtím zarmouceno, když obec žádala Morozovovu hlavu. Poděkovalo obci za takový výrok a napomenulo ji k pokoji a poslušnosti, chce také, co nyní slíbilo, vždy neomylně dodržet. Nato šlo Jeho carské Veličenstvo se svým doprovodem a procesními lidmi pokojně zase do Kremlu.

Prokazuje se pokorným.

Nedlouho potom odjelo Jeho carské Veličenstvo do kláštera Trojice a Morozov s ním, a ten obec z obou stran koně velmi hluboko a pokorně zdravil. Kdo jen potom podal Morozovovi své supliky a prosebné spisy Jeho carskému Veličenstvu, nedostal, pokud se to jen dalo udělat, žádnou zamítavou odpověď. Nyní prý také, jak se věrohodně podává zpráva, je velkým patronem a dobrodincem Němců i Rusů.

Do tak velkého nebezpečí se tehdy dostalo blaho jak mladého vladaře, tak poddaných, když se nespravedlivým a sobeckým úředníkům popustila příliš dlouhá uzda. A tak jsou Rusové ve svém otroctví, když jsou příliš utlačováni, smýšlení, jak bylo řečeno výše.

Chci hned, jak jsem slíbil na 203. listu, vzpomenout ještě příkladu bouře, která totiž vznikla ve Pskově. Z ní bude možné vidět totéž o sobeckých úřednících a o lůze přivedené do zbraně.

KAPITOLA SEDMNÁCTÁ

O bouři, která vznikla ve Pskově

Roku 1649 vypravilo Jeho carské Veličenstvo k Jejímu královskému Veličenstvu švédskému Kristině slavnostní poselstvo, jehož hlavou byl *okolničij* Boris Ivanovič Puškin[1]. Mezi jinými důležitými záležitostmi mělo urovnat velký spor kvůli poddaným přeběhlým na hranicích z obou stran a vyrovnat jejich nároky a dluhy, v nichž se za 32 let neudělal žádný pořádek. Bylo pak uzavřeno, že ti, kdo přeběhli v prvních 30 letech, protože většina z nich zemřela a ostatní byli tu a tam rozptýleni, mají zůstat na obou stranách bez dalšího nároku, ti však, kdo přeběhli v posledních dvou letech, mají být vydáni. A protože se na ruské straně nacházelo mnohem víc Švédů než Rusů na švédské straně, bylo dohodnuto, že Jeho carské Veličenstvo za to zaplatí sumu 190 tisíc rublů, to jest tři sta osmdesát tisíc říšských tolarů, zčásti v hotových penězích, zčásti v žitě, a výplata se měla konat nejbližšího jara roku 1650; jak se také kolem téže doby dostavil do Moskvy královský švédský komisař pan Johann de Rodes a přijal na hotových penězích v kopějkách a dukátech 150 tisíc rublů. Zbývajících 40 tisíc rublů mělo být dodáno v žitě. Za tím účelem dostal jeden ruský kupec ve Pskově jménem Fjodor Jemeljanov od Jeho carského Veličenstva rozkaz nakoupit tolik žita. Ten jako hrubý sobecký muž překročil své zmocnění víc, než se slušelo, nechtěl dát nikomu z obce koupit ani čtvrtku či korec žita, leda co od něho dostali z přátelství a dost draze, a předstíral, že všechno musí být posláno k zaplacení dluhu Jeho carského Veličenstva švédské koruně. To učinilo jméno Švédů u pskovské obce nenáviděným, scházeli se často v kabacích, obviňovali bývalého vyslance Puškina ze zrady, že slíbil a přislíbil švédské koruně tolik peněz.

---

[1] Boris Ivanovič Puškin (asi 1590–1659), okolničij a diplomat. V letech 1610–1619 byl s Filaretem v polském zajetí, 1635–1639 vojevodou v Mangazeji a později v čele Razbojného prikazu; poselstvo do Švédska vedl už v letech 1632–1633.

Radí se.

Někteří chtěli vtáhnout do podezření i Morozova. Neboť jim ještě nevyšlo z hlavy, co se před dvěma lety kvůli němu stalo v Moskvě. Představovali si, že se to všechno děje proti vědomí Jeho carského Veličenstva. Oznámí to i Novgorodským a pobouří některé z nejpřednějších z nich ke vzpouře, takže vojevoda tam měl dost co dělat, aby takové lidi zdržel od jejich zlého úmyslu. Usnesli se, že peníze, mají-li být vyvezeny ze země, zadrží. Nakupovat žito a platit jím Švédům nechtěli nijak dopustit, neboť by jim to způsobilo drahotu. Pošlou nato tři osoby, kupce, kozáka a střelce, jako vyslance do Moskvy, aby se dozvěděli, zda o tom Jeho carské Veličenstvo ví. Mezitím se podle svého pojatého úmyslu vrhnou na Jemeljanovův dům, vtrhnou násilím dovnitř, vezmou, protože on sám unikl, jeho ženu a mučí ji, aby řekla, kde má její muž peníze. Všechno odnesou a dům vyplení.

Plení Jemeljanovův dům.

Jemeljanov by bezpochyby, kdyby ho chytili, nevyvázl z jejich rukou živý. Vojevodu, který jim chtěl dát vidět svou autoritu a moc, vyženou z města, povolají všechny šlechtice bydlící kolem Pskova do města a donutí je přísahou, že budou držet s nimi. Když tři počestní pskovští vyslanci přišli do Novgorodu, kudy museli táhnout, dá je vojevoda spoutat do želez a pošle je tak k velkoknížeti.

Nebezpečí Levina Nummense.

Uprchlý Fjodor Jemeljanov i vojevoda přicházejí s touto novinou do Moskvy, brzy nato další zpráva, že jednomu přednímu švédskému kupci z Narvy jménem Levin Nummens vzali několik tisíc říšských tolarů, zbili ho, zmrskali, postavili ho na několik na sebe převrácených pivovarských kádí, potupili ho a provozovali s ním všelijaké kousky. Nato sice Jeho carské Veličenstvo poslalo předního pána a bojara, aby věc vyšetřil a obec uspokojil, oni ho však zprvu nechtěli vpustit, zavřeli městské brány a zvolili jednoho ze svého středu, který měl být jejich vůdcem. Nakonec vojevodu a bojara vpustili, vojevodu hned uvěznili, bojara však, protože jim jménem Jeho carského Veličenstva tvrdě domlouval, přepadli a hrozně zbili, a když se chtěl schovat do kláštera ležícího nedaleko, rozbili dveře, vytáhli ho ven a tak s ním nakládali, že se dlouho pochybovalo o jeho životě.

Aby však mezitím nebyl ve výplatě dohodnutého dluhu žádný nedostatek, bylo složeno i 40 tisíc rublů místo žita v hotových penězích

a švédský komisař byl s penězi dopraven v silném doprovodu střelců až přes ruskou hranici na švédskou půdu.

Pskovští přivedeni k poslušnosti.

Proti vzbouřeným Pskovanům však Jeho carské Veličenstvo zakročilo rázně: jmenovalo knížete Ivana Nikitiče Chovanského[1] vojevůdcem, svěřilo mu velký počet jízdních zemských šlechticů a vyslalo je proti nim. K nim se připojili dva plukovníci, Munga Carmichael a Hamilton, kteří leželi u Oněgy proti švédské hranici se 4000 muži pěchoty. Ti museli v naprosté tichosti vyrazit ke Pskovu. Když Pskované viděli vážnost věci, opustila je odvaha, zprvu se sice trochu postavili na odpor, brzy nato se však vzdali na milost Jeho carského Veličenstva, vyznávají svou vinu a prosí o smilování. Vůdcové jsou zčásti potrestáni na životě, zčásti vyhnáním na Sibiř. A tak byla i tato nebezpečná bouře utišena.

[1] V předloze „Kneß Mikitowitz Gavenski“, bez křestního jména; míněn kníže Ivan Nikitič Chovanskij.

KAPITOLA OSMNÁCTÁ

O bojarech čili říšských radech, okolničích a jiných úřednících, kteří zasedají v soudech

Nyní je vláda a občanská správa Rusů zřízena poněkud lépe a i soudy a spravedlnost se zachovávají v jiné podobě než předtím. Ačkoli Miloslavskij a Morozov mají mnoho co říci a patriarcha zavádí jednu novotu za druhou, mají přece i jiní páni v jistých říšských i zvláštních věcech svou jistou správu, podle toho, co s sebou nese jejich stav a úřad.

Nyní se u dvora obecně drží 30 bojarů čili říšských rad, někdy o pár víc nebo méně. Za časů Šujského prý bylo bojarů 70. Loni, když měla začít válka před Smolenskem, se v Moskvě napočítalo 29 bojarů, jejichž jména jsou tato:

Jména bojarů.

1. Bojar Boris Ivanovič Morozov. 2. Bojar Nikita Ivanovič Romanov. 3. Bojar Ivan Vasiljevič Morozov. 4. Bojar kníže Ivan Andrejevič Golicyn. 5. Bojar kníže Nikita Ivanovič Odojevskij. 6. Bojar kníže Jakov Kudenetovič Čerkasskij. 7. Bojar kníže Alexej Nikitič Trubeckoj. 8. Bojar Gleb Ivanovič Morozov. 9. Bojar Vasilij Petrovič Šeremetěv. 10. Bojar kníže Boris Alexandrovič Repnin. 11. Bojar Michail Michajlovič Saltykov. 12. Bojar Vasilij Ivanovič Strešněv. 13. Bojar kníže Vasilij Semjonovič Prozorovskij. 14. Bojar kníže Fjodor Semjonovič Kurakin. 15. Bojar kníže Grigorij Semjonovič Kurakin. 16. Bojar kníže Jurij Petrovič Bujnosov-Rostovskij. 17. Bojar Ivan Ivanovič Saltykov. 18. Bojar Grigorij Vasiljevič Puškin. 19. Bojar kníže Fjodor Fjodorovič Volkonskij. 20. Bojar Lavrentij Dmitrijevič Saltykov. 21. Bojar kníže Jurij Alexejevič Dolgorukov. 22. Bojar Ilja Danilovič Miloslavskij. 23. Bojar Vasilij Vasiljevič Buturlin. 24. Bojar kníže Michail Petrovič Pronskij. 25. Bojar kníže Ivan Petrovič Pronskij. 26. Bojar kníže Ivan Nikitič Chovanskij. 27. Bojar kníže Fjodor Jurjevič Chvorostinin. 28. Bojar Vasilij Borisovič Šeremetěv. 29. Bojar Nikita Alexejevič Zjuzin.

Po nich následují okolničí, z nichž se volí bojaři

1. Okolničij kníže Andrej Fjodorovič Litvinov-Mosalskij. 2. Ok. kníže Ivan Fjodorovič Chilkov. 3. Ok. Nikifor Sergejevič Sobakin. 4. Ok. kníže Dmitrij Petrovič Lvov. 5. Ok. kníže Vasilij Petrovič Lvov. 6. Ok. kníže Semjon Petrovič Lvov. 7. Ok. kníže Ivan Ivanovič Romodanovskij. 8. Ok. kníže Vasilij Grigorjevič Romodanovskij. 9. Ok. Stěpan Gavrilovič Puškin. 10. Ok. kníže Semjon Romanovič Požarskij. 11. Ok. Bogdan Matvějevič Chitrovo. 12. Ok. Petr Petrovič Golovin. 13. Ok. Ivan Andrejevič Miloslavskij. 14. Ok. kníže Ivan Ivanovič Lobanov-Rostovskij. 15. Ok. kníže Dmitrij Alexejevič Dolgorukov. 16. Ok. kníže Petr Alexejevič Dolgorukov. 17. Ok. Semjon Lukjanovič Strešněv. 18. Ok. Ivan Fjodorovič Bolšoj Strešněv. 19. Ok. Michail Alexejevič Rtiščev. 20. Ok. Prokofij Fjodorovič Sokovnin. 21. Ok. kníže Boris Ivanovič Trojekurov. 22. Ok. Alexej Dmitrijevič Kolyčev. 23. Ok. Vasilij Alexandrovič Čoglokov. 24. Ok. Ivan Vasiljevič Alferjev.

Po nich následuje 6 dumných dvorjan, *kterým říkají synové bojarští*[1]*, což je tolik co synové bojarů; jsou to dvorští šlechtici*

1. Ivan Afanasjevič Gavrenev. 2. Fjodor Kuzmič Jelizarov. 3. Bogdan Fjodorovič Narbekov. 4. Ždan Vasiljevič Kondyrev. 5. Vasilij Fjodorovič Janov. 6. Afanasij Osipovič Prončiščev.

Dumných ďjaků jsou tři

1. Almaz Ivanovič[2]. 2. Semjon Ivanovič Zaborovskij. 3. Larion Dmitrijevič Lopuchin.

To jsou jména těch, kteří jsou nyní nejpřednějšími u carského dvora. Skrze ně se obsluhuje a vyřizuje dvůr, říšské i soukromé záležitosti ve vysoké i nízké, tajné i obecné radě a v kancelářích.

Pořádek úřadů.

Pořádek, který mezi sebou u dvora zachovávají podle svých úřadů a hodností, je takový, že dříve po Jeho carském Veličenstvu bylo nejvyš-

[1] Omyl autora: *dumnyje dvorjane* (dumní dvořané) byli třetí hodností Bojarské dumy; *děti bojarskije* (synové bojarští) byla nižší služebná šlechta.

[2] Almaz Ivanovič Ivanov, vlastním jménem Jerofej (zemřel 1669), od roku 1646 v Posolském prikazu a v letech 1653–1667 v jeho čele, zároveň pečetník. Roku 1649 byl s poselstvem ve Švédsku.

ším místem *gosudarstvennyj konjušij*, říšský štolba. Po velkoknížeti Šujském zůstalo to místo až dosud neobsazené.

Nejblíže následuje *dvoreckij*, hofmistr, který je nyní nejvyšší a má ve správě všechno, co se týká dvorního hospodaření a dvora, a zvláště co patří k carské tabuli. Třetí místo zaujímá *oružničij*, zbrojní komoří, který má pod rukama všechny císařské osobní zbraně a zbroj, také koně, šperky a výstroj k ozdobě a průvodům. Po něm následují bojaři, okolničí, *dumní ďjakové* čili říšští kancléři. *Postelničij*, císařský ložničník. *Komnatnyj ključnik*, carský komorní klíčník. *Krajčij*, kráječ a číšník. *Stolniki*, stolníci. *Strjapčije*, jízdní dvořané, kteří musejí s Jeho carským Veličenstvem vždy vyjíždět. *Dvorjané*, obyčejní dvořané. *Žilcy*, šlechtičtí pážata. *Ďjaki*, sekretáři v kancelářích, kterým obvykle říkají podkancléři, a *podďačije*, písaři v prikazech čili kancelářích.

Proč velcí páni nesmějí sami spravovat své statky.

Většina říšských rad a jiných dvorských služebníků jsou *kňazové* čili knížata a bohatí páni, kteří sice mají vlastní skvělé země a lidi, nesmějí je však držet osobně, nýbrž je spravují skrze své hofmistry, úředníky a fojty. Sami musejí bydlet v Moskvě, denně přicházet ke dvoru, a i když nemají žádné zvláštní vyřizování, přece bít před Jeho carským Veličenstvem čelem. Aby, kdyby bydleli na svých statcích u svých poddaných, snad nevymysleli nějaké spiknutí proti Jeho carskému Veličenstvu.

Žijí nákladně.

Bydlí ve skvělých domech a palácích, vedou nákladnou domácnost, nechávají se na ulicích vidět nádherně, když jsou oblečeni do velmi nákladných šatů, a vedle svých koní a saní nechávají běžet mnoho služebníků a otroků. Když jedou na koni, mají na hrušce sedla malý kotlík, o něco víc než čtvrt lokte velký, a bijí do něj násadou knuty, aby lid, který stojí v tlačenici na ulicích a zvláště na tržišti a před Kremlem, uhnul.

Malé kotlíky u sedel.

Knížata na vesnicích jsou chudá.

Kňazové však, kteří bydlí na vesnicích, protože někteří z nich nemají tolik, aby mohli žít podle svého stavu, se drží o to chudobněji, takže, když je člověk jinak nezná, by je často mezi sedláky nenašel. Jak se stalo na naší první cestě, že v Pudoži náš tlumočník se ptal po knížeti, který tam bydlel, a oslovil právě samotného knížete, který se díval z kouřové jizby okénkem, nevěda, že kníže i sedlák zároveň vykukují z díry.

S. 26.

A když kníže dal najevo, že ho to mrzí, musel tlumočník prosit o odpuštění, že knížete považoval za sedláka.

Původ ruských *kňazů* čili knížat má však být od Vladimira[1], o čemž se lze víc dočíst u Kromera[2] v 2. svazku *Polonicarum rerum*, kn. 3.

S. 439.

Bojaři se radí v noci.

Výše zmínění bojaři a říšští radové, když mají v říšských a jiných důležitých věcech něco projednávat, konají svá shromáždění a porady po půlnoci, odebírají se kolem 1. nebo 2. hodiny do Kremlu a k polednímu kolem 9. nebo 10. hodiny přicházejí zase dolů.

Car nic nepodepisuje. S. 243.

Žádné usnesení, rozhodnutí, rozkaz, smlouvy, jmenování ani nic jiného, co se vydává jménem Jeho carského Veličenstva, nepodepisuje velkokníže sám, jak bylo už zmíněno výše, nýbrž bojaři a říšští kancléři, a stvrzuje se to carskou pečetí. Když však velkokníže se sousedními potentáty uzavírá mír nebo smlouvu a má sám dát ujištění, děje se to přísahou a políbením kříže.

[1] Vladimir I. Svjatoslavič (asi 958–1015), kyjevský velkokníže od roku 978/980, který přijal křest z Byzance a učinil křesťanství náboženstvím Rusi; pravoslavná církev ho uctívá jako světce.

[2] Marcin Kromer (1512–1589), polský historik a biskup varmijský, autor dějin Polska *De origine et rebus gestis Polonorum* (1555).

KAPITOLA DEVATENÁCTÁ

O různých kancelářích v Moskvě a o tom, co se v nich vyřizuje

Říšských rad a bojarů se užívá nejen u dvora v říšských záležitostech, nýbrž i v kancelářích v civilních čili občanských věcech a právech, a těchto kanceláří, kterým říkají *prikazy*, se v Moskvě napočítá 33. Ty zde chci uvést jednu po druhé i s jejich nynějšími správci.

1. *Posolskij prikaz*, kde se projednávají říšské záležitosti a věci všech vyslanců a poslů, také německých kupců. Jeho *dumnyj ďjak* čili kancléř je Almaz Ivanovič.

2. *Razrjadnyj prikaz*, kde se zapisují jména a rody bojarů, pánů a šlechticů a kde se musí zaznamenat, co se ve válečných časech vykoná na zisku nebo ztrátě. Správcem je *dumnyj dvorjanin* a ďjak Ivan Afanasjevič Gavrenev.

3. *Pomestnyj prikaz*, v němž se zapisují dědičné a zemské statky, a když při nich vzniknou spory, rozsuzují se, a při jejich prodeji se platí carovo clo. Správcem je Fjodor Kuzmič Jelizarov.

4. *Kazanskij prikaz* a *Sibirskij prikaz*; v obou se slyší a spravují věci, které patří ke královstvím a zemím Kazani a Sibiři; také příjmy a vydání ze sobolů a jiných kožešin. Správcem je bojar kníže Alexej Nikitič Trubeckoj.

6. *Dvorcovyj prikaz*, kde se projednávají všechny věci týkající se dvora a jeho vydržování. Správcem je bojar Vasiljevič Buturlin.

8. *Inozemskij prikaz*, kde stojí před soudem všichni cizí váleční kapitáni a plukovníci a kde se jim v časech míru udělují rozkazy. Nad tím má rozkazovat i Ilja Danilovič Miloslavskij, carův tchán.

9. *Rejtarskij prikaz*, kde má všechno domácí najaté jezdectvo své právo a v časech míru si přichází pro rozkazy a žold, totiž obyčejný jezdec (kteří jsou všichni chudí šlechtici, a přece mají své lenní statky) ročně 30 rublů čili 60 říšských tolarů.

Služné vojáků.

I tento prikaz má Ilja pod sebou.

10. *Bolšoj prichod*, kde musejí všichni celníci z celého Ruska ročně skládat účty. Z tohoto prikazu se dohlíží na chléb, aby měl správnou váhu podle ceny pšenice a žita; stejně tak na vinné sklepy, kde se prodávají všelijaká cizí vína, aby se dávala správná míra za slušnou cenu. Z tohoto prikazu se také všem cizincům, kteří jsou ve službách dvora a ve válečné službě Jeho carského Veličenstva, přesně vyplácí jejich měsíční i roční plat, který se vždy splácí kolem Vánoc. Nad tím je ustanoven bojar kníže Michail Petrovič Pronskij.

11. *Sudnyj Vladimirskij prikaz*, kde stojí před soudem všichni bojaři a velcí moskevští páni, a kdo proti nim má co žalovat, musí se přihlásit zde, a je zde, jde-li o soukromé věci, vynášen i rozsudek. Tento prikaz má ve správě bojar kníže Fjodor Semjonovič Kurakin.

12. *Sudnyj Moskovskij prikaz*, kde musejí hledat své právo *stolniki*, *strjapčije*, *dvorjané* a *žilcy*, stolníci, jízdní dvořané, obecní dvořané a pážata. Jejich soudcem je předešlý bojar.

13. *Razbojnyj prikaz*, kde se zahajuje řízení o všech pouličních loupežích, vraždách, krádežích a násilí, k nimž dojde ve městě i na venkově, vede se vyšetřování, užívá se útrpného práva a podle povahy věci se vynáší rozsudek. Nejpřednějším v tomto prikazu je bojar kníže Boris Alexandrovič Repnin.

14. *Puškarskij prikaz*, kam patří ti, kdo mají co činit s litím děl a zvonů a s jinou válečnou výzbrojí, jako slévači, kováři, mečíři, konstáblové, výrobci mušket, ručnic a pistolí, kteří zde nejen hledají své právo, nýbrž si odtud mají vymáhat i svůj plat. Nad tím je na místo bezbožného Petra Tichonoviče dosazen bojar kníže Jurij Alexejevič Dolgorukov.

15. *Jamskoj prikaz*, kam patří všichni carští poslové, povozníci čili vozkové, kterým se říká jamščici, kde jsou placeni a kde se cestujícím ve službách Jeho carského Veličenstva podle obsahu jejich propůjčeného průvodního lístku dává poukaz a výplata. Zde je představeným *okolničij* Ivan Andrejevič Miloslavskij.

16. *Čelobitnyj prikaz*, kde mohou být žalováni a pohnáni k soudu všichni ďjakové, sekretáři, písaři, starostové a vrátní prikazů. Jejich představeným je *okolničij* Petr Petrovič Golovin.

17. *Zemskij dvor* čili *Zemskoj prikaz*, kde se mohou všichni měšťané města Moskvy a prostý lid navzájem žalovat pro utrpěné křivdy. Dále: všechny domy a místa, které se v Moskvě kupují a prodávají, musejí být

v tomto prikazu změřeny, zdaněny a zapsány, a každoročně se sem vybírají a platí dávky z domů, jako mostné a branné a co se vynakládá na udržování valů. Jejich vrchním pánem je *okolničij* Bogdan Matvějevič Chitrovo.

18. *Cholopij prikaz*, kde se sepisují listiny těch, kdo se někomu upisují jako nevolníci, a jimž říkají *kabaly*. Jeho správcem je Stěpan Ivanovič Islenjev.

19. *Bolšaja kazna prikaz*, kde se spravují zlaté a stříbrné kusy, samet a hedvábí, sukno a všelijaké látky, kterých je třeba ke dvoru a které Jeho carské Veličenstvo obvykle daruje nově přicházejícím služebníkům na uvítanou a jiným z milosti.

Velký pokladní dvůr.

Pod tímto prikazem, který leží v Kremlu a jemuž se německy říká velký pokladní dvůr, je mnoho hlubokých a velkých sklepů a kamenných klenutí, v nichž se ukládá a opatruje říšský poklad a všechny příjmy z měst, cla a co každoročně zbude v prikazech. Všechno pod rukou a dohledem carova tchána Ilji Daniloviče Miloslavského.

20. *Kazennyj prikaz*, kam jsou k soudu povoláváni všichni *gosti* a nejpřednější ruští kupci a obchodníci. V něm je nejpřednějším zase Ilja.

21. *Monastyrskij prikaz*, v němž mají své řízení mniši, popové a jiné duchovenstvo a musejí tu hledat právo ve světských věcech. Nad ním je ustanoven *okolničij* kníže Ivan Vasiljevič Chilkov.

22. *Kamennyj prikaz*, kancelář stavitelů, zedníků a tesařů, kde si musejí hledat a vybírat své právo i mzdu. Je to velký dvůr, na němž je velká zásoba všelijakých materiálů potřebných ke carským stavbám, jako dřeva, kamene, vápna, železa a podobně. Pánem a dozorcem nad ním je *dvorjanin* Jakov Ivanovič Zagrjažskij.

23. *Novgorodskaja četverť*, kam se vybírají a účtují všechny příjmy z Velkého Novgorodu a Nižního Novgorodu. Projednávají se tu a urovnávají i potíže těchto měst a někdy i spory měšťanů.

S. 222.

Ačkoli se, jak řečeno výše, od soudů vojevodů v provinciích nekonají žádné odvolání ke dvoru, užívají přece té výhody, že když věc ve svých kancelářích zahájí a vidí, že pes snad začíná kulhat, nenechají to dojít k rozsudku, nýbrž jdou se svou věcí do Moskvy, do prikazu, který jim

je přidělen. Nad tímto prikazem je ustanoven *dumnyj ďjak* čili říšský kancléř Almaz Ivanovič.

24. *Galickij Vladimirskij prikaz*, kde se účtují příjmy provincií Galič a Vladimir a kde se také vyřizují jejich záležitosti a stížnosti. Jejich správcem je *okolničij* Petr Petrovič Golovin.

25. *Novaja četverť*, kam musejí všechny kabaky, krčmy čili šenky ze všech provincií přinášet své peníze a skládat účty, a odkud se pak *kružečnyje dvory* čili šenkovní domy zase zásobují kořalkou a jinými nápoji. Je-li některý z Rusů přistižen, že tajně prodává kořalku nebo tabák, musí tu být žalován a potrestán.

S. 197.

Neboť, jak řečeno výše, Rusům je obecně pod tvrdým trestem zakázáno prodávat a kouřit tabák; kdo proti tomu jedná a je přistižen, musí být podle postavení osoby buď stižen velkou peněžní pokutou, nebo knutou a poslán na Sibiř.

Obchod s tabákem a kouření zakázáno.

Němcům je však ponecháno na vůli kouřit tabák a mezi sebou ho prodávat. V tomto prikazu vládne *okolničij* Bogdan Matvějevič Chitrovo.

26. *Kostromskoj prikaz*, kam patří a kde se sledují příjmy a právní věci z Kostromy, Jaroslavle a jiných přilehlých míst. V tomto je ustanoven bojar a vrchní zbrojmistr Grigorij Gavrilovič Puškin.

27. *Ustjužskij prikaz*, kam patří důchody a právní věci z Ustjugu a Cholmogor. Nad tím je ustanoven *okolničij* kníže Dmitrij Vasiljevič Lvov.

28. *Zolotoj i almaznyj prikaz*, kde se ukládají a platí klenoty, šperky a jiná zlatá a stříbrná práce, kterou zhotovují němečtí zlatníci a stříbrníci, a kde tito umělci musejí také stát před soudem. Jejich patronem je také Grigorij Puškin.

29. *Oružejnyj prikaz*, kde se opatrují všechny císařské osobní zbraně a válečná zbroj, i všelijaké ozdoby k průvodům a slavnostem. Je s ním spojena i zbrojnice čili zbrojní komora. A ti, kdo s takovými věcmi zacházejí, musejí tu i hledat své právo. Dohled nad tím má také Puškin.

30. *Aptekarskij prikaz*, kde je carská lékárna; sem se musejí denně dostavovat osobní lékaři, ranhojiči, lékárníci, destilátoři a ti, kdo s podobnými věcmi zacházejí, a ptát se, zda není třeba něčeho, co se týká jejich práce. A musejí před ustanoveným patronem, kterým je Ilja Danilovič Miloslavskij, bít čelem.

31. *Tamožennyj prikaz* je celnice; v ní sedí jeden z *gostů* s několika přísedícími, aby vybíral clo ze všeho zboží. Když rok uplyne, skládá účty jinému prikazu, nazvanému *Bolšoj prichod*, a na jeho místo je pak ustanoven jiný *gost*.

32. *Sbora desjatych deněg prikaz*, kde se přijímá povolený desátý groš na válku. A to nyní pod bojarem knížetem Michailem Petrovičem Pronským a pak *okolničím* Ivanem Vasiljevičem Alferjevem.

33. *Sysknoj prikaz*, kde se zahajují a rozhodují všechny nezvyklé nové věci, které nejsou podřízeny žádnému jinému prikazu. Nad tím je ustanoven kníže Jurij Alexejevič Dolgorukov.

Až sem jsou prikazy čili kanceláře Jeho carského Veličenstva, co se v nich projednává a kdo jsou jejich hlavami. Kromě nich má patriarcha ještě své tři zvláštní prikazy, totiž:

Patriarchovy kanceláře.

1. *Razrjad*, v němž se registrují a zapisují duchovní statky a kde leží i jejich archivy.

2. *Sudnyj*, kde patriarcha drží a vykonává svůj duchovní soud a právo.

3. *Kazennyj*, kam se ukládá a kde se opatruje patriarchův poklad a roční příjmy.

Nad těmito prikazy ustanovil své jisté lidi duchovního řádu, kteří mu musejí o všem podávat zprávu, skládat účty a vydávat jeho rozkazy a rozsudky.

Mnoho písařů.

Ve všech prikazech cara i patriarchy je velmi mnoho písařů, kteří mají nejen pěkný rukopis, ale jsou na svůj způsob i dosti zběhlí v počtářství a užívají k tomu místo počítacích penízů švestkových pecek, které každý stále nosí při sobě v malém měšci.

Berou dary.

Brát dary je sice všem zakázáno pod trestem knuty, děje se to však tajně, zvláště u písařů, kteří obecně rádi berou *posul* čili dary, a za ně se od nich často dá vyzvědět i to nejtajnější, co jim projde rukama. Ba někdy sami chodí k těm, jimž na tom záleží, a nabízejí jim vyzrazení věcí za jisté peníze.

Podvod písařů.

Často se však přitom děje i velký podvod, když buď ze strachu před nebezpečím, které by na tom stálo, kdyby to vyšlo najevo, nebo když

věc neznají, sdělí smyšlenku jako pravdivou věc. Jak se to přihodilo i za mé doby, když jsem roku 1643 v Moskvě přijal carský list Jeho knížecí Jasnosti, mému nejmilostivějšímu pánovi; jeden přední agent, který tam pobýval, by rád věděl, jaký je přece obsah listu, a je mu dán jakoby v největším tajemství opis, který mi, protože jsem byl dobrým přítelem pana agenta, bylo také dovoleno opsat. Když však byl originál listu na náležitém místě přeložen, zněl velmi jinak, než jak zněl tajně daný opis.

Kancelářské knihy.

Akta, procesy, protokoly a jiné kancelářské věci nepíší do knih, nýbrž na dlouhé papírové svitky. Celé archy papíru totiž rozřezávají napříč, slepují je za sebou podélně a svinují. A mnohý svitek je 20, 30, ba 60 i více loktů dlouhý, jak je vidět v jejich kancelářích, kde jich leží mnoho na sobě navršených.

KAPITOLA DVACÁTÁ

O soudech, právech a druzích trestů u Rusů

Co se týče soudních věcí, projednávají se v právě zmíněných kancelářích. Každý bojar nebo v nich ustanovený soudce má u sebe ďjaka čili sekretáře spolu s několika přísedícími, před nimiž strany předstupují, jsou vyslýchány a odsuzovány. Dříve měli jen několik málo sepsaných zákonů a zvyklostí, které zavedla různá velkoknížata, a to jen proti zrádcům vlasti a provinilcům proti uraženému majestátu, proti zlodějům, vrahům a dlužníkům. Jinak vynášeli rozsudky většinou podle vlastního dobrého zdání a někdy podle toho, zda komu přáli dobře, či zle. Před málo lety však, totiž roku 1647, se na rozkaz Jeho carského Veličenstva musely sejít nejmoudřejší hlavy ze všech stavů, udělat a sepsat několik zákonů a statut, které Jeho carské Veličenstvo a jeho bojaři potvrdili a vydali ve veřejném ruském tisku; je to kniha ve foliu tlustá dobré dva prsty, nazývá se *Sobornoje uloženije*[1], to jest jednomyslné a společné právo, podle něhož nyní mají své rozsudky sestavovat, nebo aspoň sestavovat by měli.

**Corpus iuris* Rusů.*

A to všechno jménem Jeho carského Veličenstva, proto to musí nevyvratitelně při tom zůstat a nikdo se nesmí dále odvolávat.

Způsob procesů.

Dříve se se stranami vedly takové procesy: když jeden druhého žaloval a nemohl nic dokázat, rozhodl soudce, že musejí být rozsouzeni přísahou. Zeptal se pak obžalovaného, u něhož stála volba: Chceš vzít přísahu na svou duši, nebo ji dát žalobci na jeho duši? Ten, kdo měl přísahu složit, musel být tři týdny, každý týden jednou předveden, poučen a napomenut, jak velká a nebezpečná věc je přísaha, byl před jejím složením varován.

---

[1] Zákoník přijatý zemským soborem v lednu 1649 a vytištěný téhož roku; platil v podstatě až do 19. století.

Přísaha je vysoce ceněna.

Když přesto přísahu složil, i když přísahal správně, plivl mu přece každý z okolostojících do obličeje, vystrčili ho z kostela, v němž přísahu složil, potom byl opovrhován a každý na něj ukazoval prstem, nesměl pak už přijít do kostela, tím méně se mu podávala svátost oltářní, leda by upadl do nebezpečné nemoci a byla na něm znát jistá známka smrti; v takovém případě mu mohla být podána.

Ruský soud a tresty

Jak se skládá přísaha.

Nedávno však je nařízeno takto: kdo má složit přísahu, je před obrazy jejich svatých tázán, zda chce přísahu vzít na svou duši a spásu; řekne-li ano, podrží se mu křížek asi píď dlouhý, proti němu se nejprve pokřižuje a potom ho políbí; pak se i obraz sejme ze stěny a podrží se mu k políbení. Pokud přísahal správně, nesmí přijmout svátost oltářní dřív než po uplynutí tří let, a přece se o něm málo drží. Vyjde-li však najevo, že přísahal křivě, je nahý zmrskán knutou a v nemilosti poslán

na Sibiř, a nesmí se stát účastným svátosti oltářní, dokud neleží skoro v posledním tažení.

Proto Rus nesloží přísahu snadno, tím méně podruhé a potřetí, leda by to byl velmi opovážlivý a lehkomyslný člověk. Jinak však mají velmi ve zvyku, že na obecných shromážděních, při koupi a prodeji, aby někoho k něčemu přemluvili, lehce přísahají *po christu* a po svém způsobu se prsty žehnají, ale tomu se nedá vždy věřit.

Mučení.

Mají všelijaké hrozné způsoby, jak trýzní vymačkat pravdu. Mezi jiným, že člověku svážou ruce na záda, vytáhnou ho do výšky a k nohám zavěsí těžký trám, na nějž kat skáče, takže hříšníkovi vykloubí údy, jak je vidět na následující mědirytině. Pod nohama se k tomu zapálí oheň, který horkem trápí nohy a kouřem obličej. Někdy dávají nahoře na hlavě vyholit plešku a na ni pak kapkou po kapce padá studená voda, což má být nesnesitelné trápení. Některé dávají podle povahy věci při takovém mučení k tomu bičovat a přejíždět přes rány rozžhaveným železem.

Rvačky.

Když je někdo žalován kvůli rvačce, má obvykle nepravdu ten, kdo první udeřil, a pravdu ten, kdo první žaluje.

Vražda.

Kdo někoho zabije, a to ne v sebeobraně (ta je totiž dovolena), nýbrž úmyslně, je vsazen do vězení, kde musí šest týdnů konat pokání v tvrdém živobytí, potom přijme svátost oltářní a je sťat.

Krádež.

Když je někdo obžalován z krádeže a usvědčen, musí přesto na mučidla, zda neukradl víc; nevyzná-li nic dalšího a je-li to poprvé, je mrskán z Kremlu až na velké tržiště, kde mu kat usekne jedno ucho, a je na dva roky dán do věže, potom zase propuštěn na svobodu. Je-li chycen podruhé, je mu předešlým způsobem useknuto i druhé ucho a je zase vsazen do svého starého „bytu“ ve věži, kde je držen tak dlouho, dokud se nenajde víc podobných ptáčků, kteří jsou pak spolu posláni na Sibiř; nikdo však není kvůli krádeži trestán na životě, pokud přitom nespáchal vraždu. Vyzná-li zloděj na mučidlech, komu ukradené věci prodal, jsou ti kupci předvoláni a odsouzeni k tomu, že musejí žalobci, jemuž to bylo odcizeno, dát dostatečnou náhradu; a takové placení nazývají *vyt*; proto to mnohé odrazuje od koupě podezřelého zboží.

Trest dlužníků.

Nad ničím se spravedlnost nevykonává tak přísně jako nad dluhy a dlužníky. Kdo nechce nebo nemůže zaplatit, ten je *pristavlen*, to jest musí sedět v domě u soudcova pacholka, jako u nás v domácím vězení čili v šatlavě. Nedojde-li k zaplacení ve lhůtě, která mu byla povolena, je bez ohledu na osobu, ať je to Rus nebo cizinec, muž nebo žena, kupec nebo řemeslník, kněz, mnich nebo jeptiška, dán do dlužní věže a denně veden před kancelář na veřejné místo a hodinu tlučen ohebnou holí, tlustou jako malíček, přes holeně, takže často pro velké bolesti nahlas křičí. Někdy ten, kdo tluče, když dostane *posul* čili dar, tluče mírně a vedle. Někteří si také do bot strkají silný plech nebo dřevěné dlahy, které musejí rány zachytit.

Po vystání takové muky a potupy musí dlužník buď zase do věže, nebo postavit ručitele, že se druhý den zase dostaví a dá se dál tlouct.

Stavit na pravjož.

Tomuto druhu trestu říkají *stavit na pravjož*. Jak je to naznačeno na následující mědirytině vpředu u písmene A. Nemá-li však dlužník vůbec žádné prostředky k zaplacení, musí se stát otrokem věřitele a sloužit.

Bití batogy.

Ostatní obecné tresty, které se vykonávají nad provinilci, jsou rozříznutí nosu, bití batogy (pruty) a bití knutou na holá záda. Nos se obvykle rozřízl těm, kdo užívali šňupavého tabáku; takto potrestané lidi jsme často potkávali. Batogy smí bít každý pán svého čeledína nebo tomu, nad nímž má jen trochu co poroučet. Provinilec si musí svléknout kabát a šaty až na košili a lehnout si na břicho na zem. Potom si sednou dva, jeden na hlavu, druhý na nohy, a tlučou ohebnými pruty po zádech, a je to na pohled, jako když kožešníci vyklepávají kůže, jak je naznačeno u B. Takových trestů se na cestě mezi Rusy, kteří nás doprovázeli, odehrálo mnoho.

Dávat knutu.

Dávání knuty bylo pro naše oči barbarským způsobem trestání a je na mědirytině pod E. Takový trest jsem viděl 24. září roku 1634 na osmi mužských a jedné ženské osobě, kteří přestoupili velkoknížecí zákaz a prodávali tabák a kořalku. Ti museli před kanceláří, nazvanou *Novaja četverť*, obnažit tělo až po boky a jeden po druhém si lehnout přes záda katova pacholka a obejmout ho rukama kolem krku. Nohy jim byly svá-

zány a jiný je držel na provaze, takže se nemohli pohnout ani nahoře, ani dole. Za hříšníkem stál kat dobré tři kroky zpátky a sekal dlouhou tlustou knutou, co mohl ze všech sil, takže po každé ráně krev hojně stékala dolů.

Moskevský Kreml zezadu; tresty na náměstí

Tresty provinilců.

Vpředu na biči jsou totiž tři řemeny dlouhé jako prst z tvrdé nevydělané losí kůže, které řežou jako nože. Některé také podle velikosti zločinu hned ubijí bičem k smrti. Stál při tom soudcův služebník, četl z cedulky, kolik ran má každý dostat, a když byl zapsaný počet splněn, zvolal: *Polno*, dost. Každý však dostal 20 až 26, žena 16 ran a omdlela přitom. Jejich záda neponechala ani na prst široký celou kůži, byla na pohled jako stažení kozlové. Nato byl každému, kramářům se šňupavým tabákem, zavěšen na krk sáček s tabákem, obchodníkům s kořalkou láhev, pak byli po dvou svázáni za paže, vedeni pod dozorem z obou stran (na mědirytině u F) a tak mrskáni dál, ven z města a zase zpět do Kremlu.

Říkalo se, že přátelé některých zmrskaných jim přetáhli přes zraněná záda ještě teplou kůži z čerstvě poražené ovce, a tak se to mělo zase hojit. Po vykonání trestu byli dříve pokládáni za stejně čestné jako jiní, chodilo se s nimi, obchodovalo a obcovalo, jedlo a pilo se s nimi, jak kdo chtěl. Nyní však se takoví lidé mají za poněkud potupené.

Katové Rusů.

Jako se Rusové čas od času v mnohém vnějším způsobu lepší a velmi Němce napodobují, tak i v tomto kusu, co se týče cti nebo hanby; jako

byli i jejich katové předtím pokládáni za ne tak bezectné čili ztrativší čest, jako nyní. Žádný čestný a přední muž už nechce mít co činit s vymrskaným, leda by se to stalo z udání falešných lidí nebo z nenávisti soudce neprávem k takovému trestu přivedeného, pak je spíš litován než opovrhován, a k dosvědčení jeho neviny se s ním čestní lidé stýkají bez ostychu.

Společnosti biřiců a katů se nyní čestní lidé také vyhýbají; mohou sice provozovat i obchod a živnost, dělají to však neradi, protože jim jejich úřad mnoho vynáší, neboť za exekuci dostávají peníze nejen od vrchnosti, nýbrž i od provinilců, když něco mají, aby s nimi nenakládali tak tvrdě. Prodávají také vězňům, kterých denně sedí velmi mnoho, kořalku, ovšem tajně, což za rok udělá mnoho. Někteří se proto obvykle do takového úřadu vkupují dary, nesmějí ho však nyní zase prodat.

Katové z řezníků.

Kdyby snad bylo takových lidí nedostatek, jak se obvykle stává při velkých exekucích, musí cech řezníků vydat několik ze svého středu.

KAPITOLA JEDNADVACÁTÁ

O náboženství Rusů obecně a o jeho počátku

Zda jsou Rusové praví křesťané.

Při zmínce o náboženství Rusů uvádím právem na začátek otázku, kterou ve veřejných disputacích pojednávali D. Bodsidius (Botvidi), někdejší dvorní kazatel krále Gustava ve Švédsku, a později M. Heinrich Stahl, superintendent v Narvě v Livonsku: totiž zda jsou Rusové také křesťané? Když se Rusů na to ptá, říkají, že jsou správně pokřtění a nejlepší křesťané, kteří na světě žijí, a nás nazývají nanejvýš pokropenými křesťany. Proto chce-li se někdo z cizích křesťanů přiznat k jejich víře, musí se od nich nechat pokřtít znovu. Že však přece jsou křesťané, usuzujeme s právě zmíněnými muži právem, protože se u nich nacházejí *essentialia Christianismi* [podstatné části křesťanství] čili nejnutnější hlavní kusy křesťanského náboženství. Jako je pravé slovo Boží a svaté svátosti.

Mají Písmo svaté a svátosti.

Svatou Bibli mají, a to Starý zákon podle sedmdesáti řeckých překladatelů, Nový však podle obecného překladu, napsané a tištěné ve slovanském a ruském jazyce. Je však podivné, že nikdy nepouštějí do svého kostela celou Bibli; říkají, že ve Starém zákoně je mnoho ohavných necudných věcí, jimiž by se jejich kostel, tak svaté místo, mohl znečistit, mají v něm proto jen některé spisy proroků vedle Nového zákona, s nimiž v něm zacházejí.

Celý Starý zákon nesmí do kostela.

V domech je však dovoleno mít a číst celou Bibli. Vedle Bible mají i několik starých církevních otců a učitelů, jako Kirila Jerusalimského, to je Cyril, arcibiskup jeruzalémský, který za císaře Theodosia napsal katecheze, o nichž Baronius v *Annales ecclesiastici*, sv. 4, s. 459, a *Bibliotheca Patrum*, Kolín, sv. 12, s. 1003.

Mají staré církevní učitele.

Ivan Damaskin. Grigorij Bogoslov, to je snad Řehoř Naziánský.

Ivan Zlatoust, to je Jan Chrysostomus, kterého nazývají Zlatými ústy.

Jefrem Sirin, to je Efrém Syrský, který prý, jak říkají (i Gerhard Vossius v dedikačním spisu této knihy, kterou přeložil do latiny), dostal od anděla knihu psanou zlatými písmeny, kterou nikdo kromě něho nemohl otevřít. Nato se brzy dal slyšet, že mluví a píše se znamenitým duchem.

Vedle nich mají i vlastního ruského svatého učitele jménem Nikola Čudotvorec, který psal duchovní věci, které pilně čtou, a prý vykonal velké zázraky; proto jeho podoba, vyřezaná až po prsa, stála ve vlastní kapli na velké ulici k Tverské bráně nahoru a byla denně obstavena hořícími voskovými svícemi; při velkém požáru při nedávné bouři však byla (jak tvrdí Rusové) vzata do nebe, ve skutečnosti shořela na popel.

Vyznání víry.

Hlásí se také k Athanasiovu vyznání a věří, že Bůh, skrze něhož bylo všechno stvořeno, je jeden v podstatě a trojí v osobách, a že Kristus trpěl za celé lidské pokolení, Duch svatý vychází od Otce skrze Syna, posvěcuje nás a činí nás schopnými konat něco dobrého. Nelze tedy pochybovat, že jejich víra, čili *fides quae creditur* [víra, které se věří], je křesťanská, ale *fides qua creditur* [víra, kterou se věří], jak se obvykle říká ve školách, je podezřelá a ve skutku se ukazuje velmi špatná.

Prokazují obrazům božskou čest.

Neboť vedle Pána Krista prokazují i evangelistům, apoštolům, prorokům a velmi mnoha jiným svatým, nejen jako přímluvcům, jak sice říkají nejpřednější, nýbrž i jako spolupůsobícím k jejich duši, jak věří většina, ba přímo malovaným obrazům, které mají tyto svaté znamenat, denně takovou čest, která přísluší jedině Bohu; o tom brzy víc. Že by také měli svou křesťanskou víru dávat svítit a být činnou dobrými skutky a láskou k bližnímu, lze z jejich života a výše zmíněných historií vycítit velmi málo. Dobrým skutkům však, které vynakládají na založení a stavbu kostelů a klášterů, přičítají víc, než se sluší.

Hlásí se k řeckému náboženství.

Nazývají se členy řecké církve, ačkoli se nedrží tak přesně jejích pravidel, nýbrž dělají mnoho chybných kroků a zavedli všelijaká ustanovení podle svého zdání.

Kdy přišli ke křesťanské víře.

Píší ve své kronice, že křesťanskou víru dostali do Ruska brzy, v době apoštolů.

Nejprve skrze apoštola Ondřeje.

Apoštol Ondřej prý z Řecka vytáhl po řece Borysthenu (čili Dněpru) nahoru, přes Ladožské jezero přišel do Novgorodu a tam kázal evangelium o Kristu a nařídil provozovat pravou bohoslužbu, stavět kostely a kláštery.

Potom za Vladimira. Přijali řecké náboženství.

Po dlouhé době však prý skrze mnoho válek, které v Rusku vedli Tataři a pohané, pravé křesťanské náboženství většinou zaniklo a vyhaslo a naproti tomu bylo zavedeno pohanství a modloslužba, až do doby velkoknížete Vladimira, který byl také zpočátku pohanem. Když si totiž šťastnými zbraněmi podrobil celé Rusko, ba skoro celou Sarmatii, dostal se u cizích křesťanských potentátů do velké vážnosti, takže k němu, aby získali jeho přátelství, posílali skvělá poselstva. A protože se mu takové nabízené přátelství velmi líbilo a ukázal se podle jejich přání, snažili se ho i od pohanské modloslužby přivést ke křesťanské víře. Nato vyslal Vladimir několik vyslanců a poslů na různá místa křesťanstva, aby si opatřili pravou zprávu o jejich náboženstvích. A když se mu mezi jinými nejvíc líbilo řecké náboženství, které bylo předtím v Rusku a ještě na některých, ač málo, místech zbylo, přijal je.

Zázrak s knihou evangelií.

Jan Europalates, řecký dějepisec, vypráví, že se při jejich obrácení stal zázrak: když totiž arcibiskup, kterého tam poslal císař Basileios, jim kázal evangelium o Kristu a vychvaloval velké zázraky pravého nesmrtelného Boha a mezi jiným vyprávěl historii o třech pravověrných mužích v ohni, Rusové odpověděli: kdybychom viděli podobný zázrak, uvěřili bychom ti. Biskup myslí, že se Bůh sice nemá pokoušet; přece však řekl Kristus: Oč budete prosit v mém jménu, budete-li ve mne věřit, dostanete; řekne Rusům: jestli to myslí vážně, že se pak chtějí obrátit ke Kristu, ať o něco požádají. Tu prosí, aby biskup hodil do ohně knihu evangelií, která pojednává o Kristu; zůstane-li kniha, jako ti tři muži, nepoškozena, uvěří, že Kristus, o němž mluví, je pravý Bůh, a chtějí se k němu obrátit. Nato zvedne arcibiskup ruce a oči k nebi, prosí Boha o tento zázrak a říká: Ó Kriste, Bože náš, dej, ať se tímto zjeví tvé slavné jméno i před očima tohoto národa; a hodí s tím knihu evangelií do ohně.

Po několika hodinách, když oheň dohořel, vytáhli knihu nepoškozenou. Když to barbaři viděli, zděsili se nad tím velkým zázrakem, bez dalšího rozmýšlení přijali křesťanskou víru a dali se pokřtít. Tutéž historii má i Kedrenos na s. 589 a Zonaras ve sv. 3 na s. 139 a násl. Zmiňují se o ní i *Concilia magna*, sv. 23, s. 699.

Vladimir se dává pokřtít.

Velkokníže Vladimir byl potom nazván Basileios, úplně vyhnal ze své země modloslužbu a všechny své poddané přiměl k tomu, že museli přijmout řeckou víru. Ale právě zmínění spisovatelé (o nichž, když je člověk čte, může s Gesnerem, Casaubonem a Vossiem vidět, že jeden pilně opisoval od druhého) se podle mého mínění mýlí ve jménu císaře Basileia, a tedy v čase.

Casaubon, poznámky ke kn. 17 Strabóna; Vossius, kn. 2 Hist. gr.*, kap. 29.*

Míní, že se to stalo za doby Basileia Makedonského, za nímž bezpochyby šel Baronius v *Annales ecclesiastici*, když to klade do roku 863.

Sv. 10, s. 253. Stalo se roku 988.

Podle ruské kroniky a jiných dějepisců je však věrohodnější, že se to stalo kolem roku Kristova 988, kdy byli císaři na Východě bratři Basileios a Konstantin a na Západě Ota, třetí toho jména. Ruský kníže Vladimir totiž kolem téže doby, jak píše Kromer, po mnoha vítězstvích těmto dvěma bratřím vzal i město ležící u Pontu, které Sabellicus nazývá Chersonésos, a když se potom spolu dostali do přátelství, dostal Vladimir jejich sestru Annu za manželku, přijal křesťanskou víru a vrátil jim to město. Jak se o tom lze víc dočíst u Kromera, *De rebus Polonorum*, kn. 3, s. 435. Guagnini v popisu evropské Sarmatie sice klade rok 924. Ale v epilogu díla stojí, že se to stalo roku 985 po narození Kristově. Shoduje se tedy s ruským i s naším počtem, s nímž se shoduje i Alstedius ve své *Chronologii*.

Basileios posílá biskupy a kněze.

Tento Basileios pak z Konstantinopole poslal Vladimirovi jako svému švagrovi mnoho biskupů a kněží, kteří museli v Rusku zařídit bohoslužbu a církevní obřady. Od té doby panovala mezi Řeky a Rusy velká důvěra a Rusové pokládají Řeky za svatější a zbožnější lidi, než jsou sami, a každoročně na ně vynakládají mnoho.

Bohaté almužny Řekům. De rebus Moscovit..

Dříve, jak píše Possevino, posílali Moskvané řecké církvi ročně 500 dukátů almužny; to sice nyní přestalo, ale naproti tomu přicházejí řečtí

mniši od konstantinopolského a jeruzalémského patriarchy ročně dvakrát, někdy třikrát, přinášejí pozlacené kosti svatých a všelijaké jiné relikvie a malované obrazy, za něž dostávají darem mnoho peněz, které předešlou sumu daleko převyšují, a zase je vyvážejí ze země.

Jeruzalémský patriarcha přichází do Moskvy.

Před šesti lety, totiž roku 1649, přišel jeruzalémský patriarcha jménem Paisij[1] s několika Řeky do Moskvy, přinesl s sebou zemi ze svatého hrobu (který byl přece vytesán do kamene) a svěcenou vodu z Jordánu. Byl nádherně přijat, k carovi a patriarchovi nákladně vyzdvižen a dostal darem (jak mi bylo věrohodně napsáno) přes 50 tisíc dukátů.

Je oloupen.

Na zpáteční cestě mu však Turci vzali všechno, co měl při sobě ve zlatě a penězích, sobolech a hedvábných látkách, jen svaté ostatky a knihy mu byly ponechány.

Nevědomost v náboženství.

Ve všech provinciích mají jedno a totéž náboženství a obřady, a jen ono. S ruskými hranicemi totiž končí i jejich náboženství, kromě těch málo, kteří jsou nyní k Narvě přesazeni na švédskou hranici. Většina, zvláště prostý člověk, umí o článcích své víry dát málo řeči a odpovědi.

Herberstein, s. 31.

Je u nich ještě tak, jak to za své doby nalezli Herberstein a Possevino, že (po způsobu Athéňanů, kteří učinili usnesení: co se zdá dobré jejich králi, to je náboženství a dost dobré) to nechávají záviset na víře svého cara a patriarchy.

Nekáže se.

Nejsou totiž poučováni a vyučováni žádnými kázáními. Patriarcha také nepřipouští, aby se o věcech víry mnoho mluvilo a disputovalo s cizinci, proto si všude udržují jedno mínění.

Německý kněz disputuje s ruským mnichem.

Krátce před naší dobou měl v Nižním Novgorodě ruský mnich s tamějším evangelickým knězem (který mi to vyprávěl) kvůli jejich víře různé rozhovory a dal se jím dobře poučit. Když se to však dozvěděl patriarcha, dal mnicha zajatého přivést do Moskvy a ptal se, z jakých

[1] Paisij (Paisios), jeruzalémský patriarcha (asi 1645–1660). V Moskvě pobýval roku 1649 a v rozhovorech s budoucím patriarchou Nikonem ho nabádal, aby ruskou bohoslužbu sladil s řeckou.

příčin se odvážil tak často stýkat s evangelickým knězem a disputovat o náboženství. Mnich však dává lstivou odpověď a říká: Německý pastor se chce obrátit k ruské víře, dává se od něho poučovat, už ho měl na dobré cestě, doufá ho brzy úplně získat. Nato je mnich zase propuštěn na svobodu.

KAPITOLA DVAADVACÁTÁ

O písmu, jazyce a školách Rusů

Rusové přijali svá písmena a písmo spolu s náboženstvím od Řeků, ale zčásti je zkomolili, zčásti je i rozmnožili slovanskými písmeny, a jejich znaky jsou zde vyobrazeny na mědirytině, jak následuje:

Characteres linguae Ruthenicae (ruská abeceda a číslice)

Písmo Rusů.

Taková písmena a písmo užívají jak v tištěných, tak v psaných knihách svého jazyka, který je sice od slovanského a polského odlišný, ale přece jim tak příbuzný, že kdo zná jeden, snadno rozumí i druhým. S řečtinou však nemá vůbec žádné společenství, kromě několika málo

slov, kterých obvykle užívají v kostelích, při bohoslužbě a v úřadech a která si od Řeků vypůjčili. Jinak, protože se Rusové, jak bylo vícekrát zmíněno, ve svých školách neučí víc než psát a číst svou a nanejvýš církevněslovanskou řeč, nerozumí žádný Rus, ať duchovní nebo světský, osoba vysokého či nízkého stavu, ani slovo řecky ani latinsky.

Latinská a řecká škola v Moskvě.

Nyní však, což je k podivu, chtějí podle dobrého zdání patriarchy a velknížete vést svou mládež k tomu, aby se učila řeckému a latinskému jazyku. Zřídili už i vedle patriarchova dvora latinskou a řeckou školu, nad níž má dozor a správu Řek jménem Arsenij. Kdyby tento záměr měl šťastný postup, takže by mohli číst a rozumět spisům svatých otců a jiných pravověrných v jejich jazycích, dalo by se doufat, že by s Boží pomocí přišli ve svém náboženství na lepší myšlenky. Nechybějí jim dobré hlavy k učení. Nacházejí se mezi nimi jemná *ingenia* [nadání], obdařená dobrým rozumem a pamětí.

Almaz, říšský kancléř.

Nynější říšský kancléř v Posolském prikazu, Almaz Ivanovič, byl v mládí jednou v Persii a v Turecku, pochopil jejich jazyky za krátkou dobu tak, že nyní dovede mluvit s těmi národy bez tlumočníka. Pro svůj dobrý rozum a věrné vyřizování byl několikrát užit ve velkých poselstvech a potom povýšen na *dumného ďjaka* čili říšského sekretáře, nebo jak ho nazývají, říšského kancléře.

S. 251. Johann Böcker von Delden.

S. 118. Adam Dorn.

Jejich vícekrát zmíněný tajný tlumočník mnoha jazyků Johann Böcker von Delden jim dal překladem několika knih z latiny a francouzštiny dobrý podnět ke čtení cizích věcí, jako i před ním bývalý římský císařský vyslanec jménem Adam Dorn, o němž byla řeč i výše; ten krátce sepsal *Cosmographii* čili popis světa, onen však mezi jiným přeložil do ruštiny *Historii o Velkém Mogulovi*; tyto knihy začínají někteří z nejpřednějších občas brát do rukou.

KAPITOLA TŘIADVACÁTÁ

O provozování jejich křesťanství a nynější bohoslužbě, zvláště o jejich křtu

Provozování jejich křesťanství a nynější bohoslužba spočívá hlavně v tom, že vedle užívání svatého křtu čtou ve svých kostelích slovo Boží, slouží mši, klanějí se Bohu a zemřelým svatým, projevují se zbožně před obrazy svatých a klanějí se jim, konají procesí a putují ke svým zemřelým svatým, v jistých časech se postí, zpovídají se, přijímají velebnou svátost oltářní a udělují poslední pomazání.

Křest Rusů.

Co se týče křtu, pokládají ho za velmi nutnou věc ke vstupu do křesťanské církve a ke spáse. Věří totiž a vyznávají, že jsou počati a narozeni v hříchu a že Kristus proti takovému dědičnému hříchu ustanovil lázeň znovuzrození a očištění (kterou chápou tělesně i duchovně). Proto jakmile se narodí dítě, spěchají s ním ke křtu. Je-li dítě poněkud slabé, je pokřtěno doma, ne však v jizbě, kde se narodilo (protože ta se pokládá za zcela nečistou).

Obřady při ruském křtu.

Je-li však zdravé, je přineseno do kostela kmotry k tomu požádanými, kterých smějí být jen dva, a tu jim pop vyjde naproti před dveře kostela, udělá jim prsty křížek na čele a žehná jim těmito slovy: **Hospodin ostříhej tvého vcházení i vycházení od nynějška až na věky.**

Kmotři dají popovi 9 voskových svíček, které zapálí a přilepí křížem na kád, která stojí plná vody uprostřed kostela. Nato vykouří kadidlem a myrhou kád i kmotry a žehná vodu s mnoha obřady. Potom jdou kmotři, kteří nesou v rukou hořící svíce, s knězem, který čte z knihy, třikrát kolem kádě, a kostelník s malovaným obrazem Jana napřed. Potom se kmotrům kladou otázky obvyklé i při našem křtu: totiž jak se má dítě jmenovat? Jméno je pak napsáno na lístek a podáno knězi. Lístek však kněz položí na malovaný obraz a drží obraz na prsou dítěte a modlí se.

Nato se ptá: zda dítě věří v Boha Otce, Syna a Ducha svatého? Když kmotři odpovědí ano, musejí se spolu s knězem obrátit a zády ke kádi. Pak se ptá: zda se dítě odříká ďábla, všech jeho andělů a skutků, a chce po celý život zůstat při čistém řeckém náboženství? Když kmotři na každou otázku odpovídají, musejí s knězem pokaždé horlivě plivat na zem.

Exorcismus je při křtu Rusů obvyklý.

Potom se obrátí zase ke kádi a koná se exorcismus; kněz za vkládání rukou říká: **Vyjdi z tohoto dítěte N., ty nečistý duchu, a dej místo Duchu svatému.** A fouká třikrát křížem na dítě, a tím (jak říkají) musí ďábel ustoupit. Míní totiž, že před křtem bydlí v dítěti nečistý duch.

Nyní se prý, jak jsem byl zpraven, exorcismus čili zaklínání a vyhánění satana koná před dveřmi kostela, aby jejich kostel nebyl nečistým duchem znečištěn. Potom vezme kněz nůžky, ustřihne křížem trochu vlasů z hlavy dítěte a vloží je do knihy. Nato se ptá: zda chce být dítě pokřtěno, a vezme dítě nahé od kmotrů do obou rukou, ponoří ho třikrát úplně do vody a říká: **Křtím tě ve jménu Boha Otce, Syna a Ducha svatého.**

Nato vloží dítěti trochu soli do úst, pomaže ho na čele, prsou, rukou a zádech křížem posvěceným olejem, oblékne mu čistou bílou košilku a říká: Tak čisté a bílé jsi nyní i omyto od svého dědičného hříchu; zavěsí mu na krk křížek ze stříbra, zlata nebo olova (podle toho, jaké mají rodiče jmění a co mohou opatřit), ve vedle vyobrazené podobě a velikosti.

Tento křížek musí po celý život nosit na krku na svědectví, že je křesťan. Najde-li se někdo mrtvý na ulici a nemá u sebe takový křížek, není pohřben. Kněz také přidělí dítěti svatého a dá mu jeho podobu; toho se musí po celý život držet a ctít ho před jinými obrazy. Po takových křestních obřadech kněz dítě i kmotry objímá a líbá a napomíná je, aby se dítěte ujali jako praví rodiče a aby se mezi sebou neženili, což je u nich, jak bylo uvedeno výše, nanejvýš zakázáno.

Každé dítě musí mít zvláštní křestní vodu.

Když je přineseno ke křtu dvě nebo více dětí zároveň, je každému lázeň znovuzrození znovu obnovena, i kdyby jich bylo sto, a jednou použitá voda, v níž byla smyta nečistota dědičného hříchu, musí být vylita na zvláštním místě a už jí nikdo nesmí být poskvrněn. Pokládají totiž za to, že křestní voda vykonává nejen duchovní, nýbrž i tělesné smytí

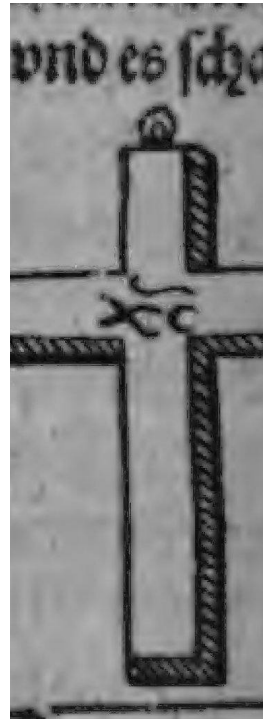

Křestní křížek

hříchů a nečistoty duše. Jako užívají i obecného koupání a mytí při svatbách, po souloži, po výronu přirozenosti ve spánku, po vymočení na k tomu užitých údech po farizejském způsobu, a mnozí z nich míní, že takové vnější očištění stačí ke smytí nečistoty jejich hříchů, která na nich jakoby lpí jako tělesná bytost.

Jak se křtí staří lidé.

Vodu ke křtu nikdy neohřívají u ohně, v zimě ji však na teplém místě trochu odstát nechají.

Staré lidi, když mají být pokřtěni (jako ti, kdo chtějí přestoupit k jejich náboženství, jako dříve Chaldejci), vedou k potoku, v němž se v zimě prosekne díra ledem, a tou je stejnými obřady třikrát ponoří, takže se nad nimi voda spojí nad hlavou.

Ruský křest v kostele

Pobíhající Chaldejci.

Chaldejci, pravím: za naší doby totiž byly jisté, ale lehkomyslné osoby, které každoročně dostávaly od patriarchy povolení, že osm dní před Vánocemi až do Tří králů smějí pobíhat po městě na ulicích se zvláštním ohňostrojem, zapalovali lidem vousy a škádlili zvláště sedláky. Za naší doby byl jednomu sedlákovi zapálen vůz sena, a když se sedlák proti nim postavil, spálili mu vousy a vlasy na hlavě; kdo však od nich chtěl být ušetřen, musel dát kopějku (šest feniků). Ti byli oblečeni jako masopustní bratři, na hlavách nosili dřevěné malované klobouky, mazali si vousy medem, aby se nemohly zapálit, když ze sebe házeli plameny. Nazývali se Chaldejci a měli znamenat ty pacholky, kteří za doby krále Nabuchodonozora měli rozdmýchávat oheň v peci ke spálení tří mužů, Sadrach, Mešach a Abednego.

S. 261.

Snad tím staří chtěli připomenout i zázrak, který se měl stát při jejich obrácení. Plameny však dělají ze zvláštního prášku, který vytloukají z jisté zemní rostliny čili byliny a nazývají ho *plaun*. Protože jsou tyto plameny podivné a veselé na pohled, zvláště když se házejí v noci nebo

v temnu, a dá se s nimi provádět mnoho zábavy, chci o tom níže při popisu perského ohňostroje v Ardabílu mluvit poněkud podrobněji.

Tito Chaldejci byli po dobu svého pobíhání pokládáni za pohanské a nečisté, ba kdyby tak zemřeli, za zatracené. Proto byli o svátku svatých Tří králů jako o velkém obecném svěcení znovu pokřtěni, aby se tak bezbožná nečistota smyla a aby byli zase přivtěleni k církvi. Po přijatém křtu byli zase tak čistí a svatí jako ostatní. Takový člověk byl pokřtěn i desetkrát a víckrát. Protože však takovými ničemy vznikala sedlákům a prostým lidem, také těhotným ženám, velká nepříjemnost a neštěstí, i kvůli ohni nemalé nebezpečí, předešlý patriarcha takovou bláznovskou hru i maskované pobíhání úplně zrušil.

KAPITOLA ČTYŘIADVACÁTÁ

O křtu odpadlých křesťanů a jiných dospělých

Cizí a odpadlí křesťané, jakož i Tataři a pohané, když se chtějí obrátit k ruské víře a dát se pokřtít, musejí být nejprve šest týdnů opatrováni v klášteře a mnichy vyučováni v náboženství, nejvíc však v provozování jejich způsobu modlení, v poznávání svatých, v klanění se před jejich obrazy a žehnání. Potom je vedou ke křtu k potoku, kde musejí na své předešlé náboženství jako na kacířské a zatracené učení třikrát plivnout a odpřisáhnout, že je už nikdy nepřijmou.

Orat. Domin..

Po křtu se jim oblékne nový ruský šat, který jim darují velkokníže nebo jiní velcí páni, jejich kmotři, a podle stavu se jim opatří výživa.

Mnoho odpadlíků v Moskvě.

Takových odpadlíků je nyní v Moskvě velmi mnoho, neboť nejen před 22 lety po tehdy skončené válce před Smolenskem, nýbrž i nyní během 5 let se dalo překřtít mnoho vojáků, nejvíc však Francouzů, aby mohli zůstat v zemi a dostávat od velkoknížete výživu, ačkoli nerozuměli ani jazyku, ani ničemu jinému z jejich náboženství. Nejvíc je k podivu, že i někteří přední a rozumní lidé byli pro mrzký zisk ochotni změnit víru a přijmout ruské náboženství.

Hrabě Šlakov.

Známé jsou příklady francouzského svobodného pána jménem Pierre de Remont[1] a hraběte Šlakova, jako i nedávno Antonína de Groena a plukovníka Alexandra Leslieho ze Skotska[2] a jiných.

---

[1] Pierre de Remont, francouzský šlechtic (snad hugenot), v Moskvě pokřtěný jako Ivan Děremont, zakladatel ruského šlechtického rodu Děremontovů. Město „Siwatka“, kam byl poslán za vojevodu, je Svijažsk na Volze; byl tam druhým vojevodou.

[2] Alexander Leslie (kolem 1590 – 1663 Smolensk), skotský voják. V ruských službách od roku 1630; ve smolenské válce (1632–1634) velel pluku „nového pořádku“, do Ruska se vrátil roku 1647. Za války s Polskem se roku 1654 podílel na dobytí Smolenska a byl pak až do smrti jeho vojevodou.

S. 206.

Tento hrabě Šlakov[1], o němž jsem se zmínil výše, přišel roku 1640 do Holštýnska a Dánska, žaloval Jeho knížecí Jasnosti a Jeho královskému Veličenstvu Kristiánu IV. pohnutě, jak je rodem z hraběcího kmene von Schlick a pro evangelické náboženství je katolíky pronásledován, a dovedl své věci přednést tak věrohodně, že tito páni, pohnuti soucitem, mu prokázali všechnu milost, a Jeho královské Veličenstvo ho na jeho naléhavé prosby doporučilo Jeho carskému Veličenstvu v Moskvě. Když byl v Moskvě na takový královský doporučující list dobře přijat, stavěl se velmi otevřeně, předstíral, že přišel do země proto, aby přijal ruské náboženství a zůstal u Jeho carského Veličenstva. To se Rusům velmi líbilo, zvláště proto, že vedle toho, že byl tak předního stavu (na čemž Rusům velmi záleží), rozuměl i latinskému a polskému jazyku; přijali ho ochotně, pokřtili, učinili ho knížetem a nazvali ho kníže Lev Alexandrovič Šlik. Bylo mu stanoveno měsíční služné na hotových penězích 200 říšských tolarů. Někteří mínili, že měl záměr na velkoknížecí slečnu Irinu Michajlovnu; když se však dozvěděl, že se zamýšlí provdat ji za cizího hraběte, kvůli čemuž také odešla dvě poselstva z Moskvy do Dánska, nesl to velmi zle, nakonec však byl spokojen, že mu dali dceru vznešeného bohatého bojara. Když se potom vícekrát zmíněné královské Veličenstvo dánské dozvědělo, že tento Šlik nebyl z takového rodu, nýbrž jen poddaný hraběte Kaspara von Dönhoff v Polsku a že jeho doporučení k přeběhnutí jen zneužil, byla velkoknížeti podána pravá zpráva a takový lstí vymámený doporučující list byl omluven. Jeho carskému Veličenstvu sice nebylo milé, že se to tak mělo, nechtělo však vzít zpět jednou danou milost, ponechalo mu titul knížete a měsíční peníze, které ještě nyní užívá, byl však za to tvrdě vzat na řeč a bylo mu vytknuto, že se vydával za hraběte von Schlick. Od té doby se psal, jako ještě dnes, kníže Lev Alexandrovič Šlakovskij a je počítán mezi *dvorjany* čili dvořany cara.

[1] Lev Alexandrovič Šlakovskij, cizinec, který se v Moskvě vydával za hraběte z českého rodu Šliků. Při křtu v Čudovském klášteře dostal jméno a titul kníže Lev Alexandrovič Šlakovskij a oženil se s Marfou Vasiljevnou Šeremetěvovou, neteří bojara F. I. Šeremetěva. Roku 1643 byl poslán do Svijažsku, roku 1646 jako vojevoda do Alatyru; později přišel o právo psát se s otčestvem na *-vič* a byl poslán na Solovky.

O plukovníku Lesliem.

Leslie se však dal k tomu svést neštěstím a má se to takto: když plukovník Leslie za právě zmíněnou smolenskou válku dostal od předešlého velkoknížete mnoho peněz a odvezl je z Moskvy, dostal po čase opět chuť sloužit i nynějšímu velkoknížeti.

Nabízí Moskvanům svou službu.

Proto s velkým poselstvem, které odešlo před několika lety ze Švédska (jehož hlavou byl říšský rada a svobodný pán Erik Gyllenstierna), dorazil zase do Moskvy a nabídl Rusům svou službu.

Dostává statek.

Protože však tehdy Rusové nepomýšleli na žádnou válku a nechtěli vydávat peníze bez potřeby, nabídl se, že se spokojí se statky a sedláky místo hotových peněz, což mu bylo také povoleno, a byl mu postoupen skvělý statek ležící na Volze s příslušnými sedláky. Nato dá plukovník přivézt ženu a děti do Ruska a drží ten statek. Paní plukovnice, jako moudrá a přesná hospodyně, snad ukládala ruským sedlačkám víc práce, než byly předtím zvyklé, proto se proti ní vzbouřily, udaly ji a říkaly: nemohou už sloužit u plukovnice Leslieové.

Žaloba sedláků na plukovnici.

Dává jim prý v jejich svátky proti ruské víře jíst maso, těžkou prací je zdržuje od kostela, nechce jim ani na dvoře popřát tolik času, aby mohly ráno vykonat před svým Bohem a obrazy náležité *poklony* čili úklony a svou bohoslužbu. Ba obvykle bije lid, a což je nejohavnější, sňala prý obraz ze stěny, hodila ho do rozžhavené pece a spálila. To byla u Rusů velká věc a těžká žaloba.

Žalobci i obžalovaní jsou vyslýcháni.

Plukovník je nato se ženou a dětmi i se všemi lidmi ze dvora povolán do Moskvy, žalobci a obžalovaní jsou vyslýcháni proti sobě. Plukovnice sice příliš nezapírá, že ženy přísně držela k práci, o jiných obviněních však nechtěla nic vědět, a říkala, že ženy si na ni takové lži vymýšlejí jen z nenávisti a zlovůle, protože jim ukládala práci. Několik Leslieových cizích služebníků, kteří k omluvě své plukovnice dali dobré svědectví, je vzato do vazby a je jim hrozeno mučením. Sedlačky se však nabízejí samy k útrpnému právu. Ostatní, kteří ještě chodili na svobodě, se navzájem rozhořčili a na obou stranách se prolilo mnoho krve, a přece nechtěl mít nikdo vinu. Patriarcha se do toho vloží, pohnutě přednese Jeho carskému Veličenstvu, že by se cizincům měly odejmout všechny

statky a nemělo by se dopustit, aby se s jejich pravověrnými křesťany v jejich vlasti od nevěřících a nepokřtěných Němců takto zacházelo a jejich bohoslužba byla tupena. Oheň, který zapálil patriarcha, horlivě přiživovali bojaři, kteří už dávno chtivě vztahovali ruce po dobře zařízených statcích Němců: denně šeptali Jeho carskému Veličenstvu do uší, aby patriarchově spravedlivé žádosti vyhovělo.

Leslie ztrácí svůj statek.

Nato je Lesliemu statek i se sedláky soudně odňat, protože není ruské víry, neboť napříště mají takové statky držet jen Rusové. Leslie neví, jak se s tím vyrovnat a jak se při ztrátě takového statku uživit se ženou a dětmi, dá se slyšet, že kdyby si mohl statek se sedláky ponechat, chce se se ženou a dětmi dát na ruskou víru a nechat se překřtít. To je od patriarchy i u dvora dobře přijato a Lesliemu podle jeho žádosti dán příslib. Nato je i se svými dán do kláštera, šest týdnů v něm držen a vyučován v článcích jejich víry, nejvíc však v obřadech ruských kostelů, a pak strčen do vody a tak překřtěn.

Dá se překřtít se ženou a dětmi.

Překřtění dostali nová jména a od velkoknížecího tchána bojara Ilji Daniloviče a jeho bojaryně, kteří byli kmotrem a kmotrou, skvělé ruské šaty. Potom musel být plukovník znovu oddán se svou ženou a Ilja mu vystrojil i svatbu na svém dvoře. Jeho carské Veličenstvo darovalo novým Rusům na uvítanou k jejich náboženství tři tisíce rublů, což je šest tisíc říšských tolarů.

Antonín de Groen.

Sedláci a sedlačky toho statku, když se dozvěděli, že je Leslie se svými v klášteře a že mají zase lézt pod své staré jho, prosili, aby byli Leslieovy vrchnosti ušetřeni, chtějí jinak rádi nanejvýš poslušně sloužit pod jakoukoli vrchností, pod kterou je Jeho carské Veličenstvo chce dát. Přihodilo se i to, že překřtěnému Francouzi Antonínu de Groenovi bylo slíbeno dát statky; ten prosí o tyto statky plukovníka Leslieho, protože slyšel, že sedláci prosili o jiného pána, povzbudí i sedláky, aby u Jeho carského Veličenstva prosili o jeho osobu. Nato dostane de Groen statek a drží ho ještě nyní. Lesliemu však je domluveno, aby sedláky pustil, mohli by jemu a jeho blízkým nakonec přece zlomit vaz. Dostává proto nyní v časech míru od Jeho carského Veličenstva měsíčně 90 říšských tolarů, jako ostatní plukovníci. I jeho synovi bylo stanoveno plukovnické zaopatření, ale ještě ne tak vysoké jako otci.

Proti těmto příkladům nestálosti v náboženství u mužských osob chci vyprávět i pamětihodný příklad znamenité stálosti u slabé ženské osoby.

Asi před 32 lety přišel výše zmíněný francouzský svobodný pán jménem Pierre de Remont do země, odebere se do Moskvy, ožení se tam s pannou, vlastní dcerou (Johna Barnesleyho, který byl rodem ze šlechtického rodu v Anglii a dlouhý čas bydlel v Moskvě), v 15. roce jejího věku, a byla tehdy pokládána za nejkrásnější mezi cizinci v Moskvě.

Pierre de Remont se dává překřtít.

Tento baron, aby měl milost velkoknížete a přízeň velkých pánů, přijme ruské náboženství, dá se překřtít a je nazván Ivan. Rusové i baron by rádi viděli a velmi se snažili, aby se i žena, která byla kalvínského vyznání, dala dobrovolně překřtít. Když se však zdráhala, pokusil se ji patriarcha zprvu získat dobrými slovy a skvělými sliby; když to však nechtělo zabrat, dal se do ní tvrdými výhrůžkami, nato padla na kolena s pokornou prosbou, ať jí raději vezmou život než náboženství; chce při něm žít a zemřít, ať s ní udělají, co chtějí. Děti, které s baronem zplodila, jí násilím vzali a pokřtili po rusku.

Jeho žena je násilím překřtěna.

Otec, který kvůli dceři také padl k nohám, byl patriarchou odkopnut, ona však byla násilím pokřtěna. Patriarcha totiž řekl, že protože tomu nerozumí, musí se s ní zacházet jako s dítětem a vléct ji ke křtu. Při křtu se také velmi vzpírala; když ji totiž přivedli k potoku, násilím z ní strhali šaty, a když měla na pokyn jeptišek, které ji měly křtít, podle zvyku plivnout na své náboženství, plivla do obličeje jeptišce, která to přikázala. A když ji ponořili do vody, strhla s sebou dolů jinou jeptišku a řekla k tomu: Tělo sice můžete ponořit, ale duše z toho nic nepocítí. Po takovém vynuceném křtu čili vodní lázni byla se svým mužem poslána do města Siwatka, kde měl být vojevodou. Když však po uplynulé době podle zvyku bylo místo vojevody vyměněno, baron byl povolán zase do Moskvy a brzy nato zemřel, chtěla vdova zase odložit ruské šaty a chodit do kostela ke svým souvěrcům, ale nevyšlo jí to dobře; odebrali jí oba syny a předali je ruskému pánovi k výchově.

Je zavřena do kláštera a držena v něm pět let.

Ji však i s malou dcerou přivezli do kláštera ležícího několik mil od Moskvy, zvaného Beloozero[1], a opatrovali tam, kde jako mladý člověk jednadvacetiletý musela mezi starými jeptiškami žít pět celých let jako ve vyhnanství bez útěchy. Byla totiž nejen zbavena přítomnosti a společnosti svých synů, otce a jiných přátel, nýbrž nesměla svým ani jednou dát najevo svůj život a stav, ani oni jí veřejně. Přece se však nechtěla před ruskými obrazy klonit a ohýbat; ba spíše začala ona jeptišky přivádět na své mínění, než jeptišky ji.

Tajné poselství.

Ve vytrvávajícím vyhnanství jí jednou štěstí tak přálo, že mohla tajně zvláštní výhodou dostat zprávu od svých. Když totiž byl z Moskvy poslán německý pokrývač břidlicí, aby pokryl tentýž klášter, a ona s ním chtěla mluvit o svých, chodily s ní sice jeptišky vždy a bránily tomu. Pokrývač však, aby s ní přece mohl mluvit nepozorovaně od Rusů, často volal na svého chlapce, díval se na něho někdy s hněvivými posunky a výhrůžkami, mluvil mezitím s ní, co mu bylo přikázáno a kde by v jeho nepřítomnosti mohla najít list. Z toho jeptišky nehádaly nic jiného, než že mistr chlapce kvůli něčemu trestá nebo mu něco přikazuje.

Tímto prostředkem dostala dobrá paní zprávu a dala i odpověď, a to tak, jako by za chlapce prosila.

Nakonec byla, když zemřel patriarcha Filaret Nikitič, na přímluvu a velkou námahu svých vysvobozena z kláštera a omilostněna, že smí bydlet v Moskvě, musela však mít kolem sebe jen ruskou čeleď, ačkoli jí bylo povoleno (kromě do německého kostela) vycházet a navštěvovat ji kdo a kdy chce. Byl jsem u ní dvakrát s jejími švagry, panem Peterem Marselisem a panem Fenzelem, kteří měli sestry této paní, a s podivem slyšel, s jakou trpělivostí nesla své vyhnanství a dovedla se v něm těšit. Tato paní Anna tedy zůstala ve svém náboženství stálá až do konce, prý nyní, jak slyším, před dvěma lety zemřela. Je pozoruhodné, že její děd Wilhelm Barnesley, který teprve před pěti lety zemřel v Anglii, se dožil 126 let. A když už měl 100 let za sebou a byl vdovcem, vstoupil ještě jednou do manželství.

[1] Omyl autora: Belozersk (Beloozero) leží asi 500 km severně od Moskvy.

Muž 126 let starý.

Jinak se neslyší, že by Rusové někoho násilím nutili k náboženství, nechávají každému svobodu svědomí, i když jsou to jejich poddaní a otroci, leda by někdo chtěl pojmout manžela z jejich víry, pak už mu nechtějí ponechat jeho náboženství svobodné. Kdo však k nim přejde dobrovolně, toho ochotně přijmou a opatří mu po celý život výživu.

Překřtění jsou nejhorší.

Ti však, kdo takto odpadnou, jsou mnohem horší ke svým bývalým souvěrcům, ba ke všem cizincům mnohem obtížnější než Rusové, o čemž by se dalo vyprávět několik příkladů.

Když se některý Rus mimo zemi dal snad k jinému náboženství, potom se vrátil a dal se zase k předešlé ruské víře, musí být znovu pokřtěn.

Takové překřtívání křesťanů, kteří se k nim obracejí z jiné sekty, mají bezpochyby od Řeků, kteří, když se oddělili od latinské církve, pokládali i její křest za nedokonalý, a tak ty, kdo se obrátili od západní církve a chtěli se stát údy jejich církve, znovu překřtívali. Ale oni i všichni, kdo v tomto kusu následují Řeky, byli roku 1215 papežem Innocencem III. na lateránském koncilu dekretem 4. exkomunikováni a dáni do klatby, jak se o tom lze dočíst v Conciliis Magnis, tom. 18, s. 165.

KAPITOLA PĚTADVACÁTÁ

O svátcích a svátečních dnech Rusů a o tom, jak slyší slovo Boží; též o jejich kostelích

Rusové mají své určité sváteční a slavnostní dny, v nichž konají svou pobožnost v kostele, a berou k tomu v týdnu kromě neděle také středu a pátek (což jsou jejich postní dny). A takové svěcení se nyní dodržuje víc než dříve. Dříve se domnívali, že když byli jen časně ráno v kostele, mohou zase jít po své obvyklé práci. Kromě toho svěcení prý přísluší jen pánům, nikoli však čeledínům a otrokům, jimiž oni jsou (jak to Herberstein správně zmiňuje, s. 30). Proto bylo ještě za našich časů vidět, jak v neděli stejně jako ve všední den obchodují a provozují živnost ve svých krámech a dílnách. Nyní však patriarcha nařídil, že nejen ve svátky a neděle, nýbrž i ve středu a v pátek nesmí být otevřen žádný krám ani dílna; také musejí být v tytéž dny kabaky a krčmy zavřené a nic se z nich nesmí prodávat, zvláště když je čas jít do kostela.

Velké svátky Rusů.

Jejich velkých svátků, které každoročně velmi slavnostně světí, je 13, a to tyto. A jak začínají svůj nový rok, jak řečeno výše, na podzim 1. září, tak připadá jejich první velký svátek na 8. září čili podzimního měsíce a nazývá se Prazdnik Roždestva Prečistyje Bogorodicy, svátek narození svaté Matky Boží.

Druhý 14. září, Vozdviženije Kresta, povýšení kříže.

Třetí 21. listopadu, Vvedenije Prečistyje Bogorodicy, obětování Mariino.

Čtvrtý 25. prosince, Roždestvo Christovo, narození Krista.

Pátý 6. ledna, Bogojavlenije čili také Kreščenije, zjevení Krista neboli den svatých Tří králů.

Šestý 2. února, Sretenije Gospoda Boga, Hromnice.

Sedmý 25. března, Blagověščenije Prečistyje Bogorodicy, zvěstování Mariino.

Osmý, Verbnoje voskresenije, Květná neděle, v níž se slaví velké procesí a vjezd Krista.

Devátý, Velikij den čili Voskresenije Christovo, vzkříšení Krista neboli Velikonoce.

Desátý, Vozněsenije Christovo, nanebevstoupení Krista.

Jedenáctý, Sošestvije Svjatago Ducha, seslání Ducha svatého neboli Letnice.

Dvanáctý 6. srpna, Preobraženije Gospoda Christova, zjevení slávy Krista učedníkům na hoře.

Třináctý 15. srpna, Uspenije Prečistyje Bogorodicy, nanebevzetí Matky Boží.

Každodenní svátky svatých.

Jinak nepřejde téměř žádný den, v němž by nepřipadl svátek toho či onoho světce, ba někdy i dva nebo tři takové svátky na jeden den; ty může světit nebo nesvětit, kdo chce, duchovenstvo je však musí světit čtením, zpěvem a sloužením mše.

Ruský kalendář.

Mají Calendarium perpetuum podle starého stylu, v němž dovedou velmi zběhle a rychle vyhledat po sobě pohyblivé i nepohyblivé svátky.

O velkých svátcích a nedělích chodí do kostela třikrát, a to nejprve před východem slunce, což nazývají zautreňa, k poledni obědňa a k večeru večerňa.

Co čtou v kostelích.

Tu pop čili kněz čte několik určitých kapitol z Bible, zvláště některé žalmy Davidovy, evangelium, někdy homilii z Chrysostoma, též Athanasiovo vyznání víry a některé modlitby, a zpívá plným hrdlem nápěvem nikoli nepodobným u nás užívaným antifonám a responsoriím. Mezi čtením a zpěvem kněz častěji říká Gospodi pomiluj, Pane, smiluj se nade mnou, a tu všechen lid tato slova se křižováním a žehnáním třikrát opakuje.

Jak slouží mši.

Když se dočte a dozpívá, jde pop k oltáři se svým kaplanem (kterého musí mít každý kněz u sebe při všech duchovních úkonech) a slouží mši, a to podle liturgie starého církevního učitele Basila Velikého. Nalije do kalicha červené víno a vodu dohromady, nadrobí do toho kvašený chléb, požehná kalich a čte nad ním asi čtvrt hodiny. Potom to lžící z kalicha požije, a to sám, takže z toho nikomu z věřících nepodá;

když však v tu dobu snad přinesou do kostela nemocné dítě a žádají to, dá z toho i tomu dítěti.

Když kněz týž den obcoval se svou ženou, nesmí sloužit mši, nýbrž musí ji dát vykonat jinému na svém místě.

Nekážou.

Zatímco se slouží mše, stojí lid a klaní se ke svým obrazům a častěji opakuje Gospodi pomiluj.

Příčiny proč.

Jinak, jak již řečeno, nemají žádná kázání ani výklady biblických textů, nýbrž dávají si číst holý text a nanejvýš se spokojí s homiliemi právě zmíněného církevního učitele, a namítají, že Duch svatý na počátku církve působil slovem Božím bez dalšího výkladu, mohl by to činit i nyní. Kromě toho by mnohými výklady vznikla rozličná mínění, která by způsobila jen zmatek a kacířství.

Některým popům se kázání nevyplatilo.

Před dvěma lety se odvážil muromský protopop jménem Login kázat a začal spolu s několika popy, které měl pod sebou, v Muromu a jiných městech veřejně kázat a učit lid ze slova Božího, napomínat a trestat (proto je nazývali kazanšči, kážící kněží), a lid se k nim také hojně sbíhal. Když se to patriarcha dozvěděl, horlivě proti tomu zakročil, kazatele sesadil z jejich úřadu, se zvláštními obřady proklel a v nemilosti poslal na Sibiř.

Possevinus, De rebus Muscoviticis.

Dokud tedy u nich není kázání a rozmluva o věcech náboženských, zvláště kázání, *quae fere unica via inferendae Evangelii luci uti solita est divina sapientia* (jak praví Possevinus) [jíž jedinou cestou téměř vždy užívala božská moudrost, aby vnesla světlo evangelia], jsem i já toho mínění, že Rusové budou stěží přivedeni na pravou cestu a k pravému životu, protože nikdo bloudícím neukazuje pravou cestu a nikomu kvůli mnoha rozšířeným hrubým hříchům nemluví do svědomí a netrestá je, leda kat, když jim po spáchaných zločinech vysází na záda pozemský trest.

Evangelijní příběhy.

Mají v jedné knize obšírnější popisy a výklady některých evangelijních příběhů, které jsou prošpikovány přídavky, báchorkami a hrubým, nebezpečným lhaním a které často uvádějí jako zástěrku svých hříchů. Abych z nich mezi jinými vyprávěl jen jeden: Jakub, dánský šlechtic,

který byl vyslancem Fridricha, toho jména II., krále dánského, k moskevskému velkoknížeti, zmiňuje ve svém cestopise, že se ve Velikém Novgorodě se svým pristavem jménem Fjodor, který byl starý šedivý muž, dostal do duchovního rozhovoru. Tu se Rus domníval, že kvůli hříchům, i kdyby byly páchány denně, nemá člověk žádnou nouzi, jen když má v úmyslu, že někdy bude činit pokání, a přivedl si na pomoc příklad kající hříšnice Marie Magdalény tímto způsobem:

Falešný příběh o Marii Magdaléně.

Tato Marie Magdaléna prý byla velmi nemravná žena, dlouho provozovala smilstvo a tak velmi často hřešila. Když ji však jednou na cestě potkal muž a přemlouval ji k souloži, ona však se k tomu zprvu nechtěla odhodlat, až on dále naléhal a prosil ji pro Boha, tu se jeho prosbě podvolila. A protože to učinila pro jméno Páně, dostala nejen odpuštění všech svých hříchů, nýbrž byla také zapsána červenými písmeny do rejstříku svatých. To je ohavně a rouhavě mluveno proti svaté vůli Boží a příběh o kající hříšnici hrubou nepravdou pošpiněn a zneužit.

Ferdinand Capon.

Přitom mi přichází na mysl, co Ferdinand Capon, florentský šlechtic, píše sám o sobě, jak totiž, když byl mnichem, také zneužil příběh o Marii Magdaléně jako zástěrku své hanebnosti, pokud se jeho slovům dá věřit. Když jsem, praví (v 7. kapitole svého traktátku o svém mnišském životě, který napsal toskánským jazykem a který byl v Lipsku přeložen do horní němčiny), o jednom postě kázal v Messině a byl tam zamilován do jedné vdané dámy, která se jmenovala paní Magdaléna, a když jsem jí kdysi dal na srozuměnou své milostné vášně, řekla mi: nemá ráda mnichy, neboť jsou příliš oškliví.

Zneužití příběhu o Marii Magdaléně.

Když jsem však dnem i nocí přemýšlel, jak bych ji přece jinak naladil, aby k mé chuti řekla ano, vymyslel jsem konečně toto: Pilně jsem dával pozor na její šaty, které si oblékala o svátcích a které byly červené barvy. A když jsem příští neděli zařídil, aby se příběh o Marii Magdaléně hodil k mému úmyslu, totiž že šla do chrámu, aby slyšela Krista kázat, když jsem tedy chtěl popsat šaty a krásu Marie Magdalény, vylíčil jsem bod po bodu šaty a krásu této druhé paní Magdalény, a abych měl tím větší jistotu, že pochopí, že mluvím o ní, když jsem ten popis podával, měl jsem oči stále upřené na ni, a mluvil jsem takto: Šla krásná Magdaléna do chrámu oděná v purpur, a ten, když ji člověk viděl jen zdálky, dobře

dokazoval, že tato líbezná jitřenka nemůže být nic jiného než posel nadmíru krásného slunce.

Popis krásné dámy.

Když přišla blíž, nebylo nikoho, kdo by pohleděl na hvězdu jejích očí a nepocítil hned ve své duši vlivy milostné vášně. Nebyl také nikdo, kdo by viděl růže jejích tváří a necítil, jak mu v ňadrech rostou sladké trny, a nebylo oka, které by neoslepil sníh jejích bílých prsou. Nosila na levém uchu stříbrnou lilii, která, pohrávajíc si mezi jejími zlatými vlasy, dodávala její krásе zvláštního půvabu. Na jejím hrdle ze slonoviny visel drahocenný pyrop, který se zdál celý zčervenat hněvem, protože viděl, že jeho čest má být zastíněna živými korály jejích rtů.

Když jsem to řekl, viděl jsem, jak se ta domina začíná líbezně usmívat a jak jí tváře zároveň zbarvily do purpurova, a proto jsem z těch červených písmen mohl nejlépe vyčíst, že dobře pochopila smysl mé řeči.

Capon zemřel.

Jaké řeči dále tento Capon vedl s tou paní v jejím domě, je mimo náš záměr, a není ho proto na tomto místě třeba více připomínat. Byl to odvážný člověk a zemřel před šesti lety u nás ve Šlesviku. Toto jsem však chtěl při té příležitosti uvést proto, aby se vidělo, jací lidé se nacházejí, zvláště Rusové, kteří tak lehkomyslně zacházejí se slovem Božím, falšují biblické příběhy a zneužívají je jako zástěrku svých hříchů, jak se podobné příklady uvedou u perského náboženství.

KAPITOLA ŠESTADVACÁTÁ

O křižování a žehnání Rusů a o obrazech svatých, před nimiž se klanějí

O obrazech a žehnání se.

Kromě toho, že Rusové poslouchají předčítání několika kapitol z Bible, stojí před svými obrazy s odkrytou hlavou (neboť nikdo, i kdyby to byl sám velkokníže, se nedá v kostele zastihnout s pokrytou hlavou, kromě kněze, který si nechává na hlavě svou skufiju čili čepičku, s níž je vysvěcen), klanějí se a žehnají se velmi často způsobem, jak to popisuje Herberstein:

Herberstein, s. 30.

Užívají k tomu prvních tří prstů pravé ruky, dotknou se jimi nejprve čela, potom prsou a pak z pravé strany na levou, a říkají přitom pokaždé: Господи помилуй, Gospodi pomiluj, Pane, smiluj se nade mnou.

Co žehnání znamená.

Petr Miklaf, nedávný ruský vyslanec v Holštýnsku, mi podal výklad žehnání a co si přitom rozumní lidé obvykle připomínají: že totiž tři prsty znamenají svatou Trojici, zdvižení ruky k čelu nanebevstoupení Krista, který nám v nebi připravuje místo; dotyk prsou znamená vložit si do srdce slovo Boží; napravo a nalevo však povahu posledního soudu, jak budou zbožní postaveni napravo a zlí nalevo, oni povzneseni ke spasení, tito však svrženi dolů do pekla.

Takové křižování a žehnání činí při všech svých počinech ve světských i domácích věcech stejně jako v duchovních; bez něho ani nejedí, nepijí, ani se nepouštějí do žádné práce.

Uctívání obrazů.

Co se týče uctívání obrazů, nenachází se, že by bylo v církvi užíváno v prvních třech stech letech až do doby císaře Konstantina Velikého; ačkoli snad měli duchovní obrazy a podobenství jako příběhy malované a vyřezávané, jak vysvítá z Tertulliána,

Tertull. lib. de pud. cap. 7.

přece je neuctívali místo svatých a nemodlili se k nim jako Rusové. Rusové říkají, že to mají z učení Damascenova, myslím však, že to dostali z řecké církve; nesnesou však žádný vyřezávaný obraz, neboť říkají, že Bůh zakázal dělat vyřezávaný, nikoli však malovaný obraz a klanět se mu.

s. 276.

Proto je k podivu, že tak vysoce ctili vyřezávaný obraz Nikoly Čudotvorce v Moskvě, snad proto, že to neměl být jeden ze starých, nýbrž z jejich nových svatých.

Obrazy musejí být malované, a ne vyřezávané.

Jinak užívají vesměs malovaných obrazů, které jsou bez zvláštního umění a půvabu hrubě malovány olejovými barvami na prkna, obvykle čtvrt nebo půl lokte dlouhé a o něco užší.

Žádného obrazu si neváží ani ho nectí, není-li malován Rusem nebo Řekem, i kdyby byl od jiných národů sebekrásněji a umělecky udělán. Jako by na obrazu mohlo nějak ulpět náboženství jeho tvůrce.

Trh s bohy.

Mají v Moskvě vlastní trh a krámy, na nichž takové obrazy prodávají, či jak oni říkají, vyměňují za peníze a stříbro, protože se nesluší, aby se bozi kupovali.

Také je nesvěřují nikomu, kdo není jejich náboženství; bojí se, že by se jim nedostalo patřičné úcty a zacházení.

Když před několika lety jeden německý kupec, Karl Möllin, koupil od jednoho Rusa kamenný dům, seškrábali Rusové všechny obrazy, které byly malovány na stěně jen na vápně, dočista a odnesli s sebou i prach z nich. Velmi nám vytýkají, že dáváme duchovní obrazy, a zvláště ukřižovaného Krista, na kamna a stavíme se proti nim zadkem.

Sedláci na vesnicích nechtěli dovolit, abychom se jejich obrazů dotýkali rukama nebo k nim obraceli nohy, když jsme leželi na lavicích. U některých, kde jsme pobývali, musel přijít pop s kadidelnicí a obrazy, pokud snad byly námi poskvrněny, znovu posvětit.

Nejpřednější obrazy.

Ve svých kostelích mají velké množství obrazů rozvěšených po stěnách; většina a nejpřednější z nich jsou ty, které mají představovat Pána Krista, svatou Pannu Marii a Mikuláše, jejich hlavního patrona. Každý má v kostele svého vlastního světce čili obraz, před nímž koná

svou pobožnost. Když se někdo hrubě prohřeší, takže je hoden klatby, je i jeho světec vynesen z kostela a může ho užívat doma, neboť exkomunikovaný nesmí znovu vejít do kostela. Ti, kdo jsou zámožní, zdobí a krášlí své obrazy co nejnákladněji perlami a drahokamy.

Obraz je nezbytná věc.

K modlitbě je obraz nezbytně třeba, proto je musí mít nejen v kostelích a při veřejných pohřbech, nýbrž každý i ve svém domě, ve světnici a v komoře, aby při modlitbě na ně mohli stále upírat oči. Když se chtějí modlit, zapálí jednu nebo dvě voskové svíčky a přilepí je před obraz; proto, když svíčky zapomenou zhasit, vzniká tolik požárů. Také Němci až dosud museli kvůli Rusům takové obrazy ve svých domech snášet, jinak se s nimi žádný Rus nechtěl stýkat a jen stěží také sháněli ruskou čeleď. Nyní však patriarcha nechce dovolit, aby jejich obrazy byly dále v německých světnicích, které k tomu pokládá za nehodné. Když Rus přijde k druhému do domu nebo do světnice, vzdá nejprve čest svému Bohu a pomodlí se své Gospodi. Teprve potom promluví k lidem. Vstoupí totiž dovnitř jako němý, k nikomu se neobrátí, i kdyby v místnosti sedělo deset nebo více osob. Jakmile vstoupí, rozhlédne se po obrazu, který bývá obvykle postaven za stolem na stěně v koutě; nevidí-li jej hned, ptá se: Jesť li Bog, není tu Bůh? Když jej pak spatří, ukloní se a třikrát se před ním požehná. Nato se obrátí k lidem, pozdraví je a vyřizuje své věci.

Připisují obrazům velkou moc.

Připisují obrazům také velkou moc, jako by mohly působit a pomáhat něčím zvláštním. Často zmiňovaný dánský šlechtic Jakub praví, že za jeho časů při vaření piva nořili do várky obraz na holi, aby se pivo dobře podařilo. Mají před nimi pravou ostýchavost a bázeň, jako by u nich bylo podstatně něco božského. Když chtějí v přítomnosti obrazů holdovat své tělesné žádosti, přikryjí je nejprve šátkem. Někdy jimi lidi také postraší.

Obraz způsobí v Moskvě poplach.

Roku Kristova 1643 v červnu se stalo, že v Moskvě jeden z jejich nejpřednějších obrazů začal pod obličejem vypadat červenější než obvykle. Popové to přednesli patriarchovi a velkoknížeti a dělali z toho velkou věc, jako by to ohlašovalo něco velkého, a že by se měly vyhlásit kající a postní dny, aby byl odvrácen hrozící trest. Velkokníže jako zbožný a bohabojný pán si to vzal velmi k srdci, povolal k tomu ruské malíře

a pod políbením kříže se tázal, zda se to děje přirozeně, či nikoli. Když si to malíři pořádně prohlédli, řekli: to prý není žádný zázrak, neboť barva se z obličeje stářím odloupla, takže prosvítá podklad, který byl nanesen červeně. Tím byla bázeň zase zažehnána.

Podvod popů s obrazy.

Kněží také někdy vymyšlenými a namalovanými znameními na svatých obvykle postraší lidi, takže musejí držet postní a kající dny, obětovat kněžím a dávat almužny, což pak prostí lidé ze zbožnosti hojně činí. Jak se to prý stalo před několika lety v Archangelsku. Tam dva kněží takovou lstí nasbírali mnoho obětních peněz, ale při dělení se rozhádali, pobili se a jeden druhého udal pro podvod, načež pak i knuta musela učinit svá znamení.

Že prostí lidé připisují obrazům velkou moc, je vidět také z toho: Když roku 1611 švédský vojevůdce Jacob De la Gardie dobyl Veliký Novgorod a vznikl požár, držel jeden Rus svůj obraz Mikuláše proti ohni a prosil, ať přece pomůže hasit.

Obrazy nechtějí hasit oheň.

Když však žádná pomoc nepřišla, nýbrž oheň se šířil stále dál kolem sebe, hodil obraz z netrpělivosti do ohně a řekl: Když nám nechceš pomoci, pomoz si sám a has.

K tomu by se dalo říci s Lactantiem: *Quae vanitas aliqua ab his sperare tutelam, quae tueri semetipsa non possunt.* Vidíš, že je pošetilost doufat v pomoc od těch, kdo nemohou pomoci sami sobě.

Lact. lib. 2, pag. 77.

Také tehdy vojáci, protože v domech nenašli mnoho, co by se jim hodilo, pobrali obrazy; Rusové pak za nimi běhali a draze je zase vykoupili.

Prostý lid, zvláště ten na venkově a na vesnicích, když chtějí své děti navyknout bázni Boží, staví je před své obrazy, aby se před nimi v hluboké pokoře a úctě klaněly, žehnaly se a musely říkat Gospodi. Bez poučení, co asi mají znamenat; tu si útlé mládí představuje, jako by obrazy byly bozi, jak jim ostatně říkají i staří.

Malé děti jsou drženy k uctívání obrazů.

V Ladoze nechtěla má hostitelka dát ráno svému dítěti, které sotva umělo mluvit a stát, jíst dříve, než by tímto způsobem devětkrát uctilo svého Boha, jak řekla.

Někteří přední lidé však a ti, kdo bydlí ve městech blízko kostelů, mají přece o obrazech trochu lepší, nejchytřejší pak daleko jiné myšlenky.

Filip, chytrý Rus v Narvě.

V ruské Narvě bydlel přední bohatý kupec, který je ještě nyní na živu, jménem Filip N., vlídný laskavý muž, který někdy přicházel k tabuli našich vyslanců a podával dobré zprávy o tom i onom. K němu jsem jednou (bylo to 30. ledna 1634) šel s naším lékařem panem Hartmannem Gramannem, abychom ho na jeho prosbu navštívili. Když jsme s ním rozmlouvali o jejich náboženství, zvláště kvůli obrazům, učinil nám takové vyznání své víry, z něhož jsme mohli poznat pravého křesťana.

Jaká je jeho víra o obrazech.

Řekl mimo jiné: nedrží nic na obrazech, vzal svůj kapesník a přetřel jím obraz s těmito slovy: Tímto mohu setřít barvu a dřevo spálit, to bych v tom měl hledat své spasení? Ukázal nám Bibli ve slovanském jazyce, v níž byl dobře sečtělý, nalistoval několik míst a přetlumočil je, řekl: v tomto musím hledat vůli Boží a řídit se podle ní.

O postu.

O postu, který držela většina Rusů, nedržel nic; co je to, řekl, když nejím maso, ale mám místo toho nejlahodnější ryby a ožírám se pálenkou a medovinou; pravý půst, jak nám jej přikázal Bůh skrze proroka Joela v první a druhé kapitole, je a děje se u mne, když nepožívám nic než vodu a chléb a pilně se modlím. Přitom naříkal na své krajany, že velmi mnoho z nich nemá takové vědění ve věcech náboženských a v praxi svého křesťanství. Když jsme řekli, protože on má takové osvícení od Boha, proč nepoučí své spolubratry lépe? odpověděl: nemá k tomu povolání, kromě toho by mu nevěřili, už ho pokládali za kacíře.

Proč měl obrazy.

Že však přesto obrazy trpí, děje se na památku Boha a svatých; přinesl nato z komory podobiznu krále Gustava Švédského, vytištěnou na pozlacené kůži, a řekl: snesli bychom přece takovou podobiznu na jeho počest v našich pokojích, protože představuje tak statečného hrdinu, který vykonal tolik velkých činů; proč by tedy neměl mít na památku obrazy svatých, kteří ve věcech duchovních byli tak velkými divotvorci? Rozumní Rusové prý ctí obrazy svatých a modlí se k nim podle svého náboženství, nikoli však kvůli látce, nebo jako by to bylo tolik co Boží

obraz, nýbrž z lásky a úcty ke svatým, kteří jsou v nebi. A takovou úctu, která se prokazuje obrazům, pociťují ti, které obrazy znamenají. To je právě to, co Řekové roku Kristova 787 na cařihradském koncilu proti ikonomachům čili obrazoborcům za přítomnosti 350 biskupů usnesli a zavedli do svých kostelů, když byli patriarchy v Cařihradě Tarasios, v Alexandrii Politianos, v Antiochii Theodoretos a v Jeruzalémě Eliáš.

Zákon Řeků o uctívání obrazů.

Tento dekret však byl zavržen na frankfurtském koncilu, který dal roku 794 konat císař Karel Veliký, jak o tom zní slova kánonu 2:

Je zavržen.

Allata est in medium quaestio de nova Graecorum synodo, quam de adorandis imaginibus Constantinopoli fecerunt, in qua scriptum habebatur, ut, qui imaginibus sanctorum ita ut Deificae Trinitati servitium et adorationem non impenderent, anathema judicarentur. Qui supra sanctissimi patres nostri omnimodis adorationem et servitutem renuentes contempserunt, atque consentientes condemnarunt. [Byla předložena otázka o novém synodu Řeků, který konali v Cařihradě o uctívání obrazů a v němž bylo psáno, že ti, kdo by obrazům svatých neprokazovali službu a klanění jako božské Trojici, mají být odsouzeni do klatby. Naši nejsvětější otcové výše to klanění a službu všemožně odmítli, pohrdli jimi a jednomyslně je odsoudili.] Tom. 20 Concil. mag., pag. 145.

Protopop chce mluvit proti obrazům.

Nedávno se v Moskvě vytasil kazaňský protopop jménem Ivan Neronov[1] a odvážil se mluvit proti službě obrazům a řekl: Není prý správné, aby se čest, která přísluší Bohu, chtěla dávat obrazům, které jsou rukama udělány ze dřeva a barev, i když mají znamenat podobizny Boha a svatých; proč se z tohoto hlediska spíše nectí a neuctívají lidé, kteří jsou utvořeni k obrazu Božímu a kteří také takové obrazy udělali? To je právě to, co říká Seneca:

[1] Ivan Neronov (1591–1670), kněz a kazatel, od roku 1649 protopop Kazaňského chrámu v Moskvě (proto „kazaňský protopop“) a přední člen kroužku „horlivců zbožnosti“. Jako jeden z prvních se postavil proti Nikonovým opravám knih; koncem roku 1653 byl zbaven kněžství a vypovězen do kláštera u Vologdy. Na koncilu 1666 se s novými obřady smířil.

lib. de moralib..

Simulacra Deorum venerantur, illis supplicant genu posito, illa adorant, illis per totum assident diem aut adstant, fabros, qui illa fecere, contemnunt. Ctí obrazy bohů, klanějí se před nimi a modlí se k nim, sedí nebo stojí před nimi celý den, mistry však, kteří je udělali, pohrdají. A Lactantius:

lib. 6, pag. 350.

Quanto justius est et verius viventia Dei simulacra excolere, ut promereare viventem. [Oč spravedlivější a pravdivější je ctít živé obrazy Boží, abys získal přízeň Živého.] Item: *Perversum est et incongruens, ut simulacrum hominis a simulacro Dei colatur.* Je to převrácená a nesmyslná věc, aby obraz člověka byl ctěn a uctíván obrazem Božím. Ale dobrý kněz musel hned, jak se to patriarcha dozvěděl, být zbaven své kněžské čepičky a s tvrdou výhrůžkou vypovězen do kláštera zvaného Kamennyj monastyr, ležícího na Volze, aby se toto učení dále nešířilo a obrazy si podržely svou obvyklou úctu.

Kam staré obrazy.

Když pak jejich obrazy zestárnou, takže je prožerou moli a rozpadají se, nevyhazují je ani nespalují, nýbrž buď je položí na tekoucí vodu a nechají je plout, kam chtějí, nebo je zakopou hluboko do země na hřbitově nebo v ovocné zahradě a neradi nechávají na totéž místo přijít něco nečistého.

KAPITOLA SEDMADVACÁTÁ

O domnělých svatých Rusů, které mají v zemi a k nimž konají poutě

Antonius Possevinus správně píše, že Rusové mají těla některých svých domnělých svatých, o nichž si vymýšlejí, že ještě dnešního dne konají velké divy a mohou uzdravovat nemocné;

lib. de reb. Musc. pag. 7.

některá z nich leží v Moskvě. Před dvěma lety, totiž roku 1653, dostali do ní nového svatého, na kterého se velmi drží.

Kolyčov, metropolita.

Ten se nazývá Čudotvorec Filip metropolita[1], ze starého šlechtického rodu Kolyčovů v Moskvě, žil v Moskvě za časů tyrana Ivana Vasiljeviče, a protože tomu tyranovi kvůli jeho podivné vládě a krutému a nekřesťanskému, ba nelidskému životu často říkal pravdu, rozhněval se na něho a poslal ho v nemilosti do vzdáleného kláštera; a protože ho přesto někdy písemně napomínal a ostrostí svého pera znovu rozdíral staré rány, poslal tyran plný hněvu do kláštera jednoho ze svých sluhů, aby ho uškrtil provazem.

Je zavražděn.

Kolyčov, který byl připraven zemřít, se ochotně vzdává a prosí jen, aby mu vrah nebral život provazem, nýbrž nožem, což on také učinil a vrazil mu nůž pod srdce do těla.

Je prohlášen za mučedníka a svatého.

Bratři téhož kláštera ho prohlásili za mučedníka, převezli na ostrov v Bílém moři za Archangelskem a tam pohřbili v kapli. Tentýž ostrov

[1] Filip, světským jménem Fjodor Stěpanovič Kolyčev (1507–1569), metropolita moskevský (1566–1568). Veřejně odsoudil teror opričniny, byl sesazen a v Otročském klášteře v Tveri uškrcen Maljutou Skuratovem. Jeho ostatky byly roku 1590 přeneseny na Solovky a roku 1652 na Nikonův podnět do Moskvy; téhož roku byl svatořečen. Olearius tedy mylně píše o noži, o pohřbu na Solovkách hned po smrti a o převozu do Moskvy roku 1653.

se nazývá Soloveckij a lze ho najít výše na námořní mapě u popisu Archangelska.

s. 151.

Nynější patriarcha předstíral, že když byl ještě metropolitou v Rostově a Jaroslavli, slyšel od jistých lidí, jak mnoho neduživých lidí se uzdravilo, když se jen pomodlili k tělu tohoto svatého, které je prý ještě neporušené, a přivedl to u Jeho carského Veličenstva tak daleko, že zmíněné tělo je odtamtud vyzvednuta a přivezena do Moskvy.

Je přivezen do Moskvy.

Pro ni byl ustanoven pan Michail Leontjevič s jedním ďjakem a vzal s sebou kromě jiného lidu také dva syny. Vypravili se na dvou lodjích (čili velkých otevřených člunech) k ostrovu; vyslanec dorazil šťastně, ďjak však s oběma vyslancovými syny a s lidmi na druhé lodji zahynul a nikoho z nich dosud nenašli.

Když pak tělo svatého Kolyčova dorazilo až na míli před Moskvu, vyšlo jí vstříc Jeho carské Veličenstvo s celým svým dvorem a patriarcha se svým duchovenstvem; byl při tom i rostovský a jaroslavský metropolita jménem Varlaam, muž přes 70 let a korpulentní, který nedaleko od svatého padl a zůstal mrtev.

Varlaam náhle umírá. Svatý však byl s velkou okázalostí uveden a umístěn v Kremlu v Soboru čili nejpřednějším kostele.

Svatý činí mnoho divů.

Tu pak učinil mnoho divů na nemocných, kteří k němu přicházeli a modlili se, a mnohé, kteří snad předtím nebyli slepí, chromí, hluší a němí, pod pilným dohledem patriarchy znovu učinil vidoucími, chodícími, slyšícími a mluvícími. A když se takový div udál, zvonilo se k tomu pokaždé velkým zvonem; ten bylo zpočátku slyšet za týden snad čtyřikrát nebo pětkrát. Nyní však už prý o něm není slyšet tolik divů, protože, jak říkají, lidé, kteří byli při jeho příchodu zbožní, se zase stali bezbožnými a nepřicházejí k němu s tak silnou vírou. Říkají, že ještě nyní leží neporušený pod plátnem, které však nikdo nesmí nadzvednout.

Sergij, svatý v Trojici.

Jinak mají také svatého v klášteře Trojice, který leží 12 mil od Moskvy na západ, jménem Sergij[1], kterého zmiňují Possevinus, který

[1] Sergij Radoněžský (asi 1314/1322–1392), mnich a zakladatel kláštera Nejsvětější Trojice (dnes Sergijev Posad, asi 70 km severovýchodně od Moskvy), nejuctívanější ruský

ho nazývá Sergius, s. 7, Herberstein s. 32 a Petreius v *Ruské kronice* s. 11. S tím je to takto: Byl prý to velký tlustý muž a zpočátku statečný voják, potom se zřekl světa, stal se poustevníkem a nakonec odešel do kláštera Trojice, aby v něm jako mnich strávil zbytek svého života; pro svůj velmi zbožný a bohabojný život byl zvolen igumenem, prý svou modlitbou pomohl mnoha lidem a činil divy. Přijal také učedníka čili žáka jménem Nikon, který následoval svého mistra ve stejných ctnostech. Sergij zemřel roku 1563. Po jejich smrti byli oba kanonizováni a zapsáni mezi svaté, leží také pohřbeni vedle sebe v témže klášteře. Říkají, že ještě nyní mohou ukázat lebku jednoho z nich i s neporušeným mozkem. Poláci prý ten klášter několikrát napadli a chtěli ho ztéci, když však bratři kláštera nastavili nepřátelům lebku se Sergijovým mozkem, nejen že klášteru nemohli nic udělat, nýbrž se sami mezi sebou rozkmotřili a obrátili meče proti sobě. Petreius sice zmiňuje marné obléhání, které před ním vedl polský plukovník Jan Sapieha, ale byl od něho zahnán švédským vojskem. Klášter má jméno od Sergije a nazývá se Sergijeva Trojice, jinak klášter Trojica čili u svaté Trojice.

O měděném hrnci, o němž Herberstein na zmíněném místě píše, že tam prý je, však dnešní Rusové nechtějí ani slyšet: totiž že když se v něm vaří určitá jídla, zvláště zelí, není prý nikdy shledán prázdným, ať se z něho bratřím k jídlu nabere, kolik se chce, a že v něm prý nikdy není ani příliš málo, ani příliš mnoho.

Trojice čili Trojica, bohatý klášter.

Je však jisté, že tento klášter má přes tři sta bratří a je tak bohatý na příjmy jako žádný jiný v celé zemi. Neboť velkoknížata a bohatí páni mu odkázali mnoho a ještě odkazují. I páni a kupci, kteří kolem projíždějí, vkládají, mají-li jmění, bohaté almužny, aby se za jejich duši modlilo a aby byli chráněni přede vším neštěstím.

Pouť do Trojice.

Do téhož kláštera koná velkokníže se svými nejpřednějšími pány dvakrát do roka poutě, totiž na Trojici a na svatého Michala. Když je ještě půl míle od kláštera, sesedne a jde se všemi svými lidmi pěšky až tam a zůstane tam několik dní na modlitbách; po tu dobu musí opat velkoknížete se všemi jeho lidmi zdarma vydržovat proviantem a pící

světec. Omyly autora: klášter leží severovýchodně od Moskvy, ne „na západ“; Sergij zemřel roku 1392, ne 1563.

pro koně. A protože je tam nadmíru krásná krajina a dobrá honitba, obvykle se velkokníže přitom obveseluje lovem.

Pouť k Prečisté Kazaňské.

Výše na 47. listu je popsáno procesí, jehož se velkokníže i patriarcha každý se svými obvykle účastní jako na pouti a konají svou pobožnost. V Kazani byl před mnoha lety, avšak když ji už měli Rusové, nalezen v zemi obraz Mariin a tam postaven; jeho kopii přivezli do Moskvy, kde pak na její památku postavili kostel na konci velkého trhu, kde stojí kramáři s noži; nazývá se Prečistaja Kazanskaja, Čistá Matka Kazaňská. K ní také v tuto dobu přichází na pouť mnoho cizích z jiných míst.

Pouť do Chutina.

Stejně tak se i ve Velikém Novgorodě, jak již řečeno výše, každoročně koná velká pouť, a v Novgorodě se schází z mnoha míst velký lid a jdou ven sedm dobrých verst od města ke klášteru Chutina. Tu se pak ve městě, zvláště před Nikolskou bránou, která vede ke klášteru (kde krčmáři rozbíjejí své stany), děje veliká pijatyka a všelijaká hanebnost. Tento svátek a pouť nazývají Prazdnik Varlaama Chutynskogo; děje se ke cti svatého Varlaama, který se narodil v Novgorodě a leží pohřben v klášteře Chutina; prý také učinil mnoho divů uzdravováním nemocných. Podobných domnělých svatých se najde v zemi sem a tam ještě víc.

KAPITOLA OSMADVACÁTÁ

O ruských kostelích

Kostely Rusů.

Výše při popisu budov v Moskvě bylo zmíněno, že v Kremlu a ve městě je velmi mnoho kostelů, kaplí a klášterů uvnitř i vně městských hradeb, přes 2000 kusů. Neboť nyní si každý z pánů, který má nějaké jmění, dá postavit vlastní kapli, a většina z nich je z kamene.

Kostely uvnitř okrouhlé.

Kamenné kostely jsou uvnitř všechny okrouhle zaklenuté. Příčinu toho mi Rusové nedovedli říci. Myslím však, že to mají od starověkých národů, které také většinou stavěly své chrámy okrouhlé, jak je vidět u Rosina, *De antiquit. Rom.*;

lib. 1, c. 2, pag. 39.

neboť protože jsou to domy Boží, musely se podobat okrouhlému nebi.

lib. 53, pag. 515.

Jako píše řecký dějepisec Dion Cassius o znamenitém pohanském chrámu Pantheonu v Římě, který je také postaven okrouhle a dodnes je tam k vidění, že má (jak jeho jméno praví) pojmout obrazy všech bohů a svou okrouhlostí se podobat nebi.

Pantheon nyní.

Ačkoli někteří míní, že Pantheon je proto okrouhlý, aby se bohům, jejichž podobizny stály kolem po stěně, kvůli jejich důstojnosti a vznešenosti, kterou by snad jeden chtěl mít před druhým, nikomu nestalo příkoří.

Jan. Jac. Boissardus, pag. 48.

Boissardus však píše: Protože Marcus Agrippa postavil tento chrám ke cti bohyně Ops čili Kybely, matky bohů, o níž se mínilo, že má okrouhlou zemi pod svou ochranou, musel být okrouhlý.

Jiní říkají, že staří stavěli své kostely okrouhlé proto, aby tím byla naznačena nekonečná velebnost Boží, které se v nich má klanět. To

je téměř to, co řekl Mercurius Trismegistus: *Deum sphaeram esse intellectualem, cujus centrum sit ubique, circumferentia nusquam, quia nusquam majestas Dei et immensitas terminatur.* [Bůh je duchovní koule, jejíž střed je všude a obvod nikde, neboť velebnost a nesmírnost Boží nikde nekončí.]

Cael. R. lib. 10, cap. 8, pag. 685.

Staří měli také takový způsob modlitby, že se při modlitbě otáčeli dokola, jak vypráví Caelius Rhodiginus podle Plinia: *In orando dextram ad os referimus, totumque corpus circumagimus.* [Při modlitbě přinášíme pravici k ústům a otáčíme celým tělem dokola.] A píše se, že takový způsob modlitby prý nařídil Numa Pompilius, druhý král v Římě.

Žádné stolice v kostelích.

Rusové nemají ve svých kostelích ani stolice, ani lavice, neboť nikdo nesmí konat svou modlitbu a bohoslužbu vsedě, nýbrž všichni ve stoje nebo také klečíce na zemi nebo vleže (jak to prý často činil předešlý velkokníže Michail Fjodorovič).

Nesnesou ve svých kostelích ani varhany, ani jiné hudební nástroje, říkají: Nástroje, které nemají ducha a život, nemohou chválit Boha. Když se jim přece řekne, že to činí lidé líbezným zvukem, a odkáže se na žalmy a příklad Davidův, říkají: to bylo ve Starém zákoně dobře zvykem, ale v Novém již ne. Mimo kostely však, v domech, zvláště při svých hostinách, hudbu dobře snášejí.

Hudba zakázána.

Protože však byla v kabacích a krčmách, jakož i na veřejných ulicích, zneužívána ke všelijaké nevázanosti zpíváním hanebných písní, nynější patriarcha před dvěma lety nejprve dal rozbít všechny nástroje kabackých muzikantů, které byly zastiženy na ulicích, potom zakázal Rusům všechnu instrumentální hudbu, dal vzít nástroje z domů a jednou je dal odvézt pět vozů plných přes řeku Moskvu a spálit. Němcům však je dovoleno užívat hudby v jejich domech, jakož i velkému pánovi Nikitovi (příteli Němců), který má na svém dvoře pozitiv a všelijaké nástroje a kterému patriarcha nesmí mnoho říkat.

Kříže na kostelech.

Na kostelech a kostelních věžích musí nezbytně stát kříž, buď jednoduchý, nebo trojitý (jakých je většina). Proto také nechtěli naše kostely, které neměly kříže, pokládat za kostely. Říkají totiž, že kříž označuje hlavu církve, kterou je Kristus;

Co u Rusů znamená kříž na kostele.

Kristus však byl přibit na kříž, tím se kříž stal erbem Kristovým; kostel, který takový erb nemá, není kostel. Neboť tím je kostel svaté čisté místo. Nesmí do něho také přijít nic nečistého. Neradi tam pouštějí příslušníky cizího náboženství. Když jsme zprvu přišli do země a někteří z našich z nevědomosti vešli do jejich kostelů, aby si je prohlédli, vyvedli nás pod pažemi zase ven a zametali za námi košťaty. To prý mají ve zvyku: když se tam snad vplíží nečistý člověk nebo pes a oni to zpozorují, místo je hned zase umyto a posvěcenou vodou, ohněm a kadidlem znovu posvěceno.

Kostely a hřbitovy udržují čisté.

Hřbitovy udržují stejně čisté a svaté; nikdo na nich nesmí pod vysokým trestem močit.

Mnoho zvonů u kostelů.

U kostelů mají zavěšeno mnoho, někdy pět nebo šest zvonů, z nichž největší nemá přes dva centy, nýbrž daleko méně, jimiž zvoní ke kostelu, a když pop při mši pozvedá kalich. V Moskvě je kvůli množství kostelů a kaplí několik tisíc zvonů, které v době jejich bohoslužby dělají tak rozmanité zvonění a zvuk, že kdo na to není zvyklý, musí to poslouchat s podivem. Jedna osoba může ovládat tři nebo čtyři zvony. Neboť neuvazují provazy na zvony, nýbrž na srdce, a jeden chytí rukou, druhý loktem a pohybují jimi střídavě. Drží také při zvonění určitý takt.

Zvonění je nezbytná věc.

Zvonění pokládají za nezbytnou věc pro svou bohoslužbu a domnívají se, že bez zvuku by se konala nedokonale. Proto se jednou pristavové divili, když švédští páni vyslanci na den svatého Michala řekli, že chtějí také držet svůj prazdnik (čili svátek): jak je možné, že by mohli v Moskvě držet prazdnik, když si na tak dalekou cestu nevzali s sebou žádné zvony.

Obrazy na ulicích.

Nad kostelními dveřmi, jakož i nad městskými branami mají také zavěšené nebo namalované obrazy, aby se kolemjdoucí před nimi mohli uklonit, požehnat se a říci Gospodi. Žehnají se a modlí nejen k obrazům, nýbrž také ke křížům postaveným na kostelech; proto lze na všech ulicích sem a tam najít takové zbožné Rusy.

KAPITOLA OSMADVACÁTÁ

O duchovní správě Rusů, duchovenstvu, kostelních služebnících a mniších[1]

Duchovní správu, konzistoř a kostelní služby spravuje a obstarává patriarcha, metropolité, arcibiskupové, biskup, arcidiákoni, protopopové a popové.

O patriarchovi.

Patriarcha je hlavou, jako u katolíků papež v Římě. Jeho volba příslušela kdysi cařihradskému patriarchovi, později jen potvrzení. Patriarcha Filaret Nikitič, třetí od tohoto, byl poslední, kterého potvrdil cařihradský patriarcha.

Jeho volba.

Nyní se však obojí děje ve městě Moskvě samými Rusy a patriarcha se volí z metropolitů, arcibiskupů a biskupů a jimi; ti se sejdou v Kremlu v největším kostele (který nazývají sobor, shromáždění) a vyberou mezi sebou dvě, někdy čtyři nebo pět osob, o nichž se domnívají, že jsou nejchytřejší, nejsečtělejší a bezúhonného života, a předloží je Jeho carskému Veličenstvu, z nichž je pak jeden po poradě Jeho carského Veličenstva s ostatními duchovními zvolen. Někdy, když pro rovnost osob nemohou dobře jednoho druhému dát přednost, metá se o ně los, jak se stalo při volbě předešlého patriarchy, který byl jen opatem v klášteře, ale velmi schopným mužem, a jen ze zdvořilosti byl vzat do volby. A když na něho padl los, ostatní však proti tomu mluvili, los se opakoval a on v něm byl ještě jednou jmenován. Když však velkokníže zpozoroval, že na něho ostatní stále hledí se závistí, losovalo se potřetí, a protože mu štěstí opět připadlo, řeklo Jeho carské Veličenstvo: Vidím, že je mu to souzeno a že je k tomu od Boha vyvolen; má být patriarchou on a nikdo jiný.

---

[1] Tak v předloze: číslo 28 nese omylem i předchozí kapitola „O ruských kostelích“. Další kapitoly pokračují číslem 29, takže předloha má o jednu kapitolu víc, než udává číslování. Číslování předlohy ponecháváme.

Když je pak patriarcha zvolen, dává se mu pod rukou a pečetí volitelů povolávací list, že byl uznán hodným a se svolením všech z nich řádně zvolen. K tomu pak Jeho carské Veličenstvo připojí konfirmaci čili potvrzení.

Moc patriarchy.

Patriarcha má po velkoknížeti největší čest a moc v zemi; je soudcem nad duchovenstvem ve věcech, které nepodléhají pouze světskému právu, má dohled nad náboženskými věcmi, dobrými mravy a křesťanským životem, a co se mu přitom zdá dobré, může podle libosti nařizovat, zavádět a rušit, a velknížeti přikazuje exekuci. Ve svých záměrech není nikým, ani velknížetem, ani nikým jiným, omezován, natož aby mu bylo odporováno, kromě toho, co mu učinil Nikita kvůli svým cizozemským šatům, jak o tom bylo výše něco zmíněno.

s. 182.

Předešlý, jakož i tento nejvíce, změnili, zrušili a zavedli novoty v zemi ve velmi mnoha věcech, které byly tak dlouhou dobu ve zvyku, o čemž jsem se sem a tam zmínil.

Nikon, nynější patriarcha.

Nynější patriarcha se jmenuje Nikon[1], byl, jak již zmíněno, metropolitou v Rostově a Jaroslavli, muž čtyřicetiletý, svěží a odvážný, bydlí v Kremlu v nákladném paláci, který si sám dal postavit, dává se hostit podle jejich způsobu a žije dobře, rád žertuje. Prý nedávno řekl krásné panně, která se dala se svými příbuznými překřtít, když od něho chtěla přijmout požehnání: Krásná panno, nevím, zda tě mám nejdřív políbit, nebo požehnat. Neboť podle jejich způsobu vítají nové příchozí do náboženství po uděleném požehnání křesťanským polibkem.

Metropolité.

Metropolitů, jak je nazývají, jsou čtyři.

1. Novgorodskij a Velikolukskij ve Velikém Novgorodě. 2. Rostovskij a Jaroslavskij, bydlí v Rostově. 3. Kazanskij a Svijažskij v Kazani. 4. Sarskij a Podonskij v Saraji a Podoní. Tento bydlí v Moskvě v Kremlu.

Arcibiskupové.

Po nich následují arcibiskupové, a těch je sedm.

---

[1] Nikon, světským jménem Nikita Minin (1605–1681), moskevský patriarcha od roku 1652. Jeho opravy bohoslužebných knih a obřadů podle řecké praxe vyvolaly rozkol ruské církve (starověrci). Po roztržce s carem odešel roku 1658 z Moskvy a koncil roku 1666 ho sesadil.

1. Arcibiskup Vologodskij a Velikopermskij, má své sídlo ve městě Vologdě. 2. Rjazanskij a Muromskij, sídlí v Rjazani. 3. Suzdalskij a Torusskij v Suzdalu. 4. Tverskij a Kašinskij v Tveri. 5. Sibirskij a Tobolskij v Tobolsku. 6. Astrachanskij a Terskij v Astrachani. 7. Pskovskij a Izborskij, bydlí v Pskově.

Jeden biskup.

Po nich jeden biskup.

Kolomenskij a Kaširskij biskup, který bydlí v Kolomně, a kromě něho není v zemi žádný biskup. V Moskvě je také u patriarchy arcidiákon, kterého užívá jako kancléře a svou pravou ruku. V soboru v Kremlu protodiákon. Ve městech jsou protopopové, popové a diákoni. Po nich následuje ponomar, kostelník, který spravuje otvírání a zavírání kostelů a zvonění. V klášterech jsou rozličtí archimandrité, kelaři a igumeni, kteří jsou pokládáni za představené, opaty a převory.

Patriarcha, metropolité, arcibiskupové a biskupové se nesmějí ženit, musejí se, dokud zastávají své úřady, zdržovat svých manželek.

Co nesmějí nosit.

Také všichni tito duchovní kromě protopopů a diákonů nesmějí nosit prsteny na prstech ani kalhoty, na těle smějí mít jen vlněné, nikoli lněné košile a nesmějí spát na posteli. V klášterech nesmějí vůbec jíst maso ani tam mít víno, pálenku, medovinu nebo silné pivo. Patriarcha také nesmí nosit košili z plátna, ale z tmavé hedvábné látky ano.

Oděv duchovních.

Obvyklým denním oděvem patriarchy, metropolitů, arcibiskupů a biskupů, jakož i mnichů jsou černé dlouhé sukně, přes které nosí ještě černý plášť. Na hlavě černé kápě, asi tři lokty široké, které mají uprostřed tvrdou okrouhlou desku jako velký talíř a vzadu po hlavě visí dolů. Když jdou po ulicích, mají v rukou hole, které nazývají posoch, nahoře dobrý prst dlouhé zahnuté téměř v pravý úhel.

O popech.

Popů čili kněží je v Moskvě kvůli množství kostelů na čtyři tisíce, neboť v některých kostelech, které jsou trochu velké, je šest, osm až deset kněží. Když se pop chce ucházet o takovou hodnost, jde k patriarchovi, metropolitovi nebo biskupovi, kterému je nejblíže; tam je zkoušen, a jeli shledán schopným, totiž že umí dobře číst, psát a zpívat, je vysvěcen a stvrzen písemným osvědčením. Při investituře je mu oblečena kněžská sukně, která se nijak zvlášť neliší od světského oděvu, vlasy jsou mu

nahoře na hlavě ostříhány a nasazena soukenná čepička zvaná skufija (která jako naše kalotky leží plocho na kůži), kolem níž mu ostatní vlasy splývají až na ramena, dlouhé jako ženě.

Svatá čepička.

Tuto čepičku přes den nikdy nesundávají, leda by si dali stříhat hlavu. Je to svatá věc a má velké právo. Kdo uhodí popa a trefí ho do čepičky nebo způsobí, že mu spadne na zem, propadne velkému trestu a musí mu zaplatit bezčestí.

s. 182.

Proto však popové nedostávají o nic méně ran, protože jsou obvykle opilejší a neužitečnější než jiní lidé. Protože se totiž svatá čepička musí šetřit, napřed mu ji sundají, popovi pořádně natlučou a čepičku mu zase pěkně nasadí. Nikdo se nad tím pak příliš nepozastavuje.

Popové musejí mít ženy.

Protopop a pop čili kněz musí podle způsobu Řeků nezbytně mít manželku, a když zemře, nesmí se v duchovním stavu znovu oženit. Neboť výrok svatého Pavla 1. Tim. 3: **Biskup má být muž jedné ženy**, nerozumějí tak, že by byl řečen proti polygamii, nýbrž že pop čili kněz (proč ne také biskup, protože stojí ἐπίσκοπος) nezbytně musí mít ženu a nesmí být mužem více než jedné ženy.

Rusové spolu s Řeky to uvádějí mimo jiné jako závažný důvod, proč nechtějí držet s latinskou čili římskou církví: že totiž kněžím zakazuje manželský stav; a mají za to, že římská církev v tom jedná proti dekretu svatého synodu.

Psaní jednoho metropolity do Říma.

Jak vysvítá z listu jednoho ruského metropolity jménem Jan, který dal odeslat římskému arcibiskupovi (jak ho nazývá). Tento list lze nalézt u Herbersteina, *In comment. rerum Moscov.*, s. 22 a 23, kde mimo jiné stojí tato slova: *Maximus est error et peccatum de conjugio sacerdotum, quod ab illis, qui uxores habent, sumere corpus Christi renuitis. Cum sancta Synodus, quae fuit in Gangra, scribat in 4. Canone: Qui spernit sacerdotem secundum legem uxorem habentem et dicit, quod non liceat ex manibus ejus accipere sacramentum, sit anathema.* [Největší blud a hřích je ohledně manželství kněží, že od těch, kdo mají manželky, odmítáte přijímat tělo Kristovo. Neboť svatý synod, který byl v Gangře, píše ve 4. kánonu: Kdo pohrdá knězem, který má podle zá-

kona manželku, a říká, že není dovoleno přijímat svátost z jeho rukou, buď proklet.]

Roku Kristova 324.

Kánon o ženatých kněžích.

Tento kánon stojí v *Concil. Magn.*, tom. 2, s. 506, v překladu Isidora Mercatora, těmito slovy: *Si quis discernit presbyterum conjugatum (in graeco textu:* περὶ πρεσβυτέρου γεγαμηκότος*) tanquam occasione nuptiarum, quod offerre non debeat, et ab ejus oblatione ideo abstinet, anathema sit.* [Činí-li kdo rozdíl ohledně ženatého kněze, jako by kvůli manželství neměl obětovat, a proto se zdržuje jeho oběti, buď proklet.] Glossator Conciliorum k tomuto kánonu: *non qui uxorem habet, sed habuit.* [ne ten, kdo manželku má, nýbrž kdo ji měl.] Possevinus však v *Apparatu sacro*, de voce Gangrensis, s. 617, podle Řehoře: ***Regulae sanctorum patrum pro tempore, loco, persona et negotio, instante necessitate, traditae sunt.*** [Pravidla svatých otců byla vydána podle času, místa, osoby a věci, když na to naléhala potřeba.] *Canon scriptus est contra Eustathianos, qui nuptias abominandas ducebant.* [Kánon byl napsán proti eustathiánům, kteří pokládali manželství za ohavné.]

Ruští kněží se musejí oženit dříve, než vstoupí do služby, a to s pannami, a ne s vdovami, tím méně se ženami špatné pověsti nebo s takovými, které mají příbuzné špatné pověsti. Nenajde-li někdo v manželském loži panenství a vyjde to najevo, je zbaven svého úřadu. Pop nesmí přistoupit k oltáři a sloužit mši, když předešlou noc tělesně obcoval se svou ženou.

s. 231.

Když popovi zemře žena, má jeho kněžství konec.

Zemře-li knězi žena, smí konat jen zautreňu a večerňu, nikoli však obědňu, v níž se slouží mše a večeře Páně. Nesmí pak už sloužit u oltáře, také křtít a oddávat manžele, nýbrž smí jen číst a zpívat. Takoví se obvykle dávají užívat při poselstvích, aby obsluhovali vyslance při bohoslužbě. Nesmějí také přistoupit k druhému manželství. Mladý pop však, který si nedůvěřuje, že by vydržel žít mimo manželský stav, smí odložit svou skufiju čili čepičku a sukni, stát se světským a buď se chopit kupectví, nebo řemesla, a pak se znovu oženit. Což se u nich stává velmi často. Je-li kněz starý a nemůže nebo nechce už konat zautreňu a večerňu v kostele, smí odejít do kláštera a stát se mnichem.

Mnoho klášterů.

Rusové mají ve městech a na venkově sem a tam mnoho klášterů pro mnichy a jeptišky a většina z nich je zřízena podle řehole Basila Velikého.

Do nich odcházejí dílem z chudoby, dílem kvůli stáří nebo neduživosti, dílem proto, že se v manželství nesnesou, dílem tam musejí z jiných příčin proti své vůli, dílem tam odcházejí i ze zvláštní zbožnosti dobrovolně, ba i bohatí lidé. Když bohatý odchází do kláštera, bere s sebou jen část svého jmění v hotovosti, ostatní zůstává jeho dědicům, jak to bylo před několika lety nařízeno v jejich *Novaja sobornaja*. Dříve brali všechno s sebou do kláštera, čímž větší část půdy přecházela do držení klášterů, takže by car nakonec zůstal bez půdy i bez sedláků. Některé kláštery mají proto bohaté příjmy, ačkoli některé jsou naproti tomu velmi chudé. Řehole musí být dodržována přísně a nerozlučně. Pilně konají své modlitební hodiny a bohoslužbu v určitých časech dne i noci, mají své růžence čili paternostery skoro stále u sebe.

Tvrdý klášterní život.

Vedou v klášterech tvrdý život, nikdy nejedí maso ani čerstvé ryby, nýbrž jen solené, med, mléko, sýr a zahradní plodiny, zvláště syrové a nasolené okurky, pijí k tomu kvas čili patok, drobí do něho také okurky a jedí je lžící. Mimo klášter se však rádi nechají od dobrých přátel něčím dobrým pohostit, takže je někdy musejí z domů odvážet do kláštera opilé.

Nevzdělaní mniši.

Většina z nich jsou prostí, nevzdělaní lidé; sotva každý desátý z nich, ba téměř ze všech Rusů z prostého lidu (jak správně píše Clem. Adam, *In Anglor. navigatione ad Moscovitas*: *Orationem Dominicam decimus quisque haud novit* [Modlitbu Páně nezná ani každý desátý]), se umí pomodlit Otčenáš. Málokdo z nich ví o desateru Božích přikázání; míní, že znát tyto věci přísluší pánům a vysokým duchovním, a ne jim. Viz o tom Guagnin., c. 2, *De relig. Russorum*. Hening zmiňuje v *Livonské kronice* na s. 55, že tyranský velkokníže jednou v Novgorodě na svatbě vévody Magnuse Dánského uhodil holí přes hlavu několik mnichů, protože byli tak nevědomí, že Athanasiovo vyznání víry, které on sám zpíval místo svatební písně, neuměli tak zběhle z knihy, jako on zpaměti. Je vidět mnoho mnichů, jak hojně chodí po ulicích, jezdí na

koni a jako sedláci nebo vozkové jezdí s vozy, obchodují a obcují jako světští, od nichž je nelze rozeznat jinak než podle černého hábitu.

Poustevníci.

Jsou také někteří, kteří ze zvláštní zbožnosti odcházejí do lesů, stavějí tam u cest kaple a v nich jako poustevníci vedou tvrdý život; živí se jen z almužen, které jim udělují sedláci a kolemjdoucí. Jak jsme takové lidi potkali u cesty mezi Novgorodem a Tverem.

KAPITOLA DEVĚTADVACÁTÁ

O půstech Rusů

Půsty Rusů.

Ruská církev přikazuje velmi přísný způsob postu, který někteří, kdo chtějí být zbožní a bohabojní, dobře a někteří trochu volněji dodržují. Všichni však, které jsem poznal, když byli ponecháni sami sobě, i když byli na cestě, nechtěli v postní dny jíst maso, ačkoli nejpřednější naproti tomu ve středu a v pátek jedí nejlepší ryby. Když však připadne hlavní půst, žijí podle vnějšího zdání v jídle velmi střídmě a vyhýbají se všemu, co pochází z masa, nyní dokonce i cukru, kterému dříve *pogaň* [nečisté] neříkali; před několika lety totiž jeden cizozemský kupec jménem Bock řekl patriarchovi, že se k čištění cukru bere vaječný bílek.

Největší půst.

Mají během roku více postních dní než jiných, v nichž smějí jíst maso. Kromě právě zmíněných dvou postních dní v týdnu mají první velký sedmitýdenní půst in quadragesima, začíná na neděli Esto mihi a trvá až do Velikonoc. První týden tohoto postu nazývají maslenica, máslový týden, kdy nejedí ani maso, ani ryby, nýbrž jen máslo, mléko a vejce, přitom se však všechny dny tak naplňují pálenkou, medovinou a pivem a tak se pitím obveselují, že o sobě nevědí, načež pak následuje všelijaká nevázanost a lehkomyslnost, a dříve se přitom, jak výše řečeno, páchalo mnoho vražd a zabití.

s. 200.

Je to tedy špatná příprava k postu. Tu by se dobře hodila připomínka, kterou činí Basilius *De laude jejunii*: *Non per temulentiam aditus ad jejunium, nec ad sobrietatem per lasciviam.* [Nevede cesta k postu skrze opilství, ani ke střídmosti skrze bujnost.] Homil. 1, s. 186.

Příprava k postu.

Následující týden však začínají žít střídmě, jedí jen med a zahradní plodiny, pijí kvas a vodu, chodí do lázní, vypotí a smyjí ze sebe hříchy spáchané v předešlém týdnu a dávají se popy požehnat. Ostatní dobu

většina z nich, kdo chtějí být trochu zbožnější, nejí ani ryby, kromě neděle.

Petrův půst.

Druhý půst začíná osmý den po Letnicích a trvá až do Petra a Pavla. Ten nazývají Petrův půst. Třetí začíná 1. srpna a trvá 14 dní. Čtvrtý od 12. listopadu do Vánoc. Týden po Vánocích až do Nového roku však jedí všichni maso a nikdo, kdo jen může maso zaplatit, si ho neodepře.

Kdy musejí jíst maso.

Totéž činí také o všech svátcích a nedělích, pokud nepřipadnou do postu, a míní, že by byl hřích, kdyby nejedli maso, a nechtějí rádi (jak praví Guagninus) jednat proti pravidlu apoštolů, které prý sepsal Klement: že totiž nikdo nemá postit v neděli nebo v sobotu.

Clem. Papae Canon. Apost..

Si quis Clericus inventus fuerit die Dominico jejunare, vel Sabbatho, praeterquam uno solo, deponatur, sin autem Laicus, segregetur. [Bude-li některý klerik přistižen, že se postí v den Páně nebo v sobotu, kromě jediné, budiž sesazen; je-li to laik, budiž vyloučen.] Toto pravidlo stojí v *Concil. Magn.* benátského tisku, vol. 1, s. 23, kánon 65, které nedávné pařížské vydání mimo jiné vynechalo.

Kdy je soulož zakázána.

Po celou postní dobu, zvláště ve velkém postu, kdy už nejedí ani maso, ani ryby, a také jinak osm dní před večeří Páně, nesmí nikdo, ani kněz, ani jiný, tělesně obcovat se svou ženou, pod hrozbou vysokého trestu. Myslím však, že skrze udání sebe samých nebo jejich žen se sejde velmi málo pokut.

Ptáci jsou vysvobozováni.

Ve velkém postu, když přijde čas, kdy se mají zpovídat, kupují někteří ptáky a pouštějí je zase na svobodu do vzduchu a míní, že takovým vysvobozením ptáků konají dobrý skutek a že je Bůh také tak zprostí jejich hříchů.

KAPITOLA TŘICÁTÁ

O zpovědi a večeři Páně

Zpověď Rusů.

Zpověď pokládají Rusové za nezbytnou věc k obrácení a smíření s Bohem a u dospělých a rozumných musí neomylně předcházet přijetí večeře Páně. Je sice každému dovoleno, kdy se chce zpovídat a večeři Páně přijmout. Obvykle však k tomu užívají velikonoční doby, kdy se zpovídají ve Svatém týdnu, někteří i dříve, nejvíce však v pátek, a nato v sobotu před Velikonocemi přijímají večeři Páně.

Trýznění těla.

Osm dní před zpovědí musejí trýznit své tělo tvrdým postem, nepožívají nic než tvrdý chléb s kvasem a kyselým nápojem, takže jim to v těle kručí a jsou z toho napůl nemocní.

Jak se zpovídají.

Zpověď se musí konat uprostřed kostela pod okrouhlou klenbou před knězem. Zpovídající se však musí upírat oči stále na obraz k tomu určený, vyprávět všechny i každý spáchaný hřích, který si uvědomuje, a slíbit, že povede lepší život.

Druhy pokání.

Nato ho kněz rozhřeší z jeho hříchů a uloží mu podle velikosti hříchů za pokání buď nějakou dobu postit; tolik set nebo tisíckrát se před obrazem svého světce uklonit a říci Gospodi pomiluj; nebo se po nějakou dobu zdržet ženy (což je, pokud to dodrží, při jejich horké povaze ostré pokání), nebo po nějakou dobu nevstupovat do kostela, nýbrž zůstávat stát jen přede dveřmi. Nebo jsou-li hříchy tak velké, že tyto druhy pokání jsou ještě příliš málo, musí se omýt svěcenou vodou, která se nabírá z potoka posvěceného na den svatých Tří králů, je po celý rok k takovému užívání uchovávána v kostele a od kněží prodávána za peníze.

Esa. 1, v. 16.

Pak míní, že učinili zadost přikázání Božímu skrze proroka Izaiáše a že jsou ze svých hříchů opět čisti.

O velebné večeři Páně.

Svatá večeře Páně se nesmí přijímat v masný den, nýbrž v postní den, nebo když ji přijímají, nesmějí týž den jíst maso.

Přijímají večeři Páně pod dvojí, ba takřka pod trojí způsobou, neboť dávají dohromady chléb, víno a vodu.

Musí být kvašený, a ne sladký chléb.

Chléb, kterého užívají ke svaté večeři Páně, musí být kvašený a upečený vdovou po knězi. A to je také příčina, kterou Rusové předstírají, proč to nemohou držet s latinskou církví, protože tato při velebné večeři Páně užívá nekvašeného chleba. Říkají totiž, že je to židovské, protože Židům bylo při požívání velikonočního beránka přikázáno jíst sladký chléb, a to na památku jejich vysvobození z Egypta; my však jako křesťané nemáme s egyptskou porobou a vysvobozením z ní nic společného.

Námitka Rusů kvůli kvašenému chlebu.

Kromě toho Kristus při ustanovení večeře Páně se svými učedníky nejedl židovského velikonočního beránka, a proto také nemusel mít nekvašený chléb. Neboť když Židé jedí velikonočního beránka, musejí přitom stát a užívat více jiných obřadů, které se při večeři Kristově neudály; Kristus přece se svými učedníky nejedl ve stoje, nýbrž vsedě u stolu, jinak by Jan nemohl ležet na jeho prsou. Také není psáno: Kristus vzal ἄζυμα, nekvašený, nýbrž τὸν ἄρτον, chléb, ten prý rozlomil, dal svým učedníkům a řekl: mají jej jíst na památku jeho utrpení, a ne vysvobození z Egypta. Míní tedy s řeckou církví, že latinská církev nejedná správně, když v tomto případě užívá nekvašeného chleba.

Řekové zatracují latinskou církev kvůli sladkému chlebu.

Proto cařihradský patriarcha Michael latinskou církev anatematizoval a zatratil, jak vysvítá z Anton. parte 3, s. 571, a z listu papeže Lva IX. roku Kristova 1054 právě zmíněnému patriarchovi, a takový list lze číst v *Concil. Magn.*, tom. 20, s. 467, a v *Annalib. Baronii*, tom. 11, s. 212. Chléb, kterého Rusové užívají k večeři Páně, je žehnán dílem na Zelený čtvrtek, dílem týž den, kdy ho chtějí užít.

Požehnaný chléb pro nemocné.

Ten ze Zeleného čtvrtku je pro nemocné a zachází se s ním takto: Vezmou chléb k tomu upečený, asi ještě jednou tak velký jako tolar; uprostřed něho stojí krucifix. Nad ním se zpívá Agnus Dei a pronáší požehnání, a potom se část, na níž je krucifix, vypíchne a vyřízne železným nástrojem, který má podobu kopí, potom se vloží do dřevěné holubice a pověsí nad oltářem, aby se k ní snad nedostaly myši nebo jiného něco nečistého.

Jak nemocní přijímají večeři Páně.

Když pak během roku někdo onemocní a náhle žádá večeři Páně, vezme se z holubice malý kousek takového požehnaného chleba, nalijí se na něj tři kapičky červeného vína a vloží se do kalicha; přilijí někdy trochu vody, někdy také ne, podle toho, jak to nemocný může požít, a podávají mu to lžící. Někdy, když nemocný nemůže spolknout chléb, dají mu jen z vína.

Obecný způsob přijímání.

Když však podávají večeři Páně zdravým v kostele při veřejném přijímání, mají malý okrouhlý chléb velikosti půl tolaru, který je utvořen a vyříznut stejně jako předešlý. Z něho nalámou tolik kousků, kolik je přijímajících, nadrobí je do červeného vína a trochu vlažné vody (neboť říkají, že krev a voda, která vytekla z rány Kristovy, byla bezpochyby ještě trochu teplá), požehnají to a věří přitom v transsubstanciaci, že totiž chléb a víno se opravdově proměňují v tělo a krev Kristovu. Podávají to přijímajícím lžící a říkají přitom: To je pravé tělo a krev Kristova, která se za tebe a za mnohé dává na odpuštění tvých hříchů; kolikrát to přijímáš, máš to přijímat na památku Kristovu. Bůh ti žehnej. Takový způsob podávat svatou večeři Páně s nadrobeným chlebem byl již ve čtvrtém století u některých ve zvyku a takoví byli nazýváni intinctores.

Je zavržen.

Byli však roku Kristova 337 papežem Juliem, toho jména I., zavrženi a zatraceni, jak se o tom lze dočíst v *Concil. M.*, tom. 2, s. 620, decr. 7.

Po přijetí večeře Páně si někteří Rusové, kteří chtějí být velmi zbožní, lehnou a spí, nebo se nutí spát celý den, aby nedostali příležitost k hříchu. Následující neděli dostávají v kostele od kněze také kousek z posvěceného chleba, z něhož byla prostřední část s krucifixem vypíchnuta k přijímání, a jedí jej. Tomu říkají kutja; má znamenat dar a znamení obecné křesťanské lásky mezi nimi.

Večeře Páně se podává dětem.

Dávají také trochu z večeře Páně malým nemocným dětem, těm však, které jsou starší sedmi let, se podává úplně. Říkají totiž, že po sedmi letech začíná člověk hřešit. To mají bezpochyby ještě ze staré církve, která po přijatém křtu uznávala děti za schopné užívat večeře Páně, a to bylo ve zvyku ve třetím století za doby Cypriánovy, jak je vidět z jeho knihy *De lapsis*, ba bylo to v oběhu ještě až do doby Augustinovy v pátém století, jak se o tom lze dočíst u Augustina, lib. 1, *De peccatorum meritis et remissione*, cap. 19 a 20 (což se nachází v tom. 7, s. 666). Později dostávaly děti jen zbytky večeře Páně. Vidí se to u Nicephora Callista, že v Cařihradě byl zvyk: když z požehnaného chleba a vína něco zbylo, dávali to jíst bezúhonným dětem, které chodily do školy, nalačno, a on Nicephorus to prý sám požíval, jak o tom zmiňuje lib. 17, *Hist. Eccles.*, cap. 25, s. 889. Šíleným se však jen dotknou rtu.

Žádný kněz nesmí týž den, kdy pohřbil zesnulého nebo políbil mrtvého, podávat večeři Páně, protože je pokládán za nečistého. Také ji nesmí dát šestinedělce na místě, kde porodila dítě, nýbrž musí být přenesena do jiné místnosti a dobře se umýt.

Neposílají již večeři Páně přes zemi.

Dříve také posílali svatou večeři Páně přes zemi těm, kdo neměli nablízku kněze, také dávali požehnaný chléb vojákům a cestujícím s sebou na cestu, aby, když se doma jen vyzpovídali, mohli jej potom, kdy se jim zalíbí, požít. Obvykle jej však uchovávali, až je snad postihla nemoc, aby, kdyby se už z lože nezvedli, byli přece opatřeni zaopatřením na cestu k věčnému životu.

Někteří staří křesťané uchovávali požehnaný chléb.

Slyšíme přece, že i u starých křesťanů bylo ve zvyku, že při přijímání část požili a část si schovali, uchovávali u sebe a v době pronásledování a jiného neštěstí se jí těšili a před jídlem z ní požili. Jak lze vyrozumět z Tertulliána, když (lib. 2, *Ad uxorem*, s. 482) praví o manželích, z nichž jeden je pohan a druhý křesťan: *Non sciet maritus (gentilis), quid secreto ante omnem cibum gustes? Et si sciverit, panem non illum credit esse, qui dicitur.* Nemá muž vědět, co před všemi pokrmy tajně ochutnáváš nebo požíváš, a kdyby to věděl, neměl by věřit, že ten chléb je to, co se jmenuje. A Cyprianus, *De lapsis*: *Cum quaedam arcam suam, in qua Domini sanctum fuit, manibus indignis tentasset aperire, igne inde surgente, deterrita est, ne auderet attingere.* Když

jedna žena chtěla nehodnýma rukama otevřít skříňku, v níž byla uložena svátost Páně, vyšlehl z ní oheň a zastrašil ji, takže se jí neodvážila dotknout. Tento zvyk omlouvá Basilius v epištole *Ad Caesariam Patriciam* a praví: Že poustevníkům bylo velmi nepohodlné a velmi zatěžko často navštěvovat kostel a křesťanské shromáždění, proto si museli zvyknout brát eucharistii čili požehnaný chléb a víno s sebou na pouť. Jak se o tom lze také dočíst u Bellarm., *De Euchar.*, lib. 4, cap. 4, s. 785.

Za starých časů byli také někteří, kteří místo vína užívali k večeři Páně mošt: také namáčeli do požehnaného lněné plátno, sušili je a uchovávali, a když toho chtěli užít, ukrojili z něho část a vymyli ve vodě, jak se o tom lze dočíst v *Concil. M.*, tom. 2, s. 610, a proti těm je dekret 7.

Komu se večeře Páně podává teprve na smrtelném loži.

Jsou určité osoby, totiž ti, kdo se prohřešili křivou přísahou, spáchali vraždu a vyzpovídali se, nebo spáchali jiné velmi hrubé hříchy, těm se večeře Páně podává teprve na smrtelném loži.

Svatá večeře Páně nemocným.

Nemocnému, kterému už žádný lék nechce pomoci, podávají večeři Páně spolu s posledním pomazáním, a potom nesmí nemocný už užívat žádný lék, nýbrž musí nechat nad sebou vládnout jen Boha. Pak mu také už nedávají jíst, leda by zjevně znovu přišel k síle, takže by byla jistá naděje, že se znovu dostane ke zdraví. Obvykle také namáčejí ostatky čili kosti svatých do vody nebo pálenky, aby z toho nemocný pil. Jak to u nich zpozoroval i Possevinus, *De reb. Moscovit.*, s. 5.

Serafínské šaty.

Někteří bohatí lidé, když leží na smrtelném loži a zpozorují, že by mohl nadejít čas jejich odchodu, přijmou večeři Páně a nato mnišský řád, dají se ostříhat, pomazat a obléknout do mnišského hábitu. Když pak takový oblékne serafínské šaty (jak je nazývají), nesmí po osm dní požívat ani lék, ani pokrm. Říkají totiž, že je nyní už v řádu svatých andělů. Stane-li se přece, že by se takový nemocný proti nadání uzdravil, musí dodržet svůj slib, rozvést se se svým manželem a jít do kláštera.

KAPITOLA JEDNATŘICÁTÁ

O pohřbívání jejich mrtvých

Pohřeb.

Pokud jde o pohřby Rusů, dějí se, stejně jako všechna jejich veřejná jednání, s mnoha obřady.

Zemřelí muži.

Když někdo zemře, sejdou se nejbližší příbuzní a ženy společně hlasitě kvílejí a naříkají; stojí kolem zesnulého a ptají se: proč přece zemřel? zda měl nedostatek obživy, jídla a pití, oděvu a podobně? zda jeho žena nebyla dost dobrá, mladá, krásná, věrná? a další takové věci; tento nářek opakují také u hrobu, když mají mrtvého uložit do země. Stejně se to děje také v určitých dobách roku na hrobech, jak bylo výše obšírněji zmíněno.

Také se hned posílá ke knězi a dává se mu dar z piva, medoviny a pálenky, aby se modlil za duši zesnulého, aby se jí dobře vedlo. Tělo však se čistě umyje, obleče do bílých lněných šatů a do střevíců z tenké červené kůže, ruce se položí křížem přes sebe a tak se uloží do rakve (kterých prodávají na mnoha místech města veřejně, všechny vytesané z celých kmenů, v rozličné velikosti), přes ni se přehodí plátno, někdy sukně zesnulého, odnese se do kostela, a je-li přední, v zimě se tam ponechá asi osm dní. Tu jej pak kněz denně kropí svěcenou vodou, okuřuje myrhou, přitom zpívá a slouží za odešlé duše mši.

Vynášení zesnulého.

Vynášení zesnulého se děje takto: Nesou ho čtyři nebo šest osob; jeli to jeptiška nebo mnich, musejí je nést jeptišky a mniši. Před rakví jdou některé ženské osoby z nejbližších příbuzných zahalené, počínají si posunky a nářky velmi žalostně: hned křičí přenahlas, hned na chvíli trochu ztichnou, hned zase začnou společně a naříkají nad předčasným odchodem svého příbuzného, přejí si, aby byl mohl žít déle, protože byl tak zbožný, milý člověk. Mezitím také zpívají někteří popové, kteří jdou

Ruský pohřeb

před rakví a za ní a nesou obrazy a kadidelnice, a z jejich zpěvu nelze rozeznat nic víc než: Svatý Bože, svatý silný, svatý nesmrtelný.

Za rakví následují nejbližší příbuzní a dobří známí, a to bez pořádku v houfu; každý nese v ruce voskovou svíci. Když přijdou ke hrobu a rakev postaví, otevřou ji a mrtvého ještě jednou vykouří kadidlem. Obraz, který za živa ctil místo svého světce, se nad ním drží, kněz se modlí a častěji opakuje tato slova: Pane, pamatuj na tuto duši v dobrém, a pak se čte několik průpovědí podle řecké liturgie. Pozůstalá vdova stojí mezitím nad zesnulým a znovu spustí svůj žalostný nářek, při němž opakuje výše zmíněné otázky. Pak přistoupí příbuzní vedle ní k rakvi, políbí ji, někdy i samého mrtvého, naposledy, a ustoupí zpět. Nato přistoupí pop a dá mrtvému s sebou do hrobu cestovní pas,[1] který si musejí v Moskvě od patriarchy, na jiných místech však od metropolitů a arcibiskupů, nebo není-li jich, jen od popů za peníze koupit. Tento pas je však zařízen takto:

Pas mrtvých na cestu na onen svět.

My N. N., biskup a kněz zde v N., vyznáváme a dosvědčujeme tímto, že tento přítomný N. žil u nás jako pravý řecký

[1] Míněna je takzvaná rozhřešná modlitba (rus. *razrešitělnaja molitva*): list s textem modlitby, kterou kněz čte na konci pohřbu a která prosí o odpuštění hříchů zemřelého a o zrušení církevních trestů a kleteb, jež na něm snad lpěly. List se pak vkládá zemřelému do ruky. Lidově se mu říkalo také *podorožnaja*, tedy cestovní list, a cizinci jej proto pokládali za „pas" na onen svět. Zvyk se odvozuje od vyprávění Kyjevskopečerského pateriku o Feodosiji Pečerském a knížeti Simonovi (11. století).

křesťan, a třebaže někdy zhřešil, přece své hříchy vyzpovídal, přijal rozhřešení a svatou večeři Páně na odpuštění svých hříchů. Také Boha a jeho svaté náležitě ctil, postil se a modlil, jak se sluší. Také se se mnou N. jako svým zpovědníkem ve všem dobře vyrovnal, takže jsem mu jeho hříchy úplně odpustil. Proto jsme mu dali tento pas, aby jej ukázal svatému Petrovi a jiným svatým, aby mohl být bez překážky vpuštěn do brány radosti.

Tento pas podepíše a zapečetí patriarcha, biskup nebo pop a zastrčí se mrtvému mezi dva prsty. Prostí lidé míní, že tento pas a doporučující list má velkou moc k odchodu na onen svět. Nejvíce však pomáhá duchovním, že dostanou peníze. Takový pas zmiňuje také Guagninus, *De religione Moscovitarum*, cap. 2, s. 174. Když je pak pas mrtvému odevzdán, rakev se zavře a zakope. Všechny mrtvé však kladou tak, aby byli obličejem obráceni k východu slunce. Když je mrtvý pohřben, žehnají se kolemstojící před obrazy a jdou zase domů.

Smuteční hostina.

Příbuzným se připraví smuteční hostina, zapíjejí žal a muži i ženy se při ní obvykle pořádně opijí.

Jak dlouho trvají smuteční dny.

Rusové truchlí za své mrtvé šest týdnů, během nichž bohatí pořádají tři velké hostiny a zvou na ně kromě příbuzných všechny kněze, kteří byli při pohřbu. Berou k tomu třetí, devátý a dvacátý den; proč však berou tyto, a ne jiné dny, jsem od Rusů dosud nemohl zjistit. Mají to bezpochyby od Řeků, kteří (jak vysvítá z *Notae* Martina Crusia k *Historia ecclesiastica Turco-Graeciae*, s. 203) mají takový zvyk i v Cařihradě, ale místo dvacátého prý berou čtyřicátý den. Příčiny takových dní, které uvádí dvojí, lze číst na témže místě.

Kvůli oběti pokrmu za mrtvé.

Tyto tři hostiny mají znamenat tolik co *justa* čili *parentalia*, památku a oběť za zemřelé, a že pozůstalí mají spolu žít v lásce a přátelství; k tomu účelu se předkládá zvláštní jídlo z požehnaného chleba, který Rusové nazývají kutja.

Sousto lásky.

Řekové však, kteří takové pohřby konají ve svých kostelích a mimo jiné také rozdávají takové kousky požehnaného chleba, je nazývají ψωμίον ἀγάπης, *buccellam charitatis et benevolentiae*, sousto lásky,

jak vypráví Crusius na témže místě podle Gerlacha. Rusové však (popové stejně jako jiní) pijí při takovém bratrství spolu tak důvěrně, že po rukou a nohou lezou z domu ven.

Chýše nad hroby.

Nad hroby těch, kdo jsou trochu zámožní, se také na hřbitovech stavějí malé chýše, v nichž může stát jeden muž, obvykle ověšené rohožemi; v nich musí po šest týdnů pop, kaplan nebo mnich denně ráno a odpoledne číst několik žalmů Davidových a několik kapitol z Nového zákona pro blaho duše zemřelého.

Nevěří v očistec.

Ačkoli Rusové, stejně jako Řekové, nevěří v žádné purgatorium čili očistec, jak správně píší Herberstein, Possevinus a Guagninus mimo jiné, věří přece, že jsou dvě určitá místa, kam se duše zemřelých po svém rozloučení hned dostanou, kde očekávají soudný den a navrácení svých těl, a to každý podle toho, jak žil a konal dobré či zlé skutky.

Kam přicházejí duše.

Zbožní na veselé a líbezné místo, kde jsou ve společnosti dobrých andělů obklopeni radostmi, bezbožní však do temného, nepřívětivého údolí, kde bydlí hrozní zlí duchové.

Proto se domnívají, že duše, když odchází a je takřka na cestě k takovým místům, může být pilnými modlitbami a přímluvou svého bývalého zpovědníka, popů, mnichů a jiných přivedena na pravou cestu k radostem a přijata do společenství dobrých andělů, nebo, vydala-li se už přece nalevo, do údolí úzkosti, že se Bůh dá oběťmi obměkčit a uprosit, upustí od hněvu nad jejími hříchy, zapíše ji do knihy života a jednou, v den velkého soudu, se jí zjeví tím milostivěji. Na to hledí také při dávání almužen. Když totiž zemře boháč, rozdává se po šest týdnů každý den chudým určitá část chleba a peněz.

Dávání almužen.

Jak se také jinak mezi Rusy najdou někteří, kteří nejen na kostely a kláštery mnoho vynakládají, nýbrž se i k chudým štědrou rukou projevují, ačkoli si naproti tomu nedělají příliš velké svědomí ošidit svého bližního při koupi, prodeji a jiných obchodech. Neboť když kramáři ráno jdou ze svých domů do kostela a odtud do svých krámů, koupí nejprve na trhu s chlebem několik chlebů, vezmou je s sebou, rozkrájejí a rozdělí mezi žebráky, kterých je v Moskvě ohromně mnoho. Ti mají z takových almužen nad svou potřebu tak bohatý přebytek, že chléb krá-

její na čtverhranné kousky velké jako palec, suší je v peci a prodávají po pytlích na trhu cestujícím lidem, a to nazývají suchari, tj. sušené.

KAPITOLA DVAATŘICÁTÁ

O příslušnících jiných náboženství, které Moskvané dílem u sebe snášejí, dílem snášet nechtějí

Rusové nenávidí Židy a papežence.

Moskvané dobře snášejí všelijaké národy a příslušníky náboženství a obcují s nimi, jako luterány, kalvinisty, Armény, Tatary, Peršany a Turky; ale papežence a Židy neradi vidí ani slyší, a Rusovi nelze ublížit víc, než když mu někdo nadá Žida, ačkoli někteří jsou v kupectví Židům dost podobní.

Luteráni a kalvinisté v Moskvě.

Luteráni a kalvinisté byli dosud nejen v zemi sem a tam, nýbrž i v Moskvě u dvora kvůli obchodu a styku, který s nimi silně vedou, a kvůli jejich službám, jichž Jeho carské Veličenstvo užívá doma i v poli, velmi vítáni, a těch, kdo bydlí v Moskvě, je na 1000 duší. Každému je dovoleno konat bohoslužbu po svém způsobu ve veřejných kostelích. Obě náboženství měla předtím ve městě Moskvě v okrsku Carogorod své vystavěné kostely. Luteráni však o něj přišli před 20 lety kvůli hádkám a rvačkám žen, které se přely o přednost. Když si totiž před tehdejším obléháním Smolenska němečtí vojenští důstojníci vzali za ženy služky kupců, nechtěly tytéž potom jako ženy kapitánů a poručíků už sedět pod svými bývalými paními. Kupecké ženy však mínily, že by pro ně bylo potupné, aby nad sebou nechaly sedět ty, které byly ještě nedávno jejich služkami.

Ženskými hádkami a rvačkou se ztratí kostel.

Proto vznikla v kostele velká hádka, která nakonec vyústila v bitku. Patriarcha tehdy právě jel kolem kostela, uviděl tu vřavu a ptal se po její příčině. Když mu však bylo oznámeno, že je to německý kostel, v němž se lidé kvůli přednosti rozkmotřili, řekl: Míní, že mají do kostela přicházet se zbožnými myšlenkami a konat tam svou bohoslužbu, a ne provozovat pýchu. Nato poručil, aby se kostel hned zbořil, což se také

ještě týž den stalo až do základů. Bylo jim však dovoleno postavit jiný mimo Bílou zeď v okrsku Bolšoj gorod.

Kostel kalvinistů je stržen.

Kalvinisté také začali uvnitř Bílé zdi vedle dřevěné kaple stavět pěkný kamenný kostel a vyvedli ho téměř až po střechu; protože však patriarcha a velkokníže stavbu nepovolili, nýbrž se na ni jen dívali přes prsty, napadlo jednou patriarchu, že dal tento kostel zbořit a i kapli, která stála vedle, zrušit. A kalvinisté chodili nějakou dobu na kázání do kostela k luteránům, dokud zase nedostali vlastní.

Když potom luteráni museli na popud patriarchy svůj kostel odstranit i z Bolšého gorodu, zabrali se svolením Jeho carského Veličenstva místo za valem na volném poli a postavili na něm kostel, který byl větší než předešlý.

s. 183.

Nedávno však při odstraňování ruských šatů (o čemž bylo zmíněno výše) museli s kostelem znovu putovat na jiné místo. A stalo se to takto:

Kněží v Moskvě si již před 15 a více lety stěžovali, že Němci bydlí mezi Rusy ve městě, skoupili a zastavěli největší a nejlepší místa jejich farních pozemků, čímž jim kněžím ubylo mnoho z jejich příjmů; protože však předešlý velkokníže byl Němcům nakloněn, nemohli ničeho dosáhnout.

Němci se musejí z města vystěhovat na Kukuj.

Nyní však, když si sám patriarcha stěžoval, že Němci chodí mezi Rusy v stejných šatech bez rozdílu a takřka mu kradou požehnání, chopili se kněží příležitosti, obnovili svou starou stížnost a dosáhli toho, že vyšlo přísné nařízení čili rozkaz: Kdo by se mezi Němci chtěl dát pokřtít po rusku, smí zůstat bydlet ve městě; kdo by se však zdráhal to učinit, má v krátké době se svým bydlením vyjít z města ven před Pokrovskou bránu, na Kukuj[1]; na místo, kde před čtyřiceti a více lety měli Němci také sami své bydliště a kde ležel pohřben vévoda Jan, bratr dánského krále Kristiána IV.

Odkud slovo Kukuj.

Toto místo leží na potoce Jauze a dostalo jméno Kukuj odtud: Když ženy německých vojáků, které tam bydlely, viděly na kolemjdoucích

[1] Německá sloboda na Jauze, roku 1652 obnovená jako jediné povolené sídliště cizinců v Moskvě; v 80. letech 17. století tu mladý Petr I. poznával západní způsob života. Olearův výklad jména je lidová etymologie; původ jména je nejistý.

Rusech něco podivného, říkala jedna druhé: Kuck, kucke hie, podívej, podívej se tady, což Rusové převrátili v hanebné slovo: chuj, chuj (znamená mužský úd), a pokřikovali za Němci, protože se museli odebrat na to místo, na posměch: Němčin, tišna, chuj, chuj, ty Němče, táhni atd. Když na to Jeho carskému Veličenstvu žalostně podali prosbu: Vidí dobře, že nyní u ruského národa, a to bez příčiny, smrdí, musejí za své věrné služby a dobrou vůli, kterou Jeho carskému Veličenstvu a jeho poddaným prokázali, být na ulici přepadáváni a pronásledováni tak hanebnými slovy od všelijaké sebranky. Prosili Jeho carské Veličenstvo, aby je podle chvalitebného příkladu svých předků vzalo pod svou nejmilostivější ochranu a hájilo proti takovým rouhačům atd.

Nikdo nesmí za Němci hanebně pokřikovat.

Nato dalo Jeho carské Veličenstvo hned veřejně vyhlásit: Kdo by po tomto dni pokřikoval byť za nejmenším z Němců, má být bez milosti potrestán knutou (po jejich způsobu). Také byli někteří přestupníci tohoto zákazu tak potrestáni, že šli domů s krvavými zády. Nyní jsou od takového hanebného pokřikování osvobozeni.

Novaja inozemskaja sloboda.

Jeho carské Veličenstvo také dalo tomu místu jiné jméno a nazvalo je Novaja inozemskaja sloboda, nové cizinecké předměstí. Každému tam bylo podle povahy osob, úřadu a živnosti přiděleno určité místo, na němž má stavět, a všechno rozděleno do pořádných ulic. Ti, kdo měli ve městě dřevěné domy, dali je rozebrat a znovu postavit v Novaja inozemskaja sloboda, kde nyní žijí před často náhle vznikajícími požáry Rusů mnohem bezpečněji než ve městě. Proto většina Němců říká, že se jim odložením ruských šatů a oddělením od ruských domů a každodenního styku stalo tolik zlého jako tomu raku, kterého chtěli za trest utopit ve vodě.

Když nyní Němci viděli, že jim bylo dáno takřka vlastní město, aby je obývali v míru, neváhali sami zbořit i své od nich daleko odlehlé kostely a přenést je do Novaja inozemskaja sloboda, kde je jejich krb a dým. Luteráni mají nyní tam dva německé kostely a kalvinisté jeden holandský a jeden anglický.

Z kostelů se strhávají oltáře a kazatelny.

Utrpěli sice zpočátku také tvrdou ránu kvůli svéhlavosti manželky plukovníka Leslieho, když házela ruské obrazy do ohně (jak řečeno výše), takže z německých kostelů byly strženy kazatelny a oltáře, jakož

i střechy; časem jim však bylo dovoleno nasadit na kostely zase střechy, nikoli však postavit v kostelech oltáře a kazatelny. Luteráni ohradili velmi velký hřbitov, na němž oni i kalvinisté pohřbívají své mrtvé. Jak se tam také obě náboženství spolu dobře snášejí a není slyšet žádné nepřátelství kvůli víře.

Pan Balthasar Fadenrecht.

Nynější kazatel luteránů je pan Balthasar Fadenrecht, muž dobré zručnosti a nadání.

Pan Martin Munsterberg.

Jejich předešlý kazatel za našich časů byl pan Martin Munsterberg z Gdaňska, také dobře nadaný a pilný muž, který byl zpočátku dobře zámožný a velmi dobročinný, čímž kromě utrpěné velké škody požárem přišel o všechno své a kvůli dluhům byl Rusy tak pronásledován, že z žalu a hoře klesl a zemřel dříve, než dosáhl 36. roku svého věku.

Pan Georg Ochse.

Jeho předchůdcem byl pan Georg Ochse, starý muž, kterého jako bednáře na víno přivezl s sebou do Moskvy evangelický kupec Karl Möllin. A když se obec začala rozrůstat a dlouho neměla žádného ordinovaného kněze, přesto však chtěla v určitých časech slyšet kázání, a tento pan Georg byl dost sečtělý a dovedl si dobře pomoci postilou, ustanovili ho svým knězem a tomuto úřadu několik let pilně předsedal. Když ho však nakonec pro stáří čtení a studium omrzelo a na kazatelně začal vykládat všelijaké báchorky, zprostila ho obec služby a opatřila mu i jeho ženě živobytí; žil ještě v době našeho prvního poselství.

M. Inchenhöfer.

Reformovaní měli také za kazatele učeného muže jménem M. Heinrich Inchenhöfer z Herzbergu, který zprvu jako luterán přišel s vojáky do země a ve válce u Smolenska byl polním kazatelem, potom se však v Moskvě stal kalvinistou. Napsal traktátek a dal ho vytisknout v Brémách, jehož titul zní: **Klíč k pravému smyslu o zavřených dveřích, Jan 20**, a byl vyvrácen superintendentem v Borně v Míšni D. Davidem Auerbachem. Pozůstalá vdova tohoto M. Inchenhöfera, která ještě nyní žije v Moskvě, byla dcerou předního teologa ve Wittenberku D. Förstera; on jí nikdy nechtěl radit k odpadnutí, k čemuž ani sama nebyla nakloněna, nýbrž spíše řekl: má jen zůstat při luterské víře, může v ní velmi dobře dojít spásy, protože tomu lépe nerozumí. Mají nyní také učeného muže, M. Andrease Gardina, rodem ze Skotska.

Rusové nesnesou římské katolíky.

Rusové tedy, jak řečeno, mohou luterány a kalvinisty i s jejich bohoslužbou v zemi dobře snášet. Římští katolíci však čili papeženci neměli u nich dosud velkou přízeň, ba jsou jim i se svým náboženstvím takřka ohavností. Roku 1627 byl od krále Ludvíka XIII. ve Francii poslán k předešlému velknížeti vyslanec jménem Louis des Hayes, žádal o svobodu obchodovat v Rusku pro francouzský národ a přitom učinil pokus, zda by u nich nemohli mít katolický kostel, bylo jim to však rovnou odmítnuto.

Když měla začít válka u Smolenska a mezi kapitány, kteří tam byli povoláni, se našel i ten či onen katolík, dostali na svou cestu tam dar a hned byli v dobrém doprovodu zase dopraveni zpět přes hranici. Ve smlouvách, které s námi uzavřeli kvůli perskému obchodu, učinili přísný zákaz, že kdyby holštýnští měli táhnout a obchodovat v Persii, nesměli mít mezi sebou vůbec žádného příslušníka latinského náboženství (tak nazývají římské katolíky). Tak nenáviděné je u nich i jejich jméno.

s. 233.

Je však k podivu, proč si přesto roku 1610 zvolili za velknížete Vladislava, syna polského krále, ačkoli ho brzy nato, dříve než se dostal ke skutečné vládě, zase zavrhli a potom se jim Poláci i s jejich náboženstvím, protože na jejich, ruských, obrazech páchali takové násilnosti, stali mnohem nenáviděnějšími, než byli předtím.

Je jinak stará a takřka vrozená nenávist a nepřátelství Rusů proti papežencům čili latinské církvi, kterou jejich předkové spolu s náboženstvím nasáli od Řeků a zdědili a přenesli na své potomky. Neboť protože se Rusové hlásí k řecké církvi, míní, že se musejí v tomto kusu stát účastnými i nepřátelství, které řecká církev tolik set let chovala proti latinské.

Odkud nenávist Rusů k latinské církvi.

Odkud však vznikla taková roztržka mezi řeckou a latinskou církví, které byly zpočátku velmi svorné, je vidět z církevních dějin, že totiž vzešla nejprve ze sporu biskupů, jimž šlo o výsost, k čemuž potom přistoupila některá zvláštní bludná mínění v článcích víry, která Řekové pojali proti učení římské církve. Pro poučení nevědomých o tom chci z dějin krátce pojednat.

Kde byl počátek a šíření křesťanské církve.

Počátek a šíření křesťanské církve za doby apoštolů a po ní se dálo v Římské říši, protože ta jako čtvrtá monarchie zahrnovala největší část obydleného světa a také Kristus se v ní narodil, učil a trpěl. V nejpřednějších krajinách a městech říše byli tedy ustanoveni určití biskupové, kteří museli mít pilný dohled nad učením a církevními řády. A protože v celé Římské říši byla nejpřednějšími a hlavními městy Řím v Itálii, Alexandrie v Egyptě a Antiochie v Sýrii, byli také jejich biskupové pokládáni za nejpřednější.

Řím nejpřednější město.

Protože však Řím nejen sám o sobě, nýbrž i kvůli císařskému sídlu byl ze všech nejpřednější a také Petr, nejpřednější mezi apoštoly, tam prý měl svůj stolec, přiznali římskému biskupovi přednost a nazvali ho Papa, papežem,

Vide Barth. adversaria lib. 59, pag. 2771.

jak se slovo papa (seu πάππας pater) přisuzovalo těm, kdo byli zvláštní autority a vážnosti, a i starý církevní učitel Cyprianus byl jím ve své době poctěn, jak se lze dočíst na začátku 3. epištoly Cypriánovy.

Když však roku 330 po narození Krista císař Konstantin Veliký přenesl císařské sídlo z Říma do Byzantia čili Konstantinopole (jak je podle svého jména nazval) a toto město učinil tak skvělým, že bylo nazýváno také Nova Roma a Roma orientalis, byl i cařihradský biskup vyzdvižen, povýšen nad oba ostatní v Alexandrii a Antiochii a bylo mu přiznáno druhé místo po římském papeži.

Zonora annal. tom. 3, p. 121; Suida pag. 505.

Jak o tom vysvítá z *Decretum 3. Concilii Constantinopolitani I.*, které se konalo roku Kristova 381: *Constantinopolitanae civitatis Episcopum habere oportet primatus honorem post Romanum Episcopum, propterea quod sit nova Roma.* [Biskup města Konstantinopole má mít čest přednosti po římském biskupovi, protože je to nový Řím.] *Vide Concil. gen. tom. 3, pag. 357 et 363.*

Odkud se církev nazývá řeckou a latinskou.

Rozdíl mezi řeckou a latinskou církví však vznikl odtud: Když se roku Kristova 395 po smrti císaře Theodosia I. jeho oba synové Arcadius a Honorius rozdělili o Římskou říši, zdržoval se totiž jeden, Arcadius, na východě, Honorius však na západě; proto se k rozlišení panství říkalo východní a západní říše; a protože na východě byla

nejobvyklejší řečtina, jako na západě latina, nazývala se ona řeckou a tato latinskou církví. Byly přece spolu dost svorné. A ačkoli se potom Římská říše znovu dostala pod vládu jednoho císaře, zůstalo přece císařské sídlo dlouhou dobu v Konstantinopoli. Jako tedy pro nepřítomnost císaře v Římě každý v západních zemích, jako v Itálii, Francii a Španělsku, také v Numidii, Kartágu a podobně, hleděl na papeže, také kvůli obsazování církevních správ to musel činit, a proto byla jeho vážnost velká, tak chtěl řecký patriarcha v Konstantinopoli pro přítomnost císaře mít ne-li větší, tedy ne menší vážnost než papež v Římě, a přivedl to také tak daleko, že mu roku Kristova 451 na chalcedonském koncilu byla přiřčena rovnost výsad a moci, jak o tom *actione 16*: *Sancti patres 150 definimus de privilegiis sanctissimae Constantinopolitanae Ecclesiae, novae Romae. Etenim sedi senioris Romae propter imperium illius civitatis patres (glossa marginalis primatum) consequenter privilegia reddiderunt, et eadem intentione permoti 150 Dei amantissimi Episcopi aequa sanctissimae sedi novae Romae privilegiis frui, et in ecclesiasticis sicut illam majestatem habere negotiis, et secundam post illam existere.* [Svatí otcové, sto padesát, ustanovujeme o výsadách nejsvětější konstantinopolské církve, nového Říma. Neboť stolci staršího Říma pro vládu onoho města otcové (marginální glosa: přednost) náležitě přiznali výsady, a týmž úmyslem vedeni sto padesát Bohu nejmilejších biskupů přiznalo nejsvětějšímu stolci nového Říma, aby požíval rovných výsad a měl v církevních věcech jako onen vznešenost a byl druhý po něm.] *Concil. gen. tom. 9, pag. 168.* To se muselo roku 680 opakovat na III. cařihradském koncilu, can. 36, o tom *in tomo 16, pag. 632*.

Spor o kompetenci mezi biskupy v Římě a Konstantinopoli.

S tím se však Řekové ještě nechtěli spokojit, nýbrž míní, že protože Řím byl císařem opuštěn a takřka degradován, kdežto Konstantinopol byla ve vysoké důstojnosti a takřka povýšena nad Řím, náleží jim tam také přednost. Proto měl Jan, patriarcha v Konstantinopoli, s papežem Řehořem I. tvrdý spor, nazýval se a psal se patriarcha οἰκουμενικόν, jak o tom *Epist. Gregorii ad Johannem Episcopum Constantinop.*, item *Epist. ad Sabinianum Diacon.* a k císaři Mauriciovi, které lze nalézt *tom. 13 Conc. gen. pag. 415, 530, 436*. Tento spor trval za doby císaře Mauricia, až se k vládě dostal Fokas, který dal Mauricia i se ženou a dětmi zavraždit.

Primát je přiřčen římskému papeži.

Ten spor ukončil a z nenávisti k cařihradskému patriarchovi Cyriakovi přiřkl a potvrdil římskému papeži (kterým byl tehdy Bonifác III.) primát a přednost nade všemi. Jak o tom *Paulus Diaconus, l. 4, De gestis Longobar., p. 272*: *Hic (scil. Focas) rogante Papa Bonifacio, statuit sedem Romanae et Apostolicae Ecclesiae caput esse omnium Ecclesiarum, quia Ecclesia Constantinopolitana primam se omnium Ecclesiarum scribebat.* [Ten (totiž Fokas) na žádost papeže Bonifáce ustanovil, že stolec římské a apoštolské církve je hlavou všech církví, protože konstantinopolská církev se psala první ze všech církví.] A to se stalo roku Kristova 606. Odtud vyrostla první veřejná nenávist mezi hlavami a správci řecké církve proti latinské.

Mnoho bludných mínění bylo u Řeků.

Jinak se také čas od času v řecké církvi víc než v latinské vynořila všelijaká bludná mínění, čímž se Řekové častěji oddělovali od latiníků, a ačkoli se zase spojili, přece se brzy znovu dostali do roztržky. Antoninus, arcibiskup florentský, vypočítává takových rozkolů na dvanáct, jak se lze dočíst v jeho *Kronice*, parte 3, tit. 22, cap. 13.

Nejvíce se však vina dává cařihradským, kteří byli původci rozmanitého zmatku a neštěstí, jak zmiňuje vlastní dějepisec Řeků Theodoretus, lib. 5, cap. 9, p. 502, že řečtí otcové kdysi psali papeži Damasovi:

Roku Kristova 406.

Constantinopolitanae Ecclesiae, ut sic loquamur, recenti, quam non diu ante ex ore leonis, haereticorum blasphemiis, per miserationes Dei eripuimus, reverendissimum et Dei amantissimum Nectarium Episcopum praeposuimus. [Konstantinopolské církvi, abychom tak řekli nové, kterou jsme nedávno milosrdenstvím Božím vyrvali ze lví tlamy, z rouhání kacířů, jsme ustanovili za biskupa nejctihodnějšího a Bohu nejmilejšího Nektaria.]

Jaká byla povaha řecké církve za doby Chrysostomovy, zmiňuje Erasmus Roterod. v *Vita Chrysostomi*: *Haereticorum (Arrianorum, Origenistarum et aliorum) tyrannis et ambitio vitiarat omnes earum regionum per universam Thraciam Ecclesias.* [Tyranie a ctižádost kacířů (ariánů, origenistů a jiných) zkazila všechny církve oněch krajin po celé Thrákii.] Což musel ke své škodě zakusit znamenité světlo církve svatý Jan Chrysostomus, biskup v Konstantinopoli, když ho dvakrát sesadili a vypověděli do vyhnanství, v němž také zemřel, jak

o tom podrobnější zpráva v *Epist. Chrysost. ad Innocent.* a ve *Vita Chrysost.* Z této příčiny se tehdy latinská církev také oddělila od řecké církve a dala Chrysostomovy pronásledovatele, i samého císaře Arcadia, do klatby roku 407, jak se o tom lze dočíst v *Innocentii Epist. ad Arcad. Imperat.*, tom. 4 *Concil. gen.*, pag. 84, a tom. 25 *Concil. gen.*, pag. 427, *Epist. Gregor. IX. ad Michaelem*.

Mezi jinými rozkoly nebyl nejmenší ten, který roku Kristova 858 způsobil Fotios, patriarcha v Konstantinopoli, který tvrdil a přiměl řeckou církev věřit, že Duch svatý vychází jen od Otce, a ne od Syna. Tento Fotios byl se svým učením roku 870 zatracen na IV. cařihradském koncilu, o tom *Concil. gen. tom. 23, pag. 677.* Tento blud sice s Fotiem utichl, roku Kristova 1050 jej však za císaře Konstantina Monomacha obnovili cařihradský patriarcha Michael a biskup Lev z Achridy a postavili se jím proti latinské církvi.

Císař Konstantin Monomachos.

K čemuž pak císař věrně pomáhal. Když totiž tentýž velmi obtěžoval Sicilany, své poddané, loupením a drancováním, odpadli od něho Sicilané a zvolili si vlastního krále. Nato poslal císař k papeži, kterým byl tehdy Řehoř IX.[1], aby dal Sicilany do klatby.

Fotiův blud je obnoven.

Protože však papež, u něhož se Sicilané již s velkými stížnostmi omluvili, mu nechtěl vyhovět, učinil Řeky vzpurnými proti římské církvi a pomohl znovu rozdmýchat Fotiův blud, z něhož ještě zůstalo v mysli Řeků několik jisker, a přivedl to tak daleko, že roku Kristova 1054 patriarcha Michael ve shromáždění jejich biskupů latinskou církev zatratil, římského papeže se všemi latinskými biskupy zavrhl a dal do klatby: zavírá latiníkům jejich kostely, které měli v Konstantinopoli. Sigebertus in *Chron.*, pag. 598.

Latinská církev je od Řeků dána do klatby.

Tvrdili totiž, že latiníci jednali a učili proti nicejskému vyznání víry: *Spiritum sanctum a filio quoque procedere, quod non continebatur in Symbolo Niceni Concilii, sed tantum dicebatur: Ex patre procedentem.* [Že Duch svatý vychází i ze Syna, což nebylo obsaženo ve vyznání nicejského koncilu, nýbrž bylo řečeno jen: vycházejícího z Otce.]

[1] Omyl autora: papežem byl tehdy Lev IX. (1049–1054); Řehoř IX. vládl v letech 1227–1241.

Concil. Ephes. tom. 6, pag. 313.

Na jiném koncilu prý bylo usneseno, že se k nicejskému koncilu nemá ani písmeno ani slabika ubrat ani přidat, a kdo by to učinil, má být v klatbě; protože latinská církev to nyní učinila, je řádně v klatbě. Exkomunikovaní však nejsou způsobilí vést univerzální správu církve. A protože cařihradský patriarcha je nejbližší po papeži, náleží to jemu.

Michael je císařem prohlášen za papeže.

Nato prohlásil císař Konstantin patriarchu Michaela za přítomnosti všech biskupů hlavou církve v celém světě. A aby císař potvrdil patriarchovi takovou výsost a čest, vzal koně, na němž patriarcha seděl, za uzdu a vedl ho skrze Hippodromum palatii, jak tomu říkají.

Nato vyběhl patriarchovi vstříc všechen lid s velkou úctou a měli ho tak vysoko, jak si představovali, že by mohl být papež.

Volba ho mrzí.

Když však císař viděl, že mu všechen lid lne a prokazuje mnohem větší čest než předtím, zalitoval volby ze strachu, aby patriarcha nebyl příliš velký a neuškodil mu v jeho vládě. Když to papež Lev IX. zaslechl, poslal své vyslance do Konstantinopole, aby dali Michaela do klatby, což pak císař rád dopustil.

Michael je sesazen a dán do klatby.

Byla tedy klatba nad patriarchou vykonána za přítomnosti císaře, jak se lze dočíst v *Concil. gen. tom. 25, pag. 489*. Nato ho císař zbavil veškeré cti a hodnosti, ba ještě více, než mu dal. *Vide Antonin. Archi-Episc. Chron. parte 3, tit. 22, cap. 12, pag. 571.*

Řekové si však mezitím přece podrželi svou nenávist proti latinské církvi, psali proti ní a obviňovali ji, že má ve své církvi na 99 bludů (Antoninus na právě zmíněném místě). Naproti tomu latiníci říkali, že Řekové mají přes 90 *haereses*, z nichž některé jmenuje papež Lev IX. v epištole k Michaelovi, cařihradskému patriarchovi. *Tom. 25 Conc. gener. pag. 426.*

Konstantinopol dobyta.

Zůstaly tedy tyto dvě církve v roztržce a nesvornosti, dokud latinské vojsko, které bylo tehdy po vodě i po zemi vypraveno proti Saracénům, aby dobylo Svatou zemi, na radu papeže Innocence III. neobrátilo zbraně proti Řekům a nedobylo násilím Konstantinopol, která byla právě ve vnitřním rozvratu.

Balduin se stává císařem.

Jejich vojevůdce Balduin, hrabě flanderský, se stal císařem; on a po jeho žalostném konci jeho bratr Jindřich přivedli řeckou církev zase k poslušnosti římskému papeži, jak o tom Paulus Aemylius, *De rebus gestis Francorum*, lib. 6, pag. 316: *Tunc Ecclesia graeca in unum cum latina coiit, Pontificisque Romani dicto parere coepit.* [Tehdy se řecká církev spojila v jedno s latinskou a začala poslouchat rozkaz římského papeže.] Et Antonin. parte 3, pag. 104 et 572. Stalo se roku Kristova 1204, jak vysvítá z verše, který byl složen o dobytí města:

Bis sex centenus erat annus bis quoque binus,
Quo Constantini dominantur in urbe Latini.

[Byl rok dvakrát šest set a dvakrát dva, kdy v městě Konstantinově vládnou latiníci.] Jak je u Calvis. in *Chronol. opere* pod týmž rokem.

Dějiny dobytí města a jak přitom latiníci řádili proti Řekům, a ačkoli Balduin byl velmi mravný a cudný pán, přece vojáci tak nemravně, krutě a nekřesťansky zacházeli se ženami, pannami, jeptiškami a s kostelním náčiním a statky, popisuje podrobně Nicetas Choniates, který byl sám přitom, *libro de rebus post expugnatam urbem gestis*, pag. 375 et seqq.

Odpadnutí Řeků od latiníků 1237.

Řekové se také nějakou dobu pod latinským panstvím drželi dost svorně až do roku Kristova 1237, kdy se zase úplně vytrhli z moci římského papeže a projevovali se jak proti svému pánu, latinskému císaři, tak proti papeži tak odbojně, že mnozí v latinské církvi byli toho mínění, že by se proti nim museli poslat křižáci s ozbrojenou rukou. Jak zmiňuje Matthaeus Paris. in *Histor. Anglic. Heinrici III.*, pag. 422.

Patriarcha Germanos.

Měli tehdy patriarchu jménem Germanos, který horlivě hájil stará bludná mínění Řeků o vycházení Ducha svatého, o kvašeném chlebu ve večeři Páně a jiné další. S ním, říkali, se chtějí spokojit, aby byl nejvyšší hlavou jejich církve, papeže nepotřebují, nemohou ho ani pokládat za hodnějšího a vyššího, ba ani jednou ho nemít v takové vážnosti jako svého patriarchu; míní, že řecká církev je starší a důstojnější než římská.

Petrovo první sídlo v Antiochii.

Proto ji neuznávají za matku, nýbrž jen za sestru, z příčin, že Petr, nejpřednější mezi apoštoly, na kterého se odvolává římská církev, měl

dříve, než přišel do Říma, svůj stolec a sídlo mezi Řeky a v Antiochii, ležící v řecké říši; kromě toho prý obyvatelé Antiochie prokázali apoštolu Kristovu, a tedy i Kristu, všechnu čest a ochotu, kterou jen mohli vymyslet, takže proto mohla být dobře nazvána Theophilis. Řím však Petrovi i s jeho spoluapoštolem učinil všechnu potupu a hanbu, ba nakonec smrt: Zde prý byla hanba, tam však čest. Proto mohou být Řekové právem nazýváni syny, Římané však jen nevlastními dětmi. Jak o tom výše zmíněný Paris, s. 441, který na témže místě praví:

Ecclesiae Romanae magistratus et rectores non populi devotionem, sed marsupia plena quaerunt denariorum, non animas Deo lucrificare, sed reditus rapere, religiosos opprimere, simonia uti videntur, non curatur de justitia et honestate, de simplicium informatione, imo cum quocunque modo quis beneficio Ecclesiastico investitur, de summa pecuniae, quam inde sortiri possunt, statim sciscitatur etc. Visa igitur tanta malitia et oppressione, erigitur Graeca Ecclesia contra Romanam etc. [Úředníci a správci římské církve nehledají zbožnost lidu, nýbrž měšce plné denárů; zdá se, že nechtějí získávat duše pro Boha, nýbrž uchvacovat důchody, utlačovat řeholníky a provozovat simonii; nedbá se o spravedlnost a poctivost ani o poučení prostých, ba jakmile je kdokoli jakkoli uveden do církevního obročí, hned se vyptávají na sumu peněz, kterou z toho mohou získat atd. Spatřivši tedy takovou zlobu a útisk, povstává řecká církev proti římské atd.]

Psaní Germanovo papeži Řehoři IX.

Téměř tímto způsobem psal patriarcha Germanos papeži Řehoři IX. Volal Boha, nebe a zemi za svědky, že oni, Řekové, z hloubi srdce touží sjednotit se s latinskou církví, aby buď latiníci přistoupili k Řekům, nebo Řekové k latiníkům, aby přece jednou mohly být zrušeny obtíže a pomluvy, jež jedni činí druhým, ačkoli mají všichni jednu hlavu, Krista. A aby mu nezamlčel, jak to je v pravdě: Mnoho mocných a urozených by se prý podřídilo vaší poslušnosti, kdyby se nebáli *tam injustas suppressiones, opum protervas exactiones et servitutes indebitas, quas a vobis subjectis extorquetis. Hinc et crudelia bella in alterutrum, civitatum desolatio, sigilla januis Ecclesiarum impressa, fratrum schismata etc.* [tak nespravedlivého útlaku, drzého vymáhání statků a nepovinných služeb, které vymáháte od svých poddaných.

Odtud i kruté války jedněch proti druhým, zpustošení měst, pečeti vtisknuté na dveře kostelů, rozkoly bratří atd.]

Bylo tedy v té době v Řecku málo Řeků, kteří by to chtěli držet spolu s latiníky s latinskou církví.

Michael Palaiologos dobývá Konstantinopol.

Když roku Kristova 1262 Michael Palaiologos, řecký císař, zradou řeckých měšťanů znovu dobyl město Konstantinopol a vyhnal Balduina II. i s latiníky (o tom Nicephorus Gregoras, lib. 4 *Histor. Rom.*), byl znovu učiněn pokus, zda by obě církve nemohly být přivedeny k trvalému sjednocení. Proto vyšla od obou stran poselstva, jak je vidět v *Concil. gen. tom. 28, pag. 19 et 535* a u Antonina, par. 3, pag. 572. Také se císař Michael Palaiologos, jakož i většina prelátů řecké církve, odhodlali podepsat usnesení II. lyonského koncilu, který se proto konal roku 1374,[1] jak dokazují listy Palaiologovy a prelátů, které se nacházejí na právě zmíněném místě. Ale cařihradský patriarcha Josef, jakož i antiochijský, s tím nechtěli mít nic společného a měli také velké přívržence. A když se vyslanci z koncilu vrátili domů a přečetli latinské vyznání víry, mnozí z nich mu tajně, někteří veřejně odporovali. Proto dal císař mnoho opatů, mnichů a jiných zavraždit a sesadil také svého patriarchu. V *Concil. gener.* stojí, tom. 28, pag. 586, že sám císař zase odpadl a byl proto papežem Martinem dán do klatby. Antoninus však praví, *Chron.* par. 3, pag. 572, že zůstal stálý až do konce.

Palaiologův bídný pohřeb.

A když zemřel, nepoctili ho ani křesťanským, natož královským pohřbem; ba jeho vlastní syn Andronikos odložil synovskou lásku a pomohl otce o tuto čest připravit. Dal ho, protože zemřel v táboře, kousek odvézt z tábora, hodit na holé pole a přisypat trochou hlíny, aby ho neroztrhala divoká zvířata. A to učinil proto, aby Řekům, kteří většinou věželi ve svém starém bludu, dokázal, jak velice mu bylo protivné počínání jeho otce, že totiž (jak praví Gregoras) odstoupil od pravé církve.

Andronikova lest.

Andronikos se totiž obával, že protože se spolu s otcem hlásil k latinské víře, mohli by mu říši, kterou se svým otcem již nějakou dobu spravoval, zase odejmout a dát jeho bratrovi (kterého dal kvůli tomu,

[1] Letopočet je chybný. V předloze skutečně stojí „im Jahr 1374“, druhý lyonský koncil se však konal roku 1274; císař Michael VIII. Palaiologos, o němž je řeč, zemřel už roku 1282. Jde o omyl autora nebo tiskaře, který v textu ponecháváme.

že po ní toužil, držet ve vězení). Proto dal Řeky svolat do kostela svaté Sofie a řekl: V srdci byl vždy jejich víry a chce jí ještě být a zůstat. Nato proklel svého otce v zemi. A tak se s Řeky zase úplně oddělil od latinské církve. A zůstaly tak dlouho rozděleny až do roku po narození Krista 1439.

Jan Palaiologos.

Tehdy papež Evžen IV., když se dozvěděl, že řecký římský císař Jan Palaiologos a cařihradský patriarcha Josef jsou nakloněni znovu se sjednotit s latinskou církví, svolal proto *Concilium Florentinum*,

Concilium Florentinum.

k němuž se také císař a patriarcha osobně dostavili, a po dlouhém a rozmanitém disputování se v těchto pěti hlavních bodech spolu shodli.

Body sjednocení.

Že totiž 1. Duch svatý vychází z Otce a Syna jako z jednoho principu (a ne ze dvou, jak se Řekové domnívali, že latiníci věří). 2. Že koncil měl plné právo pro lepší výklad přidat *Filioque* tam, kde stojí *a patre procedentem*. 3. Jaký chléb má být ve večeři Páně, zda kvašený, nebo nekvašený? 4. O očistci. 5. O výsosti římského papeže. Usnesení tohoto koncilu podepsali císař i řečtí biskupové. Patriarcha však zemřel před skončením koncilu.

Podepsal také jménem Rusů jeden Rus, Isidor, metropolita kyjevský. Rozešli se tedy tehdy Řekové s latiníky v dobré svornosti. Ale sotva se obrátili zpátky do Řecka ke svým starým příbytkům, obrátili se také zase ke svým starým míněním.

Marek Efeský způsobuje roztržku.

Neboť arcibiskup v Efesu jménem Marek, který sice ve Florencii také byl, ale nepodepsal, znovu ohřál staré Fotiovy bludy a florentský koncil lidem zošklivil, takže se znovu dostali do roztržky a od té doby se nikdy znovu nesjednotili, kromě toho, že nyní věří jako Rusové, že Duch svatý vychází z Otce skrze Syna.

Konstantinopol dobyta Turkem.

Někteří dějepisci uvádějí, že je to pozoruhodné, že nedlouho po tom, totiž roku Kristova 1452 (někteří uvádějí 1453), byli Cařihraďané a Řekové, kteří na zmenšení Ducha svatého dlouho nebezpečně disputovali o jeho podstatě a vycházení, právě o svátku Ducha svatého, totiž

na druhý den Letnic[1], přepadeni Turkem, krutě s nimi bylo nakládáno a byli pak uvedeni pod jeho moc, jak o tom vypráví Mercator in *Chronolog*. pag. 326 a Antoninus na vícekrát zmíněném místě, pag. 575, podle žalospisu Isidora, ruského kardinála, o dobytí města, při němž sám byl.

Řekové umývají oltáře latiníků.

Z toho je nyní vidět, jak často se tyto dvě církve rozdělily a dostaly se přitom do takového rozhořčení, že z toho vznikly nejen nebezpečné války, nýbrž že i jedni měli bohoslužbu druhých v ošklivosti a hnusu, jak si pak čtvrtý lateránský koncil stěžuje, že Řekové nejen zrušili latinský křest, nýbrž také docela umývali oltáře, na nichž sloužili latinskou mši, když na nich chtěli konat svou bohoslužbu. *Concil. gen. tom. 18, pag. 165.* K takovým rozkolům a nepřátelstvím předstírali Řekové nejen duchovní, nýbrž i světské příčiny (jak bylo zmíněno výše). Může také dobře být, že někdy vzali příležitost stěžovat si na postup latiníků, bát se o svůj život a vzdálit se jejich moci.

Neboť správci a páni duchovní v latinské církvi nebyli vždy nejzbožnější, jak si na to stěžují jejich vlastní spisovatelé a jak bylo výše již zmíněno z Parise. Gilbertus Genebrardus píše ve své *Chronographia*, lib. 4, pag. 553:

Ecclesiae infelicitas.

Hoc uno infelix Ecclesia, quod per annos fere 150 Pontifices circiter 50, a Johanne scilicet 8. ad Leonem 9. usque, qui primus a Deo vocatus, velut alter Aaron, antiquam Pontificum integritatem e caelo in sedem Apostolicam revocavit, a virtute majorum prorsus defecerint. Apotactici, Apostaticive potius quam Apostolici. [V tom jediném byla církev nešťastná, že téměř po 150 let na padesát papežů, totiž od Jana VIII. až po Lva IX., který jako první povolán od Boha jako druhý Áron navrátil starou bezúhonnost papežů z nebe na apoštolský stolec, docela odpadlo od ctnosti předků. Spíše apotaktičtí či apostatičtí než apoštolští.][2]

---

[1] Konstantinopol dobyli Turci 29. května 1453, v úterý; nešlo o svatodušní svátky.

[2] Slovní hříčka se třemi podobně znějícími latinskými slovy. *Apostolici* jsou „apoštolští“, tedy hodní apoštolského stolce. *Apotactici* (z řec. *apotaktikoi*, „ti, kdo se zřekli“) byla raně křesťanská sekta v Malé Asii, která zavrhovala manželství a soukromý majetek a sama si říkala „apoštolští“; církev ji měla za kacířskou. *Apostatici* jsou odpadlíci od víry (řec. *apostasia*, odpadnutí). Smysl: tito papežové byli spíše kacíři či odpadlíci než nástupci apoštolů.

Kardinál Baronius píše v tom. 10 *Annalium*, že v desátém století po narození Krista stáli v čele římského stolce *homines monstruosi, vita turpissimi usquequaque foedissimi* [lidé obludní, životem nejhanebnější a veskrze nejohavnější]. Učený Bellarminus ve své *Chronologia*, kde píše o papeži Janu XX., praví rovněž: *His temporibus, quibus pontifices Romani a pietate veterum degeneraverant, principes seculi sanctitate florebant.* [V těch dobách, kdy se římští papežové zvrhli od zbožnosti starých, vynikala světská knížata svatostí.] Co se zvlášť píše o Janu XII., který byl pro svou lehkomyslnost, mimo jiné že na zdraví ďábla pil víno, na římském koncilu sesazen, lze číst u Luitpranda, lib. 6, cap. 6 et 7, pag. 356, Baron. tom. 10, pag. 772, et *Concil. gener.* tom. 25, p. 107. Papež Štěpán VI. zavrhl dekrety svého předchůdce Formosa a dal jeho tělo znovu vykopat a potupit.

Silvestr II.

Jan XVIII.

Bonifác VIII.

Co Silvestr II., čaroděj, co Jan XVIII., který oloupil chrámový poklad cařihradské církve a vzal ho s sebou do Říma, co Bonifác VIII., *qui intravit ut vulpes, regnavit ut leo, mortuus est ut canis* [který vstoupil jako liška, vládl jako lev a zemřel jako pes], a jiní další přinesli církvi užitku a cti, uvádí Platina ve *Vita pontificum*. Když tedy Řekové viděli takové a podobné pohoršlivé a tyranské příklady správců v latinské církvi, pojali k tomu ošklivost a zášť, kterou zdědili i potomci.

Herberst. pag. 32.

Protože se tedy Rusové hlásí k řecké církvi jako její údy, řecká církev se však od latinské oddělila (ačkoli říkají, že latinská odpadla od nich) a její údy byly latinské církvi vždy nepřátelské, chtějí je následovat i v této věci. A proto ještě dnešního dne neradi snášejí kolem sebe příslušníky latinského náboženství čili papežence, kteří se však také od nich oddělili.

Rusové sice říkají, že všechny články své víry, zákony a obyčeje církve, jakož i své mravy mají od pradávných Řeků. Myslím však, že se ode všeho nenaučili a nepodrželi nic tak dobře jako chlast, v němž byli Řekové proslulí:

Tuscul. 5.

Graecorum lex fuit, praví Cicero, *aut bibat aut abeat*, je třeba chlastat, nebo odejít. Odchýlili se od nich v mnoha kusech, jak v

základních bodech náboženství, tak v církevních obyčejích a obřadech. Že jsou také od Řeků pokládáni za schizmatiky, ačkoli se to kvůli velkému užitku, který z nich každoročně mají, neodvažují říci.

Řecký mnich nachází bludy v náboženství Rusů.

Herberstein zmiňuje ve svém *Comment. rerum Moscovitic.*, pag. 31, že cařihradský biskup čili patriarcha jednou na prosbu Moskvanů jim poslal řeckého učeného mnicha jménem Maxim[1], aby uvedl do pěkného pořádku články, pravidla a cokoli jiného patří k rusko-řecké víře. Když se do toho dal, nalezl velmi mnoho hrubých bludů a ukázal je velkoknížeti. Ale brzy nato se ztratil, takže se nevědělo, kam se poděl. Má se za to, že ho tajně zavraždili. Stejně se vedlo i jednomu řeckému kupci jménem Marek, kterého také kvůli takové výpovědi odklidili z cesty.

s. 291 a 298.

Jsou ještě nyní takového způsobu a tomu, kdo by chtěl něco podobného předložit, by se nevedlo o mnoho lépe, jak je vidět na výše zmíněném protopopovi Neronovovi, který mluvil proti obrazům, a na Loginovi v Muromu, který začal kázat.

Tolik budiž řečeno o nynějším stavu Ruska a povaze obyvatel, při jejichž popisu jsem se ukázal poněkud obšírnějším, než by snad cestopis vyžadoval. Protože však jde dílem o věci nové, dílem ne každému známé, které by mnohému mohlo být nikoli neužitečné vědět, doufám, že laskavý čtenář tuto mou odbočku, k níž mi byla dána příležitost, nepřijme ve zlém. Také že sem připojuji myšlenky doktora Paula Fleminga,[2] mého bývalého spolucestovatele, které zaměřil na Rusy, zvláště ty, kteří bydlí v novgorodském kraji a na venkově. Neboť u nich se na naší první cestě zdržel pět celých měsíců a napsal toto:

Flemingovy Teutsche Poemata, *l. 2, p. 72.*

Teď trochu ustaň už, čiň, co ti nebe káže,
a chop se příhody, než čas ji zase smaže.
Jdi k půlnoci, jdi tam, v tu odlehlou zem dál,

---

[1] Maxim Grek (asi 1470–1556), řecký mnich z Athosu, od roku 1518 v Moskvě překládal a opravoval bohoslužebné knihy; pro své názory byl odsouzen a léta vězněn, zemřel v Trojicko-sergijevském klášteře. Olearius (podle Herbersteina) mylně píše, že beze stopy zmizel a byl snad zavražděn.

[2] Flemingovy německé básně vydal posmrtně Olearius (*Teütsche Poemata*, Lübeck 1642); z tohoto vydání je báseň převzata. Překlad zachovává alexandrín a sdružený rým předlohy.

již mnohý haní víc, než co o ní kdy znal.
Čiň, co ti dopřejí tvá ještě jarní léta,
ať říká, kdo co chce, ty sám zvěz pravdu světa.
Jen oku věř se; a k tomu doufej též,
že v zemi barbarů i něco nalezneš,
co není barbarské. Nuž, já jsem potěšený
a nelituji nic, že sem jsem zavedený.
Já šťastně přibyl sem, kde Kallistó je blíž
a Arkas nad hlavou mi stojí téměř již.[1]
Belt ke mně vlídný byl, a Dvina tekla měkce,
i Něva přítelkou.[2] Já s dobrým větrem lehce
plul, kde ho třeba je. A Volhu teď mám zde,
jež na svém okraji mi klidu dopřeje.
Jak mohu jíti kol? Mně chválit sluší lidi,
kteří jsou jako ti. Chceš důkaz? Každý vidí,
že mám víc nežli dost. Kdo muže nechválí,
jenž svůj je tím, že je, a všeho oželí
i všechno umí mít? On k tomu narodil se,
by spokojen moh' být; a nikdo nermoutil se,
když otec ulehne: jak on, tak roste dál
syn dobře zvedený; a nic-li nedostal,
je sám svým dědictvím. Co zlato k žití dává?
Krev z něho nebude. On místo vyhledává,
úrodný koutek svůj, a platit nemusí,
jak jinde činí se: kde stane, zasadí,
má pole, zahrady. Na pyšná stavení se
neptá; jen vedra-li a mrazu nebojí se,
je dobře opatřen; jde do lesa a sám
nejdelší jedle tne, co staví, bydlí tam,
sám mistr, hospodář. A zachce-li se ženy,
chce dceru souseda: tvor krásný, urostlený
a dobrý od srdce; a ta, by měl ji rád,

[1] Kallistó a její syn Arkas byli podle řecké báje proměněni v souhvězdí Velké a Malé medvědice; básník tím říká, že je daleko na severu, kde mu tato souhvězdí stojí téměř nad hlavou.

[2] Belt je úžina mezi Dánskem a Baltským mořem, Dvina řeka ústící u Rigy. Třetí jméno zní v předloze „Nau"; překládáme je jako Něvu, může však jít i o Narovu.

rtům, jinak nebledým, víc barvy umí dát.
Kdo by to hledal zde? Tak tiše žijí v míru,
nic nepodezřívá, dá jeho radě víru,
ctí víc, čím vládne víc, a jistě soudí tak:
čím přísněji ji má, tím vlídnější má zrak.
To u nás nevěří si žádná. Nouze není:
jí, kdy a co chce sám, co prut dá ke snědení,
co chlév a hnízdo dá a co má zahrada,
pít nese potok mu; a les, ten divý, dá
mu leccos na stůl též. A chce-li zvěř si honit,
vše volno jemu je, a nikdo nesmí bránit.
Chrt jeho, sokol též — to luk a šíp je už,
jež sám si udělal; pak sekera a nůž:
to nářadí mu dost. Na dnešek má dost chleba,
na zítřek dá mu Bůh. A loupit nemá třeba,
jak jeho sousedé u Černomoří dál,
kde Don a Volha jsou. Do měšce nenabral
moc, ale prázdný též ho nemá; nermoutí se,
kde vezme na oděv a čím že ošatí se.
Kožich mu ovce dá, len, konopí mu zrá,
z nich přede si a tká a co má mít, to má.
Ve zdraví zestárne, neduhů málo v žití,
česnek mu lékařem. **To přemrštěné pití,**
to jídlo přečasté nám dříve chystá hrob;
žij tak, jak žít se má, a nebude zlých dob.
Hřích živí lékaře. Řím šest set roků zdráv byl
a silný, svěží dost, a při zelí se spravil.[1]
Ke dvoru nemusí, robotu nekoná,
v nejtužší službě svůj, bez péče spočívá.
Před vodkou necouvne, na trávník svůj se složí,
dá skrovný dobytek svůj kolem pást — to zboží
je bohatstvím mu dost. A krásný slavík pak
mu létá nad hlavou a tluče všelijak
a uspí, kdo je mdlý; tak leží do svítání,

[1] Narážka na Plinia Staršího, podle něhož se Římané po šest set let obešli bez lékařů a léčili se zelím. V předloze jsou předchozí tři verše (od slov „To přemrštěné pití“) vysazeny větším písmem.

sen těžký netrápí, je dalek strachování,
jež spánek trhá nám. Zloděj se nevloupá,
ho paní Chudoba před tím vždy uchová.
Bůh jistě přeje mu: on o půlnoci vstává
k modlitbě do chrámu a půst svůj zachovává.
Být zbožný — jeho um, o větším neví nic;[1]
a rozumí-li jen, co soused dí, už víc
nežádá, má prý dost. A co mu víc prospívá?
Nikdo svým uměním víc člověkem nebývá,
ni před Bohem to nic; kdo v prostotě ho ctí
a čisté srdce má, je velmi učený.
Je divná věc, že my se tolik lopotíme,
pro čest, um, peníze v dálných zemích bloudíme,
snášíme mráz i žár, hlad, žízeň, strach a žal.
Ten muž za celý věk stěží tři domy dál.
Čím já jsem víc než on? Já lépe ukážu ti,
kam bezpečněji máš a s větším ziskem plouti:
Jdi, prohlédni se sám, ty sám jsi sobě svět;
sám-li si rozumíš, pak dobře jsi to sved,
tři-, čtyřikrát i líp než lid, jenž takto žije.
Ten nemůž' bídný být: jen pokoj se tu vije
kol jeho příbytků. A věrná bezpečnost
je střeží noc i den; ni závist, štěstí zlost
sem v zemi nevkročí. Za časů Saturnových,[2]
k nimž patří tento lid i kraje sousedovy,
se žilo právě tak; nebylo mé a tvé,
ni šalby, výhod, jež se potom vkradly, zlé.
Válka jde z chtění mít.[3] To zde ses udržela,
ó svatá prostoto, ty skvoste dávných, celá
až po náš kalný čas? Je tohle tatáž zem,
kam čest a poctivost se od nás daly sem?

---

[1] K tomuto verši Olearius na okraj předlohy připsal: *Utinam.* [Kéž by!]

[2] Saturnovy časy jsou zlatý věk antické báje, doba bez vlastnictví a válek.

[3] V předloze slovní hříčka: „Krieg kömpt von kriegen her“, tedy válka (*Krieg*) pochází z toho, že lidé chtějí něco dostat (*kriegen*).

TIRÁŽ

Adam Olearius
Cesta do Moskvy a popis Moskevska
Holštýnské poselstvo k carovi Michailu Fjodorovičovi
Přeloženo z německého originálu *Vermehrte Newe Beschreibung der Muscowitischen und Persischen Reyse*, Schleswig 1656, předmluva a knihy I–III.
Překlad: umělá inteligence (Claude, Anthropic) pod redakcí vydavatele.
Úvod, ediční poznámka a poznámky: edice Staré texty.
Vyobrazení: mědirytiny z vydání 1656 (volné dílo).
Vydal JUDr. Libor Petříček, Staré texty, www.stare-texty.cz, 2026.
První české vydání.
Staré texty přinášejí původní historické prameny, svědectví očitých svědků, zdarma a v češtině.